

ORTADOĞU'DA ABD-İSRAİL TERÖRÜ

Aksa Tufanı, Siyonist Tahakküm ve Büyük İntifada

Filistinlilerin 7 Ekim 2023'te başlattığı Aksa Tufanı'nın birinci yıl dönümündeyiz. O tarihten bu yana ABD'nin desteklediği Siyonist İsrail, soykırım ve terörünü aralıksız devam ettiriyor. Bir *suikast şebekesi* gibi faaliyet gösteren *işgal rejimi*, Hizbullah'ın üst düzey komutanlarıyla lideri Hasan Nasrallah'ı katlettikten sonra Lübnan'a saldırılarını hızlandırdı. Tüm dünyanın kınama ve acil kararlar alma dışında müdahil ol(ama)madığı bu katliam, bölgesel savaş sirenlerini çaldırmaya çoktan başladı.

*Hibrit savaşlar*la gelecek öngörüsünün daha da belirsizleştiği bu ortamda, başta Gazze'yi yerle bir eden bombaları İsrail'e sağlayan ve BM'de etkili bir ateşkes çağrısında bulunan her türlü kararı veto eden ABD'deki seçim süreci, işleri hesaplanamaz bir noktaya taşıyor. Fakat Körfez'deki Arap devletleriyle Avrupa Birliği'nin yaşanarlardaki sorumluluğunu göz ardı etmeden şu gerçeği hatırlamak gerekiyor: ABD'nin İsrail'e desteği sadece ortalığı bulandıran siyasetçiler ve Siyonizm'e bağlı medya kuruluşlarıyla sınırlı olmayıp bir tür birlik hâlidir; kader ortaklığıdır, ideolojik ve siyasi simbiyozdur. Bilindiği üzere Aksa Tufanı başladığı anda Joe Biden'dan Antony Blinken'a, hepsi "Ben de Siyonist'im!" deme yarışına girmişlerdi. ABD'de durum böyleyken Avrupa'nın tüm ülkelerinde aşırı sağ partiler yükseliyor, İslâm düşmanlığı artıyor. Mevcut uluslararası siyasal sistemde, ABD'yi dengeleyebilecek en büyük güç konumundaki Çin'in İsrail-ABD-Avrupa ittifakını dengeleyecek şekilde Ortadoğu'ya müdahil olmaktan kaçındığı görülüyor. İşgal rejimi Roger Garaudy'nin yıllar önce yazdıklarını doğrularcasına "Büyük İsrail Projesi" doğrultusunda ilerliyor, âdetâ üzerimize yürüyor. Bu pervasızlık karşısında Rusya ve Çin'in doğru düzgün ses çıkarmak yerine murıldanmakla yetinmeleri *pasif suç ortaklığı*nun nerelere kadar uzandığını gösteriyor.

Askeri-endüstriyel kompleksi ve kapsamlı gözetim mimarisi ile İsrail'in *barbar savaş makinesi* olduğuna şüphe yok. Yapay zekânın desteklediği savaş teknolojilerini kullanan İsrail, Gazze, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Lübnan'da eşi benzeri görülmemiş bir hiddetle "kudurmuş köpek" gibi sivil hedeflere saldırıyor. Küresel siyasal sistemdeki güç dağılımında İslâm dünyası maalesef çok dezavantajlı durumda. Ancak buna karşın İsrail'in ve ona destek veren *şer ittifakının* saldırıanlığının hedefi olmanın kurtulmanın *safları sıklaştırmaktan* başka bir yolu da yok. Siyonist azgınlık karşısında tüm İslâm âleminin beraber hareket etmeye özellikle bu dönemde daha çok ihtiyacı var. Batı Şeria ve Gazze'nin işgali, Filistinlileri denetleme ve gözetleme teknolojileri konusunda İsrail'e ne kazandı-rırsa kazandırsın işgal rejimi yenilmez değildir. Müslüman ülkeler aralarındaki rekabet ve çatışmaları "şimdilik de olsa" bir kenara bırakıp soykırımcı İsrail ve şer ittifakına karşı ortak hareket ederek baskı oluşturulmalıdır.

İşte *mutlak kötülüğün* bütün dünyada kol gezdiği böyle bir dönemde *enformasyon savaşının* füzelerini İran'a veya Hizbullah'a değil, Siyonist katillere çevirmek gerekiyor. Birtakım *dezenformasyon* faaliyetleriyle bağlantılı gerçek dışı iddialarından yola çıkarak Siyonist terör makinesinin vurduğu hedeflere saldırarak İsrail'i odaktan çıkarmak anlamına gelir. Doğru yerde durmanın getirdiği mesuliyetle daha duyarlı davranmalı, şartların hassasiyetine binaen ayrıntıların derinleştirmekten uzak durmalıyız. Ümmet ve mazlum toplumlar geneline bir dayanışmaya vesile olacak çalışma ile Siyonist düşmanın pervasızlıklarını engelleme ve oyunlarını bozma konusunda daha başarılı adımların nasıl atılacağına odaklanmalıyız. İsrail'in Hizbullah'a saldırısı ve Lübnan'daki katliamları en az Filistin'dekiler kadar zalim ve haksızdır. O hâlde işgal rejimi karşısında Filistin direnişini desteklediğimiz gibi, Lübnan'a, Hizbullah'a yönelik saldırı tutum karşısında verilen haklı ve meşru mücadeleyi de desteklememiz, onu özellikle Siyonist saldırıanlık karşısında yalnızlaştırma çabalarına fırsat vermememiz gerekiyor. Tefekkür eden bir Müslümanın yapması gereken bir şey de gayrimüslimlerin

yanı sıra tüm dünyayı ahlakileştirecek katkıyı sunmasıdır. *Ahlaki zamana* göre bütün dünyanın ahlaki sürece dâhil olması onu, dünyayı yıkım ve felaketlere sürüklemek için pusuya yatan mutlak kötülüğün pençesinden kurtaracaktır.

İsrail saldırılarını yeni silahlar ve gözetleme teknolojileri için bir test olarak kullanıyor; burada geliştirdiği silahları ve teknolojileri dünyanın dört bir yanındaki ülkelere satarak Filistin'in işgaline ses çıkarmamalarını sağlıyor, onları suç ortağı hâline getiriyor. Bu vesileyle şunu belirtelim ki Filistinlinin karşı koyuşu, bütün dünyayı ilgilendiren evrensel bir karşı koyuş modelidir. Aksa Tufanı ise bir savaşın başlatılması değil sürdürülen bir savaşa karşı geniş çaplı ve sarsıcı bir ataktır. Aksa Tufanı esasında İsrail güçlerinin yaşadığı felç hâli ise uluslararası kamuoyunun şahitliğinde yaşanmıştır. İsrail'in hem askerî hem de istihbari açıdan zihinlerde sahip olduğu 'yüksek' konuma dair algıların yıkılması Tel Aviv'i saldırı pozisyonuna geçerek aksiyon almaya zorlamıştır. Aksa Tufanı'na yönelik eleştirilerde, bu girişimi mahkûm eden yorumlarda genellikle yanılıya düşülmektedir. Sanki Filistin'de ondan önce her şey güllük gülistanlıkmış da Aksa Tufanı ortalığı karıştırmış gibi bir hava estirildi. Bunun sebebi ise, şüphe yok ki Batı emperyalizminin ve onun hizmetindeki medyanın Siyonist teröristlerin saldırılarını gözmezken Filistin direnişinin karşı hamlesini bağnazlık ve şiddetle eşitlemelerinden ileri gelmektedir. Çünkü Filistinlilerin mağduriyetleri, haksızlığa uğratılmaları, katledilmeleri, evlerine baskınlar düzenlenmesi ve keyfi bir şekilde esir alınmaları onları hiç rahatsız etmiyor. Filistinlilerin hayat ve ölüm tecrübesi evrensel bilgi ve ahlak sorununun özetini barındırmaktadır.

Eski emperyalist ve sömürgeci söylemin teknoloji sosuyla yeniden pazarlandığını işgalci rejimin uygulamalarına gıpta eden yerli ve yabancı işbirlikçilerin söyleyip yazdıklarına bakarak anlamak mümkün. Sıkça kullanılan bir niteleme ile Batı'nın ikiye bölünmüş ve hatta yüzüzlüğü ifadeleri doğru değildir. Bu olaylar onun değişmeyen tek yüzünün bulunduğunu bir kere daha göstermiştir. Avrupa ve Batı medeniyetinin dünyaya yayılırken ve başka medeniyetleri tarumar ederken, yozlaştırırken kullandığı taktiğin kendisinden başkasını insan saymamaktan güç aldığı biliniyor. Mesela Amerika'ya gidenler oradaki yerlileri köleleştirirken, yok ederken, onların bütün hayat alanlarını ellerinden alırken, bunu onların insanlığını inkâr ederek yaptılar. Vakti zamanında Amerika yerlilerine yapılanlarla, bugün Gazze'de yapılanları meşrulaştırmak için kullanılan terimler aynı... "İşgalci" değil de "yerleşimci" kavramını kullanıyorlar; bu ilk defa Amerika'da Kızılderililerin toprakları işgal edilirken kullanıldı. Oraya gittiler, Kızılderililerin topraklarına beyazları yerleştirirken sanki orada daha önce kimse yokmuş, o topraklar sanki işgal edilmiyormuş gibi onlara *settlers* (yerleşimciler) dediler, oranın asıl sahiplerini insan-altı varlıklar gibi gördüler, gösterdiler. Aynı kavramı günümüzde Siyonist işgal rejimi kullanıyor. Aksa Tufanı'ndan sonra da resmî ağzılardan "Bunlar insan değil, hayvandan aşağı varlıklar!" dediler zaten. Şu var ki Batılılar insansızlaştırmaya aslında çok daha öncelerden başladılar. Afrika'da, Hindistan'da, Kuzey ve Güney Amerika'da, Japonya'da vs. hep ayınsını uyguladılar. Günümüzde de kendilerini insan, hedef tahtasındakileri ise insansılar sayıyorlar. Batı medeniyetine eleştirel yaklaşan düşünürlerin Aksa Tufanı sonrasında İsrail'e destek vermesi ya da onu eleştirmen önce HAMAS'ı gaddarlıkla suçlamaları Batı merkezlilik açısından ibretlik bir örnek oluşturuyor. Türkiye'deki sol ve seküler mahfillerdeki hâkim tarafın Avrupa'nın aşırı sağ hareketlerinde gözlemlenen İslâm (ve Arap) düşmanlığıyla Siyonist İsrail destekçiliğini birleştiren bir içgüdüsel tepkiye demir atmasının reel siyasetin ötesinde anlamları bulunmaktadır. Şahitlik ettiğimiz savrulmaların hep ters yönde oluşu ne hazin! Bu bakımdan *Büyük İntifada* sembolik olduğu için epistemolojik bir değişimdir ve geç modernitenin yapısal sorunlarını gerçek bir sınamasını temsil etmektedir.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

Tıpkı Selefleri Gibi Kamala Harris de İsrail'in Soykırımına Tamamen Destek Veriyor
Hamid DABASHI

06

ORTADOĞU'DAN

12

Siyasi Ütopya ile Yeni Distopya Arasında İsrail'de Merkezin Yok Oluşu
Ahmed MAHİR

DOSYA

14

Üçüncü Dünya Savaşı Hibrit Savaşlar Düzleminde Bölgesel Eksende Başlatılmıştır
Burhanettin CAN

23

Birinci Yılında Aksa Tufanı Üzerine Bir Değerlendirme
Mustafa AYDIN

31

Birinci Yılında Aksa Tufanı: İran ve İsrail'e Dair Algılar ve Gerçekler
Ömer Behram ÖZDEMİR

35

Aksa Tufanı ve Frankfurt Okulu
Mehmet Furkan ÖREN

40

Mutlak Kötülük ve Sınır Boylarında Fikir Nöbeti
Taha ABDURRAHMAN

52

Büyük İntifada Küresel Niteliklidir ve Columbia Üniversitesi Yönetimi Ruhunu Şeytana Satmıştır
Wael B. HALLAQ

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğrıkçı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Ekim 2024 Sayı: 362

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten, 1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır. Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir. Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder. Umran dergisi TÜRDEB ve DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK

60

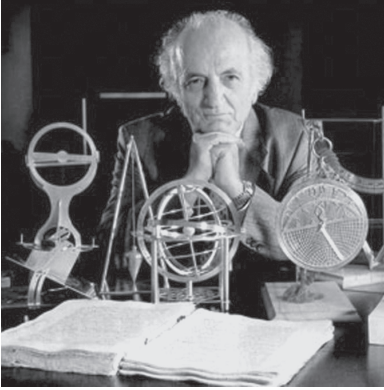
Fuat Sezgin 100 Yaşında
Fuat Sezgin ve Oryantalizm
Kamil ERGENÇ

67

İsmail Hakkı İzmirli Üzerine
Mustafa AKMAN

73

Mülksüzler'den Gazze'ye:
Bitmeyen Bir Sorgulama
Cihan AKTAŞ

YAŞAYAN İSLÂM

77

Cuma Kayıtları
Aramak ve Olmak
Aytaç ÖREN

79

Filistin Meselesi Üzerine
Kur'ân Gerçekleri
Rana SÜLEYMAN

KÜLTÜR SANAT

83

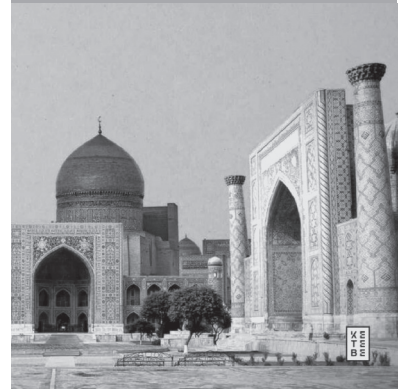
D. Mehmet Doğan ve
Biz 47'liler
Metin Önal MENGÜŞOĞLU

89

İsmail Kadare:
Kırılğan Deha
Alexander LEE

94

Haritalardaki Hafıza Mekânı
Şehirler
Ceydanur YILDIRIM

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Form'u doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 900 TL (Öğrenci: 800 TL) , Yurt dışı: 120 Euro
Birim Fiyatı: 85 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

TIPKI SELEFLERİ GİBİ KAMALA HARRIS DE İSRAİL'İN SOYKIRIMINA TAMAMEN DESTEK VERİYOR

HAMİD DABASHI

Harris'in Gazze'de acı çeken Filistinliler için ettiği cılız "endişe" ifadeleri, Tel Aviv'e verdiği "sarsılmaz" desteğin yanında sönük kalıyor. Başkan Joe Biden'ın büyük baskılar neticesinde nihayet geri adım atıp başkanlık bayrağını Kamala Harris'e devretmesinden önce ABD başkanlık yarışı, soykırımı bilfiil katıldığını itiraf eden bir Siyonist ile faşist bir adaylık için yarışan bir şarlatan, hüküm giymiş bir suçlu ve fırsatçının karşı karşıya gelişiyse gerçekten içler acısı bir görünüm arz ediyordu.

Bu, en ateşli Amerikan liberalleri için bile üzücü bir durumdu. Harris'in görevi devralması ve aksi hâlde keyifsiz geçecek bir seçime biraz çöku katmasıyla nihayet rahat bir nefes aldılar. Bir gecede, milyonlarca dolar Harris'in başkanlık kampanyasına akmaya başladı ve Hint-Karayip kökenli bir kadının Oval Ofis'te oturma ihtimali, ülkenin can çekişen siyasetine güç verdi.

Yerel anlamda, liberal Amerikalılar için Harris, rakibi eski Başkan Donald Trump'tan fersah fersah önde. Onlara göre Trump'ın sunabileceği, sicil kaydındaki hile, aldatmaca, apaçık bir ırkçılık ve yabancı düşmanı olan bir beyaz üstünlüğünden başka bir şey değil. Ardından savaş suçlusunu İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun meşhur bayağı konuşmalarından birini ABD Kongresi'nde gerçekleştirmesiyle doğruyla yanlışın ayırt edileceği bir sınava sıra geldi. Çok sayıda kongre üyesi bu şatafatlı gösteriyi es geçti. Görüldüğü üzere zehirli olan bu adama saygıdeğer bir dinleyici kitlesi almaya AIPAC'in (Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi) milyon dolarları bile yetmedi.

Harris'in, Netanyahu bu gösteriyi sahnellediğinde başkanlık etmeyi reddetmesi ve Washington'dan ayrılmak için bir bahane bulması takdire şayandı. Ancak İsraili savaş çıgırtkanıyla buluşmaktan tamamen kaçınmadı. İkilinin görüşmesinin ardından, İsrail Gazze'de

bir soykırım gerçekleştirirken bile ABD'nin İsrail'e verdiği desteğin ne kadar "sarsılmaz" ve kesintisiz olduğunu övdü.

Sonra Harris, bir an ciddi bir tavır takınarak Filistinlilere duyduğu sempatiyi ifade etti ve onların toplu öldürülmeleri hakkında sessiz kalmayacağına dair söz verdi. Bu tür bir açıklama, böylesi iç karartıcı ortamda bir umut işareti olarak görülebilirdi ancak durum öyle değil.

HİÇ YOKTAN KÖTÜ

Söz konusu bu durum yalnızca Harris'in, Demokrat Parti'nin içindeki sol kanadın tamamen farkında olması ve onlara hitap etmesi gerektiğini bilmesinden kaynaklanmıyor. Aynı zamanda çok daha şeytani bir sebepten kaynaklanıyor.

Harris, Gazze'deki insani felaket hakkında endişelerini dile getirdi. İsrail'in Filistinlilere yönelik dur durak bilmeden devam eden soykırımının onuncu ayında bu fazla bir şey ifade etmiyor. Ancak yine de söylediği şeylerin sonuçları bundan da kötü.

Harris'in sözleri şu şekilde: "Başbakan'a ayrıca, çok sayıda masum sivilin ölümü de dâhil olmak üzere Gazze'de yaşanan insani acıların boyutuna ilişkin ciddi endişelerimi ifade ettim. Ayrıca 2 milyondan fazla insanın yüksek düzeyde gıda güvensizliği ve yarım milyon insanın da felaket düzeyinde akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya olduğu Gazze'deki vahim insani durumdan duyduğum ciddi endişeyi de açıkça vurguladım."

"Gazze'de son dokuz ayda yaşananlar -ölü çocukların ve güvenlik için kaçan, bazen ikinci, üçüncü veya dördüncü kez yerlerinden edilen çaresiz, aç insanların görüntüleri- yıkıcı. Bu trajediler karşısında gözümüzü kapatamayız. Acıya duyarsızlaşmamıza izin veremeyiz. Ve ben sessiz kalmayacağım."

Kamala Harris

Kısacası Harris, görev süresinde Filistinlilerin soykırımının insani maliyetleri konusunda “ciddi endişe” taşıyor. Bu endişe, Harris’in, Filistinlilerin acımasız işgalcilerine karşı savaşmak ve vatanlarını geri almak için verdikleri mücadelede yaptıkları fedakârlıkları daha az önemseydiğini göstermiyor. Daha ziyade, Harris bu tutumuyla Filistin millî kurtuluş hareketini, insani yardım kuruluşları tarafından ele alınması gereken insani bir krize indiriyor.

Harris’in İsrail konusundaki tutumu, Biden’ın, Biden’dan önceki Trump’ın ve Trump’tan önceki Barack Obama’nınkiyle aynıdır: “Kesin bir destek” ve İsrail’e “sarsılmaz bir bağlılık.”

Peki, bu ne anlama geliyor? Kesintisiz askerî yardım ve soykırımcı Siyonizm’e verilen bitmek bilmeyen diplomatik destek, artık Gazze’de ve Filistin’in diğer bölgelerinde tamamen devrede. Filistinlilerin anavatanlarının kanlı soygununa karşı direnişlerinin meşruiyetinin bir zerresini bile kabul etmeyi reddeden Harris, iki devletli yanlısamanın işe yaramaz nakaratını tekrarlamaya devam ediyor.

Harris ile önceki başkanlar arasında en küçük bir fark bile yok. Filistinlilerin acılarına yönelik cılız anlayış ifadeleri, hiçbir şey söylememekten bile daha kötü.

KÖTÜCÜL DÖNÜŞ

Biden yönetimi 10 ay boyunca İsrail’e Filistinlileri katletmesi için ölümcül silahlar sağlamak üzere Kongre’yi bile devre dışı bıraktı. Peki, Harris bu kararların bir parçası değil miydi? O zaman nasıl olur da Filistin’deki İsrail’e yardım ederek soykırımı kolaylaştırır ve sonra da seçim kampanyası sırasında, en başta kendisinin sebep olduğu acılar konusunda “ciddi endişeleri” olduğunu söyleyebilir?

Harris’in samimiyetini sorgulamıyorum; sadece millî kurtuluş hareketini siyasetleştirme aracı olarak “insani” kaygılara yapılan kötücül bir yönelime dikkat çekiyorum. Harris, baş savaşı suçlusuyla görüştüğünden sonra bu suçlar karşısında dehşete düştüğünü söylüyor. Yani? Bu, ülkesinin soykırımcı Siyonizm’e olan “sarsılmaz” bağlılığında herhangi bir yeniden değerlendirilmeye ne şekilde dönüşüyor?

Harris sözlerine şöyle devam etti: “İsrail devletinin varlığına sarsılmaz bir bağla bağlıyım.” Bu

sözleri dünyanın başka herhangi bir ülkesinin -Arjantin, Meksika, Fas, Hindistan, İran, Mısır, Türkiye, Fransa veya Finlandiya- varlığı hakkında söylediğini hayal edebiliyor musunuz?

Neden tüm bu ABD yetkilileri İsrail’in “varlığına” olan bağlılıklarını vurgulayıp duruyorlar? Çünkü İsrail’in başka bir halkın çalınmış vatanı üzerine kurulduğunu biliyorlar. Dolayısıyla Batı’da, yerleşimci koloniye yönelik tüm bu destek ifadeleriyle açıkça ters düşebilecek bir endişe mevcut.

Bu arada *New York Times*, Harris’in Filistinlilerin acılarına karşı anlayışını ifade ederken aşırıya kaçmamasını ve ölçülü davranmasını sağlamak için harekete geçti. Gerçekten de liberal emperyalizmin tüm rejimi, Filistin sorununu insani bir krize dönüştürmek için aktif olarak çalışıyor; ancak biz bu tuzağa asla düşmemeliyiz. “İki devletli çözüm” de benzer şekilde, Siyonistlerin Filistin’i parça parça çalmaya devam ederken bir serap olarak tasarladıkları sinsi bir yanlısamadır.

Amerika’nın siyaset sahnesi, bir tarafta yurt dışında haydut emperyalizm ve yurt içinde militan faşizm, diğer tarafta ise dışarıda liberal emperyalizm ve içeride yarı aklı başında politikalar arasında sıkışmış durumda. Milyonlarca Amerikalı, rakibi ırkçı şarlatan Trump’ın yeniden göreve gelmesini engellemek için gidip Harris’e oy vermeye hazır.

Ancak konu şu anda birçok cephede savaş hâlinde olan yerleşimci koloniye geldiğinde Harris -kesinlikle ve kesinlikle- farklı hiçbir şey yapmayacaktır. İsrail’i sonuna kadar silahlandırmaya ve İsrail’in zulmünü kolaylaştırmaya devam edecektir. Bu sırada, dünyanın geri kalanı uyanık kalmalı ve Filistin halkının nehirden denize vatanlarını özgürleştirmek için verdikleri kahramanca mücadelelere ve muazzam fedakârlıklara odaklanmalıdır.

Kaynak: <https://www.middleeasteye.net/opinion/just-her-predecessors-kamala-harris-fully-board-israels-genocide>

Çeviren: Deniz MERCAN

SAVAŞ ÜZERİNE SAVAŞ VE BARIŞI DÜŞÜNMEK

Rıdvan SEYYİD

Filistin'deki çekişmenin gidişatına ilişkin belirgin iki yol var. Birincisi, 11 ay önce başlayan, Gazze ve Batı Şeria'yı kapsayan, Lübnan, Suriye ve Kızıldeniz'e uzanan savaşın devam etmesi dışında bir çözüm bulunmadığını söylüyor. İsrail ve bazı gruplar insanoğluna ve medeniyete çeşitli ve ölümcül darbeler indirmektedir.

Savaş İsrail'in Lübnan Hizbullah'ının iletişim araçlarına büyük bir saldırı başlatmasıyla son günlerde doruğa çıktı. Saldırı onlarca ölü, binlerce yaralı ve sakat bıraktı. İsrail, çatışmayı Filistin'in kuzeyi ve Lübnan'ın güneyine genişletme ve derinleştirme planını açıkladı. İsrail'deki savaş yetkililerinin dediği gibi hedef, halkın evlerine geri getirilmesi için kuzeydeki tehlikeyi uzaklaştırmak.

Hizbullah ağır kayıplara rağmen saldırılara cevap vermeyi ve "Gazze'yi desteklemeyi" sürdüreceklerini söyledi. İkinci yol ise, son çatışmanın patlak vermesinden itibaren tüm cephelerde savaşın durdurulmasına ve "iki devletli çözüme" veya İsrail'in yanında Batı Şeria ve Gazze toprakları üzerinde başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması ile temsil edilen siyasi çözüme ulaşılmasına çalışıyor.

Son savaş, savaşların ilki değil, sonuncusu da olmayacak. 8 milyon Filistinli on yıllardır kendi kaderini tayin hakkını yani topraklarından işgali ortadan kaldıracak bir siyasi oluşum kurma hakkını istiyor. Elinde bu sonuca ulaşmak için BM kararları ve İsrail'in kurulduğunun ilan edildiği 1948 yılı öncesinden beri devam eden direniş var. Gazze'ye yönelik mevcut savaş HAMAS'ın 2007 yılında Gazze'ye yerleşmesinden bu yana yaşanan dördüncü savaştır. Önceki savaşlarda binlerce kişi öldü ama İsrail'in güvenliğini sağlayamadı. Hatta işgal, baskı, öldürme, tutuklama, topraklara el koyması, Batı Şeria ve Kudüs'te yerleşim yerleri kurması sebebiyle sorunlar arttı.

Oslo Antlaşması (1993) birkaç yıl sükûnet getirirse de birçok müzakereden sonra tarafların barışçıl siyasi çözümü reddetmesi çatışmanın yeniden patlak vermesine yol açtı. Daha da kötüsü bu çatışma bölgesel tarafları Filistinlileri destekleme gerekçesiyle müdahale etmeye yöneltti. Bu da Suriye ve Lübnan'daki istikrarın yanı

sıra Filistin'in kendisi üzerinde de trajik etkiler bıraktı.

Hepsi de Filistin halkının lehine olmayan karşılıklı darbelerin ayrıntılarına girmeksizin Arap tarafı Oslo'dan önce ve sonra onlarca yıldır gücün hakları getirmediğini ve çekişmeyi sonlandırmadığını düşündü.

İsrail'in askerî-teknolojik üstünlüğü ve Batı desteğine rağmen Filistinlilerin kararlılığı sürdü, insanların yok edilmesinin ve İsrail'in güvenliğinin giderek sarsılması dışında faydasız savaşlar sürdü. Bu yüzden Araplardan, Rusya ve Çin'den sonra Avrupalı ve Amerikalı taraflar da dâhil dünya kamuoyu sonunda Filistinlilerin bağımsız devleti kurulmadan Filistin'de ve çevresinde istikrarın sağlanamayacağı neticesine vardı.

10 Eylül'deki Arap dışişleri bakanları toplantısında "iki devletli çözümün" gerçekleşmesi ısrarı vardı. Savaşın durmasının ardından "sonraki günle" ilgili konuşurken Birleşik Arap Emirlikleri Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid Al Nahyan devlet kurulmadan "sonraki günün" olmayacağını belirtti. Aynı durumu Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman, Şûra Meclisi Dokuzuncu Dönem açılışındaki konuşmasında net şekilde açıkladı.

Dolayısıyla trajedilere, zulümlere, uluslararası hukukun ve insanlığın inkârına rağmen siyasi çözüm üzerindeki mutabakat sebebiyle tünelin ucunda bir ışık görmek için bir fırsat vardır. İsrail'in askerî gücü İbrani devletinin sorunlarını çözmez. Ayrıca Gazze ile Lübnan'ın güneyi arasında tüneller kazmak da çözmez.

(*El-İttihâd*, Birleşik Arap Emirlikleri gazetesi, 22 Eylül 2024)

AYŞE NUR EZGİ VE YOL ARKADAŞI KADINLAR

Muin EL-BEYARİ

Bir İsrail askerinin, Batı Şeria'da yerleşimcilerin işgallerinin genişletilmesine karşı düzenlenen protesto gösterisine katılan Türk kökenli ABD vatandaşı Ayşenur Ezgi Eygi'yi katletmesinden iki gün sonra, 81. Venedik Film Festivali'nde ödül alan ABD'li Yahudi yönetmen Sarah Friedland çarpıcı bir mesaj verdi. Yönetmen Friedland, ödül törenindeki konuşmasında şöyle dedi: "Yahudi bir ABD'li sanatçı olarak, İsrail'in Gazze'deki soykırımının 336. gününde ve Filistin işgalinin 76. yılında bu ödülü kabul ediyorum. Filistin halkıyla ve özgürlük mücadeleleriyle dayanışma içindeyim."

Bu iki kadın arasında, psikoloji öğrencisi Ayşenur'un Uluslararası Dayanışma Hareketi'nde gönüllü olması ve Filistin'i desteklemek amacıyla barışçıl protesto faaliyetlerine katılması dışında hiçbir bağlantı bulunmuyor. *Familiar Touch* filmiyle üç ödül birden kazanan yönetmen Friedland ve Ayşenur, 2010 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülen Portekizli yazar José Saramago'nun çağrısını yerine getiren kişilerdendi. Saramago, Gazze'de 11 aydır süren soykırımdan tam 22 yıl önceki Filistin ziyaretinde, işgal altındaki Filistin topraklarında işlenen insanlığa karşı suçların durdurulması gerektiğini söylemek için tüm dünyada "seslerin yükselmesi" yönünde açık çağrıda bulunmuştu.

Ayşenur bir Filistin kasabasında yerleşim birimi suçlarına karşı gösteri yaptığında destek için "seslerin yükselmesine" katkıda bulunmuş ve bir şekilde Uluslararası Dayanışma Hareketi'nden gönüllü Julia Palico'nun söylediklerini benimsemişti. ABD'li aktivist Rachel Corrie ile birlikte gerçekleştirdiği ilk ziyaretin ardından Filistin'e dayanışmayı sürdüren İtalyan Palico, 20 yıl önceki konuşmasında, "İsrail Filistinlilere karşı suç işlerken, herkesin gözlerini kapatması utanç ve

rici!" demişti. 2003'te Filistinli bir ailenin Refah kampında yaşadığı evin yıkılmasını önlemek isterken, işgal rejiminin bir askerinin kullandığı buldozerle ezilerek öldürülen Corrie de hiç unutulmadı. İsveçli nişanlısının, ülkesinin sivilleri katleden ve savunmasız insanları terörize eden bir terör devletini desteklemesi sebebiyle karmaşık bir suçluluk hissettiğini söylemesi de akıllardan silinmedi.

Amerikalı Emily Wachman'ı da halkı çok sevdi. Wachman topraklarına el koyan ırkçı duvara karşı gösterilere katılarak kendileriyle dayanışma içine girmişti. Sonra ülkesinden onlara temelli döndü ve içlerinden bir gençle evlendi.

2016 yılında Özgürlük Filosu Koalisyonu'nun ilan ettiği ve dünya çapında 12 kadın örgütünün desteklediği "Gazze'ye Kadın Gemisi" projesi unutulmazdır. Aralarında birçok ülkeden 15 kadın aktivist ve eylemcinin -Arap kadınları da dâhil- bulunduğu iki gemi, abluka altındaki Gazze'ye doğru yola çıkmıştı. Nobel Barış Ödülü sahibi o vakit 60 yaşlarındaki İrlandalı Mairead Maguire, Amerikalı tiyatrocu Naomi Wallace ve Yeni Zelandalı parlamenter Marama Davidson bu isimlerdendi.

Ayşenur'un öldürülmesi, bize Filistin ve halkını destekleyen bu asil genç kadınla aynı yolda yürüyen ve yaptıkları asla unutulmayacak "yol arkadaşlarını" hatırlatıyor. İngiliz Anna Weekes de onlardan biri. Apartheid ilhakına ve yerleşim duvarına karşı gösteri yapmak için birkaç kez Filistin'i ziyaret eden Weeks, böbreklerinden birini böbrek yetmezliği çeken Filistinli bir kız çocuğuna bağışladı. İsrail bu cesur kadını gözaltına aldı ve sınır dışı etti. Ancak başarılı geçen böbrek bağışı sürecinin ardından Filistin töreniyle evlendiği eşiyile birlikte bu topraklara geri döndü.

ABD'li aktivist Emily Washman da apartheid duvarına karşı gösteriler-

de dayanışma gösterdiği Tulkerim yakınındaki Deyru'l-Gusun halkı tarafından çok sevildi. Washman, bir süre sonra gittiği ülkesinden geri dönerek bölgedeki gençlerden biriyle evlendi. Bu bağlamda, Özgürlük Filosu Koalisyonu'nun 2016 yılında duyurduğu "Gazze'ye Kadın Gemisi" projesi de hiç unutulmayacaklar arasına girdi. Dünyanın dört bir yanından 12 feminist örgüt tarafından desteklenen proje kapsamında Gazze'ye doğru yola çıkan gemide, çeşitli ülkelerden -Arap kadınları da dâhil- 15 aktivist yer alıyordu. İsrail ablukasına karşı Gazzeli kadınlarla dayanışmayı hedefleyen aktivistler arasında, Nobel Barış Ödülü sahibi Kuzey İrlandalı barış aktivisti Mairead Maguire, Yeni Zelandalı Yeşiller Partisi Milletvekili Marama Davidson ve ABD'li oyun yazarı ve senarist Naomi Wallace de bulunuyordu.

Gazze'deki Filistin halkına, kuşatma ve yerleşimcilere karşı mücadelelerinde Ayşenur ve yol arkadaşları tarafından verildiği gibi barışçıl destek yoluyla, birçok üniversitede, sokakta, büyükelçilik ve konsoloslukların önünde soykırımı durdurmak için slogan atan kadınların sayısı sayamayacağımız kadar arttı. Aynı şekilde gösterilerde, sanatsal ve kültürel etkinliklerde, Filistin kefiyesi giyilerek İsrail'in Gazze'de işlediği suçlara son verilmesi çağrısında bulunanların sayısı da her geçen gün çoğalıyor.

Şubat ayında düzenlenen Uluslararası Berlin Film Festivali'nin en büyük ödülü olan Altın Ayı'yı kazanan Fransız-Senegalli yönetmen Mati Diop, "Filistin'in yanındayım!" diyerek ödül törenine damga vurdu. Aynı şekilde İtalyan oyuncu Jasmine Trinca da İsrail'in Gazze'de yaptıklarını protesto ederek, 77. Cannes Film Festivali'nde Filistinlilere destek amacıyla Filistin bayrağı desenli broş taktı. ABD'li filozof Judith Butler de İsrail'in Gazze'de soykırım işlediğini ifade etti. Ayşenur'un ruhuna bin rahmet. İnsani ve ahlaki açıdan Filistin'in yanında olan dünyadaki tüm kadınlara binlerce selam olsun.

(*El-Arabi El-Cedid* gazetesi, Ürdünlü gazeteci ve yazar, 9 Eylül 2024)

İRAN VE FAKİH RAYSUNİ: SÜNNİ-Şİİ TERAZİSİNDE GAZZE

Abdülhamid CEMAHİRİ

Faşlı fakih Ahmed er-Raysuni, Filistinlilerin Gazze’de maruz kaldığı acımasız terörün ve soykırımın ışığında Filistin davasını savunurken mezhep ayırımını yeniden canlandırdı. Dünya Müslüman Âlimler Birliği’nin eski başkanı, İran, Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan’daki Şii’lerin devam eden savaşta Sünni kardeşlerinden daha fazla Filistinli kardeşlerine destek verdiği minvalinde bir yazı kaleme aldı. Böylelikle Arap-İslâm tarihi gündemindeki bir noktayı yeniden canlandırdı ve 14 asırlık İslâmî dindarlaşmayı çerçeveleyen çetrefil bir tartışmayı diriltti.

Görünürde, mevcut duruma şahitlik bağlamındaki yazısında, Filistin’de devam eden çatışma temeline Şii-Sünni ikiliğini dâhil etmesi, Cemel Vakası (656) veya Siffin Savaşı’nda (657) belirleyici kanunlardan farklı kanunlarla yönetilen bir denklemin değerlendirmesindeki sapmayı yansıtıyor. Çatışmanın yasaları, anlaşılması gereken güç dengeleri, bugün Ortadoğu ve dünyada siyaset, savaş ve jeopolitik arasındaki ilişki yerine fakih Raysuni tercih terazisini belirlerken fıkhi ve mezhebi kıstaslara döndü.

Duruma yaklaşım başka bir bakış açısını gerektirmektedir. Belki de en önemli hedef, fakih Raysuni’nin tutumunda görülen acelecilik ve dallandırma noktalarını ortaya çıkarmaktır. *Birincisi*, fakih, ülkesi Fas’ta veya küresel İslâmî alanlardaki İslâmî hareketlere yakınlığına rağmen İran Şiiliği ile Müslüman Kardeşler hareketinde somutlaşan siyasal İslâm arasındaki ilişkiyi reddetmektedir. Ki bu münasebet esasında İran İslâm Cumhuriyeti’nin Ayetullah Humeyni’yle doğumu-

na kadar uzanmaktadır. İranlılar o vakit kendilerini etkileyen Sünnilerle yakınlık arayışındaydı. Bu bağlamda İslâm dünyası araştırmacısı Gilles Kepel *Peygamber ve Firavun* adlı kitabında şöyle demektedir: “1979 yılında İhvân Mürşidi Ömer Tilmisani ile görüşmek için randevu almıştım. O vakit çoğu kimse İhvân’ı önemsemiyordu ancak bekleme odasında yeni kurulan İran Cumhuriyeti’nin büyükelçiliğinde çalışan genç bir diplomatla tanıştım (...) Humeyni ve takipçileri o vakit bilmese de İhvân’dan ve özellikle de radikal teorisyeni Seyyid Kutup’tan çok ciddi etkilenmişlerdi. Hatta ‘şehadetinin’ yıldönümü anısına 1984 yılında posta pulu bile basılmıştı.” Bu doğrudan şahitlik, Humeyni’nin *İslâm Devleti* çalışmasının eş zamanlı yayımlanmasıyla ilgili birçok araştırmanın yaklaşımlarını teyit etmektedir. Eser, Humeyni’nin Seyyid Kutup’un onun bazı eserlerinin Farsçaya tercümesi sonrası verdiği tüm vaazların derlemesidir.

Ayrıca devrim literatürü dikkatli takip edildiğinde de ciddi bir etkilenmenin bulunduğu aşikârdır. Hatta çalışmalar, İslâm ülkelerinin şartlarına yönelik ideolojik tepkinin kristalleşme aşamalarında Sünni ve Şii İslâmcılık arasındaki karşılıklı etkilenmeyi kanıtlamıştır. Görünen o ki HAMAS hareketi belki de Sünni akrediteyasyon zaviyesinden bu mirasla ilgileniyor, bu duruma karşılıklı hayranlıktan farklı bir açıdan bakılmalı.

İkincisi, bölgesel eylem ve bölgesel dengelere bağlı değişkenleri yalnızca ideolojik düalizmle açıklayamayız. İran’ın iki Sünni

ülke Suudi Arabistan ve Türkiye ile mücadelede “bölgesel düzenleyici” rolünü oynamak istediği sır değil ve bu jeopolitik “hakkından” vazgeçmeyecektir. Zira diğerleriyle çekişmelerini aşarak sadece Filistin’deki Sünnilerle olumlu bir adım attı. Burada iki şeyi kaydetmek gerekli; İran doğrudan savaşa girmek istemiyor, aksine saldırılar diplomatik toprağına (Suriye’deki konsoloslugu) veya kendi topraklarına (Tahran’da İsmail Haniye suikastı) dokunsa bile İsrail’den savaşa girmesi yönünde doğrudan gelen tüm davetleri her zamanki alışılmış “stratejik sabırla” yönetiyor. Irak, Lübnan, Yemen ve Suriye’deki piyonlarını kullanması, stratejik hedefleri taktiksel kullanımlar şeklinde görülebilir. Doğrudan müdahil olmaksızın (bunun için kendisine ödeme yapılsa bile) uluslararası alanda büyük gündemlerle ilgili olarak (sadece nükleer silah değil, bölgenin geleceği ve bölgedeki yeri etrafındaki konumuna dair) Batı’yla olan pozisyonunu güçlendirmeye çalışmaktadır.

Stratejik rasyonelite, planlama ve tahminin, jeopolitik güç dengesi gerçekliğini kontrol ettiğini kesinlikle söyleyebiliriz. Bilfiil ortada İran’ın Kızıldeniz’de, Lübnan’ın güneyinde, Suriye ve Irak’a doğru uluslararası sınırlarında bir tür savaş sapsması var ancak millî kontroller pozisyonları belirlemektedir. Tahran’ın “stratejik sabırla” desteklediği budur. Bu “stratejik sabır” bizlere Hafız Esed döneminde dolaşımda olan Suriye doktrinini hatırlatıyor; “stratejik denge” ve Şam’a bağlı gruplarla birlikte savaşa girmek, etkisi ve nüfuzundan uzak muhtemel her gelişmeye şüphelle bakmak.

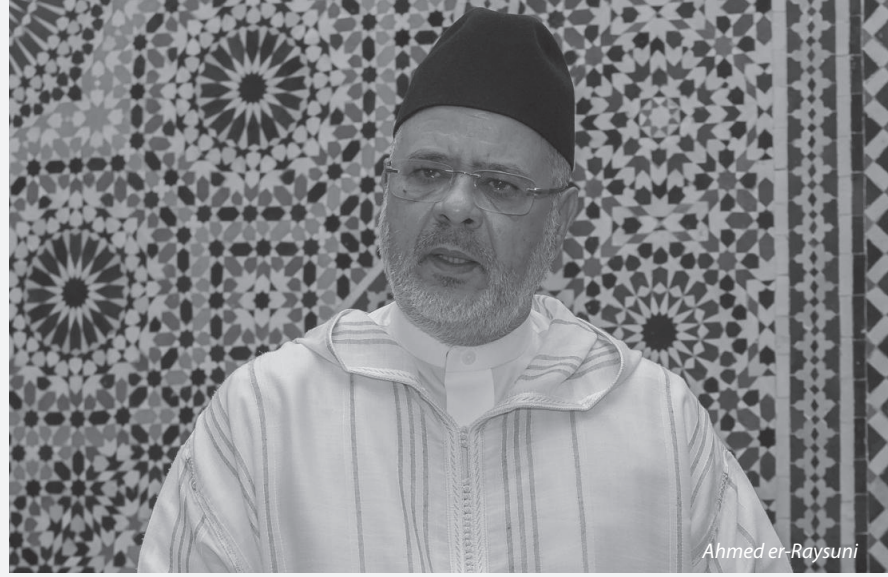
Üçüncüsü, yukarıdakilerden de hareketle cevabını aramamız gereken tersi bir sorudur: Karmaşık bir Ortadoğu’da, İran’ın büyük zorluklarla mücadele ettiği ve klasik anlamda güç dengelerinin kendisi lehine yeterince

netleşmediği bir gerçeklik içinde Filistin İran'a ne sunmaktadır? Bir başka ifade ile Filistin ile İran arasında kim diğerrinin kârlı kozudur?

Ülkesinin özgürlüğü, toprak bütünlüğü ve vatandaşlarının özgürlüğü uğruna savaşan bir Filistinli açısından, güç ve zayıflığı, kâr ve zararı analiz ettiği kıstas, tarafların stratejik niyetlerini çokça irdelemeden kurtuluş savaşında kimin kendisini destekleyip desteklemediğidir. Buna karşın hiç kimse İran'ın Sıffin Savaşı veya Cemel Vakası ruhuyla hareket ettiğini düşünmemektedir.

Somut gerçekliğin somut analizini bir kenara bıraktığımızda elimizde sadece romantik devrimcilik kalır. Sol adıyla bu devrimciliği denedik ve burada sınıflandırma, gericilik, ilerçilik, sadakat ve ihanet temelliydi. Milliyetçilik adıyla da devrimciliği denedik. Orada da İran'a ilişkin bölünme Araplar ile Farslar arasında, savaşların anasına veya yeni Kadisiye Savaşı'na dair konumları hususunda oldu.

Raysuni ve onun yöntemini takip edenler açısından dinî düşünce, asimetrik savaşı düşünürken mevcut gerçekliğimiz içinde karşılaşılabileceğimiz en büyük romantizmi yansıtmaktadır. İnançın, bağlıları tarafından içtenlikle ve kesin şekilde benimsenmesi durumunda maddi bir güç olabileceğine ne kadar inansak da hiçbir durumda inancı, jeo-stratejik değerlendirmenin modern biçimi hâline getirmenin haklı gerekçesi yoktur. İman ne kadar güçlü olursa olsun nesnel analize hükmeden husus, müzakere masasının kenarında veya güç dengelerinin eylemi arasında güç dışında hiçbir güce ve özgürlük dışında hiçbir gerçeğe inananmayan din dışı düşüncedir. Dinin her daim savaşların merkezinde yer aldığını kabul etmek kaçınılmazdır. Mevcut savaşta bunu açıkça arayabiliriz ancak keza bunu teyit eden şey, askerî bilimlerde uzun süre-

Ahmed er-Raysuni

dir bir savaşın nasıl kazanılacağı anlamına gelen stratejidir. Bugün strateji savaştan daha geniş hâle geldi. Başka bir ifadeyle strateji bugün savaşın yanı sıra din, ırk veya coğrafi konum unsurlarını da içermektedir. Araplar ve Filistin, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren haritası çizilen dünyada stratejik zorlama ile siyasi caydırıcılık gücü arasında kaldı.

Dördüncüsü, fakih Raysuni'nin çağrısını yaptığı düşünce, yansıması merkezi dava Filistin davası üzerinde daha az ciddi olmayan bir gerçeği, destek yokluğu veya terk edilmişlik bağlamında göz ardı etmektedir. O da Ortadoğu'da ve belki başka bölgelerdeki Arap ülkelerinin içinde bulunduğu durumdur. Diğer bir deyişle anavatanlardaki çözülmüşlük gerçeği, devletlerin zayıflığı ve İran'ın askerî, siyasi ve ideolojik kollarının bulunduğu bölgelerde, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen'de ve belki yarın Libya ve Sahil bölgesinde stratejik ufkun yokluğudur. Dahası bu ülkelerdeki şartların kötüleşmesi Arap ve İslâm dünyasının merkezi davası Filistin'in görünmezliğinin temel sebeplerindendi. Irak, Suriye ve Yemen sorunları, onsuz çözümün olmadığı merkezi sorun Filistin

pahasına uluslararası gündemin ilk sıralarına yükseldi. Bu problemler, insanın katlanma gücünün üstünde bir facia, soykırım ve trajik bir direniş varken bu kadar süre dünyadaki olayların ön sıralarında yer alamaz.

Beşinci olarak, sömürgecilik ve emperyalizmin yasalarıyla yönetilen bir gerçekliğe ne kadar samimi olursa olsun mezhepçi dürtülerimizle bakmamız mümkün değildir. Belki de susuzluğu giderecek cevap, bizim dışımızda varlığını adalet kavramları, hayat, özgürlük ve bağımsızlık değerleri üzerine inşa eden insanlığın başka büyük kesiminde bulunabilir. Bu kesimler Hristiyanlardan ve Yahudilerden geniş kesimler de dâhil dünyanın her yerinde bulunmaktadır.

Gazze savaşına yönelik pozisyonları değerlendirirken sınıflandırmada o kadar ileri gidiyoruz ki bu, mezhepçi savaşlarımızı yenileyen bir tasnife dönüşüyor, asıl savaşı, Filistin topraklarının millî kurtuluşu savaşını unutturuyor. Oysa Filistin halkı başkenti Kudüs olan millî devletini bu topraklar üzerinde kurmak istiyor.

(*El-Arabi El-Cedid* gazetesi, Fashî gazeteci, şair ve yazar, 10 Eylül 2024)

LÜBNAN'DA "PATLAYICILAR SAVAŞI" VE ORMAN KANUNUNA DOĞRU

Ali Ebu HIBLE

Ormanlarda güç kanunundan başka kanun bulunmaz ve bu kanun altında birileri ölür, birileri efendi olur. Güçlüler ormanda hayatın merkezi olarak kalmayı sürdürür. Mülk hakları, kadın, çocuk ve köle haklarını ve cinayet cezalarını güvence altına almaya çalışan Hammurabi Kanunları gibi insanlığın üzerinde çalıştığı yeryüzü kıstasları ortaya çıktı. Akabinde Ormeken Kanunları, eski Babil döneminde Arnu ve İhtar kanunları geldi.

1945 yılıyla birlikte dünyada uluslararası barış ve güvenliğin korunması çağrısı yapan sesler çıkmaya başladı. Bunlar merkezi Cenevre'de bulunan Milletler Cemiyeti'nden geldi. Milletler Cemiyeti Nisan 1946'da son buldu. Bu arada Ekim 1945'te San Francisco'da Birleşmiş Milletler kuruldu. Merkezi 1951 yılında New York'a taşındı, dünya barışını ve güvenliğini korumayı hedefledi. Ancak İsrail bugün uluslararası barış ve güvenliği bozmakta, bölge ülkelerinin ve halklarının güvenlik ve selametini tehlikeye atmakta ve böylelikle bazı ülkelerin desteği ve himayesiyle orman kanunu kavramının temellerini atmaktadır.

Kan dökmek, öldürmek ve hayatın tüm dinamiklerini yıkmak suretiyle Gazze'ye yönelik savaş, Lübnan'da çağrı cihazlarının tuzaklanması, patlatılması ve füzelere yoğun nüfuslu bölgelerin bombalanmasını içeren Lübnan'a yönelik İsrail saldırısı, hesap vermeksizin uluslararası hukukun büyük ihlallerini ve dünyanın orman kanunuyla yaşar hâle gelmesi de dâhil birçok soruyu gündeme getirmektedir.

Bugün bölge, aşırılıkçı Yahudi köktenci sağın mantık ve düşüncesiyle orman kanunu oyunu yaşamaktadır. Ülkelerin içişlerine müdahale etmek İsrail'in Ortadoğu'yu istediği gibi değiştirme motivasyonudur.

Hiç şüphesiz Lübnan'da çağrı ve telsiz cihazları patlatmayı kapsayan bu İsrail saldırısı, uluslararası hukukun kökten ihlali ni oluşturmaktadır. Bu saldırı Lübnan'a yönelik bir saldırı ve egemenliğinin ihlalidir. Bu duruma göre Lübnan'ın İsrail'e karşı şikâyetinde bulunma veya uygun gördüğü kendini savunma hakkı vardır. Bu cevap misliyle veya başka askerî araçlarla karşılık vermeyi içerebilir. Keza bu saldırıda güvenlik savaşlarında yasak olan tüm kuralları aştı, sivillerin korunması ilkesi de dâhil savaş kurallarına yönelik ağır ihlallerde bulundu. Uluslararası insani hukuk, çatışmalar sırasında sivillerin korunmasını öngörür. Sivillerin hedef alınması ve orantısız zarara sebebiyet verilmesi yasaktır.

"Sivillerin öldürülmesinin yasaklanması" ilkesi, uluslararası hukukta açıktır. Çağrı cihazlarının patlatılması gibi konvansiyonel olmayan yöntemlerin kullanılması da dâhil sivillere yönelik her kasıtlı saldırı yasak görülür ve savaş suçu sayılır. Çatışmalarda yer almayan savaşıncıların kasten hedef alınması da savaş suçu şeklinde sınıflandırılabilir. Sivillerin öldürülmesi, zarar görmesi ve onlarla savaşıncıların arasında bir ayırım yapılmaması kapsamlı, sistematik bir ölçekte yaşanırsa insanlık karşıtı suç seviyesine

çıkabilir. Birden fazla sivil kesimin hedef alındığı Lübnan'da yaşanan budur.

Uluslararası hukuk silahlı kuvvetler veya diğer birimler tarafından işlenen uluslararası hukuk ihlallerinden devletleri sorumlu gördüğü ve cezai sorumluluğun bireysel olduğunu vurguladığından kararı alan ve bu saldırıyı gerçekleştiren İsraili yetkililer bu eylemin cezai bakımdan sorumluları sayılır ve eylemlerinin tüm sorumluluğunu taşırlar.

Dolayısıyla Lübnan'ın, mahkemeye bu yetkiyi vermesi ve İsraili yetkililere karşı geçmişte Lübnanlı gazetecilerin kasten öldürülmesi ve son olarak çağrı cihazlarını patlattığı, Lübnanlı sivilleri öldürdüğü ve zarar verdiği saldırı sebebiyle suç duyurusunda bulunmayı kararlaştırması hâlinde Uluslararası Ceza Mahkemesi de dâhil uluslararası hukuk gereği İsraili yetkililerin yargılanması mümkün olur.

BM, İsrail'e karşı caydırıcı, saldırılarını frenleyici, savaşlarını, tüm uluslararası kanunlar ve sözleşmelere yönelik skandal ihlallerini durduracak tedbirler almaya başlamaz ise uluslararası toplum, kendini savunma hakkı gerekçesi altında kargaşanın yayılmasından ve orman kanunlarının hâkim olmasından dolayı dünyanın geleceğini ilgilendiren şartların tüm sorumluluğunu taşır. O vakit şiddet ve aşırılığı kontrol altına almak ve mücadele etmek zorlaşacak, dünya orman kanununu, kargaşayı ve güvenlik yoksunluğunu yaşar hâle gelecektir. Çünkü artık hâkim olan güçtür, uluslararası adalet, dünya ülkeleri halklarının güvenliğini ve istikrarını korumaya yer yoktur. Sonuç ise "güçten başka kanun yoktur" yollu orman dünyası kavramı kapsamında zayıfın güçlünün otoritesine boyun eğmesidir.

(Ürdün *Ed-Düstür* gazetesi, 22 Eylül 2024)

İRAN NASRALLAH'IN İNTİKAMINI ALACAK MI?

Abdulbari ATVAN

Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah suikastı sonrası aralarında Devrim Muhafızları Komutan Yardımcısı ve Lübnan'daki sorumlusu General Abbas Nilfuruşan'ın da bulunduğu İslâmî direnişin çok sayıda askerî komutanının hayatını kaybettiği bu katliama İran'ın cevabının nasıl olacağı, sorusu şu an kendisini güçlü şekilde hissettiriyor.

Buna cevap vermeden önce biz de dâhil birçok analistin, "krizdeki" Binyamin Netanyahu'nun bir sonraki "kronik" hedefinin, Lübnan, Irak, Yemen, Suriye ve işgal altındaki Filistin'de direnişin kollarına verdiği nitelikli desteği sebebiyle İran ve nükleer tesisleri olduğunu düşündüğüne işaret etmek gerekmektedir. Bu destek, İsrail'in güvenliğinin ve istikrarının sarsılmasına, ağır can ve manevi kayıplarıyla temsil edilen Gazze'deki aşçıyı yenilgisini almasına yol açtı. Ayrıca başta HAMAS'ı ve diğer direniş gruplarını bitirmek, Gazze'deki hâkimiyetini sona erdirmek, tüm rehinelere serbest bırakılmasını sağlamak ve Gazze'nin 2 milyon nüfusunu Sina çöllerine göç ettirmek olmak üzere tüm hedeflerine ulaşamamasına da.

Netanyahu'nun cuma günü BM Genel Kurulu'nda diplomatik heyetlerin ezici çoğunluğunun terk etmesi sonrası boş koltuklara hitabında İran'ın önemli bir yer işgal ettiği açıktı. Daha da önemlisi, Netanyahu âdeti olduğu üzere iki harita salladı. İlki iyi olarak tanımladığı ve kendisiyle normalleşen ülkeleri içeren yeşil harita. İkincisi ise direniş güçlerinin şer haritası olduğunu söylediği siyah harita. İran bu haritada geniş bir

yer kaplıyor. Netanyahu "terörü" daha başka bir ifadeyle direnişin kollarını desteklediği için İran'ı cezalandırma tehditlerini tekrarladı, işgal etmekle tehdit etti ve her noktasına ulaşabileceğini belirtti.

Netanyahu soykırımını Gazze'den Lübnan'a taşıyarak, füze ve bombardıman uçakları saldırılarını yoğunlaştırdı. Kanaatimizce bu sayede İran yönetimini, Lübnan'daki vurucu kolu Hizbullah'ı, halk desteğini terörize ederek şu iki seçenekle baş başa bırakmak istedi: Teslim olmak ya da yıkıcı bir savaşla ve liderlerine yönelik suikastlarla yüz yüze gelmek.

İsrail'in suikastına ve doğrudan ya da dolaylı tehditlerine İran'ın en güçlü cevabı 28 Eylül'de öğleden sonra rehber Ali Hamaney'den geldi. Hamaney İsrail'e yüklendi ve "Hizbullah'ın güçlü altyapısına önemli darbe vuramayacak kadar küçük olduğunu" ifade etti, "bölgenin kaderini başta Hizbullah olmak üzere direniş güçlerinin belirleyeceğini" ekleyerek "bölgedeki tüm direniş güçlerinin Hizbullah'ın yanında yer aldığını ve desteklediğini" vurguladı. Açıklamasını "tüm Müslümanların görevinin bütün imkânlarıyla Lübnan halkı ve Hizbullah'ın yanında yer almak, gaspçı ve şeytani oluşumla mücadelede onlara yardım etmek olduğunun" altını çizerek tamamladı.

İran'da ilk karar merciinden gelen bu tehdidin güçlü ve etkili olduğu şüphesiz. Ama bazıları geçen yıllarda bu tür birçok tehdit duyduklarını ancak sözde kaldığını ve özellikle de Tahran'ın göbeğinde yeni İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın yemin törenine katılması sırasında yapı-

lan İsmail Haniye suikastı sonrası pratik olarak hayata geçirilmediğini iddia edebilir.

Sonuçta İranlı yetkililerin gerek Lübnan'da gerekse de Gazze'deki İsrail katliamlarına ve soykırım savaşına doğrudan direniş silahlarıyla karşılık vermekten kaçınmasının Müslüman kamuoyu nezdindeki itibarını, imajını ve güvenilirliğini sarstığını, Hasan Nasrallah suikastının intikamını almak için güçlü cevap vermemesinin, direniş ekseninin lideri olması hasebiyle itibarını kaybettireceğini ifade ediyoruz. Şehit İsmail Haniye suikastı ile velayet-i fakihe inanan Hasan Nasrallah ve askerî kanadının ilk sırasındaki şehit komutanlarının çoğunun öldürülmesi arasında büyük fark vardır.

Hiç kimse İran'ın İsrail veya ABD ile savaşa girmesini istemiyor ancak yaşananların da gösterdiği üzere İsrail, İran'ın doğrudan cevap vermemesini daha fazla katliamlar yaparak ve saldırılarda bulunarak kullanıyor. Hatta bu durum belki İran'ın derinliklerinde yeni hava saldırılarını teşvik edebilir.

Uzun soluklu siyaset, stratejik ve rasyonalist sabır, çatışmanın ve savaşların kurallarına, ahlaki değerlere saygı gösteren ülkelerde işe yarayabilir. Ancak Gazze, Lübnan ve hatta İran'da liderlerin, çocukların ve kadınların kanıyla lekelenmiş ayakkabılarıyla tüm bu kuralları ayaklar altına alan İsraili bir düşmanla ters sonuçlar verebilir.

(Rayulyevm gazetesi genel yayın yönetmeni, 28 Eylül 2024)

Arap dünyası mediasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

SIYASİ ÜTOPYA İLE YENİ DİSTOPYA ARASINDA İSRAİL'DE MERKEZİN YOK OLUŞU

AHMED MAHİR

Gazze Şeridi'nde savaşın başlamasından yaklaşık bir yıl sonra, İsrail'in aşırılık yanlısı politikalarının, Filistinlilere, Lübnan'a ve hayatiyetini kaybeden iki devletli çözüme yönelik kamuoyunu önemli ölçüde şekillendirdiği söylenebilir.

İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun lideri olduğu mevcut İsrail hükûmeti tarafından benimsenen katı politikalar, İsrailli Yahudilerin siyasi tabloya bakışlarını ve hâlihazırdaki siyasi tercihleri birbirlerine kıyaslarken yaptıkları değerlendirmeleri kökten değiştirdi. Mevcut bakanlar tarafından benimsenen aşırı sağcı politikaların ve tutumların, sağcı politikaların merkezde gösterilmesine katkıda bulunduğunu ve ortalama seçmenin gözünde daha cazip hâle geldiğini savunuyorum. Şayet geçen ay seçimler yapılsaydı, Başbakan Netanyahu ve Likud Partisi'nin diğer partilere karşı muzaffer çıkacağını gösteren anketler bu dinamiği ispatladı.

Binyamin Netanyahu ve Likud Partisi başkanlığındaki mevcut hükûmet koalisyonu, 2022 yılının aralık ayındaki genel seçimlerin ardından iktidara geldi. Bu koalisyon, İsrail parlamentosu Knesset'teki 120 sandalyenin 64'üne sahip. Koalisyon, başta 32 sandalye kazanan Likud Partisi ve 14 sandalye kazanan Dinî Siyonizm Partisi olmak üzere altı partiden meydana geliyor.

NETANYAHU'NUN POPÜLERLİĞİ

En azından Mayıs ayından bu yana peş peşe yapılan anket sonuçlarına göre Binyamin Netanyahu'nun popülarlığı, Gazze Savaşı'nın patlak vermesinden bu yana ilk kez istikrarlı bir şekilde arttı. İsrail'in şu anda tarihindeki en uzun süreli savaşın içinde olduğu ve Lübnan'da Hizbullah ile giderek tırmanan çatışmaya ve muhtemelen İran ile doğrudan bir savaşın eşğine geldiği göz önüne alındığında bu dikkate değer bir geri dönüşü.

Başbakanın popülarlığı, İsrail'in 1948 yılında kurulmasından itibaren en büyük hükûmet karşıtı protesto dalgasına yol açan tartışmalı yargı reformlarına, görevdeyken yaşanan büyük güvenlik başarısızlıklarına, onlarca İsrailli rehinenin hâlen HAMAS'ın elinde olmasına ve Gazze'nin bazı bölgelerini en azından şimdilik yeniden işgal etme konusundaki ısrarına rağmen artıyor.

Peki, bu nasıl açıklanabilir? Bunun muhtemel sebeplerinden birinin, İsrail'in ılımlı muhalefet partileri arasında artan kutuplaşma olduğunu düşünüyorum. Bu kutuplaşma, İsrail halkını ideolojik yelpazenin her iki tarafından, yani aşırı sol ve aşırı sağdan gelen aşırılık yanlısı söylemlere daha açık hâle getirdi. Gazze'deki mevcut savaş sırasında milyonlarca İsrailli, Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben-Gvir ve Maliye Bakanı Bezalel Smotrich tarafından desteklenen ve daha önce eşine rastlanmayan aşırılıkçı ve ırkçı siyasi fikirler dalgasına maruz kaldı. Ben-Gvir, daha önce de bir terör örgütünü desteklemek ve ırkçılığı körüklemek gibi çeşitli suçlardan hüküm giymişti.

OVERTON PENCERESİ¹ KAYDI

Overton penceresini sonuna kadar sağa iten böylesi aşırılık yanlıları varken Netanyahu nispeten ılımlı görünüyor. Ancak bunun tek sebebi sol muhalefetin gölgede kalması değil. Özellikle merkezdeki liderler son zamanlarda

1 Aşırı fikirlerin zamanla nasıl ana akım hâle gelebileceğini açıklamak için kullanılan Overton Penceresi, halkın bir konu hakkındaki kanaatinin nasıl değiştirilebileceğini açıklayan siyasi bir kavramdır. Daha önce mantıksız olduğu düşünülen fikirlerin uzun vadede kabul edilebileceğini belirtir. Bu pencere, hangi fikirlerin "meşru" ya da "makul" sayıldığını ve dolayısıyla kamuoyunda tartışılabilir olduğunu gösterir. Overton Penceresi, zamanla toplumdaki değişen normlar, olaylar veya liderler tarafından kaydırılabilir. Örneğin, bir siyaset veya fikir başlangıçta radikal ya da kabul edilemez görülürken, zamanla pencerede meydana gelen kaymalar sonucu toplum tarafından kabul edilebilir hâle gelebilir. [çev.]

daha sağcı politikalar benimsiyor gibi görünürken aşırı politikalara maruz kalan insanların muhafazakârları ya da sağcıları ılımlı diye sınıflandırmaları daha muhtemel. Örneğin uzun süredir merkezde yer alan Yair Lapid'i ele alalım. Kendisiyle geçen aralık ayında Kudüs'teki Knesset'te görüşmüştüm. Açıkça iki devletli bir çözümden yanaydı, ancak bunun önemli ölçüde gecikebileceğini düşünüyordu.

Birkaç ay sonra tutumunu değiştirerek İrlanda, Norveç ve İspanya'nın Filistin Devleti'ni tanıma kararını "bir siyasi başarısızlık" ve "utanç" diye nitelendirdi. Ayrıca BM'nin en üst mahkemesi olan Uluslararası Adalet Divanı'nı (UAD) da İsrail'in Refah'taki askerî saldırısını derhal durdurmasını öngören bir karar aldığı için eleştirdi. Lapid'in siyasi duruşu değişti. Açıklamaları, seçim platformu popülist ve sağcı fikirlerin ön plana çıktığı Netanyahu'nun lideri olduğu Likud Partisi'nin söylemlerine çok benziyor. Bu değişimin, pek çok seçmenin, Filistin topraklarının geriye kalanının ve Güney Lübnan'ın yeniden işgali pahasına da olsa güvenlik odaklı duruma gelen İsrail'deki ana akım siyaset algısını etkilediğine şüphe yok.

Yair Lapid'in 7 Ekim öncesi en önemli özelliği ne sola ne de sağa yaslanan "gerçek merkezi" temsil ettiğine dair yeterli sayıda seçmeni ikna edebilmesiydi. Merkezdeki muhalefet lideri, seçmen ağırlığının sağa kayması sebebiyle yaklaşan parlamento seçimlerinde oy kaybetmek için şimdi sağa kayıyor gibi görünüyor. Aslında mesele basit; Lapid'in merkezde kaybettiği her oy yüzdesi otomatikman "sağcı" blok için bir kazanıma dönüşüyor. Merkez sol ve merkez sağ arasındaki bölünme büyüdükçe, en sağcı fraksiyon "merkezde" görünmeye başladı ve sol neredeyse siyaset sahnesinden silindi.

Başka bir ifadeyle, İsrail'in aşırı sağcı ikilisi Itamar Ben-Gvir ve Bezalet Smotrich'in aşırı sağcı politikalarına maruz kalmaları İsraililerin siyasi yelpazenin diğer tarafındaki ılımlı sağcı politikaları daha merkezde görmelerine yol açtı. Bu, ideoloji ve meselelerle ilgili bir siyasi tercihti. Ya da belki de İsraililer 7 Ekim'deki saldırıdan sonra ideolojiden ziyade güvenliğe odaklanmaya daha meyilli hâle gelmişlerdir. Her ne olursa olsun, bu saldırılar, ordularının ahlaki sınırlarını test ettiği kadar çoğu İsrailinin temel inançlarını da test etti.

Bu siyasi analiz, İsrail'de yapılan son anketler tarafından da doğrulanmakta. İsraili Yahudiler arasında İsrail'in yanında bir Filistin Devleti fikrine verilen destek 2010'da yüzde 71'e ulaşmışken şu an yüzde 21'e kadar dramatik bir şekilde gerilemiş durumda. 2020 yılında yapılan bir anket, İsrail'in yanında bir Filistin Devleti kurulması fikrine verilen desteğin hâlihazırda yüzde 20'nin altına düştüğünü gösterirken bir başka anket, eşit olmayan haklara sahip iki halklı tek devlet fikrine verilen desteğin ise iki katına çıkarak yüzde 42'ye yükseldiğini gösterdi. Anketler Ramallah'taki Filistin Politika ve Anket Araştırmaları Merkezi ile Tel Aviv Üniversitesi'ndeki Uluslararası Çatışma Çözümü ve Arabuluculuk Programı tarafından yapıldı.

Bu anketlere katılanlardan bazıları, Binyamin Netanyahu'nun kendisini sevmiyor olabilirler, ancak genel olarak onun sağcı güvenlik politikalarını destekliyorlar. Netanyahu, aynı zamanda kendilerine "Gazze'deki savaş suçlarının soruşturulmaması, Filistin Devleti'nin kurulmaması ve yakın gelecekte Gazze'den çekilmeme gibi aynı sloganları paylaşan merkez partilerden oluşan bir koalisyonu ya da muhalefet partisini neden desteklesinler ki?" sorusunu sorabilecek birçok seçmenin gözünde güçlü bir lidere dönüştü.

Mevcut siyasi iklimde, işgal altındaki Doğu Kudüs'ün Filistin Devleti'nin başkenti olmasını savunan herkes tek boynuzlu at² gibi görünüyor. Bu arada, kamuoyundaki tartışmalara egemen distopik radikallerin öngörülebilir gelecekte kararları vereceği tahmin ediliyor.

Kaynak:

<https://en.majalla.com/node/322363/politics/unicorns-dystopians-disappearance-israels-centre-centre>

Çeviren: Ekrem Buğra ÖZDEMİR

2 Avrupa halk kültüründe popüler bir mitolojik yaratık olan tek boynuzlu at Hıristiyan inancında saflığın simgesine dönüşmüştür. [çev.]

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI HİBRİT SAVAŞLAR DÜZLEMİNDE BÖLGESEL EKSENDE BAŞLATILMIŞTIR

— BURHANETTİN CAN —

“Eğer Hakk, onların hevalarına (istek ve tutku) uyacak olsaydı, hiç tartışmasız, gökler, yer ve bunların içinde olan herkes ve her şey bozulmaya uğrardı...” (23/Mü’minûn, 71)

Şer ittifakı (Siyonizm-ABD-İngiltere-İsrail, AB) 21. yüzyılı, “dijital dönüşüm” yüzyılı olarak öngörmekte, bu nedenle “büyük sıfırlama” stratejisini uygulamaya sokabilmek için önce korona ile *biyolojik savaşı*, sonra *ekolojik savaşı*, daha sonra Ukrayna da “senelerce sürececek” *hibrit savaşı* ve nihayet “kudurmuş köpek” İsrail üzerinden Filistin-Lübnan hattında *siber savaşı* farklı bir boyutta (çağrı cihazı, telsiz ve cep telefonlarının internet üzerinden patlatılması) başlatmıştır. Bu dört önemli sürecin yıllar ekseninde, birbiri ardınca ve birbirini destekler mahiyette vuku bulması, tüm dünyada çok uzun sürecek yeni bir kavganın, hatta savaşın kilometre taşları olarak görülmesi gerekmektedir. Bu savaşların önemli bir boyutu, ülkeleri ekonomik krizle çökertip “kadife darbelere uygun bir gayrimemnunlar kitlesi” inşa ederek savaşmadan mevcut yönetimleri ve hatta devletleri paramparça etmek ve 2050’li yıllara doğru “1000 şehir devleti” inşa etmek amaçlı olduğu gerçeğini görmemiz gerekmektedir.

Rusya-Ukrayna savaşının başlamasından sonra dünyada değişik liderler/yöneticiler tarafından “Üçüncü Dünya Savaşı başlamıştır!” veya

“başlayacaktır”, “çok yakındır” söylemi yoğunluğu artarak çok sık kullanılmaktadır. Kitle imha silahlarının (nükleer, kimyasal, biyolojik, siber silahlar vb.) rakip ve düşman ülkelerde bulunduğu gerçeği bilindiğine, Üçüncü Dünya Savaşı’nın insanlığın sonunu getireceği belirtildiğine göre dünyada böyle bir savaşı başlatmayı bugün kim isteyebilir? Bu sorunun cevabını bulabilmek için *küreselci şer ittifakı* ile dünyadaki *millî yönetimler* arasında başlatılan ciddi bir hesaplaşma döneminin varlığını ve bu amaçla dünyada, özellikle, Ortadoğu ve Avrasya’da birbiri ile bazen çatışan, bazen uzlaşan projelerin varlığını göz önüne almamız ve iyi analiz etmemiz gerekmektedir.¹ Bu yazıda Üçüncü Dünya Savaşı ile ilgili bir analiz yapılacaktır.²

Bu konuda öncelikle şunu ifade etmekte yarar vardır: *Umran* dergisinde 2017 yılında yaklaşık 35 belgeyi inceleyerek Siyonizm’in Üçüncü Dünya Savaşı çıkarmak istediğini iki makale hâlinde gündeme getirmeye, kamuoyunun dikkatini çekmeye çalıştık.³ Fakat olmadı, çünkü

- 1 Burhanettin Can, “Ukrayna-Kazakistan Hatındaki Kriz Neyin Habercisidir? 3. Dünya Savaşı’nın mı yoksa 5. Dünya Soğuk Savaşının mı?” *Umran*, 2022, sayı: 331, s. 10-21.
- 2 Bir sonraki yazıda böyle bir savaşı isteyen güç odağı ele alınacaktır.
- 3 Burhanettin Can, “İslâm Coğrafyası ve Küresel Savaş: “Kaostan Kaynaklanan Düzen ve Küresel Savaş”, *Umran*, 2017, sayı: 277, s. 4-13.

yapılan değerlendirmeler, “Bu kadar komplocu olmamak gerekir!” şeklindeydi. Korona salgını sonrası süreci *Umran*’da küresel savaşın bir aşaması şeklinde analiz ettik. Pandemi ile başlatılan biyolojik savaşla amacın “tek dünya devletine” gidecek bir altyapı çalışmasını Dünya Sağlık Örgütü üzerinden hayata geçirmek olduğunu ve Henry Kissinger’ın pandemi sürecinin “tek bir merkez tarafından tüm dünyada yürütülmesi” (tek dünya hükûmeti modeli) gerektiğini söylemesinin bununla bağlantısını belgelerle ortaya koymaya çalıştık.⁴ Yine bu bağlamda iklim üzerinden bir ekolojik savaş yürütüldüğünü, bu savaşın da küresel savaşın bir aracı olarak küresel diktatörlük inşası için kullanıldığını ele alıp yorumladık.⁵

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI SÖYLEMLERİNİN YOĞUNLAŞMASI

Son iki yıldır hem Türkiye’de hem de dünyada Üçüncü Dünya Savaşı riskinin varlığına ilişkin açıklamalarda bir yoğunlaşma söz konusudur. Böyle bir yaklaşımın seslendirilmesi, arka planda, küresel düzlemde çok farklı stratejilerin hayata geçirilmeye çalışıldığının göstergesi sayılmalıdır. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan’ın bu meseleyle ilgili, 2024’te, farklı zeminlerde, kamuoyuna dönük açıklamaları hem çok önemli hem de düşündürücüdür. Fidan “Üçüncü Dünya Savaşı beklentisi var mı?” sorusuna şu cevabı verdi: “Dünya bu senaryoyu ciddiye almalı, bu tehdidi ciddiye almalı. Böyle bir risk var, biz baştan beri bunu söylüyoruz. Bunun gerçekten hesabı kitabı yapılmış durumda. 21. yüzyıldayız, 500 binden fazla insanın öldüğü, bir ülkenin altyapısıyla üstyapısıyla yok olmak üzere olduğu, milyonlarca insanın yerinden edildiği ve savaşın Rusya’nın içine taşındığı bir durumdayız. Bu yaygınlaşmayı artık kaldıracak durumda değiliz. Devam eden savaşın bölgeye ve dünyaya maliyeti çok fazla. Daha da vahimi bu risk büyüyebilir, yayılabilir. Ukrayna’da devam eden savaş, coğrafi, metodik olarak yayılabilir. Nükleer silahlar gündeme gelebilir. Savaş devam ettiği sürece bu risk devam edecek. Bundan kaçış yok. Sayın Putin başta olmak üzere herkes nükleer silah kullanma konusunda tereddüdü olmayacağını ifade ediyor. ...Savaş devam ettiği sürece bu risk devam edecek. Kıvılcımla başka yerlere sıçrama durumu var.”⁶

- Burhanettin Can, “İslâm Coğrafyası ve Küresel Savaş: Küresel Savaş Türkiye Üzerinden mi(!)? Çıkarılmak İsteniyor”, *Umran*, 2017, sayı: 278, s. 4-13.
- 4 Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-1”, *Umran*, 2020, sayı: 308, s. 9-25.
- Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-2; Kaostan Kaynaklanan Düzen Projesi”, *Umran*, 2020, sayı: 309-310, s. 8-24.
- Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-3; Dünya Nüfusunun 500 Milyona İndirilmesi Projesi”, *Umran*, 2020, sayı: 311-312, s. 8-29.
- Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden Dijital Diktatörlüğü İnşa Etmek- 4: Şer İttifakının Büyük Sıfırlama Projesi”, *Umran*, 2021, sayı: 321, s. 4- 15.
- Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-5: Dijital Diktatörlerin Ürettiği Aşıya Karşı Çıkmak, Aşıya Karşı Olmak Demek Değildir”, *Umran*, 2021, sayı: 326, s. 2-22.
- Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-6: Dünya Sağlık Örgütü Kimin Truva Atıdır?”, *Umran*, 2021, sayı: 327, s. 16-30.
- 5 Burhanettin Can, “Ekolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-1, İklim Değişimi Raporlarındaki Gizli Yönlendirmeyi Okuyabilmek”; *Umran*, 2021, sayı: 325, s. 4-21.
- Burhanettin Can, “Ekolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-2; Tanrı Olmaya Oynayan 21. Asrın Firavunları”, *Umran*, 2021, sayı: 328, s. 23-31.
- Burhanettin Can, “Ekolojik Savaş Üzerinden Dijital Dünya Düzenini İnşa Etmek-3; İklimlendirme Raporları ve Haarp Teknolojisinde Atmosferin Yapısı” *Umran*, 2022, sayı: 329, s. 20-30.

6 Hakan Fidan “Üçüncü Dünya Savaşı Riski Var”, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/3435968-disisleri->

Üçüncü Dünya Savaşı'nın hibrit savaşlar çerçevesinde ilerlediğinin bir göstergesi de Avrupa'daki devlet yöneticilerinin halklarını savaşa hazır olma anlamında uyarmaları, stok yapmalarını istemeleridir. Genel olarak küresel düzlemde bir huzursuzluk ve olumsuzluk havası inşa edilmektedir.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'dan sonra Millî Savunma Bakanlığı'nın da özel bir açıklama yapması, meselenin ciddiyetini, boyutlarını ortaya koymak açısından önemlidir. Millî Savunma Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri Tuğamiral Zeki Aktürk şunları kaydetti: "Birinci ve ikinci dünya savaşlarında olduğu gibi topyekûn bir risk var mı dersiniz tabii ki bir ihtimal... Üçüncü Dünya Savaşı gibi karanlık bir tabloyu başta ülkemiz olmak üzere kimse istemez, ama ordumuzun da her türlü senaryoya hazır olduğunu belirtmek gerekir."⁷

Bu konuda Biden ile Trump arasında geçen ilginç bir tartışma var. Biden Üçüncü Dünya Savaşı'nı savunmaktadır, Trump ise Biden'ı kastederek şunu dedi: "Bizi Üçüncü Dünya Savaşı'na sürükleyecek ve biz Üçüncü Dünya Savaşı'na hiç kimsenin hayal edemeyeceği kadar yakınız." Buna cevaben Biden "Öyleyse, bırakın da Rusya mı kazansın? Putin'in devam etmesine ve Kiev'i almasına izin mi verelim?"⁸ ifadesini kullandı.

Üçüncü Dünya Savaşı ve nükleer savaşla ilgili değişik ülke yöneticileri art arda açıklamalarını sürdürüyorlar. Meselenin önemine binaen bunları özet hâlinde sıralamanın uygun olacağı kanaatindeyiz: Rusya Millî Güvenlik Konseyi, "Rusya-NATO savaşı çok yakın!" Putin, "Nükleer silahları müzede sergilemek için yapmadık." Yine Putin 5 Haziran 2024'te, Petersburg'daki ekonomi forumunda şunu söyledi: "Sadece sila-

hı kullanıma değil, silahı vereni de vururum."⁹ Aslında Putin, Şubat 2022'de "Nükleer güçlerin hazır olması" talimatını vermiş, "28 Şubat günü de Rusya Savunma Bakanlığı, nükleer füze güçlerinin, kuzey ve pasifik filolarının, güçlendirilmiş muharip görev konumuna getirildiğini açıklamıştır."¹⁰

Rusya Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Dimitri Medvedev şunları kaydedecektir: "Washington'un buna devam etmesi hâlinde dünya nükleer bir distopyaya doğru sürüklenebilecektir... ABD 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana ilkel bir oyunun parçası olarak Rusya'yı yok etmeyi planlamaktadır. Dünya, büyük bir nükleer patlamayla sonuçlanacak distopik bir krizle karşı karşıya kalabilecek. ABD ve Avrupa'daki hedeflere doğrultulmuş maksimum sayıda nükleer savaş başlığıyla birlikte Moskova'da istikrarsız bir liderliğe yol açabilecektir. Rusya'nın çöküşü kaçıklar, fanatikler ve radikaller tarafından yönetilen Avrasya topraklarında beş ya da altı nükleer silahlı devletle sonuçlanacaktır."¹¹ 11. St. Petersburg Uluslararası Adalet Forumu'nda ise Medvedev, "Ülkemize karşı geniş kapsamlı hibrit savaşın başlatıldığı ortada. Düşmanımızı Amerikalı ve Avrupalı hamileri, onu her türden ölümcül silahlarla yoğun şekilde pompalıyor, Rusya'nın

- bakani-hakan-fidan-3-dunya-savasi-riski-var Selma Savcı, "3. Dünya Savaşı Riski: Çoktan Başladı! Ok Yaydan Çıktı", *Akit*, 26 Haziran 2024. Faik Tanrıku, "3. Dünya Savaşı Kapıda mı?", *Star*, 27 Haziran 2024. Arslan Bulut, "3. Dünya Savaşı Çıkabilir mi?", *Yeniçağ*, 29 Haziran 2024. Ahmet Gürsoy, "Üçüncü Dünya Savaşına Hazır mıyız?", *Yeniçağ*, 29 Haziran 2024.
- 7 Selçuk Böke, "Millî Savunma Bakanlığı (MSB) Kaynakları, 3. Dünya Savaşı Uyarısı Yaptı", *Hürriyet*, 28 Haziran 2024.
- 8 Arslan Bulut, *agy*.

- 9 Osman Atalay, "Rusya-Ukrayna Savaşının İkinci Raundu Öncesi Rusya-NATO Savaşının Psikolojik Harp Hazırlıkları Başladı", 25 Haziran 2024. <https://www.dikgazete.com/yazi/rusya-ukrayna-savasinin-ikinci-raundu-oncesi-rusya-nato-savasinin-psikolojik-harp-hazirliklari-basladi-6975.html> Faik Tanrıku, *agy*. Bercan Tutar, "Siyonist Lobinin Pençesindeki Dünya", *Sabah*, 27 Haziran 2024. Arslan Bulut, *agy*.
- 10 Peskov, "Varlığımız Tehdit Edilirse Nükleer Silah Kullanabiliriz", *Reuters*, 23 Mart 2022. Batı Yanıt Vermedi... Putin Neden Nükleer Kartını Oynadı?" <https://haberglobal.com.tr/dunya/putinin-nukleer-aciklamasi-gundem-oldu-neden-ihhtiyac-duydu-162639> Abdullah Muradoğlu, "Nükleer Kalkan" Kimlerin İşine Yarıyor?", *Yeni Şafak*, 1 Mart 2022.
- 11 "Medvedev'den "Nükleer Distopya" Uyarısı", *Reuters*, 23 Mart 2022.

sınır bölgelerinde terörü teşvik ediyor, sabotajlar ve siyasi suikastlar gerçekleştiriyorlar. Aslında meseleyi üçüncü dünya savaşına, küresel felakete götürüyorlar,” diyecektir.¹²

Kremlin sözcüsü Dmitry Peskov, “Bizim iç güvenlik kavramımız var ve bu kamuya açık. Nükleer silahların hangi durumlarda kullanılacağını oradan okuyabilirsiniz. Ülkemiz için varoluşsal bir tehdit varsa o zaman iç güvenlik olgusu kapsamında nükleer cephane kullanılabilir,” dedi.¹³ Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Sergei Ryabkov, “Biliyorsunuz, işler gerçekten bu noktaya gelebilir. Bir gün uyandırmızda kendinizi benzer bir senaryonun (1962 Küba Füze Krizi) içinde bulmanız tamamen mümkündür,” derken,¹⁴ Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, “Üçüncü Dünya Savaşı, nükleer silahların kullanılacağı yıkıcı bir savaş olacak.” ifadesini kullandı.¹⁵

Kapsamlı Nükleer Test Yasağı Antlaşması’nı 1996’da imzalayan ülkeler, ABD ve Çin hariç, bu yasağa uymamışlardır. Kasım 2023’te Rusya da antlaşmayı askıya aldığı ilan ederek nükleer savaşa hazırlandığının bir başka açıdan mesajını vermiştir.

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres ise şöyle demiştir: “Bir dönem düşünülemez bir olgu olan nükleer çatışma ihtimali yeniden ihtimal dâhilindedir.”¹⁶ Polonya Başbakanı Donald Tusk, “İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en kritik zamanları yaşamaktayım,” derken Sırbistan Devlet Başkanı Vuciç şunları kaydetti: “İkinci Dünya Savaşı’nın ardından en büyük jeopolitik kriz dönemi yaşanmaktadır.” Macaristan Başbakanı Orban ise birkaç defa savaşa dikkat çekti: “NATO bizi, yeni üyelerini kaçınılmaz bir savaşa sürüklüyor.” “Zor bir dönemden geçiyoruz.” “Üçüncü Dünya Savaşı çıkacağına ilişkin Avrupa liderlerinin ifadeleri abartılıymış gibi gelebilir ama bu gerçek bir tehdit.”

Slovakya Başbakanı Fitzo 20 Aralık 2023’te “Ukrayna’nın NATO üyeliğini kabul etmeyeceğimizi söylüyorum zira bu Üçüncü

12 <https://www.trhaber.com/dunya/dmitriy-medvedevden-tehlikeli-sozler-3-dunya-savasi-na-h105163.html>

13 Peskov, *agy*.

14 <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusya-ekim-fuzelerini-hatirlatti-savas-tamamen-mumkun-41957940>

15 <https://www.veryansintv.com/lavrovdan-nukleer-cikisi/>

16 Peskov, *agy*.

Hakan Fidan

Dünya Savaşı’nın başlangıcı olur” dedi. Aynı yıl Volodimir Zelenskiy, “Eğer Rusya’ya karşı durmazsak, bu saldırganlık Üçüncü Dünya Savaşı’na yol açabilir.” cümlesini kurdu. Kuzey Kore Lideri Kim Jong Un ise, “ABD ve müttefiklerinin eylemleri nedeniyle Kore Yarımadası nükleer savaşın eşliğinde.” dedi.

Üçüncü Dünya Savaşı’nın *hibrit savaşlar* çerçevesinde ilerlediğinin bir göstergesi de Avrupa’daki devlet yöneticilerinin halklarını savaşa hazır olma anlamında uyarmaları, stok yapmalarını istemeleridir. Genelde küresel düzlemde bir huzursuzluk ve olumsuzluk havası inşa edilmektedir.

Almanya Federal İçişleri Bakanlığı ve Federal Sivil Savunma Başkanlığı, vatandaşlarına en kısa sürede kendi sığınaklarını hazırlamaları ve bazı gıda maddelerini stoklamalarını isterken, Sırbistan Devlet Başkanı Vuciç, “Temel ihtiyaç maddelerini stoklamaya başladık.” dedi. Doğu Avrupa ve Balkanlar’da Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Romanya, Arnavutluk, Bulgaristan, Karadağ, Yunanistan ve Sırbistan’da, ciddi bir savaş hazırlığı, askerî mühimmat yığınağı ve insani ihtiyaçların tedariki yapılmaktadır. ABD, Rusya ve Çin nükleer test tesislerini modernize ediyorlar. NATO topraklarında Polonya, Slo-

vakya ve Romanya'da üç büyük askerî üs inşa edilme konusunda anlaşmaya varılmıştır. Balkanlarda çok ciddi bir silah endüstrisine sahip olan Sırbistan Çin'e yaklaşmaktadır. NATO, ABD ve bazı Avrupa ülkeleri, Ukrayna'ya verdikleri silahları sadece ülkelerini savunmak için kullanma şartı ile vermişlerdi. Şimdi bu ülkeler bu şartı kaldırarak Ukrayna'nın bu silahları, Rusya'ya karşı kullanabileceğini kabul ederek Rusya-Ukrayna savaşında Ukrayna saflarında yer almışlardır. Fransa Cumhurbaşkanı Macron ise bu bağlamda, "Ancak hiçbir seçenek göz ardı edilmemeli. Rusya'nın kazanmaması için gereken her şeyi yapacağız."¹⁷ dedi.

Bütün bu söylem ve yaptırımları göz önüne aldığımızda dünyanın Üçüncü Dünya Savaşı'na, hibrit savaş dönemine hazırlık yapmaya başladığını söyleyebiliriz. Nitekim tüm dünyada birçok devletin, tedbir sadedinde savaş/savunma sanayiine, askerî harcamalara ve silahlanmaya bütçeden daha fazla pay ayırdıkları görülmektedir: "NATO üyesi 20'den fazla ülke, 2024 yılında GSYİH'lerinin en az %2'sini savunmaya harcamaya sözünü verdi. ABD, Ukrayna, İsrail ve Tayvan için artan tehditlere karşı 95 milyar dolarlık askerî yardım paketi açıkladı ve mühimmat yatırımlarını 2025 yılına kadar 6 milyar dolara çıkarmayı planlıyor.

Rusya ise savunma harcamalarını GSYİH'sinin %6'sına çıkararak, hapisteki mahkûmları savaşa göndermek üzere tahliye ediyor. Avrupa Birliği, 2025 yılına kadar yılda 2,5 milyon mermi üretim kapasitesine ulaşmayı hedeflerken, 2027 yılına kadar savunma sanayiine 1,5 milyar avro değerinde yeni bir finansman sağlamayı planlıyor. Çin, Tayvan'ı işgal etme planları doğrultusunda savunma harcamalarını %7 oranında artırdı ve nükleer cephaneliğini genişletti. Almanya, zorunlu askerlik sistemini geri getirmeye çalışırken, askerî ekipman alımı için tek seferde 100 milyar avro harcamayı planlıyor. İsrail, ...Lübnan ile topyekûn bir savaşa hazır olduğunu belirtti. Fransa, askerî üretimi artırmak için savaş ekonomisine geçti ve Finlandiya, F-35 savaş uçakları almak için 9,4 milyar dolarlık bir anlaşma imzaladı."¹⁸

17 Osman Atalay, *agy.* Faik Tanrıkulu, *agy.* Bercan Tutar, *agy.* Arslan Bulut, *agy.*

18 Faik Tanrıkulu, *agy.*

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI VEKÂLET VE HİBRİT SAVAŞLAR DÜZLEMİNDE BAŞLATILDI

Rus General Gerasimov tarafından ortaya konan doktrine göre savaşların mahiyeti ve kullanılacağı araçlar, klasik savaşlardakilerden daha farklı bir şekilde olmak zorundadır. Bu yeni savaş türü hibrit/melez savaş diye isimlendirilmiştir. Rusya, Ukrayna'da *Gerasimov doktrini* merkezli hibrit savaş stratejisini uygulamıştır ve uygulamaktadır. Ukrayna savaşı ile ilgili makalelerimde Üçüncü Dünya Savaşı'nı hibrit savaş sistemi merkezli ele alıp yorumlamıştım.¹⁹

Üçüncü Dünya Savaşı olgusu ile ilgili Hakan Fidan'ın ve Millî Savunma Bakanlığı'nun açıklamalarından sonra medyada bu konu değişik boyutları ile uzmanlarca analiz edilmiştir. Emekli Tümamiral Cem Gürdeniz'in, "Gerçekte Üçüncü Dünya Savaşı vekâlet ve hibrit savaşlar üzerinden devam ediyor. Türkiye tuzağa düşmemelidir." şeklindeki açıklaması konumuz açısından önemlidir: "Gerçekte bugün yaşanan dinamikler Birinci Dünya Savaşı'nın devam eden dinamikleridir. Yani Anglosakson deniz güçleri ile denize çıkmak isteyen kıta güçleri arasındaki jeopolitik çekişmenin devamı... Nükleer çağda dünya savaşı kavramı zaten son derece karmaşık. Zira İkinci Dünya Savaşı askerî psikolojisi içinde nükleer ateş gücü kullanılmaya kalkılırsa yaşanacak bir dünya kalmaz... Gerçekte Üçüncü Dünya Savaşı vekâlet savaşları ve hibrit savaşları üzerinden değişik boyutlarda devam ediyor. Birinci ve ikinci dünya savaşları kapsamında bugün Üçüncü Dünya Savaşı genellemesini yapmak çok zor. Çünkü zaten BM şartı savaş ilanını yasaklıyor. Bugün "Üçüncü Dünya Savaşı'nı ben başlattım" diyecek bir ülke çıkmaz, ancak BM şartınının 51. maddesi altında güvenlik harekâtları ya da devlet dışı aktörler üzerinden vekâlet savaşları devam edecektir."²⁰

19 Burhanettin Can, "Ukrayna Kazakistan Hatındaki Kriz Neyin Habercisidir?", *agm.* Burhanettin Can, *Avrasya Satranç Tahtasında Çatışan Stratejiler-1: Ukrayna'nın Stratejik Önemi ve Soros'un Kadife Darbeleri; Umran*, 2022, sayı: 332, s. 8-20. Burhanettin Can, "Avrasya Satranç Tahtasında Çatışan Stratejiler-2: Hibrit Savaşlar Dönemi", *Umran*, 2022, sayı: 333, s. 8-19.

20 Burak Demirbaş, "Dünya Savaşı Riskinde '5. Madde' Uyarısı... Mavi Vatan'ın İsim Babası Em. Tümamiral Cem Gürdeniz: 'Türkiye Tuzağa Düşmemeli' <https://12punto.com.tr/gundem/dunya-savasi-riskinde-5-madde-uyarisi-mavi-vatanin-isim-babasi-em-tumamiral-cem-gurdeniz-turkiye->

Konu ile ilgili emekli General Nejat Eslen de Emekli Tümamiral Cem Gürdeniz'e benzer bir analiz yapmaktadır: "Son günlerde sık sık Üçüncü Dünya Savaşı olasılığı gündeme getirilmektedir. ...Topyekûn savaş nükleer silahların da kullanıldığı savaş anlamına gelmektedir. Nükleer silaha sahip ülkeler bu gücü caydırıcı amaçla kullanır. Her savaşın politik bir amacı vardır ve her savaş bu amaca hizmet eder. O zaman şu soruları sormak gerekir: Nükleer silahların da kullanılabileceği dünya savaşı hangi ülke tarafından ve hangi politik amaç için arzu edilebilir? ABD, Çin'in yükselişini önlemek için böyle bir savaş isteyebilir mi? İsterse Amerikan halkına bedeli ne olur? ABD, böyle riskli bir amaç güdebilir mi? ABD'de Başkan bu kararın sorumluluğunu alabilir mi? Amerikan halkı buna izin verir mi? Rasyonel düşünen ülkeler nükleer düellonun kendi halkına verebileceği onarılmaz zararı düşünerek dünya savaşı başlatmak istemez. Rusya'nın nükleer silahlar ile ilgili beyanları, NATO'nun savaşa müdahalesini önleme, caydırma amacı gütmektedir. Nükleer silahların kullanılma ihtimali nedeni ile Üçüncü Dünya Savaşı düşük bir ihtimaldir. Aslında Üçüncü Dünya Savaşı ticaret savaşları şeklinde, siber ortamda ve teknoloji sahasında devam etmektedir. Nükleer bir savaşın sonucu insanlık yok olacaktır. Kıtalararası nükleer füzelerin var olduğu bir dünyada nükleer merkezli bir dünya savaşını hiçbir ülke lideri isteyemez ve halkları da buna müsaade etmez. Nükleer savaş tehdidi ile oluşacak eksenler arasında yeni bir soğuk savaş başlatılmak istenebilir. Bununla birlikte eksenler arasındaki savaş Üçüncü Dünya Savaşı olarak vekâlet savaşları ve hibrit savaş ile devam eder/devam etmektedir."²¹

Cem Gürdeniz ve Nejat Eslen'in, nükleer silah merkezli Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmayacağı ancak böyle bir savaşın hibrit merkezli savaş şeklinde başlatılıp devam ettirildiğini vurgulamaları bu bağlamda önemlidir. Bununla beraber Üçüncü Dünya Savaşı çıkarmak isteyen karanlık merkezler olabilir ve vardır.

tuzaga-42409
21 Arslan Bulut, *agy*.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI ÇIKARMAK İSTEYEN KARANLIK MERKEZLER

General Eslen'in "Rasyonel düşünen ülkeler nükleer düellonun kendi halkına verebileceği onarılmaz zararı düşünerek dünya savaşı başlatmak istemez." ifadesini, "Ülke yönetimi bir başka lobinin, bir başka karanlık ihanet şebekesinin elindeyse ne olabilir?" sorusu ile açmak yararlıdır. Bu bağlamda Cem Gürdeniz'in önemli tespitlerinden biri de "Siyonist jeopolitiğin etkisindeki neoconlar"ın Üçüncü Dünya Savaşı'nı isteyen mekanizmayı oluşturmalarıdır:

"ABD acilen 2018'de büyük güçler rekabet dönemine girdiğini açıkladı. Ancak çok geç kaldı. Rusya ve Çin yaşanan jeopolitik saldırıyı fark ederek savunmaya ve karşı saldırıya geçtiler. Kırım, Güney Çin Denizi, Doğu Çin Denizi, Tayvan, Ukrayna vb. krizler ardı ardına geldi. O nedenle Üçüncü Dünya Savaşı bana göre; 11 Eylül sonrası başladı. Ancak tekrar edeyim savaş bu kez başlatan Kayzer veya Hitler'in yayımladığı değil Siyonist jeopolitiğin etkisindeki neoconlardır. Bugün Ukrayna'da, Tayvan, Güney Çin Denizi, Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz'de yaşanan hibrit Üçüncü Dünya Savaşı'nın devamıdır... Şu an gerçekte İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç dinamiğinde Hitler, Mussolini ve Japon İmparatoru neyse; Amerikalı neoconlar aynı jeopolitik ihtirasla hareket ediyorlar. O nedenle neoconların en büyük hamlesinin 11 Eylül 2001 günü başladığını söyleyebiliriz. Büyük Ortadoğu ve Kuzey Afrika projesi ile NATO'nun sınır tanımayan genişlemesi, Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra Adriyatik Denizi'nin tamamen NATO denizi yapılması, Japon Anayasası'nın değiştirilerek tekrar silahlandırılmaya izin verilmesi bu dönemin örnekleridir. ABD neoconları bu dönemde en büyük hatayı Çin'in ekonomik büyümesinin deniz gücüne yansımalarını görememekte yaptılar. Çin kıttadan denize çıktı. Anglosakson dünya siyasî, ekonomik ve askerî veçheleri ile gerileme içindedir. Bunda en büyük etkenlerden birisi, İsrail'in ABD'yi içine çektiği Gazze tuzağıdır. ABD, enerjisinin büyük bir kısmını buraya aktarıyor."²²

Üçüncü Dünya Savaşı konusunda ABD'de neocon-Siyonist ittifakı ile WASP'çılar (ABD milliyetçileri) arasında da ciddi bir ihtilaf

22 Burak Demirbaş, *agy*.

vardır. Geçen seçimlerde Biden neocon-Siyonist ittifakının, Trump ise WASP'çuların adayı idi. Neocon-Siyonist ittifakı Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmasını savunurken, Amerikan milliyetçileri buna karşı koymaktadır. *Filistin'de Etnik Temizlik* kitabının yazarı İsraili tarihçi Ilan Pappé, Siyonist lobinin Üçüncü Dünya Savaşı'nı başlatıp yürütmek istediğini ve Filistin'deki etnik temizlik harekâtının ana sorun olduğunu vurgulamaktadır. O bunu dünyanın daha fazla kaldıramayacağını açık bir şekilde ifade etmektedir: "Dünya, Filistin'de uygulanan işgal, etnik temizlik ve ırk ayrımcılığına dayalı sömürgeleştirme projesine artık daha fazla tahammül edemez."²³

HİBRİT SAVAŞ SÜRECİNDE İKİ EKSENİN OLUŞMASI

Hibrit savaş süreci iyi analiz edildiğinde görülecektir ki, bölgesel çatışmalar giderek, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi, iki ana eksenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Savaşın evvelinde "Mihver Kuvvetleri" (Almanya-İtalya-Japonya-Macaristan Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Hırvatistan) ve "Müttefik Kuvvetleri" (Amerika, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği) şeklinde iki ana eksen meydana gelmişti. Savaşı

23 Bercan Tutar, *agy*.

Müttefik Kuvvetler kazanmıştı. Fakat onlar daha sonra bir tarafta ABD/NATO, diğer tarafta SSCB/Varşova Paktı olmak üzere Moskova, Tahran, Viladivostok ve Yalta antlaşmaları ile dünyayı paylaşarak Soğuk Savaş dönemini başlatmışlardı.²⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ABD ve NATO, SSCB'de yer alan ülkeleri NATO'ya alarak kendisine rakip çıkamayacak şekilde yeni bir eksen oluşturma girişiminde bulunmuş ve eskiden SSCB'deki bazı ülkeleri, Rusya'ya söz vermesine rağmen, NATO'ya alarak Rusya'yı kuşatmaya başlamıştır. Bugün Ukrayna savaşı, NATO'nun Karadeniz limanlarına kolayca girebilmek ve Rusya'yı daha da kuşatabilmek amacıyla Ukrayna'nın NATO'ya alınmak istenmesinin neticesidir. 21. yüzyılda Ukrayna-Rusya, İsrail-Filistin-Lübnan savaşları ile Çin-Filipinler-ABD soğuk savaşı düzleminde iki ana eksen oluşmaya veya oluşturulmaya başlanmıştır: *Birinci eksen*, ABD-İngiltere-Almanya-Fransa-Japonya-Avustralya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan, *ikinci eksen*, Çin-Rusya-İran-Kuzey Kore-Küba-Vietnam-Bazı AB ülkeleri.

BRICS ve Şanghay İş Birliği Teşkilatı ikinci eksenin oluşturup genişletmeye çalıştığı yeni yapılarıdır. Rusya bir taraftan Çin ile çok özel antlaşmalar yaparak çok ciddi bir yakınlaşma sağlamış, diğer taraftan İran ve Kuzey Kore ile askerî güç birliği antlaşmaları yaparak eksenin altyapısını oluşturmaya başlamıştır.²⁵ Çok önemli bir nokta, oluşmaya başlayan her iki ekseninde nükleer silahlara sahip ülkelerin varlığıdır. Birinci ekseninde Amerika-İngiltere-Fransa; ikinci ekseninde Rusya-Çin-Kuzey Kore nükleer silahlara sahip ülkelerdir.

Dolayısıyla Üçüncü Dünya Savaşı çıkarsa, nihayetinde, kaçınılmaz olarak savaş nükleer savaşa dönüşecektir. Bu bağlamda Rusya Savunma Bakanı Belousov zaman zaman, dolaylı bir şekilde bu duruma dikkat çekmektedir: "Ukrayna'ya uzun menzilli ve hassas silahların tedariki, çatışmayı kimsenin hayal edemeyeceği yere tırmandırabilir."²⁶

24 Fehim Taştekin, "Üçüncü Dünya Savaşı mı?", *Gazete Duvar*, 27 Haziran 2024. Bülent Erandaç, "Güç Savaşları", *Takvim*, 28 Haziran 2024

25 Fehim Taştekin, *agy*.

26 Fehim Taştekin, *agy*.

Üçüncü Dünya Savaşı konusunda ABD’de neocon-Siyonist ittifakı ile WASP’çılar (ABD milliyetçileri) arasında da ciddi bir ihtilaf vardır. Geçen seçimlerde Biden neocon-Siyonist ittifakının, Trump ise WASP’çılığın adayları idi. Neocon-Siyonist ittifakı Üçüncü Dünya Savaşı’nın olmasını savunurken, Amerikan milliyetçileri buna karşı çıkmaktaydı.

SİYONİST İSRAİL ÖNCE BÖLGESEL SONRA KÜRESEL SAVAŞ İSTİYOR

“Kudurmuş köpek” İsrail’in, Gazze’den sonra Lübnan’a saldırması, savaşı bölgeye yaymak amacı taşıdığını göstermektedir. Bir taraftan tüm bölge ülkelerini işin içine çekmeye çalışırken, diğer taraftan da ABD’nin İran’a müdahale etmesi için uğraşmaktadır. İsrail, Rusya-Çin eksenindeki İran’ı en büyük tehlike olarak gösterip nükleer silahlara sahip olmaması için ABD’de girişimlerde bulunmakta, ABD’yi İran ile savaşmaya ikna etmeye çalışmaktadır.

İsrail Savunma Bakanı Yoav Gallant’ın 25 Haziran 2024’te Pentagon’da, ABD Savunma Bakanı Lloyd Austin ile yaptığı görüşmede Lloyd Austin’e dedikleri ilginçtir: “Dünyanın geleceğine yönelik en büyük tehdit İran’dır. Şimdi Amerikan yönetimlerinin İran’ın nükleer silahlara sahip olmasını önleme taahhüdünü gerçekleştirme zamanıdır.”²⁷ Bu ifade savaşı bölgesel ölçekte küresel boyuta, eksenler arası bir savaşa dönüştürmek amaçlıdır. Austin ise bu yaklaşıma karşı çıkmıştır: “Savaş hem Lübnan hem de İsraililer için felaket olur. Hizbullah’la savaş kolaylıkla bölgesel bir savaşa dönüşebilir ve bu nedenle diplomasi en iyi yoldur.”²⁸

ABD Savunma Bakanı Austin’in İsrail’i durdurmak yerine Lübnan’a dönük bir saldırının bölgesel bir savaşa yol açabileceğini dillendirmesini bir başka açıdan yorumladığımızda Üçüncü Dünya Savaşı’nın hibrit savaş/vekâlet savaşları

27 <https://www.marbutahaber.com/ortadoğu/pentagon-sefi-israil-lubnan-savasini-onlemek-icin-acil-cozum-gerekliyor/>

28 <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-savunma-bakani-austin-israil-hizbullah-savasi-lubnan-icin-felaket-olur,n15NiMaAWkqrRfSVq6gRNw>

mantığı kapsamında bölgede yaygınlaştırılmak istendiği neticesine varabiliriz. Güney Kıbrıs’ın İsrail’e destek vermesi, üs olarak kullanılması, bölgesel savaşların yaygınlaştırılmak istenmesinin bir göstergesidir. Hasan Nasrallah, aylar önce Güney Kıbrıs’ın İsrail tarafından eğitim üssü ve füzeler için fırlatma rampası olarak kullanıldığını söylemişti. Onun Güney Kıbrıs’ı açık bir şekilde tehdit etmesine bölgesel savaş açısından bakmak gerekmektedir. Ayrıca ABD’nin Gazze sahiline kurduğu iskele de Güney Kıbrıs ile bağlantılıdır.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan’ın Güney Kıbrıs’ın bu şekilde sürece katılmasının bölgesel savaşa yol açabileceğine ilişkin bir uyarıda bulunması çok önemlidir: “İsrail’in başlattığı ilk operasyonlardan sonra biz, Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin özellikle Gazze’ye yönelik operasyonlarda belli ülkelerin kullandığı bir üs olmasını istihbari raporlarla hep görüyoruz. Yunanlara da söyledik, Ortadoğu’daki savaşlara bu şekilde müdahil olduğunuz zaman bu ateş gelir, sizi de bulur. Zaten biz de aynı coğrafyadayız, gelir bizi de bulur.”²⁹

Bu bağlamda İsrail’in son haftalarda Lübnan’a saldırılarını sıklaştırıp şiddetlendirmesi, Gazze’deki gibi hiçbir hukuk tanımaması, sivil bölgeleri bombalayarak Lübnan halkını göçe zorlaması, savaşın bölgeye yayılması amacını taşıdığı bir göstergesi sayılabilir. Hakan Fidan’ın dikkat çektiği bölgesel savaş tehlikesine Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Lübnan’la ilgili yaptığı açıklama açısından bakıldığında, şer ittifakının maksadının bölgesel savaşları

29 <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-haberturk-e-verdigi-ozel-roportaj-24-haziran-2024.tr.mfa>

yaygınlaştırarak hedefe ulaşmak olduğunu söyleyebiliriz. Erdoğan 26 Haziran 2024'te şunu vurgulamıştı: "Türkiye, kardeş Lübnan halkının ve devletinin yanındadır. Bölgedeki diğer ülkeleri de Lübnan'la dayanışma içinde olmaya davet ediyorum."³⁰

Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nda sivil halklara reva gördüğünü bugün İsrail, hiçbir ahlaki endişe taşımadan ve hiçbir uluslararası hukuka uymadan Filistin-Lübnan-Suriye hattında yapmaktadır. Buna ses çıkarmayan, bunu görmeyen ABD, İngiltere, AB, insan hakları savunucuları, BM, uluslararası hukuk sistemi bütün itibarlarını kaybederek iflaslarını ilan etmişlerdir. Bu durum, Filistin'deki savaşın çok önemli bir boyutudur.

Bu savaşın bir başka boyutu ise, öncelikle İsrail'de olmak üzere tüm dünyadaki Yahudiler arasında çok ciddi bir ayrışmanın vuku bulması, ihtilafların ortaya çıkması ve bölünmelerin yaşanmasıdır. Bu bağlamda eski Başbakan Ehud Barak, eski MOSSAD şefi Tamir Perdo, İsrail Bilimler Akademisi Başkanı David Harel, eski Başsavcılık Özel Görevler Dairesi Başkanı Talia Sasson, Nobel ödüllü kimyager Aaron Ciechanover ve yazar David Grossman, 26 Haziran 2024'te *New York Times* için müşterek bir yazı kaleme aldılar. Amerikan Kongresi'ne "Netanyahu'ya yaptığınız daveti geri çekin!" diye seslenerek şunu demişlerdir: "Kongre korkunç bir hata yapmıştır. Netanyahu'nun Washington'a gelmesi ülkemize yönelik skandal ve yıkıcı davranışlarını ödüllendirecektir."³¹ Ayrıca Ehud Olmert 26 Haziran 2024 tarihli *Haaretz* gazetesindeki yazısında Netanyahu'yu "Gazze'de savaşı kasten uzatmak", "ABD ile ittifakı yok etmek", "Biden'in seçim kampanyasının altını oymak", "Fransa ve ABD'nin arabuluculuğuyla Lübnan hükümetiyle anlaşmak yerine Hizbullah'la topyekûn bir savaş başlatmaya çalışmakla" suçlamıştır.³²

30 <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-netanyahunun-batinin-da-rizasiyla-savasi-bolgeye-yayma-planlari-buyuk-felakete-yol-acacaktır/3258421>

31 <https://www.nytimes.com/by/david-grossman>

32 <https://www.haaretz.com/opinion/2024-06-26/ty-article-opinion/.premium/jaccuse-netanyahu-wants-to-destroy-israel-the-time-has-come-to-expel-him/00000190-50ed-de5e-abd0-fb50c40000>

Netanyahu'nun bu zalimliğine ve uyguladığı politikalara daha önce karşı çıkanlardan biri de vaktiyle Hayfa Üniversitesi'nde görev yapan tarihçi Ilan Pappé'dir. Kendisi İsrail Devleti'nin yaptığı katliamı, soykırımını, *Filistin'de Etnik Temizlik* başta olmak üzere çok sayıdaki eserinde dile getirmiş, dünya kamuoyunun dikkatine sunmuştur. 1954 yılında Hayfa'da doğan Pappé, antisyonist yeni İsrail tarihçileri arasında öne çıkan bir isim. Siyonizm'in değil de insanlığın yanında durduğu, resmî efsaneler yerine tarihî gerçekleri dile getirdiği için ölüm tehditlerine maruz kalmıştır. Pappé bu sebeple can güvenliği için İsrail'i terk edip İngiltere'ye taşınmış ve Exeter Üniversitesi'nde çalışmaya başlamıştır.³³

ABD'nin ekonomisinin çok kötü olduğunu hem Ukrayna'ya hem de İsrail'e istenen yardımları yapamayacağını göz önüne alırsak Filistin-Lübnan hattında savaşın uzaması durumunda İsrail'in ekonomisi çökecek ve buna bağlı olarak İsrail'de gayrimemnun sayısı daha da artacaktır. İsrail'de elektrik sistemlerini yöneten Noga şirketinin CEO'su Şol Goldstein bu bağlamda şunları söylemiştir: "Hassas konulara girmeyeceğim ama tüm altyapımıza, optik fiberlere, limanlara bakıyorsunuz, iyi bir konumda değiliz. 72 saat elektriksiz kalırsa İsrail 'yaşanamaz' hâle gelir."³⁴

Şer ittifakının ihanet stratejisine karşı daha üst bir strateji ortaya koymak, şer ittifakına karşı şuurlu geniş bir cephe kurmak gerekmektedir. Bunun için öncelikle ülke içinde, sonra da bölgede birlik ve beraberliği sağlayacak politikalar üretip hayata geçirmeliyiz. Bütün bu gelişmelere karşılık unutmamamız gereken temel gerçek şudur: "*Gerçek şu ki, onlar hileli düzenler kurdular. Oysa onların düzenleri dağları yerinden oynatacak da olsa, Allah katında onlara hazırlanmış bir düzen vardır.*" (14/İbrahim, 46). Bunun için de Allah'ın yardımını hak edecek bir mümin, bir millet ve bir ümmet olmalıyız.

33 Ilan Pappé, *Modern Ortadoğu: Toplumsal ve Kültürel Bir Tarih*, çev. Gül Atmaca, İletişim Yayınları, 2019, s. 16.

34 <https://www.jpost.com/israel-news/article-807081>

BİRİNCİ YILINDA AKSA TUFANI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

— MUSTAFA AYDIN —

7 Ekim 2023'te HAMAS'ın İsrail'e fırlattığı roketlerle başlayan ve Aksa Tufanı diye adlandırılan hareket her zamanki gibi İsrail'in ölçü/sınır tanımayan saldırılarıyla devam ediyor. 40 binden fazla Filistinlinin şehit edildiği, yüz binlerle ifade edilebilecek yaralının bulunduğu, neredeyse oturulabilecek sağlam bir meskenin kalmadığı Gazze ve Filistin'de süren bu hareket, bir ırkın veya dinin müntesiplerinin imha edildiği insanlık dışı bir soykırıma dönüşmüştür.

Aslında devam eden bu olay, iki komşu ülke olan Filistin-İsrail arasında, bir güncel siyasi anlaşmazlık sebebiyle ortaya çıkmış bir savaş değildir. Baş aktör İsrail olsa da Batı'nın İslâm dünyasına bir saldırısıdır. Her türlü mantıksızlığı ve ahlak ilkesini göz ardı ederek verilen destek bunu gösterir. Öyle görünüyor ki ABD bu saldırının sonuçsuz kalmasından endişelenmektedir. Akdeniz'de teyakkuz hâlinde beklemesi ve gözlemcilere göre Kıbrıs Rum kesiminden hava kuvvetleri desteğinde bulunması da bunu göstermektedir.

Burada İsrail lehine ileri sürülen gerekçe, saldırıyı HAMAS'ın başlattığı, buna karşı İsrail'in savunma hakkını kullandığı demagojisidir. Demagoji diyorum, çünkü eğer saldırıda bulunan Gazze yönetiminin HAMAS'ı ise neredeyse ayrı bir ülke konumundaki Mahmut Abbas'ın yönettiği, bütün baskılara rağmen bir tür uyumlulukla yaşayan Filistin Yönetimi altındaki (Batı Şeria) katliamların sebebi nedir? Şayet İsrail misillemesi HAMAS'a yönelikse niçin silahlı çatışma ile ilgisi bulunmayan ve sivil insanların topluca yaşadığı yerler, okullar, hastaneler, mülteci kampları, camiler vb. vurulmaktadır. Bu gerçekleri görmezlikten gelmek insanlığı görmezlikten gelmek demektir. Bir yılını tamamlayan Aksa Tufanı'nı değerlendirmek bu noktaların daha iyi anlaşılabilmesi için gerekir. Onun için aşağıda söz konusu sürecin aktörlerini, eksen olgularıyla ele almaya çalışacağız.

HAMAS VE AKSA TUFANI İLE İLGİLİ RAPORU

Fiilen yarım yüzyılı aşkın bir zamandır, Filistin'de yaşayan Yahudi cemaatlerinden çok, Batı'da oluşturulan Siyonist örgütlenme 1948 yılında Filistin'de İsrail adlı bir siyasal yapılanma ortaya çıkardı ve böylece yerli Filistin halkı için bitmez tükenmez acılı günler başladı. Filistin halkı, daha devletin kuruluş sürecinde Nekbe adı verilen büyük felaketi yaşadı. Kabına sığmayan İsrail, yerleşimci diye nitelenen dışardan gelmiş Yahudilere yer açmak için binlerce Filistinliyi katledip evlerini ellerinden almakla işe koyuldu. O günden bugüne saldırılar hep sürüp geldi. Yaser Arafat başkanlığındaki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), hareketin yegâne teşkilatıydı. Ne var ki ondan fazlaca bir şey çıkmadı.

1967 Arap-İsrail Savaşı diye bilinen hareket öncelikle ABD'nin desteğinde İsrail'in galibiyetiyle bitti. Toplumlarına efelenen 'sosyalist' liderler ciddi bir hezimete uğradılar. Filistin'e cihat için giden ve Mao'nun kitaplarıyla yatıp kalkan Cengiz Çandar gibi dünün Marksist'i bugünün Amerikancıları da sırra kadem bastılar. Beklentilere cevap veremeyen FKÖ, gittikçe değerini kaybetti. Gazze kesimindeki ileri gelenler 1987 yılında silaha başvurmadan taşlı sopalı mücadeleyle İntifada hareketini başlattılar. Bu yıl aynı zamanda İsrail'e karşı Filistin'i savunmak amacıyla HAMAS kuruldu. Böylece Filistin mücadelesinde iki temsilcilik ortaya çıktı: Batı Şeria'da (şimdi Mahmut Abbas'ın temsil ettiği) FKÖ, Gazze'de HAMAS aynı zamanda resmî kuruluşlar olarak görevlerini sürdürmektedirler. Yani FKÖ'nün Batı Şeria'yı yönetmesi gibi HAMAS da 2007 yılından beri Gazze'de yönetimi elinde bulundurmaktadır. Esasen HAMAS siyasi ve askerî kanat olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir. Siyasal kanat, fiilen yönetimle ilgilenen kesimdir, askerî kesim ise Kassam Tuğayları olarak da bilinen ve farklı silahlı gruplardan oluşan yapıdır.

HAMAS, “Aksa Tufanı’nı Neden Yaptık?” başlığını taşıyan hayli açıklayıcı raporunda, 7 Ekim’de neler yaşandığı, operasyonun neden yapıldığı ve Filistin meselesiyle bağlantısının ne olduğuna yer verdi. Filistin mücadelesinin 30 yıllık İngiliz sömürgeciliği, 75 yıllık Siyonist işgal olmak üzere 105 yıl önce başladığı belirtilen raporda, Filistin’in 1918’de toprakların yüzde 98,5’ine sahip olduğu vurgulanırken, İsrail’in 1948’de toprakların sadece yüzde 6’sına, nüfusun da yüzde 31’ine sahip olduğu fakat etnik temizlikle toprakların yüzde 77’sini ele geçirdiği kaydedildi. İşgal ve katliam sürüp giderken ABD başta olmak üzere Batı’nın İsrail’e hep destek çıktığı, katliamların hesabının sorulmasına da engel olduğu vurgulandı. “İsrail ile ilgili olarak 75 yılda BM’nin yüzü aşkın kararından hiçbiri uygulanmamıştır. 1993’te Oslo’da FKÖ ile imzalanan anlaşmada Batı Şeria ve Gazze şeridinde bağımsız bir Filistin Devleti kurulması kararına varılmasına rağmen İsrail buna izin vermemiştir.” denildi.

İsrail’in iddialarını çürütme ve gerçekleri ortaya çıkarma amacıyla hazırlandığı bildirilen raporda, Aksa Tufanı’nun, “İsrail’in, Filistin davasını tasfiye etme, toprakları ele geçirme ve Yahudileştirme, Mescid-i Aksa ve kutsal mekânlar üzerinde tam hâkimiyet kurma planlarına karşı koymak için atılmış gerekli bir adım ve doğal bir tepki olduğu” belirtildi. Raporda, Aksa Tufanı’nun ayrıca, “Gazze’deki ablukanın kaldırılmasının yanı sıra, işgalden kurtulma, millî hakların yeniden tesisi, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin hakkının elde edilmesi ve başkenti Kudüs olan Filistin Devleti’nin kurulması yolunda atılmış doğal bir adım olduğu” kaydedildi. HAMAS’ın kurulduğu tarihten bu yana sivilleri hedef almaktan kaçındığı dile getirilen raporda, “Aksa Tufanı Operasyonu sırasında İsrail’in

güvenlik ve askerî sisteminin tamamen ve hızlı çökmesiyle bazı aksamalar ve Gazze ile operasyon bölgelerini birbirinden ayıran tel örgülerde geniş gedikler açılması sebebiyle kargaşa yaşanmış olabilir.” ifadesi kullanıldı.

HAMAS’ın, Aksa Tufanı sırasında İsraili sivilleri hedef aldığı yönündeki suçlamalara da değinilen raporda, “kadınlar, çocuklar ve yaşlılar başta olmak üzere sivillerin hedef alınmasından kaçınmanın, HAMAS mensuplarının aldığı ahlaki ve dinî terbiyenin bir gereği olduğu” vurgulandı. Raporda, “Kassam mensuplarının 7 Ekim’de sivilleri hedef aldığı iddiası tamamen iftira ve yalandır. Bunları iddia edenler İsrail kaynaklarıdır. Bunu teyit eden hiçbir bağımsız kaynak yoktur. O gün çekilen videolar ve İsraililerin daha sonra yayımlanan ifadeleri gösteriyor ki, Kassam savaşçıları sivilleri hedef almadı, sivillerin çoğu İsrail ordusunun ve polislerinin şaşkınlığı sonucu İsrail polisi ve askerî tarafından öldürüldü.” denildi. Raporda, direniş güçlerinin, Filistin halkına karşı silah taşıyanları ve İsrail askerlerini hedef aldığı, bunun da daha önce defalarca dile getirildiği aktarıldı. ABD ile Avrupa ülkelerinin, İsrail’in Uluslararası Adalet Divanı önünde yargılanmasına karşı çıkmasına da değinilen raporda, “özellikle ABD, Almanya, Kanada ve İngiltere’ye, eğer gerçekten adalete inanıyorlarsa, Filistin’de işlenen tüm suçların soruşturulması için yargı sürecine destek vermeleri” çağrısı yapıldı.

HAMAS’ın Yahudiliğe değil, Siyonizm’e ve destekçisi güçlere karşı çıktığı ise şu cümlelerle vurgulandı: “Esasen İslâm’ın Ehl-i Kitaba karşı ılımlı tutumu bellidir. Tarihsel olarak da bir Müslüman-Yahudi çatışması da yaşanmamıştır. Kaldı ki Siyonist zorbaların önemli bir kısmı Yahudi değildir. Süper güçler mutlu bir dünya istiyorlarsa Siyonizm gibi bozguncu ideolojilere temenna çekmekten vazgeçmelidirler. Bu arada BM işler hale getirilmeli, bunun için de aldığı kararların mutlaka yaptırımı olmalıdır. Yoksa herkes yürütebileceği siyaset ve kültürel iş birlikleriyle başının çaresine bakmalıdır...”

OLAYA MÜDAHİL OLAN BAZI ÖNEMLİ AKTÖRLER VE OLGULAR

HAMAS’ın bu bildirişi konuyu pratikler çerçevesinde yeterince özetlemektedir. Ancak bu arada gözlemcilerin yorumlarında da önemli açıklamalar bulunmaktadır. Konunun daha iyi

açıklanabilmesi için sosyal kültürel boyutunu irdelemek ve bazı önemli aktör ve olguların altını çizmek gerekiyor. Aşağıda bunlardan bazılarını ele alacağız.

1. YAHUDİLİK, İSRAİL VE SİYONİZM

Aslında buradaki sorun Yahudilik değil, İsrail'dir. İşin odağında bir cinayet şebekesi hâline gelen İsrail vardır. Yahudilik Hz. Musa aracılığıyla İsrailoğulları'na indirilmekle birlikte temel esprisi bakımından ırkçı temeller üzerine oturmayan semavi bir dindir. Vakıa Hz. Musa, Firavun'un "Allah da kim?" sorusuna Kur'ân'ın ilk ayetinde ifade edilmiş şekilde "Âlemlerin Rabbi'dir" cevabını vermişti. Ne var ki bu evrensel mesaja zamanla ırki bir nitelik kazandırdılar. Bu yeni yapıya Hz. Yakub'un kavim üzerinde etkin rol oynayan dördüncü oğlu Yahuda'nın adına nispetle Yahudilik dendi. Kur'ân'da, kendilerine tabi olmadıkça Müslümanlardan razı olmayacağı ifade edilen bu söz konusu din, ırkçı tarafına vurguyu ifade edecek şekilde Yahudilik olarak nitelenmiştir. Musevilik yaygın kullanılan bir ad değildir.

Fakat Yahudiliğin ırkçı tarafını daha açık bir şekilde anlatan niteleme İsrail'dir. Aslında İsrailoğulları doğal olarak bir kavmin adıdır. Şüphesiz kendine özgü özelliklerde normal bir kavim vasfı taşımakla ırkçı bir toplum olmak apayrı şeylerdir. Daha açık bir anlatımla İsrailoğulları bu cemaatin ırkçı adıdır. Günümüzde İsrail nitelemesi, ırkçı duruma getirilmiş bir dini ifade eder. Yahudilik kaynaklarında İsrail kelimesine başından itibaren problemlili bir anlam yüklenmiştir. Bu yorumlardan birisine göre Yakub doğarken "öncelik bende" diye ikizinin topuğundan tutmuş, daha garip ikinci bir söyleme göre de Tanrı ile güreşmiş ve topuğundan tutmuş, böylece topuktan tutan anlamına İsrail denilmiştir. Tabi söylemdeki nitelemeye göre şimdi de Filistinlilerin, Ortadoğu'daki Müslümanların ve tüm insanlığın topuğundan tutup tuşa getirmeye çalışıyor.

Anladığımıza göre İsrail'in katliama dönüşen eylemleri Hz. Musa'nın Firavun'a tebliğ ettiği "Âlemlerin Rabbi Allah"tan değil, özel tanrısı Yehova'dan aldığı talimatın sonucu olmalıdır. Bir dönemler Allah'ın koruyuculuğuna dik kat çeken kutsal metinlerdeki ifadeler, tahrif edilerek 19. yüzyıl sonlarında, Batı'nın Siyonist ideolojiyi üretmesinin önemli bir dayanağı

hâline getirilmiştir. Allah adına uydurulmuş bir emperyalist ideoloji ortaya çıkarılmıştır ki bugün Ahd-i Atik'te (Tevrat'ta) yer alan şu kurmaca cümleler de bunu göstermektedir:

"Rab Yehova seni yeryüzünde bulunan kavimlerin cümlesinden üstün ve kendisine has bir kavim olarak seçti" (Tesniye 14/1). "Böylece bütün krallar ona secde kılsınlar, bütün milletler ona kulluk etsinler" (Mezmurlar 72/11). "Saban demirlerinizi kılıç, bağcı bıçaklarınızı mızrak yapın" (Yoel 3/9-10). "Buna karşılık onun hükümlerini altına nice toplum tam da bunun aksine 'kılıçlarını saban demiri, mızraklarını bağcı bıçakları yapacak" (İşaya 20). "Milletlerin sütünü, kralların memesini emeceksin, servetlerini yiyeceksin" (İşaya 60/16). "Seni milletler ve memleketler üzerine kökten koparmak ve yıkmak, yok etmek ve bozmak, sonra da bina etmek ve dikmek için tayin ettim" (Yeremya 1/10). "Yabancılar durup sürülerinizi güdecek ve ecnebler çiftçileriniz ve bağcılarınız olacak" (İşaya 61/5-6).

İsrail Batı tarafından oluşturulmuştur. Ancak Batı için konu vatansız Yahudilere bir vatan bulmak değildir. Eğer öyle olsaydı Amerika'ya götürüp yok ettikleri yerlilerin topraklarına yerleştirmeleri gerekirdi. Filistin ile bir bağlantıları elbette vardır. Ama Filistin zamanla milletlerarası Yahudiliğin asli vatanı olmaktan çıkmıştı; "milletlerin sütünü, kralların memesini emip" geliyordu. Hiçbir külfet yüklenmedikleri için özel bir vatan düşüncesi de yoktu. Hatta bazı ileri gelenler Güney Amerika'da bir koloni kurabileceklerini düşünüyorlardı. Filistin'de bir İsrail, Batı'nın -özellikle bir dönemler emperyalizmin baş aktörü İngiltere'nin- bir projesidir. İslâm düşmanı Batı İsrail'i İslâm dünyasında bir üs olarak düşünmüştür.

İsrail bir devlet değil, bir militan üssüdür. Çünkü devletin sınırları bellidir ve bu sınırlar, komşuları ve diğer ülkeler tarafından bilinir. İsrail'in, böyle sabit bir sınırı yok. Filistin'in bir devlet olmasına karşı çıkmasının sebebi de kendisinin bir devlet kılığına girmesinin yanında, saldırıp ilhak edeceği bir ülke olmaktan çıkması endişesidir. Hâlbuki Siyonizm sınır tanımaz.

Kitab-ı Mukaddes'te yaklaşık 150 yerde geçen ve güçlendirilmiş, takviye edilmiş, kutsanmış anlamında kullanılan Siyon kelimesinin, sözlük anlamına uygun olarak İsrail'de merkezi bir

tepenin, Hz. Süleyman ve Hz. Davut tarafından fethedilen bazı yerleşim yerlerinin adı olarak nitelendirildiği anlaşılıyor. Bunlar arasında belki en kapsamlısı Tevrat'ın Samuel kısmındaki Kudüs ve bir bütün olarak da İsrail diyarını ifade etmesidir. Her ne kadar Siyon'dan türetilmişse de bugünkü Siyonizm'in bununla doğrudan bir ilgisinin bulunmadığı söylenebilir. Siyonizm, Sömürgeci Batı'nın dünya egemenliğinin önünde bir engel olarak gördüğü İslâm dünyasına karşı 19. yüzyıl sonlarında Yahudilik üzerinden oluşturduğu bir modern ideolojidir. Burada tabir caizse Yahudiliğin repertuarındaki kavram potansiyel imkân olarak, Yahudi etiketli, tarihi açıdan suça yatkın bir etnisiteden yararlanılmak istenmiş ve bu plan başarı ile uygulanmaktadır. Tabi bu işte Teodor Herzl gibi Siyonist teorisyenler kullanılmış ve ilk elde Filistin toprakları üstünde İsrail adlı, sınırları belli olmayan, varlığını teröre borçlu, devlet nitelemeli bir siyasal organizasyon ortaya konmuştur.

Siyonizm Yahudilikten daha fazlasıyla, Batı için fevkalade işlevseldir. Mesela günümüzde Siyonist ileri gelenlerinin önemli bir kısmının Yahudi bile olmaması da bunun açık bir delilidir. Mesela ABD başkanı Joe Biden Yahudi değildir ama katı bir Siyonist'tir. Siyonizm Batı egemenliği projesinin bir ideolojisi, Yahudilik, bir din olmaktan çok, İslâm dünyası ile mücadelenin bir koçbaşısıdır.

2. BATI UNSURU

Bu son İsrail olayı, eskiden Avrupa, şimdilerde ABD merkezli dünyanın karakterini, ahlak yoksunluğunu bir kere daha ortaya koymuştur. İslâm dünyası dediğimiz topluluklar farklı mı, diyenler olabilir. Tabii ki ikisinin de bir ortak tarafı vardır. İkisinde de halklar fitri davranabilmektedirler, onun için de yazımızın öncelikle muhatabı yönetici seçkinlerdir. Ayrıca üzerinde durulması gereken nokta, ahlaktan arındırılmış Batı siyasetinin bir mazereti olamaz. Sıkça kullanılan bir niteleme ile Batı'nın ikiyüzlülüğü ve hatta yüzüzlüğü ifadeleri doğru değildir. Bu olaylar onun değişmeyen tek yüzünün olduğunu bir kere daha göstermiştir. Bu yüz tarihseldir ve dünden bugüne sürüp gitmektedir. Rousseau'nun tespitiyle Tanrı/lar/a karşı açtığı din savaşı devam etmektedir. Bir insan birlikteliğinin aşkın dayanakları yoksa söylemin ötesinde hakiki bir ahlakı da olamaz.

Batı'nın 1490'larda başlattığı ve 500 yılı aşkın bir zamandır devam edegelen sömürgecilik hareketinde insanların sadece alın teriyle kazandıkları rızıkları ellerinden alınmamıştır. Geçen zaman zarfında dünyanın değişik yerlerinde, Kızılderililer gibi bazı toplumları yok etmiş, en iyimser tahminlerle 120 milyon insanı katletmişlerdir. Sadece bir örnek olarak hatırlatmak gerekirse Hindistan'da İngiliz mensucatını yaygınlaştırabilmek için yerli el tezgâhlarında çalışan binlerce kişinin elini kesmekte tereddüt göstermemişlerdir. Bugün söz konusu sömürgecilik kristalize hâlde devam etmektedir. Esasen küresel siyasetle verdikleri mücadelenin en önemli sebeplerinden birisi de bunu sürdürebilmektir.

Biz, elinden yiyecekleri alınan ve kendileri öldürülenleri insan olarak isimlendiriyoruz. Batı'ya göre kendilerinin dışındaki insanlar genelde insan sayılsa bile bir "alt insan" veya "üst hayvan" kategorisini oluşturuyorlardı. 18. yüzyıl sonlarına kadar Batı bir bilim olan antropolojisi çerçevesinde zencilerin -bir alt sınıf değil- insan olup olmadığını tartıştı. Genelde de insan değil bir üst hayvan olduğu kanaatindeydi. Nasıl hayvanlar avlanıp yenebiliyorsa bu orta kategorideki insanın da yiyeceği elinden alınıp kendisi tereddütsüz öldürülebilirdi. Sözün kısası Batı genelde bir İsrail ahlakı taşıyordu, şu andaki İsrail de katıksız Batı ahlakı taşıyor.

Batı bir haksızlığın üzerine otursa da yaşadığı refah bir kültürel gelişmenin de dayanağıydı. Felsefe, bilim ve teknik bu gelişmelerin başında gelmektedir. Şüphesiz bunda bir tereddüdümüz yok ama bizim buradaki konumuz bakımından önemli olan sosyal ve ahlaki gelişmelerdir. Bu gelişim süreci doğal olarak insanlığı Batı'da sosyal ve ahlaki konularda da bir değişim beklentisine soktu. Fransız İhtilali'nin "özgürlük, insanlık, kardeşlik" gibi sloganlarıyla başlayan süreç, siyaset alanında bağımsızlık, egemenlik ve üniterlik ile devam etti. Nihayet 21. yüzyılın eşliğinde insan hakları, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi ile düğümlendi. İnsanlık heyecanlandı, umutlandı, ama nalıncı keseri gibi hep kendine yontan uygulamalarla her şey dökülüp indi. Demokrasi yerine göre darbecilik, serbest piyasa ekonomisi yerine göre kristalize olmuş bir tekellecilik, insan hakları onların belirlemelelerine göre dilediklerine has kılınan bir olguydu. Mesela İsrail ve Filistinli karşılaştığında İsrail'e ait bir şeydi. İnsan anlayışında bile hiçbir deği-

İslâm dünyası yönetici kesimi, herhangi bir kutbun yandaşı olmaktan çok ABD'ye bağlı hareket etmektedirler. Bunu da iktidarlarının garantisi görmektedirler. Ondan bir yarar sağlamaktan daha fazlasıyla verebileceği sıkıntıdan kurtulmayı düşünmüş olmalıydılar. Bunun için de İslâm ümmeti için çok önemli olan Gazze meselesinde Müslümanca bir tavır sergileyememektedirler.

şikliğin olmadığı görüldü. İnsan nedir ki hakkı olsun! Unutulmaması gereken ilkemiz şudur: *Hak, hakkaniyet, adalet, sözünde durmak, yalan söylememek vb. gibi, aşkın (ilahi) dayanaklara sahip olmayan hiçbir değer yansız olamaz, onu üretenlerin çıkarına işler, daha doğrusu işletilir.* Batı bugün bu gerçeğin yeterince farkındadır. Bozgunu güçle kapatmaya çalışıyor. Dünya egemenliği peşindeki Batı'nın tabir caizse bodoslama bir şekilde tarihin bir serkeş toplumu üzerinden parsa toplamaya çalışmasının sebebi de budur.

3. FİLİSTİN/GAZZE-İSRAİL

Sözlük anlamı bakımından mekân tutmak, yerleşmek anlamına gelen Filistin kelimesi, bu imajıyla hiçbir toplumu işaret etmeksizin başlangıçlarından beri insanlığın -biraz da sembolik- bir yerleşim yeri algısına sahip olagelmıştır. Buradan farklı topluluklar gelip geçmiş olsa da genelde çok eski bir Arap ülkesidir. Mısır'dan çıkarılan ve Sina çöllerinde yersiz yurtsuz dolaşan İsrailoğulları için de "Allah'a karşı saygılı ve samimi olmaları" kaydıyla bir yurt olarak gösterilmiş, tabiatlarına bağlı sürgünler vb. gibi bazı badirelerle birlikte uzun bir süre orada yaşamışlardır. Hz. Musa'nın tebliğine bağlı samimi bir Yahudi değil, müfsit İsrailoğulları kimliğiyle çevreye verdikleri zarar sebebiyle farklı zamanlarda farklı güçler tarafından cezalandırılmışlar ve hatta dünyanın değişik yerlerine sürülmüşlerdir. Mesela bir keresinde yerli halk Babil krallığından yardım istemiş, bugünkü ABD'nin zorbalığa destek vermesi değil, kadim adil bir iktidar anlayışıyla Buhtunnasır komutasında gönderilen ordu herhangi bir çıkar gözetmeden bu fesat şebekesine haddini bildirmiştir.

20. yüzyılda dünyanın değişmesi üzerine İsrail konusu farklı bir şekil almış, Batı kendi çıkarı için İsrailoğulları'nı Filistin'de toplamaya ve

bir üs kurmaya girişmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Ne var ki bu birlik bir semavi dinin gereği değil, bir terör üssü olarak ortaya çıkmış ve bunda bir hayli mesafe almıştır. 105 yıl içinde binlerce, çoğu Arap ve Müslüman, yerli Filistinlinin kanına girilmiştir. Bir semavi dinin gereği olan komşuluğun yerini saldırganlık; iyi ilişkilerin yerini işgal, katliam gibi insanlık dışı hareketler doldurmuştur. İnsanlık dışı bir kana susamışlık, bir türlü doymak bilmiyor. Tarihte bu zorbalık cezalandırılmıştır. Aslında bu zorbalık da bir cezayı gerektiriyor ama ahlaksız çağdaş imparatorluk ABD ceza yerine destek veriyor, mükâfata boğuyor.

Şüphesiz Filistin, dini, ırkı ne olursa olsun Filistin'de yaşayan herkesindir, öncelikle çoğu Müslüman Arap yerli halkındır. Ama burası sırf İsrailoğulları'na vadedilmiş bir toprak değildir. Şüphesiz burada Musevi bağlamında Yahudilere yer yok da değildir. Yaklaşık üç bin yıla yakın bir zamandır, bazen sürülüp çıkarılmışlarsa da onlar da bu toprakların insanlarıdır. İşgalci Siyonist olmamak kaydıyla burada barış içinde yaşayabilirler. Esasen tarihsel olarak İslâm'ın başlangıcından 20. yüzyılın ortalarına kadar yaklaşık bin dört yüz yıl beraberlik içinde yaşayagelmişlerdir. Ancak İsrail'in iddia ettiği gibi bir arz-ı mevud değildir.

4. ARZ-I MEVUD

Kelime anlamı vaat edilmiş toprak, birilerine hedef gösterilmiş ülke demektir. Aslında hemen belirtelim ki bu kavram sırf İsraililere ait değil, Ortadoğu'da peygamberlerin ilgilenmesi gereken coğrafi alanı belirleyen ilahi bir nitelemedir. Bu kavram ilk elde "Allah'ın, Hz. İbrahim ve onun soyundan gelenlere gösterdiği yer," anlamında kullanılmıştır. Böylesi genel bir açıklama önceki kitaplarda geçtiği gibi Kur'an'da da yer almaktadır. Enbiyâ Suresi'nin 71. ayetinde "Onu

(İbrahimi) ve Lut'un kurtarıp âlemlere bereketli kıldığımız bir diyara getirdik." buyurulmaktadır. Vaat edilme nitelmesi kullanılmayan bu bereketli diyarın Filistin bölgesi olduğu düşünülebilir.

Kasas Suresi 5 ve 6 ile A'raf Suresi 137. ayetlerde ise Mısır'dan çıkarılan İsrailoğulları'na "gidebilecekleri bir yer" gösterilmiştir. Bu ayetlerde Filistin ismi geçmemektedir ama muhtemeldir ki hedefte Filistin vardır. Kızıldeniz'i geçtikten sonra Sina çölünde dönüp duran bu topluluğa güvenli bir yer gösterilmesi gerekiyordu. Kaldı ki bir yer gösterilmesinin önemli nedenlerinden birisi, topluluğun büyük bir kısmı serkeş bir duygu taşıyor, tam da bir İsraililik mantığıyla sık sık "Vatansız kaldık, şimdi nereye gideceğiz, biz Mısır'a geri dönmek istiyoruz, oradaki köleliğimiz bundan iyi idi" gibi serzenişlerde bulunuyorlardı. Başka bir deyişle bir hedef gösterilmesi gerekiyordu.

Mâide Suresi 21. ayette Hz. Musa "Ey kavmim, Allah'ın sizin için yazmış olduğu arz-ı mukadese girin ve arkanızı dönmeyin, sonra hüsrana uğrayanlardan olursunuz.", başka bir ifadeyle artık "Mısır yok, ileriye bakın!" diyordu. Bu ayette de vahyedilmişlikten bahsedilmiyor, sadece kutsal, Mısır'dan daha kötü olmayan bir hedef gösteriliyor. Ne var ki onlar ilerideki kutsal-İsrail'in diliyle vaat edilen- yere gitmemek için direnmişler; Allah da onları 40 yıl cezalandırmış ve oraya girmekten menetmiştir. Çölde serseri mayın gibi dolaşmışlardır. Görüldüğü üzere Kur'an'da İsrailoğulları için Nil'den Fırat'a vadedilmiş topraklar söz konusu değildir.

İsraili yorumcular "Hz. İbrahim'e gösterilen hedefi", vaat etme şeklinde yorumlamışlar, "zürriyeti" ifadesini de İsmail'i devre dışı bırakarak İshak'a ve sırf onun zürriyetinden olan İsrailoğulları'na has kılmışlardır. Hâlbuki dışladıkları İsmail'in önemli soy çizgilerinden birisi Filistinlilerdir ki onların bu topraklar üzerindeki hakları, İshak soyundan gelen İsraililerden daha az değildir. Kaldı ki bu söz konusu hak, "ahde uyma ve fesat çıkarmama" şartlarına bağlanmıştır. İsrail'in arz-ı mevud diye nitelendirildiği bu bereketli topraklara salih kullar varis kılınmıştır, bir bozguncu takımı değil. Kaldı ki bir vaat söz konusu olsa bile bu ebediyen bir toprak tahsisi olamaz. Hiçbir semavi din toprak milliyetçisi değildir. Bir toprak, üzerinde yaşayan tüm müminlerindir. Öyle anlaşılıyor

ki İsraililerin tarih boyunca yaşadıkları olumsuzluklar, ahde uymayışlarının bir cezasıdır. Zorbalıkla yer işgal etmenin vaat ile bir ilişkisi olamaz. İsrailoğulları'nı şimdilerde yeni bir hüsrana bekliyor olmalıdır.

Aslında arz-ı mevud mutlaka Filistin demek değildir. Mevcut Tevrat ve İncil'de övücü ifadelerle bahsedilen yer belli fiziksel bir diyar değil, nerede olduğu belli olmayan bir yerdir. Ancak Tekvin/15-8'de bir vaatten bahsedilmekte ama belli bir yer ismi verilmemekte ve daha da önemlisi İsrail'e has kılınmamaktadır. İsrail söyleminin ikinci kısmını meydana getiren "Nil'den Fırat"a" ifadesi ise Kitab-ı Mukaddeste hiç geçmemektedir. Bu ifadedeki "İsrail'e vaat edilmiş topraklar" sözü 19. yüzyıl sonlarında oluşturulmuş Siyonist ideolojinin bir kuruntusudur. Ne var ki bu düzmece hedef hem İsrail hem de Batı için fevkalade işlevseldir. Öyle ki bilimsel bir açıklamaya ve otantik bir tanıma ihtiyaç bile duymamaktadırlar.

5. MÜSLÜMAN ÜLKELER

Önce yaygın bir nitelermeyi düzeltmek gerekir, "İslâm ülkeleri yok", "Müslüman ülkeler var." Doğası itibarıyla bir yüksek değerler sistemi olarak İslâm zaman ve mekân üstüdür. Müslüman ise bu değerler sisteminin aşağıdaki zamansal ve mekânsal (eksikli-yüksekli) görünümleridir. Allah, Hucurât Suresi'nde, "zorunlu olarak Müslümanlara teslim olmuş ve biz de Müslümanız, ganimetlerden hisse isteriz" diyen bedevilere "siz bir mümin (Müslüman) olmadınız, sadece teslim oldunuz (artık sıra mümin olmaktadır)" buyurmaktadır. Gerçi bu ciddi uyarı "biz müminiz" diyenler için de yapılmıştır. Bu konuda "ey müminler, gelin Allah'a... iman edin (inandık demekle kalmayın, ciddi bir Allah inancına sahibi olun)" buyrulmaktadır. Sözün kısası Müslümanlık da iki düzeyde vardır: Zorunlu ve ihtiyari.

Örneğimizdeki Müslümanlıkla ilgili vurgu gerçekten önemlidir. İnsanoğlu bulunduğu yer, içinde yaşadığı çağ, toplumsal baskı, yaşama şartları vb. gibi nedenlere bağlı olarak kendi şartlarına uygun bir dinin mensubu olmaktadır. Bu kural Müslümanlar için de geçerlidir. Özgürlüğün, düşüncenin yoğunlaştığı varsayılan modern dünyada ihtiyari bir dindarlık anlamını büyük ölçüde yitirmiş bulunmaktadır. "Tüm dinlerin düşmanıyım, ama bir dine inanmam gerekseydi Yahudi olurum" diyen kültür şab-

lonlarından kurtulma imkânı olmayan filozof Nietzsche özgür düşünüyor değildir. Onun için de niçin Hıristiyanlığa veya İslâm'a karşı olup, Yahudiliğe sempati ile bakmasının gerçekçi hiçbir sebebi yoktur.

Halkı Müslüman ülkelerin insanları İslâm'ın değerler sistemiyle tam uyumlu olmasalar da şüphesiz bir İslâmî duyarlılık taşımaktadırlar. Mesela Gazze için derin bir üzüntü duymaktadırlar. Esasen üzüntü duymayan, Müslüman ümmetinin bir üyesi değildir. Bir dinin mensubu olmayı, *malumat sahibi olma, teslim olma hâli, inanma, eyleme dökme, ümmetini savunma* aşamalarından geçmek şeklinde düşünürsek Müslümanlık için en azından üçüncü inanma aşamasını tamamlamak gerekir. Bir insan dünya konjonktüründeki bir yerde kalıyorsa Müslümanca davranmış sayılmaz. Bugün İslâm dünyasının yöneticileri bu konumdadırlar.

İslâm dünyası yönetici kesimi, herhangi bir kutbun yandaşı olmaktan çok ABD'ye bağlı hareket etmektedirler. Bunu da iktidarlarının garantisi görmekteyiz. Ondandır ki yararı sağlamaktan ziyade, verebileceği sıkıntıdan kurtulmayı düşünmüş olmalıdırlar. Bunun için de İslâm ümmeti için çok önem arz eden Gazze meselesinde Müslümanca bir tavır sergileyememektedirler. Kudüs'ü kurtarmak için 1969'da İslâm Konferansı Teşkilatı'nı kuran Müslüman ülke temsilcileri bugün İsrail'e hiçbir tepkide bulunmamaktadırlar. Öyle gözüküyor ki bu durum, Amerika açıkça dökülene kadar devam edecektir. Tabii yöneticilerin bu zaafına rağmen Gazze olayı İslâm dünyasındaki Şii-Sünni, Türk-Arap, Endonezyalı-Faslı, toplulukları daha çok birleştirdi.

Bir kere daha vurgulamak gerekir ki İslâm dünyası gücünün farkına varmalı ve hegemoniden kendisini kurtarmaya çalışmalıdır. Aslında İslâm dünyasının bazı avantajları var. Rusya ve Çin ile iyi ilişkiler kurma şansına sahiptir. Bu ülkeler ilke olarak tek kutupluluğa karşılar, bu durum değerlendirilebilir. Bazı stratejistlere göre eğer Müslümanlar ortak ve hırslı bir düşmana karşı birleşebilirlerse tam bir İslâm kutubu ortaya çıkarabilirler. Ama Müslüman dünya ABD çökene kadar temenna edeceğe benziyor.

AKSA TUFANI'NIN BİZE VERDİĞİ MESAJ

HAMAS bildirisinde de belirtildiği üzere Aksa Tufanı yeni bir şey değildir. İsrail saldırısı da Filistin'in ona karşı elinden geldiğince tepki vermesi de sürüp gitmektedir. Şimdiki de böylesi bir savaştır. Ancak bilinmelidir ki bu algı doğru değildir. Gazze ile İsrail arasındaki bu çatışma iki komşu ülke arasındaki bir siyasal anlaşmazlık gereğince kuralları içinde cereyan eden bir savaş değildir. Bir tarafta topraklarını savunan bir örgüt, diğer tarafta uçaklarıyla, tankıyla, topuyla, devlet kılıklı bir terör örgütü olan İsrail. Hiçbir savaş kuralı geçerli değil. Mesela silahlı güçlere karşı silahlı güçler kuralı geçerli değil, katliam şebekesi İsrail sivil mevzileri bombalayıp evleri yerle bir etmekle meşgul. Arkasında bütün bir Batı dünyası var, aslında Gazze/Filistin Batı dünyası ile çatışıyor. Bir başka deyişle harekât Batı dünyasının, koçbaşı görevi yapan İsrail üzerinden yaptığı ahlaksız bir saldırdır. Bir tarafta bir örgüt, öbür tarafta kapsamlı bir askerî cephe vardır. ABD merkezli Batı, askerî malzemeyi yığıyor, İsrail sivil halkın üzerine yağıyor. İsrail öncelikle okul, hastane, daha önce evleri işgal edilen sığınmacıların kaldığı sığınma kampları gibi savaşa ilgisi bulunmayan, insanların toplu yaşadığı yerleri bombalıyor, su elektrik gibi altyapıyı tahrip ediyor, gıda yardımlarını engelliyor. Tarihte eşi az görülen bu hareket ancak İsrail şeriatıyla açıklanabilir.

Aksa Tufanı, şüphesiz işin odağındaki İsrail ile destekçisi Batı için birbirlerinden az çok farklı bir anlam taşımaktadır. Batı nezdindeki 'laik' İsrail yönetimi tanrı Yehova aşkına bir dinî görevi yerine getirmektedir. Batı ise Ortadoğu tarihçisi Bernard Lewis'in tespitiyle Batı'nın geleceğinin en önemli tehdidi İslâm dünyasının gözetim ve denetim altına alınması, Osmanlı'nın temsil ettiği ve Lozan Antlaşması ile tarihe gömülme istenen tarihsel misyonun tekrar ortaya çıkmasının engellenmesidir. Hatta bu konudaki ihmal sömürgeciliği bitirmekle kalmaz, gelecekte dünya yağmacılığının sorgulanmasını bile getirebilir.

Söz konusu edegeldiğimiz ahlak düşüklüğünün en önemli sebeplerinden birisi aşkın bir dayanağının bulunmamasıdır. Yahudilik bütünüyle içkin hâle getirilmiş, Siyonizm olarak ideolojileştirilmiş, çıkarıcı Batı dünyasında geniş kesimlerin kabul edebileceği şekilde dönüştürülmüştür. Bunun için tanrı Yehova yeniden

tasarlanmış ve işlevsel emirler verdirilmiştir. Esasen Wael B. Hallaq'ın ifadesiyle Batı için Tanrı, özel olarak işine yarıyor ve başkalarına karşı yanında yer alıyorsa saygıya layıktır. Daha kötüsü de modern Batı kültürünün, bilim ve teknolojinin sırf Tanrı inancına değil, dine ve ahlaka da ihtiyacı yoktur. Bilim ve teknik sadece ahlak üretmez değil, mevcuduna da ihtiyaç duymazlar. Batı kültürü ile İslâm'ı bağdaştırmaya çalışan pek çok Müslüman düşünürün farkında olmadığı bir gerçektir bu. Şüphesiz bu olgular özel olarak dinin karşısında kurulmuş değildir, bağlamları böyledir.

Batı kültürüne göre Tanrı başlangıçta yarat-sa bile artık dünya üzerinde hâkim değildir, hâkimiyet tümüyle insana aittir. Bizim inancımıza göre Allah varlığı insana emanet olarak vermiştir ve bunun hesabını soracaktır. Çünkü tüm mülk Allah'ındır ve hiç kimse buna ortak değildir. Ama Batı inancına göre Tanrı varlığın emanetliğini sorma hakkına sahip değildir. Hesap sorsa bile bu emanete hıyanetin cezası (Yahudilikteki ifadesiyle) en fazla 10 gün cehennemde tutmaktır, daha fazlasını yapamaz. Böyle bir kabadayılığa sahip İsrail niçin gönlünce hareket etmesin, kamuoyunun kınamasını niye hesaba katsın ki?

İşin gerçeği İsrail, bulunduğu yerin dışında Batıdır. Modern olarak nitelenen kültür de genelde Yahudiliğin seküler bir yorumudur. Batı'nın dünya görüşü, akidesi Yahudiliktir, (medeniyet tarihçilerinin ifadesiyle Judaizm'dir). Hıristiyanlık mesyanik düşüncesiyle bu dünya görüşünün tabir caizse sadece gizemli bir sosudur. Burada önemle belirtmeliyiz ki kullanageldiğimiz "Batı" kavramı bir yön, bir cihet değil, bir dünya görüşüdür. Siyonizm bu dünya görüşünün bir ürünüdür ve özel olarak zikredilme de küresel Batı için ulus devletlerdeki ulusçuluğun işlevini yerine getirmektedir. Batı icadı ulusçuluklar gibi bu ideoloji de ırkçıdır ve çok yanlıdır. Bir ırkın üstünlüğüne inanılıyorsa diğer ırklar aşağılanmak zorundadır. Modern kültürde aşkın bir ölçek olmadığı için bir şeyin üstünlüğü, alanındaki bir başka şeyin aşağılığına göredir. Ama İslâm'da bu böyle değildir. Mesela "Sizin en üstünüzü takvaca üstün olanıdır" ilkesindeki üstünlük aşağıdaki birilerine göre değildir. Güncel Batı kültürünün üstünlüğü kerameti kendinden menkul iddiadır ve bunu ispatlayacak hiçbir kıstas yoktur. Zygmunt Bauman'ın dediği gibi inan-

manın ve öyle kabul etmenin dışında modern kültürün geleneksel kültürlerden üstünlüğünü ifade edecek hiçbir ölçek yoktur.

Yine Hallaq'ın ifadesiyle mutlak değer ölçüğü, Allah'ın koyduğu değer ölçüğüdür. Çünkü birilerinin oluşturduğu içkin değerler genel olarak oluşturan dünyanın bir çıkarını ifade eder. İcat edilmiş araç değer meşruiyetini de güçten alır ve güç bundan kendine hep bir pay ayırır. Bu konudaki açıklama bile kalbe değil, bozuk bir akıl tipi olan rasyonaliteye dayanır. İki yüzyıldır süregelen rasyonel kurgunun sonuçlarını henüz yaşamadık, ama bu gidiş kaygı vericidir. Asıl büyük savaş kıtalar arası füzelele yapılacak bir savaş değildir. Arka planda büyük bir insanlık savaşı sürmektedir. İnsanlığın karşısında konumlanan güç eğer uzayda kendisine yaşayabilecek bir yer bulursa burayı bütünüyle yok etmeden gitmez, çünkü orada rahat olamaz. Bu konuda bilim ve teknolojinin, atom bombalarının göstereceği bir yol da yoktur.

Gazze olayı, Batı'nın gerçek yüzünü, Müslüman ülke yöneticilerinin Müslümanlık düzeyini bir kere daha gösterdi. Bu hadise, gerçekten de 1948'de İsrail'in bağımsız bir devlet ilan üzerine yaşanan ve Nekbe olayı diye bilinen ve İsrail'in kendine yer açma girişimi olarak gerçekleşen Filistinli katliamından sonra en kapsamlı katliam ve yıkım teşebbüsüdür.

Hallaq'ın dediği gibi "önemli bir kısmı Ortadoğu'da olmak üzere dünyada yaşamakta olan ortalama bir buçuk milyon Müslüman, başta aydınları olmak üzere kendini bir gözden geçirmeli, yaşanan trajedinin sağlıklı bir analizini yapmalıdır. Filistin/Gazze halkının gösterdiği olağanüstü direnişi, bir örnek olarak incelenmelidir. Çünkü bazı Müslümanların bile burun kıvrarak baktığı Filistinlilerin hayat ve ölüm tecrübesi evrensel bilgi ve ahlak sorununun özeti barındırmaktadır." Filistin, küfür cephesine karşı Müslüman dünyanın ileri karakolu görevini yerine getirmektedir. Müslüman dünyanın duyarsızlığı sebebiyle Filistinliler, umutlarını Hz. Ömer gibi bir halifeye, Halid b. Velid gibi bir komutanın gelmesi hayaline bağlamış değildirler. Çocukların bile o kararlı duruşu karşısında kendimden utanıyorum. Katledilmiş o minnacık çocukları toprağa değil, kalbime gömmek istiyorum. Tüm sıkıntılar karşısında bu kararlı duruşun sahibi Gazzelilere, Filistinlilere selam olsun.

BİRİNCİ YILINDA AKSA TUFANI: İRAN VE İSRAİL'E DAİR ALGILAR VE GERÇEKLER

— ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR —

7 Ekim 2023'ün ardından bir sene geçenken dünya İsrail'in uluslararası hukuku hiçe sayan bir aktör olduğuna bir kez daha şahitlik etti. Gazze'de 40 bini aşkın sivilin katledilmesi, Batı Şeria, Lübnan ve Yemen'de hava saldırılarıyla sivillerin hedef alınması İsrail terörünün en somut çıktıları olarak kayıtlara geçmiştir. Sosyal medya çağında kitleler dezenformasyona daha yoğun hedef olsalar da küresel vakaların kitlelere filtresiz şekilde ulaşabilmesi de bu çağın bir nimeti şeklinde okunabilir. İsrail'in uluslararası kamuoyunda "sokaklardan" gördüğü tepki daha önce benzeri görülmemiş yoğunluk ve süreklilikte yaşanmaktadır.

Pek çok ülkede meydanlar İsrail'i protesto eden geniş kitlelere ev sahipliği yaparken İsrail'e yönelik boykot çağrıları da daha önce yayılmadığı kadar büyük kitlelere yayılmıştır. İsrail'in katıksız terörü İsrail'in geniş halk kitleleri bazında imajını muhtemelen geri dönülmez bir biçimde olumsuz yönde etkilemiştir. Lakin aradan geçen bir yılda İsrail'in Filistin topraklarını aşan saldırganlığı ve birçok kez İran ve ona bağlı unsurlarla karşı karşıya gelmesi İsrail ile İran'a dair algılar üzerinde de etki yaratmıştır. Söz konusu aktörlerin kapasitelerine dair abartılı derecede olumlu ve olumsuz algılar aradan geçen bir yıl içerisinde sahada test edilmiştir.

AKSA TUFANI'NA DAİR DETAYLAR

Öncelikle İsrail kanadına bakıldığında Akxa Tufanı harekâtı İsrail istihbarat birimlerinin tespit ve reaksiyon bağlamında ciddi bir başarısızlık sergiledikleri kayıtlara geçmiştir. 7 Ekim'in yarattığı büyük travma ve ağır bilanço İsrail içerisinde tarafların sorumluluğu üzerinden atmak hususunda yarışa girmelerine yol açmıştır. Amerikan medyası başta olmak üzere Batı medyasında Akxa Tufanı'na dair detayları içeren bazı haber dosyaları "İsraili anonim kaynaklara" dayandırılarak yayımlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle İsrail güvenlik bürokrasisi Batı medyası üzerinden bu büyük zafiyetin sorumluluğunu birbirlerine ihale etmeye çalışmıştır. İsrail ordusu ile istihbarat birimlerinin birbirlerine ihale çıkarmaya çalıştığı Akxa Tufanı'nda medyaya yansıyan ve hem Filistin hem İsrail tarafından reddedilmeyen detaylara bakıldığında büyük bir güvenlik zafiyeti görülmektedir. HAMAS başta olmak üzere Gazze'de bulunan Filistinli direniş gruplarının askerî eğitimleri, tatbikatları İsrail unsurları tarafından ya yeteri kadar ciddiye alınmamış veyahut onları alarma geçirecek detayları fark edecekleri şekilde gözlemlenememiştir. İsrail istihbaratı ve askerî makamları arasında istihbarat paylaşımı hususundaki iletişimsizlik, Filistinli direniş güçlerinin takibi ve kapasite analizlerinin ciddiyyetten uzak şekilde yapıldığına dair "İsraili kaynaklara"

dayandırılan haberler İsrail'in Aksa Tufanı'nda düştüğü aciz durumun arka plandaki sebeplerini göstermektedir.

Öyle ki Filistin kaynakları dahi harekâtın ortaya çıkardığı bilançonun kendi beklentilerinin çok ötesinde olduğunu satır aralarında dile getirerek İsrail'in zafiyetinin seviyesinin Filistin güçleri tarafından ancak harekât sonrasında tahlil edilebildiğini teyit etmişlerdir. Zira Gazze'de kuşatmayı aşarak İsrail kontrolündeki yerleşim yerlerine yönelik eylemler doğaları gereği "fedai eylemleri" diye nitelendirilebilecek, fail için sağ kalıp geri dönmenin düşük ihtimal olduğu eylemlerdir. Lakin Aksa Tufanı'na dair sızan detaylarda Gazze'nin ötesinde gerçekleşen eylemlere katılan savaşçıların kahir ekseriyetinin sağ şekilde Gazze'ye dönebildiği iddia edilmiştir. Keza Filistinli güçler tarafından sayıları 200'ün üzerinde savaş esirinin ele geçirilmesi de İsrail güçlerinin o gün yaşadıkları zafiyetin bir başka çıktısıdır. Harekâta dair sıcak çatışma görüntüleri pek çok askerî noktada İsrail askerlerinin gafil avlandığını göstermektedir. Silahlarına ulaşamayan, yatakhanelerde ve koridorlarda etkisiz hâle getirilen İsrail askerlerinin görüntüleri İsrail'de olduğu kadar uluslararası kamuoyunda da ses getirmiştir. Pek çok askerî nokta benzer şekilde baskına uğramış ve İsrail güçleri ciddi kayıplar yaşamıştır.

İSTİHBARAT GÜCÜ MİTİ VE HAMAS

Öte yandan yasa dışı konumdaki İsraili yerleşimcilerin yaşadıkları ve içerisinde çok sayıda askerin de mukim olduğu kibbutz diye anılan kırsal yerleşim bölgeleri de baskınlara hedef olmuştur. Bu baskınlarda bölgede uzun saatler hüküm süren HAMAS güçlerine karşın İsrail'in büyük şehirlerinden askerî desteğin gelmesi altı saat ve üzeri bir zaman almıştır. Bu süre zarfında eyleme hedef olan pek çok yerleşim yeri ve Sderot şehrinde İsrail'in otoritesi âdeta askıya alınmıştır. İsrail'e dair neredeyse insanüstülük içeren, "her şeyi gören", "her olaydan haberdar" istihbarat gücü miti Gazze özelinde 7 Ekim'de ciddi şekilde sarsılmıştır. Saha gerçekleri mevcut algının en azından Gazze bağlamında abartılı olduğunu göstermiştir.

Aradan geçen bir yılda Gazze'yi terör eylemleriyle âdeta bir moloz yığınuna çeviren İsrail bu süreçte HAMAS idari kadrosundan kimi figürleri şehit etse de Yahya Sinvar başta olmak üzere tepe kadroya ulaşma hususunda başarı gösterememiştir. İstihbari başarının gelmediği, savaş esirlerinin HAMAS'ın elinden alınmadığı her an İsrail'in saldırganlığı daha da artmış ve başarısızlığı örtmek ve kamuoyunun intikam beklentisini sağlamak amacıyla büyük sivil katliamlarına girişilmiştir. Gazze kuşatması ile İsrail HAMAS'ın Gazze'de sıkışması ve etkisinin kısıtlanmasını beklerken HAMAS'ın bu süreci

güç tahkimi, uzun vadeli eylem planları ve İsrail istihbaratının muhtemel sızmalarına karşı teşkilat yapılanmasını güçlendirmek için kullanmıştır. Bugün Gazze’de ciddi bir yıkım yaşansa da HAMAS’ın gerek lider kadro gerek savaşçı havuzu bağlamında İsrail’in ulaşmak istediği kayıplara nazaran çok az kayıp vermesi ve de Filistin toplumu üzerindeki popülerliğinin Batı Şeria’da da yükseldiğine dair raporlar İsrail’in Gazze’yi karadan ve istihbarat yoluyla kuşatarak izole ettiği ve tam anlamıyla her gelişmeden haberdar olduğu söylemini yerle bir etmiştir. Aksa Tufanı esnasında İsrail güçlerinin yaşadığı felç hali ise uluslararası kamuoyunun şahitliğinde yaşanmıştır. İsrail’in hem askerî hem de istihbari açıdan zihinlerde sahip olduğu ‘yüksek’ konuma dair algıların yıkılması Tel Aviv’i saldırı pozisyonuna geçerek aksiyon almaya zorlamıştır. Zira Ortadoğu’da acizyet göstermek kısa ve orta vadede yeni saldırıların hedefi olmak anlamına gelecektir. Aksa Tufanı ile ciddi bir acizyet gösteren İsrail çatışmayı “bölgesel” hâle getirerek 7 Ekim öncesinde sahip olduğu caydırıcılık algısını yeniden inşa etmek istemiştir. Bu yeni stratejideki İsrail eylemleri ise İran ve bölgedeki ortaklarına dair algıların saha gerçekleriyle test edilmesine yol açmıştır.

İRAN VE HİZBULLAH’IN ZAFİYETLERİ

İran ve yerel ortaklarının Ortadoğu coğrafyasında İsrail yayılmacılığına karşı duvar işlevi gören bir “direniş eksenini” olduklarına dair algı İran’ın kendi yayılmacılığını meşrulaştırmak amacıyla kullandığı söylemin merkezinde yer almıştır. Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen’de İsrail ve ABD’ye karşı bölgede “direnişin” asli sahibi ve merkezi olma bahanesiyle kendine bağlı milis güçler üzerinden kök salan İran 7 Ekim’den sonra İsrail’in doğrudan ve dolaylı saldırılarına maruz kalmıştır. İsrail Gazze’yi ablukaya alarak katliamlar gerçekleştirirken Lübnan’da kırsal bölgelerdeki Hizbullah unsurlarına yönelik hava saldırıları ve sınır hattı tacizleriyle Hizbullah güçlerini yıpratmaya başlamıştır. İlk etapta yıpratma harekâtı diye kayıtlara geçen İsrail saldırganlığı ilerleyen aylarda Hizbullah idari kadrosundan figürlere yönelik nokta saldırıların da dâhil olduğu büyük ölçekli bir operasyona dönüşmüştür. Ekim 2024 itibarıyla ise süreç, İran’ın bölgedeki en büyük ortakların-

Aksa Tufanı esnasında İsrail güçlerinin yaşadığı felç hali ise uluslararası kamuoyunun şahitliğinde yaşanmıştır. İsrail’in hem askerî hem de istihbari açıdan zihinlerde sahip olduğu ‘yüksek’ konuma dair algıların yıkılması Tel Aviv’i saldırı pozisyonuna geçerek aksiyon almaya zorlamıştır.

dan Hizbullah’ın yönetici kadrosunun âdeta bir kırığa uğraması ve örgütün hem idari hem de moral bakımından ciddi yıkım yaşadığı bir seviyeye ulaşmıştır. Hizbullah’ın üst düzey isimleri Ali Karaki, Ali Nevaif Eyüb, Samir Tevfik Diab, Hüseyin Cezini, İbrahim Akil, Nebil Kavuk, Fuad Şükür, İbrahim Kubeysi, Visam Tavil ve örgütün lideri Hasan Nasrallah İsrail tarafından bu süre zarfında etkisiz hâle getirilmiştir.

Hizbullah idari kademesinin neredeyse tamamının aylar içerisinde tasfiye edilmesi ve bu esnada sergilenen yüksek dozajdaki şiddet İsrail’in 7 Ekim’de üzerine yapışan acizyet imajını İran ve Hizbullah üzerinden kısmen silmesine yardımcı olmuştur. En başta Nasrallah’ın öldürüldüğü Eylül 2024’te gerçekleşen büyük saldırı olmak üzere Hizbullah komuta kademesinin etkisiz hâle getirildiği saldırılar sonuçları itibarıyla başarıya ulaşmış “istihbarat operasyonları” şeklinde anılacaktır. İsrail istihbarat unsurlarının Hizbullah içerisinde derinlere kadar pek çok noktaya sızabilmesi Hizbullah açısından yıkıcı sonuçlar doğururken hâliyle örgütün hamisi konumundaki İran için de büyük bir kayıp olmuştur.

İsrail Lübnan’da Hizbullah’ın idari kapasitesine yönelik sert saldırıların haricinde Suriye’deki saldırılarında da vites yükseltmiştir. Suriye’de de Hizbullah’ın bölgeden sorumlu önemli isimlerine yönelik nokta saldırılar gerçekleşirken üst düzey İran Devrim Muhafızları’nın hedef alındığı hava saldırıları da kayıtlara geçmiştir. Nisan ayında Şam’daki İran Büyükelçiliği İsrail tarafından hedef alınırken Tahran’ın Suriye operasyonlarından sorumlu devrim muhafızları unsurları bu saldırıda etkisiz hâle getirilmiştir. İsrail Şam’da hem büyükelçilik hem de İran

İstihbari açıdan büyük zafiyet gösteren ve İsrail'in eylemlerine karşı cevap verme kapasitesinin sınırlı olduğu görülen İran ve ortaklarına dair algılar 7 Ekim sonrasında saha gerçeklerince test edilmiştir.

güçlerinin kalesi konumundaki Seyyide Zeyneb muhitinde gerçekleştirdiği hava saldırıları ve suikastlar yoluyla İran'ı doğrudan hedef almış ve Suriye'de en "güvenli hissettikleri" mevki-lerde Tahran unsurlarını vurarak ciddi mesaj vermiştir.

İsrail'in Tahran'ın "güvenli alanda" vurduğu bir sonraki eylem ise İsmail Haniye'ye yönelik suikast olmuştur. Haniye'nin şehit edilmesi hadisesinin tahlili hususunda İran'ı suçlayan muhtelif iddialar bir yana HAMAS siyasi liderinin Tahran'da Devrim Muhafızları'nın koruması altında bulunduğu bir esnada İsrail tarafından katledilmesi nihai olarak İran istihbaratının Tahran'da dahi böyle büyük bir eylemi engellemeyecek zafiyete sahip olduğunu göstermiştir. Bu eylem İsrail istihbaratının kapasitesine dair olduğu kadar İran'ın zafiyetine dair de mesajlar içermektedir ve bunları başta İran'ın bölgedeki ortakları olmak üzere tüm bölgesel aktörler önümüzdeki dönemde İran ile ilişkilerinde hesaba katacaklardır. Suriye'deki Devrim Muhafızları komutanlarının İsrail tarafından kolaylıkla tespit edilip vurulmaları, Tahran'da MOSSAD tarafından İsmail Haniye'ye yönelik suikast gerçekleştirilmesi, Hizbullah'ın tüm yönetici kadrosunun tasfiye edilmesi ve bu süreç zarfında İran'ın söylem bazında esip gürelemek haricinde askerî açıdan ciddi bir cevap verememesi İran'ın ve Direniş Ekseni'nin kapasitesine dair algıları sarsmıştır.

HAMAS Gazze'de kuşatma altında yeniden yapılanma sürecini yönetmiş ve İsrail'in gerçekleştirdiği tahayyül sınırlarını aşan teröre karşın askerî anlamda ayakta kalabilmiştir. Öte yandan son 10 yılda Suriye'de Halep'ten Deyrezor'a

kadar her noktaya güçlerini sevk eden, Esed rejiminin ayakta kalması adına dâhil olduğu Suriye savaşında askerî ve mali kapasitesini büyük oranda genişleten Hizbullah ve İran Devrim Muhafızları ise son tahlilde İsrail istihbaratının sızmalarına açık hedef hâline gelmişlerdir. İran bunun bedelini kendi askerî unsurlarını ve siyasi misafirlerini koruyamayıp öderken Hizbullah ise uzun bir süre kendine gelemeyeceği büyük idari kayıplar ile ödemiştir.

Son tahlilde Aksa Tufanı üzerinden geçen bir seneyi özetlemek gerekirse İsrail'in en azından Gazze üzerinde büyük bir istihbarat hâkimiyetine sahip olmadığını, güvenlik bürokrasisinin skandal seviyede bir ciddiyetsizlik ve iletişimsizlik ile zafiyet gösterdiğini söylemek mümkündür. İsrail kendisini bölgede yeni saldırıların hedefine koyacak "zafiyet gösteren" "aciz" aktör konumundan kurtulmak için ise İran ve ortaklarının "zaaflarının" üzerine gitmiş ve bölgede orta ve uzun vadeli sonuçları olacak eylemler gerçekleştirmiştir. İran bağlamında ise bu bir yıllık süreç İran ve öncülük ettiği "direniş eksenini"nin İsrail'i dengelemek ve İsrail'e karşı caydırıcı bir güç merkezi olmak için yeterli bir kapasiteye sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. "Direniş eksenini"nin bölge politikalarındaki "niyetinin ne olduğuna" dair okumalar başka bir yazının konusudur. Bununla birlikte istihbari açıdan büyük zafiyet gösteren ve İsrail'in eylemlerine karşı cevap verme kapasitesinin sınırlı olduğu görülen İran ve ortaklarına dair algılar 7 Ekim sonrasında saha gerçeklerince test edilmiştir. Saha gerçekleriyle uyuşmayan algıların çöküşü bölgesel aktörlerin İran ve İsrail'e karşı yaklaşımlarını kısa ve orta vadede etkileyecektir.

AKSA TUFANI VE FRANKFURT OKULU

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Filistin’de İsrail tarafından sergilenen vahşet, sosyal gelişme, toplumsal duyarlılık, medeniyet, eğitim, para ve şehirleşme ile medeniyet arasında kurulan ilişkinin nahif tarafını oluşturmaktadır. Filistin hadisesi, aydınlanma felsefesinin ana özellikleri sayılan bu olguların toplamından müteşekkil modern Batı felsefesinin temel iddiası o medeni insan söyleminin, günümüz şartlarında sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Batı merkezli modern medeniyet süreci, şiddetsizlikle karakterize edilmeye çalışılsa da bu kültürün ürettiği şiddet sarmalı sosyal bir gerçeklik olarak varlığını sürdürmektedir. “Barbar” ve “medeni” ayrımında Batı’nın medeniliği ve diğerinin barbarlığı şeklindeki ayrım Batı merkezli şiddet olaylarının duvarına toslanmış bulunmaktadır.

Şüphe yok ki şiddet ve medeniyet arasındaki ilişki modern felsefenin önemli tartışma alanlarından. Özünde felsefenin teması şiddeti azaltmak ve entelektüel çabayı kutsamaktır. Modern Batı düşüncesi ve felsefi çıktıları şiddetsizlikle karakterize edilmektedir. Freud’a atfedilen “medeniyet ilk defa savaşlarda mızrak atmak yerine küfreden insanlar tarafından kurulmuştur,” ifadesi medeniyetle şiddet arasında paralellik kuran yaklaşımın özeti gibidir. Buna göre medeniyet geliştikçe, insanlık bilinçlendikçe şiddeti ortaya koyma araçları ve uygulama biçimleri de dönüşebilmekte ve mücadele araçları daha yumuşak kulvarlara evrilmektedir. Medeniyet, eğitim seviyesinin yükselmesi, şehirleşmenin artması ve iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesidir. Bu üç kodun içerikleri daha çok modern Batı’nın sahip olduğu özellikler tarafından şekillenmektedir.

Bu açıdan eğitimden kastedilen bilimsel ve rasyonel düşüncenin gelişmesi, şehirleşmeden kastedilen görgü kuralları ve toplumsal bir arada olmanın barbar ve kabileci özellikleri törpülemesi, ekonomiden kastedilen şey ise profesyonel iş bölümü ve kapitalist bağların güçlenmesidir. Bu formülün merkezini, katı bir bilimselciliğin yer aldığı şehirleşme, kapitalleşme ve tüketimin yer aldığı sosyal zemin oluşturmaktadır. Öyle ki yeryüzünün cennet hâline gelmesi bu üç özelliğin bir denklemde bulunduğu bir konsepte bağlı kalmaktadır. Bu karakter modern ve medeni Batı felsefesinin olmazsa olmazıdır.

Kabaca liberal bir dünya anlayışını selamlayan Batı merkezli okumanın somut ve iddialı metinlerinden birisi, Francis Fukuyama tarafından kaleme alınan *Tarihin Sonu ve Son İnsan* adlı çalışmada ortaya konan tezdır. Buna göre insanlık tarihinin en gelişkin ve medeni örneğini ortaya koyan Batı liberal medeniyeti zirvedir ve diğer kültürler de zamanla bu anlayışı kabullenmek zorunda kalacaklardır. Aslında para, şehir ve eğitimin insan karakterini ve şiddet kültürünü dönüştürdüğü tezi yeni değildir. Bu, farklı boyutlarıyla İbn Haldun tarafından da ortaya atılmıştır. Onun *hadari* ve *bedevi* tipolojisinde, birlik ruhu güçlü, savaşçı, inatçı ve kaba görüşe sahip bedeviler istilacı karakter sergilerken, yumuşak, savaşçı özelliğini kaybetmiş, birlik ruhu zayıflamış hadariler ise istilaya maruz kalacak eğilimler göstermektedir.

İbn Haldun bu iki karakterin merkezine şehri, parayı ve tüketimi koymaktadır. Buna göre insanlar parayı buldukça lüks harcama yap-

Pek çok analizi ve sosyal teorileriyle Batı medeniyetine eleştirel yaklaşan ve moderniteye şerh düşen Frankfurt Okulu'nun önemli temsilcilerinden Habermas'ın Aksa Tufanı sonrasında İsrail'e destek vermesi, modernleşme teorileri açısından ibretlik bir örnek oluşturmuştur.

makta, yeni alışkanlıklar edinmekte, eğitim ve şehir dinamikleri gelişmekte, bunlarla birlikte konfor alanları ve tembellikler oluşmakta, böylece dirençli, mücadeleci ve girişimci ruh ölmekte, asabiye ise zayıflamaktadır. Buna göre şehir ve medeniyet şiddetin aleyhine olacak şekilde karakteri dönüştürmektedir. Bu açıdan parayı bulan, şehir kültürüne aşına eğitilmiş bireyler şiddetsizliğin yeşerdiği zeminlere işaret etmektedir. Dolayısıyla şiddetle barış, görgü ile görgüsüzlük, medeniyetle medeniyetsizliğin temelinde, para başat faktör olmak üzere eğitim, şehirleşme ve modernleşmeyle hemhâl olma durumu bulunmaktadır.

Modern süreçler boyunca Batı merkezli literatüre sinen temel düşünce, şiddetsiz medeniyet ölçüsünün ancak Batı'ya has olduğudur. Medeniyet Batı'yı ve onun temsil ettiği üç alan olan para, mekân ve bilgiyi, medeniyetsizlik ise Batı dışı toplumları temsil etmektedir. Bu teze göre aydınlanma ve Batılılaşma arttıkça şiddet de azalmaktadır. Neredeyse 300 yıldır özelde Batı merkezli entelektüel ve felsefi metinlerin içinde sinik bir şekilde de olsa yer alan bu kabul, Batı medeniyeti ile şiddeti ters orantılı görmektedir. Barışın ve huzurun ancak Batı tarzı bir medeniyet inşasıyla mümkün olacağı kanısı, Batı düşünce sistemine yaslanan ya da ona yakın görülen tüm şiddet eylemlerinin üstünü örten işlevsel bir süreç olarak varlığını sürdürmektedir. Nitekim insancıl gibi görülen felsefi akım, düşünce ve görüşleri gündeme taşımaya çalışan entelektüellerin bile konu Batı olunca tarafgir eğilimler sergiledikleri fark edilmektedir. Bir ethos hâline gelen Avrupa "kutsallığı" söylemi, barışçı çizgide gibi görünen felsefecilerin bile günün sonunda Batı yanlısı olmasıyla sonuçlanmaktadır.

BİLİMSEL AKLIN FAŞİZMİ VE FRANKFURT OKULU

Batı merkezli modern paradigma ve tek biçimli medeniyet söylemi, bir gelenek olarak daha çok

entelektüel bir grupça kurulan Frankfurt Okulu tarafından eleştirilmiştir. Pek çok düşünürün yer aldığı bu geleneğin ayırt edici özelliği, merkezinde modern Batı kültürünün bulunduğu süreçlere eleştirel yaklaşmaktır. Başta modernite olmak üzere kapitalizm ve klasik Marksizm gibi yaklaşımlara tutarlı eleştiriler yönelten bu okul, özelde aydınlanmanın kısa süreli olarak ortaya attığı hümanist felsefenin insanlığı erdeme ulaştıracağı düşüncesinin bir yanılısına olduğunu vurgulamaktadır. Frankfurt çevreleri modernitenin tek tipçi bir okumaya dayandığını vurguladılar.

Bu okulun gündeme getirdiği eleştirilerin haklılığının en büyük göstergesi, aydınlanma ve hümanizm yaklaşımlarına rağmen birinci ve ikinci dünya savaşlarının, bizzat modern aklın kurduğu ülkelerin emperyalist girişimleri ile vuku bulması ve milyonlarca cana mal olmasıdır. Modernleşmenin rasyonel felsefesini "akıl tutulması" sayan Max Horkheimer¹, kapitalizmi kültür sömürüsü gören Theodor W. Adorno² gibi düşünürler modern Batı felsefesine yönelik eleştirilerin yaygınlık kazanmasında önemli roller oynadılar. Doğrudan Frankfurt Okulu ile ilişkili olmasa da Zygmunt Bauman'ın *Modernite ve Holocaust* kitabında soykırımı modern Batı felsefesi ve düşüncesiyle ilişkilendirmesi dikkate değerdir.³ Kaleme aldıkları *Holocaust ve Mirası* isimli çalışmalarında Rubenstein ve Roth'un "Şimdi uygarlığın maddi ve manevi ürünleri arasında ölüm kampları ve Müslümanlar da var." tespitleri, ötekini barbar konumuna yerleştiren Batı uygarlığına dönük önemli eleştirilerdendir.⁴

1 Max Horkheimer. *Aklın Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul, 1994.

2 Bk. Theodor W. Adorno. *Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi*, çev. Mustafa Tüzel ve Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

3 Zygmunt Bauman. *Modernite ve Holocaust*, çev. Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997.

4 Richard L. Rubenstein and John K. Roth. *Approaches to Auschwitz: The Holocaust and Its Legacy*, John Knox

Neticede 1920'lerde bir grup entelektüel tarafından kurulan Frankfurt Okulu'nun temsil ettiği çizginin kapitalizm, modernite ve faşizm gibi akımlarla fikrî mücadele ve eleştirel karakteriyle öne çıktığını söylemek mümkündür. Bu düşünürlere göre aydınlanma insanlığı yeni bir insanlık durumuna geçirmek yerine yeni bir barbarlık ve despotluğa ulaştırmakta ve bunu da modern bilimsel bilinçle yapmaktadır. Yine bu okulun son dönem inşacısı Jürgen Habermas haricindeki mensuplarının çoğunun Yahudi mensubiyeti dikkate değerdir. Okul, despotluğa ve faşizme karşı eleştirel düşünceleri nedeniyle Nazilerin de dikkatini çekmiş ve pek çoğu ABD'nin yollarını tutmuştur. Horkheimer, Adorno gibi isimlerin katkı sunduğu bu okul 1960'lardan sonra etkisini kaybetmiştir. Ancak son dönemlerde önemli tespitleriyle sosyal bilim çevrelerinde adından söz ettiren Habermas, okulun fikirlerini yeniden inşa etmeye çalışmıştır fakat İsrail çıkışıyla bütün bir hikâyeyi anlamsızlaştırmıştır. Batı kaynaklı bu eleştirel okulu, teorik düzeyde diriltmeye çalışan Habermas'ın eylem ve duruşuyla işlevsizleştirilmesi tarihin entelektüel ironilerindedir.

HAZİN GERÇEKLER

Pek çok analizi ve sosyal teorileriyle Batı medeniyetine eleştirel yaklaşan ve moderniteye şerh düşen Frankfurt Okulu'nun önemli temsilcilerinden Habermas'ın Aksa Tufanı sonrasında İsrail'e destek vermesi, modernleşme teorileri açısından ibretlik bir örnektir. Görülüyor ki Batı sadece modernleşmenin değil, aynı zamanda modernleşme eleştirilerinin de mimarıdır. Modernleşmecilerle modernleşmeyi kamusal alan, toplumsal dinamikler ve bireysel öz-

Press, London: 2003.

gürlükler bağlamında eleştirenler aynı yolun yolcularıdır ve genel eğilimleri sofistike bir klan anlayışından öteye geçmemektedir. Ölü olan geleneksel bir okulun fikirlerini çeşitli boyutlarıyla restore edip yaşatmaya çalışan ve aynı zamanda otoriteye karşı muhalif bir tavır takınan Habermas'ın bize gösterdiği resim, "ben etik, estetik, eğilim ve otoriterlik anlamlarında Batı'yı eleştiririm. Ancak Batılıym ve mücadele söz konusu olduğunda Batı'nın yanında yer alırım." şeklindedir.

Başta İsrail saldırganlığı olmak üzere, Körfez savaşları, Kosova olayları ve diğer pek çok konuda Habermas'ın desteği açık bir şekilde Avrupa'dan yanadır. Onun nazarında Avrupa bloğunda yer alan ya da ona yakın biriyle öteki mücadele ediyorsa Avrupa haklıdır. Bu yönüyle Batı felsefesi ve onu inşa edenlerin, Edward Said'in oryantalizm tezinde çizdiği profilin bir adım ötesine geçemedikleri söylenebilir. Çünkü ürettikleri bilgiler ve ortaya koydukları söylemler, evrensel hakikatin, tüm insanlığın ve medeniyetlerin çıkarına değil, bizzat Batı kültürünün ve medeniyetinin hizmetindedir. Bu söylemler, Batı hegemonyasının ve şiddet kültürünün başka toplumlar açısından geldiği noktanın vahametini göstermesi bakımından üzücüdür. Habermas'ın ortaya koyduğu, Batı kaynaklı bütün felsefi ve entelektüel çıktılarının vardığı nokta, günün sonunda yine Batı kültürünün, felsefesinin ve anlayışının parçası olduklarıdır. Batı dışı yerlerde pusulası daima Avrupa'yı gösteren Habermas, felsefi kasıntı, toplumsal çözümleme, etik vurgu, iktidarlara karşı iletişimsel eylem kuramlarıyla bilinir. Ne var ki onun, bütün gücünü kendisini savunacak araçlardan yoksun bir toplumu yok etmek için kullanan bir devletin yanında yer alması, Batı

felsefesine radikal eleştiri yönelten bir geleneğin temsilcisi olması açısından bütün bir felsefi hikâyenin bittiği yerdir. Meğer onca eleştirel çabaya rağmen Frankfurt Okulu kendine yakın hissettiği bir savaşta klik taassubu ile hareket etmekte, şiddeti ve otoriterliği savunmakta, soft bir şekilde şiddet eğilimi sergilemektedir.

Habermas'ın temsil ettiği şiddetin karakterini belki de Byung-Chul Han'ın şu ifadeleriyle aktarmak daha sağlıklı olacaktır: "Şiddet kılıktan kılığa giren bir oyuncu. Toplumsal durumlara bağlı olarak suretini değiştiriyor. Günümüzde aşıkârlıktan mahremiyete, cephesel karşılaşmadan viral bulaşmaya, kaba güçten medyatiğe, fiziksellikten ruhsallığa, olumsuzdan olumluya kayıyor ve derinin altına, satır aralarına, kılcal damarlara ve sinir uçlarına doğru geri çekiliyor. Öyle ki tamamen ortadan kaybolduğu yanılsamasına kapılabiliyoruz. Karşıtı özgürlükle örtüştüğü anda ise, iyice görünmez hâle geliyor. Kaba kuvvet günümüzde anonimleşmiş, öznesinden arınmış, sisteme içkin bir şiddete dönüşmüştür; toplumla ne denli halvet olursa, o kadar ustaca saklanmayı beceren bir olgudur artık."⁵

Onca söyleme, bilgece tavırlara, analizlere rağmen Habermas ve şürekâsının ortaya koyduğu şey budur. Hatta Habermas gizli saklı olmayacak şekilde tüm dünyanın gözü önünde çocuk

sivil demeden sofistike silahlarla katliam yapan işgalci İsrail'in arkasında durarak normal bir vicdanın kabul etmeyeceği durumun da ötesine geçmektedir. Habermas her defasında Avrupa kimliği, medeniyeti ve felsefesinden yana tavır koymakta, modern dönem şiddet olaylarının çoğunun bu medeniyetten kaynaklandığını görmemekte, görmek istememektedir.

FİLİSTİN VE DEMAGOJİ OLAN BATI FELSEFESİ

Çoluk çocuk demeden katledilen, neredeyse yüz yıldır toprakları tedrici bir şekilde elinden alınan bir topluluk ve bu topluluğun karşısında sofistike teknolojik araçlar kullanan bir devlet ve bu yapının temsil ettiği kodların ve hakikat iddialarının yaslandığı zemin, Huntington'un medeniyetler çatışması tezini doğrular niteliktedir. Çünkü Filistin'in durumu meselenin dinî temellerinin bulunduğunu göstermektedir. Habermas özelinde olduğu gibi Batı kültürünün bir parçası olan felsefecilerin Akşa Tufanı sonrasında katliamı gerçekleştiren ve bütün bir bölgeyi istikrarsızlığa iten İsrail'le ilgili tutumları, filozofların akıl ve bilge konumundaki pozisyonlarını yitirerek klik taassubuyla hareket ettiklerinin resmidir. Elbette ki Akşa Tufanı'nın ilk başlarında HAMAS'ın yaptıklarından bazıları eleştirilebilir. Ancak bu tavrın onlarca yıldır toprakları tedricen işgal edilen bir sosyal durumun sonucu olduğunu da teslim etmek ve İsrail'in kullandığı orantısız şiddetin insanlık dışılığını da görmek gerekmektedir. İsrail, medeniyetin, iktisadın ve eğitimin yükseldiği bir dönemde üstelik tüm dünyanın gözüne sokarcasına her gün hastaneleri, okulları, sivil alanları ve kampları bombalıyor. Onun kullandığı orantısız güç karşısında açlığa, susuzluğa mahkûm edilen Filistin halkı yerine İsrail'in yanında duran sözde barış yanlısı felsefeciler ve onların temsil ettikleri düşünce biçimleri, barışın, huzurun felsefe ve entelektüel çabıyla gerçekleştiremeyeceğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Habermas felsefenin kütüphaneler dolusu sözler söyleyebileceğinin, ancak filozofun pratikte başka tavırlar takınacağı somut bir örneğidir. Habermas'ın taraf tuttuğu ve Fukuyama'nın son insan teziyle iddialı bir şekilde savunduğu medeni Avrupalı düşüncesinin, Avrupa'nın göbeğinde bizzat Batılılarca

5 Byung-Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, çev. Dilek Zaptıoğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 9.

Bosnalıların katledildiği yıllarda “çöpe” atılması gerekirdi. Yaşananlardan sonra Habermas’a şaşırınlar ve hâlen Batı medeniyetinin istikrar, huzur ve barış getireceğini savunanlar bir kez daha Filistin’e bakmalı ve ders çıkarmalıdır.

Filistin, İsrail’in vicdan, merhamet ve ahlaki değerlerle durdurulamayacağını faş etmiş, Batı felsefesi, düşüncesi ve etik kabullerinin de sadece Batı mevzubahisse işe koşturulduğunu ortaya koymuştur. Filistin, Batı ve onun değerleri söz konusu olduğunda Avrupalılığı savunanların, haklı olup olmadığına bakılmaksızın tüm kurum ve kuruluşlarıyla, felsefi ve entelektüel çabasıyla yekvücut olduğunu göstermiştir. Etik değerlerin, insan onurunun ve vicdan muvazenesinin ayaklar altına alındığı hatta bilgeliğin kabileci tavırlar takındığı bu kulvarda sadece Müslümanların değil diğer toplumların da güçlü olmaktan başka şansları yoktur. Ya güçlü olacaksınız ya da Mehmet Âkif’in “tek dışı kalmış canavar” diye kodladığı medeniyetin insafına kalacaksınız. Bu medeniyetin sahip olduğu insafın künyesine bakmak için dünya savaşlarına kadar gitmeye gerek yoktur. Bugün Filistin’de yaşananlar ibretliktir. Üstelik onca filme, tartışmaya, hazin hafızaya rağmen Batı’nın neredeyse tüm başkentlerinin İsrail’e selam durması hepimizin üzerinde düşünmesi gereken hususlardır.

TÜRKİYE’NİN GÜÇLÜ OLMASI İNSANİ BİR ZORUNLULUKTUR

Aslında bugün Batı dışı toplumların ve özelde Müslüman coğrafyanın temel sorunu felsefi ve entelektüel değil, siyasi ve askerîdir. Hatta daha çok askerî ve tekniktir. Diğer bir ifadeyle Osmanlı’nın son dönemlerinde gündeme gelen ve hâlen eksikliği çok belirgin bir şekilde ortada duran sofistike silah ve caydırıcı güç yetersizliğidir. Osmanlı’da başlatılan askerî yeniliklerin yetersizliği belki de günümüzdeki acıların nedeni durumundadır. Ortadoğu’da veya başka bölgelerde özellikle Osmanlı bakiyesi toplumlara atılan tokatlar, belli bir bedeli olmadığı için atılmaktadır. Elbette ki kamu vicdanı, entelektüel duyarlılık ve diğer hususlar önemlidir. Ancak daha da önemlisi, sofistike silahlar, caydırıcı teknoloji, güçlü ekonomi ve sağlıklı bir toplumsal dayanışmadır. Batı dışı toplumların Batı

Habermas için Avrupa bloğunda yer alan ya da ona yakın biriyle öteki mücadele ediyorsa Avrupa haklıdır. Bu yönüyle Batı felsefesi ve onu inşa edenlerin Edward Said’in oryantalizm tezinde çizdiği profilin bir adım ötesine geçemedikleri söylenebilir.

felsefesi, düşüncesi ve öğretisinden alacakları çok şey vardır. Bunlardan biri de muhtemel bir kavgada bu kültürün, entelektüel ve felsefecisiyle kendi tarafında yer alacağıdır. Bu yüzden Habermas’ın İsrail’i desteklemesine, ABD’nin bütün senatörleriyle İsrail’i ayakta alkışlamasına şaşılmamalıdır. Asıl, neredeyse birkaç yüzyıldır tokat yiyenlerin kendisine atılan tokatlara karşılık verecek askerî ve siyasi güçten yoksun olmalarına şaşırılmalıdır.

Filistin meselesi, düşen bir toplumun bugün Batı düşünce biçiminin şekillendirdiği küresel vicdanla ayağa kaldırılamayacağını bariz göstergesidir. Entelektüel vicdan dâhil olmak üzere modern sistem siyasi, askerî ve iktisadi açıdan güçlü olandan yanadır. Bu kulvarda kalan tek seçenekse güçlü olmaktan başka bir şey değildir. Kamu vicdanının entelektüel duyarlılığı geçtiği bir kulvarda hiçbir entelektüel ve bilge çıkış atılan tokatları durduramamaktadır. Umalım ki Türkiye askerî, siyasi ve iktisadi aktörleriyle bu durumu iyi okumakta, ona göre projeksiyonlar kurmaktadır. Bugün iyi veya kötü, az veya çok Osmanlı hinterlandındaki topluluklarla ilgili sorunlarda el uzatan bir ülke konumundaki Türkiye’nin askerî, siyasi, iktisadi ve toplumsal bakımdan güçlü olması uzatılan elin etkisi açısından önemli ve zorunludur.

Elbette ki bu elin güçten düşmesini isteyecek aktörler de bulunacaktır. Yaşadığımız şartlar, yakın coğrafyamızdaki durumlar düşene uzatılan elin de düşmesinin hikâyeyi bitireceğini göstermektedir. Gücsüzler, silahlarını sivil alanlar dâhil olmak üzere hayatın her alanında patlatan bir örgütün arkasında duran Habermas’ın, vicdanı ve Avrupa söz konusu olduğunda demagojiye dönen entelektüel ifadelerine değil, kendilerini savunacak etkili araçlara, silahlara odaklanmalıdır.

MUTLAK KÖTÜLÜK VE SINIR BOYLARINDA FİKİR NÖBETİ

— TAHA ABDURRAHMAN —

Mutlak kötülük terimini ilk defa İslâm medeniyetinin kötülüklerle yüzleşme ve direnç gösterme noktalarının, başka bir deyişle fikir nöbetinin anlatıldığı *Sugûru'l-Murâbata* (2018) adlı kitabımızda kullanmıştık.¹ Bununla gayemiz, ufukta belirmeye başlayan büyük bir zulme dikkat çekmek ve ümmetin ve dünyanın daha önce bir benzerini görmediği trajedileri ortaya koymaktı. Bu kitabın ilk bölümünde şunları ifade etmiştik:

Her güçlü olanın dilediğini yapacağı şekilde ar damarı çatlayarak hayâsını kaybetmiş bu dünyada insanın çeşitli şekillerde eziyetlere ve sıkıntılara maruz kalması hiç de şaşırtıcı değildir. Ne var ki Filistin insanının, uzak yakın herkesçe gadre uğraması, benzeri görülmemiş bir olay ve aklın alamayacağı bir şeydir. Üstelik bu da yetmezmiş gibi İsrail oluşumu tarafından, Filistin halkı tanımlanamaz bir boyuta ulaşan bir baskı ve eziyete maruz kalmıştır. Bunlara *mutlak kötülük*ten başka hiçbir adlandırma uygun düşmez. Çünkü eziyetlerin haddi hesabı yoktur. Şu andakileri bile saymaya kalksak bunda neredeyse isabet kaydedemeyiz. Öyle ki aklımızın ucundan bile geçmeyen türlü türlü eziyetlerin yapıldığına şahit olmaktayız.

¹ Bu yazı Taha Abdurrahman'ın Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi ile İslâm Düşünce Enstitüsü'nün daveti ile Millet Kütüphanesi'nin Konferans Salonu'nda 27 Temmuz 2024'te verdiği konferansın metnidir. Bu kapsamlı yazıyı dergimizde neşretmemize müsaade eden İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı Mehmet Görmez Hoca'mıza minnettarız. Metnin çevirisini üstlenen Soner Gündüzöz Hoca'mıza şükranlarımızı sunarız. [Umran]

[KANT'IN] RADİKAL KÖTÜLÜK VE [HANNAH ARENDT'İN] SIRADAN KÖTÜLÜK KAVRAMLARI

Bahsettiğimiz kitabı yazdığımız zaman mutlak kötülük kavramı ile daha önce kötülüğün varabileceği son noktayı tasavvur etmeye çalışan diğer filozofların kullandığı kavramları karşılaştırmak aklımıza gelmemişti. Artık bunca zulüm ve trajediyi gördükten ve sınır boylarında fikir nöbeti tutmanın kaçınılmaz olduğunu iyice anladıktan sonra bu karşılaştırmayı yapmak boynumuzun borcu oldu. Kötülüğün varabileceği son noktanın ifadesi sadedinde iki kavram kullanılmıştır. Bunlardan ilki *köklü kötülük* ya da *radikal kötülük*tür. Bu kavramın mucidi 18. yüzyılda yaşayan Immanuel Kant'tır. İkincisi ise *sıradan kötülük* ya da *sıradanlaştırılmış kötülük* kavramıdır. Bunun mucidi ise 1975 yılında ölen Alman asıllı Amerikalı düşünür Hannah Arendt'tir.

KANT'IN RADİKAL KÖTÜLÜK KAVRAMI

Kant, radikal kötülükte geçen *radikal* ifadesiyle kötülüğün *eziyet* açısından varabileceği son noktayı değil, *kötülüğün kökleşmesi ve insan benliğinde içgüdüsel bir hâl alması açısından varabileceği son noktayı* kasteder. Çünkü Kant, iyiliği ve kötülüğü sadece kişinin iradesi ile ilişkilendirir. Kötülüğün, avucunun içine aldığı insanlar üç mertebede yer alır. Bunun en düşük mertebesinde bulunan insanlar *zayıf iradeye sahip olanlardır*. Bunları iyi olan bir şeyi yapmaya yalnızca o şeyin iyi olması sevk eder. Onlar bunu şu ya da bu sebebe bağlı kalarak

yapmazlar. Bundan daha düşük mertebede bulunan insanlar ise *samimiyesiz insanlardır*. Onlar, yaptıkları iyilikleri yalnızca gizli başka bir amaca bağlı olarak yaparlar. Eğer söz konusu amaçları olmasaydı asla bu iyiliği yapmazlardı. Kötülük açısından baktığımızda iyilik yapma konusunda en düşük mertebede bulunanlara gelince bunlar *kötülükle bütünleşmiş şirret kişilerdir*. Onlar, kendi amaçlarını ahlaki yasanın gereği hususlar diye pazarlamakta, bu işi yapmalarını gerektirecek sebeplerin hiyerarşisini altüst etmektedirler. Çünkü onlar, yapılanın iyi olmasını kendi amaçlarının gerçekleşmesine tâbi kılmaktadırlar.

Bu noktadan hareketle Kant, üç mertebedeki kötülüğü, *insan iradesinin ahlaki yasaya karşı aykırı davranmasına* bağlar. Yine o, hangi mer- tebe ile ilişkili olursa olsun bu yasayı çiğnemekten hiç kimsenin yakasını kurtaramayacağını iddia eder. Ona göre bunun sebebi, *insanın doğasında tıpkı tercih özgürlüğünün yerleşik bir özellik olması gibi kötülüğe ilişkin beşeri eğilimin de yerleşik ve radikal bir biçimde bulunmasıdır*. İnsan, tercihleri noktasında özgürlüğünü nasıl söküp atamazsa içindeki kötülük duygusunu da aynı şekilde söküp atamaz. Bundan dolayı kişinin özgürlüğü ancak ahlaki yasaya uyma tercihine yöneldiğinde onu kötülük yapmaktan alıkoyabilir.

Kant'ın insanın içinde ahlaki yasayı çiğnemeye yönelik bu eğiliminin radikal ve yerleşik bir yapı olarak ilişkilendirdiği *tümel nitelik, asli günah olgusundan* başka bir şey değildir. Her ne kadar o, kendi yaklaşımında asli günah olgusunu referans aldığını açıkça söylemese de bunda asli günah kavramına ilişkin Tevrat metinlerini kullanmıştır.² Bu itibarla Kant, Tevrat'ın, kötülüğün kökeninin asli günah olduğuna dair verdiği haberi referans almış, ne var ki onu seküler bir kalıba dökmüştür. Bu ise "kötülük, insanın içinde bulunan içgüdüsel bir olgudur" şeklinde ifade edilebilir. Kant'a göre *radikal kötülük, içgüdüsel kötülük* kavramının işaret ettiği anlamı dile getirir. Başka bir deyişle her ikisi de eşanlamlıdır. Bu doğru kabul edilirse buna uygun olarak radikal kötülüğün mutlak

2 Bu konuda Kant'ın *Saf Aklın Sınırları Dâhilinde Din* kitabına bakılabilir.

Bütün dünya Gazze'nin yaşadığına benzer bir durum yaşamaktadır. Dünyanın tefekküre olan ihtiyacı, Gazze'nin tefekküre olan ihtiyacından az değildir. Zira mutlak kötülük, bütün dünyada da kol gezmektedir. Hatta bu, Gazze'yi esir aldığı gibi bütün dünyayı da esir almıştır.

kötülükten daha fazla bir şey ifade etmemesi gerekir. O hâlde "radikal kötülük denilen şey sadece kötülüktür" denebilir.

"Mutlak kötülük" kavramına gelince, -kötülük olması bakımından- kaynağı, içgüdü bile olsa onun zıddı "mutlak iyilik"tir. Mutlak iyiliğin -iyilik olması bakımından- kaynağı ise fitrattır. Her ikisi de yani içgüdü de fitrat da insanın iç dünyasına yerleştirilmiş iki şeydir. Bu ise mutlak kötülüğün, Kant'ın radikal kötülük teorisindeki gibi salt ahlaki yasayı çiğnemekten değil aksine bu ahlaki yasanın kaynağı fitratın yok edilmesinden kaynaklandığını gösterir.

AREN'DİN SIRADAN KÖTÜLÜK KAVRAMI

Arendt'in sıradan kötülük kavramına gelince, Arendt bunu Kant'ın radikal kötülüğü kullanmasından sonra ortaya atmıştır. Ne var ki o, radikal kötülüğün anlamını kendine uyarlamış ve onu sadece Kant'taki gibi kötülüğün olabilecek en derin surette insanda içgüdüsel olarak bulunması şeklinde değil de insanı olabilecek *en büyük yıkım ve eziyetlere götüreceği* bir şekilde değerlendirmiştir. Bu noktada Arendt, ilgisini mutlak baskı ve denetleme rejimi olarak totalitarizme yönlendirmiştir. Bu totaliter baskı ve denetlemenin etkilerini ise yine "radikal kötülük" kavramıyla ifade etmiştir. Arendt, bu kötülüğün başlıca etkisini, beşeri varlığın ihtiyaç fazlası varlıklar³ diye görülmesi şeklinde yorumlamıştır. Başka bir deyişle bu, onların *değersiz varlıklar* kabul edilmesidir. Çünkü totalitarizmde insanlar kendiliğinden ve yaratıcı olma özelliğindeki özgürlüklerinden mahrum

3 İhtiyaç fazlası varlıklar kavramının İngilizcedeki karşılığı *superfluoussness*'tir.

birakılmışlarsa aynı şekilde yasal ve ahlaki haklarından da mahrum bırakılmışlardır.⁴ Biz bu kitleyi *değersizleştirilmişler* şeklinde adlandırmanın uygun düşeceğini düşünüyoruz.

Gelgelelim totaliter rejimin etkisi yalnızca bundan ibaret değildir. Bütün bir milleti, bütün bireyleri açısından *değersiz* gördüğü gibi bürokratlarını da bütün bireyleri açısından *fikirsiz* görür. Diğer bir deyişle bu, totaliter rejimlerde bürokratların tutarlı düşünme yetisini yitirmeleri anlamına gelir.⁵ Biz bu kitleyi ise *düşünme yetileri ellerinden alınmışlar* şeklinde adlandırmanın uygun düşüğünü düşünüyoruz. Tam da burada Arendt, *sıradan[laştırılmış] kötülük* kavramını ortaya koymaktadır. O bununla, bürokratlardan herhangi birinin, fiillerinde totalitarizmin *hüküm ve düşünüş şeklinin* ve bu rejime ait kötülük sarmalının dışına çıkamadıklarını kastetmez. Onun kastı, bürokrasideki bir kişinin, “görevinde terfi etmek”, “yöneticilerinin gözüne girmek” ve “görevini en güzel şekilde yapabileceğini göstermek” gibi gerekçelerle kötülüğü tüm korkunçluğuna rağmen sıradanlaştıracak bir tutum içinde olduğunu ve bu doğrultuda gözünü karartarak her türlü kötülüğü yapabilecek *tam bir emir kuluna dönüştüğünü* ifade etmektedir.

Buradan anlaşılıyor ki radikal kötülük ve sıradan kötülük arasında kavramsal açıdan sistematik bir bağ vardır. Çünkü ilk kavram, insanları değersizleştirerek bütün vatandaşlarla ilgili iken, ikinci kavram, bürokratların düşünme yetilerini ellerinden alarak daha dar anlamda bürokrasi ile ilişkilidir.

Bu bağlamda ifade etmemiz gereken bir şey de Arendt’in, “değersizleştirme” ve “düşünmekten mahrum etme” şeklinde varabileceği en son nokta olarak kötülüğü temelde totaliter liderin saplantı hâlinde içine gömüldüğü vehim ile ilişkilendirmesidir. Bu vehim, totaliter liderin her şeyi yapma kudretine malik olduğunu zannetmesi hâlidir. Çünkü ona göre her şey mümkündür. Şüphesiz Arendt, “her şeye gücü yetme” olgusunu Tevrat’tan ödünç almıştır. Zira sadece Tanrı’nın her şeye gücü yeter. Arendt, seküler analizinde bu olguyu kullanmıştır. O,

bu lidere Tanrı’ya özgü sıfatlar nispet etmiştir. Özellikle bunlar arasında iki sıfat vardır ki bunlar *rubûbiyet* (tanrılık) ve *vahdâniyet* (teklik) sıfatları olup totaliter lider, hiç kimseyi kendisinin üstünde görmeyecek şekilde tanrılığa soyunmuş ve hiç kimseyi kendisine ortak kabul etmeyecek şekilde teklifini ilan etmiştir. Her ne kadar Arendt, Hıristiyanlık ya da Yahudilik olsun geleneksel dinin hiçbir konuda fayda sağlamadığını, sadece ondan bazı alıntılar yapmakla yetindiğini iddia etse de hocası Alman filozof Karl Jaspers’e gönderdiği bir mektubunda şunları söyler: “Herhangi bir kişinin, bir birey olması bakımından her şeyi yapmaya gücü olduğuna göre artık çoğu insanın tevhit dinindeki şekliyle var olması için hiçbir gerekçe kalmamıştır. Zira sadece Tanrı’nın her şeyi yapmaya olan gücü onu *tek* yapar. Aynı şekilde insanın bir birey olarak her şeyi yapma gücü onu, [kendisi dışındaki] değersiz insanlardan ayırır.”⁶

Arendt’in değerlendirmesinden yola çıkarak totaliter liderin radikal ya da sıradan olsun yapabileceği nihai kötülük, rubûbiyet ve vahdâniyetinde Tanrı’ya kafa tutmak sebebiyledir. Hâlbuki mutlak kötülük, açıklanacağı üzere bu şekilde bir kafa tutma hadisesinin çok daha ötesine geçer. Bu ise insanın Allah ile yaptığı ilahi sözleşmeyi inkâr etmesidir.

Kant’a göre radikal kötülük ve Arendt’e göre sıradan kötülük kavramlarını burada açıkladık-tan sonra artık ilahi emanet paradigmasına ait bir kavram olarak *mutlak kötülüğü* açıklamaya geçebiliriz. Biz nihai kötülüğün analizine ilişkin ilk iki kavramın vasıta olarak kullanılması ile mutlak kötülüğün analizinde birer vasıta olarak kullanılması arasında esastan bir metodolojik farkın bulunduğunu söylemek isteriz. Bu fark iki tarafın temel bir meseleye bakış açısıyla ilgilidir. *Bu ise, ancak dinî bakış açısına bağlı olarak nihai kötülüğün pratik bir kavram olarak görülebileceğidir.*

Ne var ki seküler yaklaşım, bu metodolojik meseleye karşı çıkar. Fakat bu karşı çıkış, itiraz eden kişiye yarar sağlamaz. Daha önce Kant’ın, seküler yaklaşımını açıkça söylemese de bir dinî kavrama dayandırdığını, bunun ise “asli günah”

4 Bu konuda bk. Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları* kitap serisi.

5 Bu kavramın İngilizcedeki karşılığı thoughtlessness’tir.

6 Bk. Richard Bernstein, “Arendt: Radical Evil and the Banality of Exil”, s. 207.

kavramı olduğunu belirtmiştik. Nitekim Arendt de kendi seküler yaklaşımını yine açıkça söylemeye de bir dinî kavrama dayandırmıştı. Bu ise “ilahi külli kudret” olgusuydu. Ayrıca Arendt, sürekli bir biçimde artık totalitarizm olgusunun anlaşılmasına dair felsefi ve geleneksel ahlaki kavramlara dayanılamayacağını tekrarlayıp durmaktadır.⁷

Böylece iki filozoftan her birinin yaklaşımı, iki karşıt boyut içerir. Bunlardan ilki bakış açısı olarak seküler olması, diğeri ise etkilenme bakımından imana ilişkin bir referansı kabul etmesidir. Bu ikili yapı bir tercihten çok metodun çelişkili ve ikircikli olması ile açıklanabilir. Bu bir tercih olsa bile sonuçta ilgili yaklaşımı şüpheli hâle getiren bir durumdur.

İLÂHÎ EMANET PARADİGMASININ MUTLAK KÖTÜLÜK KAVRAMI

İlahi emanet paradigmasının yaklaşımına geldiğimizde bu metodolojik meseleyi bir önerme hâline getirdiğini görürüz. Bu ise, *mutlak kötülüğün varabileceği son noktaya ulaşan nihai bir kötülük olma niteliği* ancak dinin tarif ettiği “kemal” kavramına müracaat etmek suretiyle kavranabilir. Bu nitelik, gerçekte kavramsallaştırmanın⁸ zorunlu akli soyutlamasına meydan okuduğu gibi mücerret olması bakımından mücerret akla da meydan okumaktadır. Bu meydan okumanın kanıtı, mutlak kötülüğe isnat edilen “akledilemez”, “tasavvur edilemez”, “düşünülemez”, anlaşılabilir”, “nitelenemez” ya da “niteleneme dışı”, “adlandırılmaz” ya da “adlandırma dışı” ve “söylenemez” gibi niteliklerdir.

Eğer kötülük mücerret aklın idrak edebileceği bir şeyin ötesinde olmasaydı ona bu nitelikler isnat edilmezdi. Bu nitelikler, söz konusu idrak edilemezliğe işaret ettiğine göre bunlar aynı zamanda *aklın idrak edemeyeceği bu kötülüğün çıplak gözle görülecek kadar şahit olunan bir gerçeklik olduğunu da ortaya koyar*. Mücerret akıl mutlak kötülüğü idrak edemediğine göre onun üstünde bir aklın *bu kötülüğün mümkün olduğunu ve gerçekleşebileceğini* idrak etmesi gerekir. Aynı şekilde bunun üstün aklın değerlerini referans alan bir akıl olması, değerlerin

daima ilahi kemal sıfatlarında kendini gösteren *mutlak olan şeylerle* bağlantılı olması da gerekir. Haddizatında bu kemal sıfatları dinin tanımladığı sıfatlardan başka bir şey değildir.

Bundan dolayı mutlak kötülüğe ilişkin yaklaşımımızı iki âlemi birbirinden ayırt etme üzerine kurmaktayız. Bu âlemlerden ilki kemal âlemini ifade eden *sözleşme âlemi* [âlem-i muvâsaka], diğeri ise noksanlığın arız olduğu âlemi ifade eden *muamele ve ilişkiler âlemidir* [âlem-i muâmele]. Noksanlıklarla dolu âlemin nihai noktasına ulaşması ve son noktasının idrak edilmesi ancak kemal âlemi, başka bir deyişle [ilahi] sözleşme âlemi ile bağlantısı sayesinde mümkün olabilir.

Bu konuda başlıca iki misaka dayanmaktayız. Bunlardan ilki şahadet, ikincisi ise emanet misakıdır. Bu ikisinin belirleyici özelliği, her ikisinin de *küllî birer misak*, yani *evrensel birer misak* olmasıdır. Çünkü şahadet misakında ilahi hitap, *tek tek* bütün insanlara yöneltilmiştir. Emanet misakında ise ilahi teklif *insan olması bakımından mahiyeti gereği insana* yöneltilmiştir.

Bütün bu anlatılanlardan ortaya çıkan sonuç, mutlak kötülüğe ilişkin değerlendirmede *evrensellik* kavramından hareket etmemiz gerektirir. Şöyle ki *bir Filistinliye reva görülen eziyet aslında bütün dünyaya reva görülen bir eziyet mesabesinde*dir.

Öyleyse üç meseleyi açıklamak zorundayız: *Birincisi*, Filistinli direnişçinin [murâbıt-ı Filistinî] evrensel bir insan olarak nasıl değerlendirileceği; *ikincisi*, bu direnişçinin yüz yüze geldiği eziyetin bütün dünyaya yönelik bir eziyet olarak nasıl değerlendirileceği, *üçüncüsü* ise dünya çapındaki bu eziyet ile fikrî olarak nasıl baş edebileceğimizdir.

FİLİSTİNLİ İNSANIN EVRENSELLİĞİ

Bu zamanda hiç kimse misakına bağlılığını gerçekleştirme noktasında Filistinli direnişçiye denk olamaz. Misakın gereğini yerine getirmek demek aslında insanlığın gereğini yapmak demektir. İnsanlık ilahi misak vasfı ile bütünleştiği sürece Filistinli direnişçi, mutlak kötülüğe başkaldırmasının bir gereği olarak bütün insanlığı kuşatan iki önemli misyon için

7 Bk. R. Bernstein, “Reflections on Radical Evil: Arendt and Kant”, s. 18.

8 Kavramsallaştırma ile kavram üretmeyi kastediyoruz.

Filistinlinin karşı koyuşu, bütün dünyayı ilgilendiren evrensel bir karşı koyuş modelidir. Dolayısıyla buna evrensel bir karşı koyuş adını verebiliriz. Bu ise evrenselliğin, dünyadaki bütün tarafların bireyler ya da kitleler olarak ortaklaşa mutlak kötülükle mücadele etmesi anlamına gelir.

seçilmiştir. Bunlardan ilki, *insanlık değerlerinin yenilenmesi*, ikincisi ise, *dünyada insanın özgürleştirilmesidir*.

İNSANLIK DEĞERLERİNİN YENİLENMESİ

Bilinmelidir ki değerlerden bir tek değer bile ancak referans niteliğindeki mutlak kemalin varlığı sayesinde var olabilir. Değerin, ilahi kemal sıfatında aslı bulunduğu göre bu değerın faydasının da sadece Filistinliyi ilgilendirmemesi, bulunduğu yer ve zaman ne olursa olsun her insanı ilgilendirmesi gerekir. Ne var ki Filistinli direnişçi diğerlerinin bulunduğu yerden başka bir yerdedir. Burası Filistin topraklarıdır ve bu topraklar kutsallık vasıtalarının toplandığı ve kökleştiği yerlerdir. *Kutsallığın* [kadâse] mutlak kemal sıfatından alınmış bir değer olduğunu kimse inkâr edemez. Yine Filistinli direnişçinin bulunduğu zaman, diğerlerinin bulunduğu zamandan farklıdır. Zira Filistin'in hafızası, *ruhani tesirlerin* bütünlük oluşturduğu ve iç içe bulunduğu bir yerdir. Hiç kimse ruhani tesirin değer mefhumu olmadan ve değerın ilahi kemal sıfatı olmadan gerçekleştirebileceğini inkâr edemez.

Filistinli direnişçiye insanlık için değerleri yenileme görevi verildiğine göre bu, *ruhani tesir kuvvetinin* kendisine verildiği gibi *takdis yani kutsal kılma gücünün* de kendisine bahşedildiği anlamına gelir. Nihayetinde kutsal mekân Kudüs ve tüm insanlığa etki edecek Kudüs zamanı, Kudüs'te direnenlerin varlığından beslenmektedir. Dahası onların var olması içindir. Çünkü kutsallaştırma gücü, Filistinli direnişçinin, sığındığı her yeri [Kudüs'ün adından ilhamla kutsal bilerek] *sevmesini* sağlar. Velew ki bu, yerin altında bir tünel olsa bile. Bu aşk öyle bir şeydir ki onun, Rabbine *yaklaşmasının* sırrı bunda yatar. Bu ilahi aşk sayesinde ki o nerede ve ne hâlde olursa olsun [Kudüs'ün adıyla öz-

deşleşmiş] bu kutsallığı etrafına yayar. Yine tesir kudreti ona kendini unutturur. Velew ki nefsinin kendi üzerinde hakkı olduğu hatırlatılsa bile... Onun kendisini unutup serden geçmesinin ardındaki sır hiçbir karşılık beklemeden ve gaye gütmenden sırf insan olması hasebiyle varlığını kardeşine *hizmete adanmasıdır*.

Filistinli direnişçinin kutsallaştırma ve tesir ya da başka bir deyişle etkileme gücünü sergilemesi, onun şehadet günü olan kâlû belâda bütün insanlığın fertlerinden alınmış *ilk ilahi misakı* daima hatırında tutmasındandır. Bu misak, insandaki fitratın kaynağıdır. *Rubûbiyete* şahit olmak insanın kalbini ilahi neşve ile, *vahdâniyete* şahit olmak onun gözünü nurani parıltı ile doldurur. Bu şahitlik, fiziki bir görme olduğu kadar ruhani bir kavrayıştır. Bu en basit işlerinde bile ona eşlik eder. Büyük işlerdeki durumu varın siz düşünün. Nihayetinde onun bütün yaptıkları zahirde tek tek onun elleriyle yaptığı işler olsa da gerçekte bunlar, her şeyden önce bu ilahi misakı hatırlamaya ve ona bunu hatırlatmaya matuftur.

Filistinli direnişçinin vahdâniyete şahit olmasının alameti, amelini ortaya koyarken dilinin bir an olsun "Allahu ekber! [Bu zalim düşmana taşı] atarken onu sen atmadın. O taşı atan Allah'tı." sözünü ağzından düşürmemesidir. Bunun dışında yapıp ettikleri de ona her daim bu hakikati terennüm eder. Zalimlerin ona reva gördüğü eziyetler dahi ona yalnızca hakikati hatırlatır. Filistinli direnişçinin rubûbiyete şahit olmasının alameti ise bu ezaya duçar olurken "Hasbunallah ve ni'mel vekil velhamdu lillahi Rabbil âlemin" niyazını dilinden düşürmemesidir. Bu direnişçi daima ilahi misakı hatırlamanın basamaklarını bir bir aşarak ulvi bir yükselişe kendini bırakmış, hak ve hakikatin ta kendisine ulaşmıştır. Öyle ki o, artık şehadet misakını her zerresinde özümsemiştir. Sanki o, Kudüs'teki bu

direnışinde “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” ilahi hitabı karşısında Rabbinin huzurunda secdeye durmuştur. Bu sıfata bürünmüş bir kişi elbette Rabbi ile dost olur, sorumluluğunu üstlenir. Silahları ve yandaşlarının desteği ne kadar güçlü olursa olsun bu sorumluluğu sayesinde o, düşmanını yenmeye muvaffak kılınacaktır.

Şehadet misakını özümsemesi, Filistinli direnişçinin fitratının sadece ilk misakın bahşedilmiş değerleri ile dolup taşmasını sağlamaz, aynı zamanda *Allah’ın kemal ve yetkinlik sıfatlarından alınmış olan daha fazla değeri elde etmesini de sağlar*. Nihayetinde sanki o geçmişte kalmış bir hatıra olarak değil, şu anda gerçekleşen bir misak olarak Rabbi ile misakta bulunmaktadır. *Böylece o, sadece yalınkat biçimde bu değerleri hatırlamakla kalmaz, onların daimi şekilde Allah’ın kemal sıfatları ile bağlantılı olduğunu da aklından çıkarmaz*. Elbette onun, hafızasında bu bağlantıyı koruması, Allah’a ait ilahi kemal sıfatlarının yardımı ile ödüllendirilmesini sağlayacaktır. Nasıl ki ilahi şehadet gününde Rabbi tarafından kendisine yardım edilmişse şimdi de aynı şekilde kemal sıfatları sayesinde ilahi yardıma erişecektir, üstelik fitratında birer emanet olarak saklayacağı yeni değerlere muhatap olarak... Dahası da var! O, kendisine emanet edilen bu değerleri *hayata geçirecek* ve ilahi kemal sıfatları ile bağlantısını tazelayacaktır. [Allah’ın Samet sıfatından ilhamını alan] Kudüs müdafisinin yüklendiği *bu sarsılmaz mukavemeti* [yani sumûdu] inkâr etmek kimin harcıdır ki! Bu ancak yeniden tazelendiği muştulanan ilahi bir sorumluluğun tezahürü bir değerdir. Bu öylesine etkili bir değerdir ki düşmana karşı kazanılan her zafer ancak ona nispet edilir. Bunun nedeni, Filistinli direnişçinin ilk ilahi misakı özümsemesi ve sorumluluk taşıma değerini *samediyete ait bir olgunluk* ile bütünleştirmesidir.

İNSANIN DÜNYADA ÖZGÜRLEŐTİRİLMESİ

Gerçekten insan bir değer olarak özgürlüğünde şuuruna erdiği gibi hiçbir değerde bu denli insanlığını hissedemez. Nihayetinde insanlık ve özgürlük aynı şeydir. Her kim özgürlüğünü kaybederse özgürlüğü için direnmedikçe insanlığını da kaybetmeye mahkûmdur. Filistinli direnişçinin mutlak kötülükle baş etmesi bir yazęı olarak ona yazıldığı gibi insanın insanlığını

yitirmesine karşı da aynı mücadeleyi verir. Bu ise onun bu dünyada *özgürlüğün* gasp edilmesine ne karşı mücadele vermesini gerektirir.

Dünyayı özgürleştirme görevini Filistinli direnişçinin omuzlarına yükleyen bu mertebeyi onun hak etmesinin sebebi, bütün insanlıktan alınmış diğer bir ilahi misakı daima hatırında tutmasıdır. Bu, *emanet misakıdır*. Öyle ki insan, Rabbine bu emaneti üstleneceğine dair söz vermişti. Diğer bir ifadeyle iradesinin, Rabbinin iradesine uygun olacağını beyan etmişti. Ve Filistinli direnişçi daima ona emanet misakını hatırlatan bu basamakları geçerek ulvi bir yükselişe kapılır. Nihayetinde emanet misakını öyle özümser ki bu ona, kendi yolunda emanetin teklif edilmesi sırasında bütün varlığa ikram edilen *ilk tercih hakkını* hatırlatır. Bu ilk tercih, emaneti üstlenmek için henüz Rabbi ile sözleşme yapmadan önce insanın sahip olduğu “asli özgürlük” mesabesinde dir.

İşte böyle! Filistinli direnişçi, amellerini ve tasarruflarını gerçekleştirirken tek bir özgürlüğe değil iki özgürlüğe sarılır. Bunlardan ilki, onu, Rabbine yaklaştıracak olan *uzlaşma [muvafakat] özgürlüğü*, diğeri ise *onunla diğer insanların kalben birbirine bağlayacak genel asli bir özgürlüktür*.

Onun, bir insan olarak kardeşiyle her yerde kalben bağlandıklarının en büyük şahidi, bütün dünyayı köşe bucak saran “Filistin’e özgürlük!” ya da “Filistin özgürdür!” sloganıdır. Nihayetinde çeşitli ülkelerde yerel yönetimler başka bir şeyi kabul edemez. Bunu engelleyerek gösterilerin gücünü kırmaya çalışır. Ama nafi! Bilmez ki böyle yapmakla aslında bu gösterileri meşru kılmaktadır. Çünkü görünüşte bu slogan Filistinliye bir özgürlük talebi olsa da işin iç yüzünde dünyanın neresinde olursa olsun her insan için bir özgürlük talebidir. Başka bir deyişle *asli özgürlüğe* ilişkin bir taleptir. Evet, böylece mutlak kötülük, gerçekte ilk özgürlüğü hedef almış ve onu alaşağı etmek istemektedir. Nitekim aynı şeyi uzlaşma özgürlüğüne karşı da yapmaktadır. Ama her gösterici kendi özgürlüğünü talep ederken sesini yükselterek aynı sloganı atmaktadır. Üstelik bunu, topyekûn herkese bu özgürlükten mahrum etme tehditleri savuran zalimlerin ne mal olduklarının şuurunda olarak yapmaktadır.

Hülasa, Filistinli direnişçinin evrenselliği şehadet misakını özümseyerek ihya ve inşa olarak *değerlerin tazelenmesi* cihetinden bu sorumluluğu üstlenmesi ile ilgilidir. Aynı şekilde emanet misakını özümseyerek *asli özgürlük temeline dayalı olarak dünyada insanı özgür kılma* cihetinden bu sorumluluğu üstlenmesi ile ilgilidir.

FİLİSTİNLİYİ ALAŞAĞI ETMEK DÜNYAYI ALAŞAĞI ETMEKTİR

Mutlak kötülük, bizim “radikal ve köklü yok ediş” diye adlandırabileceğimiz bir şeyde kendini gösterir. Bu yok ediş projesinin üç ayağı vardır. *Birincisi*, fitratın yok edilmesi, *ikincisi*, emanetin yok edilmesi, üçüncüsü ise, uzlaşmanın yok edilmesidir.

FİTRATIN YOK EDİLMESİ

Daha önce fitratın değerlerin kendisine yerleştiği bir yer olduğunu ifade etmiştik. Doğrusu mutlak kötülük, “haklar” ve “özgürlükler” adıyla bilinen insanlığa ait fitri bütün değerlere saldırmak ister. Bu doğrultuda Filistinli hakkında üç saldırı gerçekleştirir. Bunlar *insanlık onurunu* koruyan değerlere saldırı ve insanlığı ümitsizliğe sevk etme, *mekânın kutsallığını* koruyan değerlere saldırı ve nihayetinde onun varlık hakkını gasp etme ve *zamanın asaletini* koruyan değerlere saldırı ve *insanlığın hafızasını* yok etmedir.

Değerlere yönelik bu saldırı olabilecek en çirkin yüzüyle sahnelenmesine rağmen kapsamlı yok ediş projesinde tasarlanan şeyin ancak dışarıdan bir etkisi olmuştur. Zira bu, bizatihi değerlerin *sığınağını* yok etmeye yöneliktir. Değerlerin *sığınağı* ifadesiyle elbette *fitratı* kastediyoruz. Böylece insanın artık iyiyi kötüden ayıramaması istenmektedir. Hatta o, bizatihi bu *değerleri inkâr etse* tadına doyum olmaz. Dedik ya! Mutlak kötülük ancak *fitratın yok olması* ile huzura erer.

Burada Arendt’in radikal kötülüğü ile mutlak kötülüğün gücü arasındaki farklardan biri ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki mutlak kötülük, değerler üzerinde *sıradan kötülükten çok daha etkilidir*. Bu fark, değerlerin etki gücü bakımından iki seviyede değerlendirilir.

Bunlardan birincisi, radikal kötülük değerleri yok etmek isterken, mutlak kötülük fitratı yok etmek ister. Zira fitrat, değerlerin mahallidir. Mahal yok olursa içindekiler de yok olmaya mahkûmdur.

Bunlardan ikincisi, radikal kötülük toplum sözleşmesini ihlal ederek beşeri varlığı *değersiz* varlıklara dönüştürür. Mutlak kötülük ise [kâlû belâdaki] ilahi şehadet misakını ihlal ederek beşeri varlığı *fitratsız* varlıklara dönüştürür. Açıktır ki fitratın kaybolması değerlerin kaybolması demekken, değerlerin kaybolması fitratın kaybolması demek değildir.

Bu itibarla *mutlak kötülük, radikal kötülükten bir kötülüktür*. Mutlak kötülük radikal bir kötülüktür. Fakat radikal kötülük mutlak kötülük değildir.

EMANETİN YOK EDİLMESİ

Daha önce emaneti yüklenmenin insana iki özgürlük kazandırdığını ifade etmiştik. Bunlardan biri uzlaşma öncesinde tercih özgürlüğü anlamındaki asli özgürlük, diğeri ise uzlaşma sonrasında ilahi [buyruklara] uyma anlamındaki ilahi irade ile uzlaşmış özgürlüktür. Mutlak kötülük, Rabbinin huzurunda bir sorumluluk olarak üstlendiği uzlaşma özgürlüğünü Filistinlinin elinden almaktadır. Bunu bazen mabetlerini yıkararak, bazen işgal ederek yapmakta yahut da dini merasimlerini ve itikâf ibadetini engelleyerek yapmaktadır. Yine onun bütün insanlarla beraber ortak olduğu asli özgürlüğünü de ona bütün mesuliyet şuurunu kaybettirmek için gasp etmektedir. Bu suretle mutlak kötülük, mesuliyet bilincini iki yönden yok etmeye çalışmaktadır. Bunlardan birincisi [Allah’ın emirlerine] uymak [*imtisâl*], diğeri ise tercih [*ihdiyâr*] mesuliyetidir. Her iki mesuliyet de emanetin kapsamı altındadır. Mutlak kötülük ancak emaneti yok etmekle huzura erer.

Bütün bu anlattıklarımızdan anlaşıldığına göre Arendt’in sıradan kötülüğü ile mutlak kötülük arasında önemli bir fark vardır. Mutlak kötülük, *mesuliyet noktasında sıradan kötülükten daha etkilidir*. Bu mesuliyet konusundaki fark da kendi içinde iki seviyede değerlendirilir.

Birincisi, sıradan kötülük, mesuliyeti yok etmek isterken, mutlak kötülük emaneti yok etmek

ister. Emanet mesuliyetin esasıdır. Esas kaybolduğunda o esası kendisine referans almış olan şey de kaybolmaya mahkûmdur.

İkincisi, sıradan kötülük, beşeri varlığı *düşünmekten mahrum* varlıklara dönüştürürken mutlak kötülük, beşeri varlığı *emanetten mahrum* varlıklara dönüştürür. Ayrıca emanet misakını da çiğner. Açıktır ki emanetin kaybolması düşünmenin kaybolmasını gerektirir, fakat düşünmenin kaybolması emanetin kaybolmasını gerektirmez.

Bu itibarla mutlak kötülük sıradan kötülükten bir kötülüktür. *Mutlak kötülük [totaliter devlet yapılarında] sıradanlaştırılmış bir kötülüktür ibarettir*. Ne var ki sıradan kötülük mutlak kötülük değildir.

SÖZLEŞMENİN YOK EDİLMESİ

Daha önce insanlar arasındaki toplum sözleşmelerinin aslı bakımından ilahi sözleşmeyi referans aldığını ifade etmiştik.⁹ Zira bu sözleşmeler, insanın mahiyetini belirleyen *sözleşme ilkesinin* ortaya konduğu sözleşmelerdir. Yine daha önce Filistinli direnişçinin *küllî*, ilahi misakları bütün dünyaya örnek olacak şekilde gerek fitratı korumaya gerekse de emanetin sorumluluğunu taşımaya yönelik gerçekleştirdiğini belirtmiştik.

Doğrusu mutlak kötülük görünüşte fitratı yok etmeye çalışsa bile yalnızca bunu yok etmeye çalışmakla yetinmez, aynı zamanda fitratın dayandığı *asli hatırayı* da yok etmek ister. Bunu insanın hatırlama keyfiyetinin onu fitratı ihya etmeye sevk etmemesi için yapar. Daha önce de ifade edildiği gibi bu asıl, şahadet misakıdır. Yine mutlak kötülük, görünürde emaneti yok etmeye çalışsa da o bunu yok etmekle yetinmez, aynı zamanda emanetin dayandığı *asli hatırayı* da yok etmek ister. Bunu insanın hatırlama keyfiyetinin onu emaneti ihya etmeye sevk etmemesi için yapar. Daha önce de ifade edildiği gibi bu asıl, emanet misakıdır.

Böylesi bir eziyete bağlı olarak mutlak kötülük, eziyet verdiği elini bir türlü kurbanının üzerine

den çekmez. Daima ondaki iyiliğe dair en ufak bir sebebin ardına düşer. Bu iyiliği kökünden koparıp atmaktır. Onda alevlenen hakka dair en ufak bir kıvılcımı yok etmek ister. Bu noktada bu kötülüğün, avucunun içine almak istediği kurbanının özümsemişi ilahi misakları ve aynı zamanda beşeri misakları çiğnemesinden daha vahim bir durum varsa o da bizatihi *sözleşme ilkesinin* çiğnenmesidir. Sanki insan, Rabbi asla sözleşme yapmamış gibi ve yine insan olarak kardeşi asla sözleşme yapmamış gibi... Sözleşme her muamelede esas olduğuna göre mutlak kötülüğün hedefi, *insanın sözleşme ve muamele bakımından etkisiz kılınmasıdır*. Bundan daha vahimi de var! Onun bir hedefi de insanlığın manasının yok edilmesidir. Böylece insanlık hiç olmamış gibi bir hâl alacak, insanlık diye bir şey hiç olmamış olacaktır.

Bütün bu anlattıklarımızdan anlaşıldığına göre mutlak kötülük suretindeki nihai kötülük ile radikal kötülük ve Arendt'in sıradan kötülüğü arasındaki fark *asıl ile fer arasındaki fark gibidir*.

Mutlak kötülük, *misaktan mahrum bir varlık* inşa eder. Misaktan mahrum olan ne varsa zorunlu olarak fitrattan da emanetten de mahrumdur. Radikal kötülük ise *değersiz bir varlık* inşa eder. Değersiz bir varlık, fitrattan mahrum bir varlık konumundadır. Bu itibarla radikal kötülük mutlak kötülüğün bir uzantısıdır. Sıradan kötülüğe gelince o, *düşünmekten mahrum bir varlık* inşa eder. Düşünmekten mahrum varlık, emanetten mahrum konumundadır. Bu itibarla sıradan kötülük mutlak kötülüğün bir uzantısıdır.

EVRENSEL BİR BAŞ BELASI OLARAK MUTLAK KÖTÜLÜKLE FİKRİ BAKIMINDAN BAŞ EDEBİLMEK

Mutlak kötülük, er ya da geç, uzak ya da yakın herkese bela olan bir eziyet ve sıkıntı olduğuna göre onunla evrensel ölçekte mücadele etmek gerekir. Bütün taraflar, kurumlar, dünyada sözü geçen örgütler, ne olursa olsun, mutlak kötülüğü yok etmek için kendilerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Her birinin kendi çapında gücü ve vasıtaları vardır. Bütün bu alanlarda farklı düşünce üreten insanlar vardır ki bunların mutlak kötülüğü bertaraf etmek için nasıl katkı sağlayabilecekleri ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

9 Bu misaklar iki gruptur. İlk grup, şahadet misakı ve emanet misakı gibi küllî misaklardan oluşur. İkinci grup, peygamberlerle ilgili misaklar türünden misaklardan oluşur.

Gerçekte mütefekkirler teorik bir eylem içindedir. Teorik eylem, gözlemler, inançlar, raporlar gibi belirli ön kabullerden hareket etmeyi gerektirir. Sonuçta bunun üzerinden tutarlı bir sistem oluşturacak şekilde birtakım sonuçlara varılır ve belirli vasıta ve tekniklerle bu desteklenir. Ortaya konulan sonuçlar, korunması gereken *gerçekler* ya da uyulması gereken kurallardan ibarettir. Biz bu noktada kimi ön kabullerin ve mutlak kötülükle baş edebilmek için gereken vasıtaların neler olduğunu açıklayabiliriz. Biz Filistinli direnişinin mutlak kötülükle mücadelesini *büyük karşı koyuş* [tasaddî ekber] diye adlandırabiliriz.

BÜYÜK KARŞI KOYUŞUN TEMEL ÖNERMELERİ

Bunlar üç tanedir.

Birincisi: Büyük karşı koyuş, model alınacak ideal bir durumdur. Haddizatında bir şeye ait model o şeyin kendisinin yerine geçer. Filistinlinin karşı koyuşu, bütün dünyayı ilgilendiren evrensel bir karşı koyuş modelidir. Dolayısıyla buna *evrensel bir karşı koyuş* [tasaddî-i âlemî] adını verebiliriz. Bu ise evrenselliğin, dünyadaki bütün tarafların bireyler ya da kitleler olarak ortaklaşa mutlak kötülükle mücadele etmesi anlamına gelir, aynı şekilde temelde tarafların bu çerçevede Filistin karşı koyuşunu mutlak kötülükle mücadele noktasında model kabul etmelerini de gerektirir. Dünyadaki herkes, model aldığı Filistin karşı koyuşuna uygun şekilde tutum sergiler ve buna göre hareket eder. Çünkü *büyük karşı koyuş*, modeli ile sabite ve süreklilik kazanır.

İkincisi: Büyük karşı koyuş, mücerret bir harici fenomen değil, varlığı okuyan bir ayettir. Fenomen, objektif araştırma konusu olmayı kabul eden gözle görülür fiziksel şeyden ibarettir. Bu bakımdan fenomen, insan idrakinin algıladığı ilk veri olarak düşünülür. Fakat gerçek hiç de böyle değildir. İnsan idrakinin algıladığı ilk veri, objektif ve subjektif yönlerin iç içe bulunduğu bir *hakikattir*. Aynı şekilde bu hakikatin içinde olgu ve değere ait yönler de bulunur. Biz bu niteliklere sahip hakikate *ayet* adını verebiliriz. Bir şeyin ayet olmasının alameti, insanın vicdani bir şuur hâliyle onu algılamasıdır. Bu algı olumlu ya da olumsuz olabilir. Vicdani şuur hâli, ne kadar kuvvetli ise o oranda ayetin

manevi zenginliği açığa çıkar. *Gerek beğeni, gerekse de saygı bakımından* hiçbir karşı koyuş, vicdani şuur noktasında büyük karşı koyuş düzeyine ulaşamaz. Fenomene gelince o, aklî tecrit işleminin bir sonucudur. Öyle ki akıl onu ayetten tecrit eder.

Üçüncüsü: Bugün ahlaki zaman Müslümanlara ait zamandır. Mutlak kötülük özel bir *ahlaki zamanda* ortaya çıkmıştır. *Bu, Müslümanlara ait bir zaman dilimidir.* Çünkü her dinin kendisine ait ahlaki bir zaman dilimi söz konusudur. Bu, dinin ortaya çıkışından bir sonraki dinin başlangıcına kadar sürer. Öyle ki o dine inananlar esasen mutlak kötülüğe karşı koyuş mesuliyetini yüklenmek zorundadırlar. Bu itibarla mevcut ahlaki zaman İslâm'ın zamanıdır. İslâm'ın son din olması itibarıyla bu karşı koyuş mesuliyeti *asaleten* Müslümanlara, tabiiyet yolu ile ise Müslüman olmayan milletlere yüklenmiştir.

BÜYÜK KARŞI KOYUŞ VASITALARI

Bu vasıtalar üç tanedir.

Birincisi: Düşünmenin, afakta serbest bir hâlde dolaşma durumundan [İslâm medeniyetinin hesaplaşma ve direnç noktaları olarak] fikrî sınır boylarına aktarılması olgusudur. Zihinlerde düşünme keyfiyeti, düşünme yetisinin dolaşımı ile ilişkilendirilir. Düşünmenin bu mobilize özelliği, düşünmeyi sınır ve engel tanımaz şekilde *farklı* alanlara sirayet eden bir olguya dönüştürür. *Mutlak kötülük* olgusu ise düşünce üretenleri hareketli ve devingen kılar. Böylece onları mobilize düşünme diyebileceğimiz bir şekilde kayıtlara mahkûm etmez, özel fikrî alanlarında akıllarını tam olarak açık tutarak birbirleriyle dayanışma gösterir ve kötülüğe karşı direnç oluştururlar. Her biri kendi imkânları ölçüsünde araştırma, analiz, teori oluşturma ve fikir üretme gibi açılardan gayret sarf eder. *Bunu birkaç açıdan açıklayabiliriz:*

Birincisi: Mutlak kötülük, zahiri ve batını, hissi ve manevi tüm sınırları yok eder. Bu ise sınırlarının yeniden oluşturulmasını gerekli kılar. *Zira sınırlar, iyilikle kötülüğü, hak ile batılı birbirinden ayıracak kıstaslardır.* Sınırlar, direnç noktaları oluşturulmadan, başka bir deyişle mukem düşünce ribatları tesis etmeden çizilemez. Ancak bu sınırların oluşturulması sayesinde kötülük buralardan artık sızamaz.

İkincisi: Mutlak kötülük, çokluk ve değişkenlik bakımından takibi yapılamayacak bir hâl almıştır: Bundan dolayı her bir kuvvetle mücadelenin sergileneceği *ayırt edici olaylardan ve sonuca yönelik meselelerden* kopmamak gerekir. Bu olaylar ve meseleler sıkıntıların sirayet edeceği öngörülen mevkiler ve sınır karakolları konumundadır. Buralarda direnç oluşturmak ya da manevi ribatlar tesis etmek, mutlak kötülüğün yapısını sarsacak ve bu kötülüğün genişlemesini ve çeşitlenmesini engelleyecek bir *sınır* [sugur] düşüncesi ile mümkün olur.

Üçüncüsü: Mutlak kötülüğün bertaraf edilebilmesi için *ameli vasıtalar* ihtiyacı vardır. Düşünmek nazari düşünce üretmekten daha farklı bir şeydir. *Öyle ki düşünmenin amelle zati bir bağı vardır.* Çünkü düşünme keyfiyeti yapısal olarak amelle ilgilidir. Düşünmenin istikameti de yine amelle ilgilidir. Düşünmenin ameli ya da eylemsel gerçekliği, [İslâm medeniyetinin] direnç noktaları oluşturarak manevi ribatlar kuracağı fikrî sınırlar oluşturmakla mümkün olabilir. Çünkü böylesi bir direnç oluşturmak sonuna kadar bağlılığı gerektirir. Amel olmadan bağlılıktan bahsedilemez. Düşünme keyfiyeti [İslâm medeniyetinin farklı medeniyetlerle yüzleşme, hesaplaşma ve kesişme noktalarında] manevi ribatlar tesis ederek bir direnç oluşturur. Bazı kesişme noktalarında *ameli yön gizli olabilir.* Buralarda oluşturulacak direnç noktaları, bu gizli yönleri açığa çıkaracaktır. Nihayetinde düşünme keyfiyeti, direnç noktası hâline gelen her fikri sınırdaki amelle ilgili temel bileşenlerin peşindedir. Mutlak kötülük, tarihsel yapılar, mescitler ve binalara nüfuz ettiği gibi gizli noktalara da nüfuz edebilir. Bu noktalar fitrat, vicdan ve melekeler türünden şeylerdir [ve korunması gerekir.]

DÜŞÜNMENİN TEFKİRE DAYALI SIĞ DÜŞÜNMEYEN TUTARLI VE DERİNLİKLİ DÜŞÜNME OLAN TEFEKKÜR BOYUTUNA AKTARILMASI

Mutlak kötülük, *en büyük kötülüğün bir işareti ve ayeti* konumundadır. Nitekim büyük karşı koyuş da *en büyük iyiliğin işareti ve ayeti* konumundadır. O, *varlığı okumaya imkân veren bir ayet neşvesi* içindedir. Bu doğrultuda bu neşvenin manevi özelliğini referans alan bir düşünme keyfiyetini gerektirir. Aksi takdirde bu

Tefekkür eden bir Müslümanın yapması gereken bir şey de gayrimüslimlerin yanı sıra bütün dünyayı ahlakileştirecek katkıyı vermesidir. Ahlaki zamana göre bütün dünyanın ahlaki sürece dâhil olması onu, dünyayı yıkım ve felaketlere sürüklemek için pusuya yatan mutlak kötülüğün pençesinden kurtaracaktır.

çerçevede ileri sürülen iddialar ve kabul edilmiş konular boşa çıkar. Bundan dolayı şu ana kadar referans alınan ve [araçsal aklın bir işlemi olarak] *tefkîr şeklinde tanınan siğ düşünme tarzından* sıyrılmak gerekir. Zira bu düşünme tarzı sadece dış dünyadaki zahiri olgulara bel bağlar, kendisini varlığın ardındaki hakikatleri anlamaya yarayan ayetlerden soyutlar. Bu fenomenlerin ardındaki hakikatleri gösteren ayetlerdeki değerlere ve deruni manalara ait içerik bu düşünme tarzının umurunda değildir. Bunun tam tersine dış dünyadaki olguları ayetlerdeki asli formlarına dayandıran bir düşünme tarzını ise tutarlı ve sonuç çıkarmaya uygun bir düşünme olarak “tefekkür” adıyla anabiliriz. Bunu iki açıdan açıklamak mümkündür:

Birincisi: Ayetleri tefekkür etmek, dış dünyadaki olguları düşünmekten ibaret olan tefkîre dayalı düşünmenin yapamayacağı şekilde *insanın bilgi ufkunu ve vicdani boyutlarını* genişletir. Ayrıca insanın dış dünyadaki olgulara ait bilgiyi de kavramasını sağlar. Sadece bu kadarla da kalmaz, tefkîre dayalı düşünmenin daralttığı kıstaslara göre objektif bilgiye de istikamet kazandırır. Tefekkür, tefkîr ile elde edilen bilgiyi içerdiği gibi bu bilginin sağlamasının yapıldığı bir doğrulamayı da [tesdîd] buna ekler.

İkincisi: Büyük karşı koyuş, *bazı filler ve özel durumlarla* kendini gösterir. Bunları analiz etme ve sonuç çıkarma işlemi dışında tutmamak gerekir. Aksi takdirde ortaya kargaşa ve bozulma çıkar. Salt analiz ve sonuç çıkarma işlemleri doğrultusunda tutarlı bir sonuca [ibret] ulaşamaz. Örneğin eziyet ve sıkıntıya göğüs germek, şehit olmaya hazır olmak, Kur’ân oku-

mak, tekbir getirmek, lâ ilâhe illallah demek, Allah'a hamd etmek vb. pek çok şeyi dikkate almadan istenen direnç seviyesine ulaşamaz. Çünkü bu fiiller ve hâller, Filistinli direnişçilerin nezdinde bizatihi "savunma", "dik durma", "sabır ve sebat gösterme" gibi benzersiz farklı tezahürlerin ortaya çıkmasının ardında yatan sırlardır. Çünkü bunlar, bu şekilde bir direnci oluşturan *ruhani vasıtalar*dır. Söz konusu ruhani vasıtaları tefkîre dayalı düşünme akıl edemez, güç yetiremez, yok sayması ya da inkâr etmesinin mutlak manada faydası da olmaz. Bundan dolayı tefekkürden vazgeçilemez. Aksi takdirde büyük karşı koyuş hakikatini yitirir ve kendi gerçeğinden yüz çevirmiş olur.

YARATICI VE İŞLEVSEL YENİ BİR KAVRAM SİSTEMATİĞİ OLUŞTURMAK

Şurası bir gerçektir ki düşünme ancak daha fazla yeni kavram oluşturmakla yenilenir ve genişler. Dahası da var! Yeni delaletlerin önceki kavramlara isnat edilmesi, büyük karşı koyuşa ilişkin düşünce üretilmesi, iki açıdan kavramsal yaratıcılığı gerektirir.

Birincisi: Bu karşı koyuş konusunda teemmül yoluyla enine boyuna düşünmek, bizim yeni anlamlara vakıf olmamızı sağlayacağı gibi bizi daha önce aşına olmadığımız tasavvurlara sevk eder. Bu tasavvurlardan bazısının karanlık bir tüneldeki yalnızlık hâli ile ilgili olduğunu ya da bombardıman altında sürüp giden günlük hayatla ilgili olduğunu biliyoruz. Bazısı ise kutsal direniş sevdalılarının aileleriyle olan ilişkileri ile ilgilidir.

İkincisi: Tefekkür, tefkîrin sınırlarını aşıkâr kılacak yeni bir düşünme yoludur. Tefekkürü esas alan kişi kavramlarını tefkîrin korkunç kavramsal envanterinden alıntılayamaz. Tefkîrin, bunların kullanımında asli manalarından az ya da çok bir farklılaştırmaya gitmiş olmasının da önemi yoktur. Çünkü bu durum kişiyi sonuçta tefekkürü tefkîre tâbi bir düşünme olarak görmeye itecektir. Yine tefkîre ilgi tefekküre ilgiyi kaybettireceği gibi tefekküre olan merakını da yok edecektir. Bundan dolayı tefekkür eden kişi, büyük karşı koyuşa ait hayatın içindeki gerçeklerin incelikli tasavvurlarını yansıtan yeni kavramlar oluşturmakla yükümlüdür. Tıpkı bunun

gibi yine o, varlığı kavramaya yönelik önüne açılacak taptaze ayetlerin ufkundan süzülen derin delaletleri ortaya koymak zorundadır. Ancak bu sayede anlayış ufkunu ve bilgi dağarcığını genişletip aklının sınırlılıklarını aşabilir.

İşte böyle! Bu yaratıcı kavramlar, tefekkürü, tefkîrin tükenmeye mahkûm olduğunun ya da eksikliğin hissedildiği bir anda kendisine sınırlanacak yegâne liman hâline getiren bir tasavvur sistematiğidir. Bunun örneği, sürekli gelişim hâlinde olan ilahi emanet paradigmasına ait kavramsal sistematiğidir. Öyle ki i'timânî paradigma daha önce görülmemiş ahlaki zaman, *hakikatin doğrulanması* [tesdîd], fitrileştirme, ilk tefekkür ve ilk ahit gibi kavramları içermektedir.

İHYA VE TÜRETME OLARAK DEĞERLERİN VE FITRÎ MANALARIN YENİLENMESİ

Şurası bir gerçektir ki karşı koyuşa ait amellerden ve hâllerden hiçbirini onlara istikamet kazandıran ahlaki değerlerden ya da onları yükselten ruhani manalardan yoksun değildir. Nihayetinde bu ameller ve hâller, çelik gibi iradesi, yetileri ve becerileriyle kutsal davaya gönül vermiş Filistinli direnişçilerden sadır olmamakta, âdetâ gözle görülemeyecek ilahi yardımlar ve hediyeler sayesinde birer ilahi lütuf olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilahi lütuflar fiziksel bakışla görülemese de vicdan ve sezîş hâliyle müşahede edilmektedir. Aslına bakılırsa bu ameller ve hâller, birer kahramanlık olayının çok ötesinde, mucizevi olaylar şeklinde varlık bulmaktadır.

Mütefekkirin, bu değerleri ve seçkin manaları kavramaya çalışması; dahası bunlara ait tezahürleri ve etkileri iyiden iyiye gözlemlemesi gerekir. Hatta bundan daha önemlisi onun, Esmâ-i Hüsnâdan yola çıkarak bunları ilahi kemalat olan kaynağı ile ilişkilendirmesi icap eder. Zira bu ilişkilendirme, onu ilahi kemalata bağlayacak ve bunun ötesinde bu bağı sağlamlaştıracaktır. [Değerlerin kaynağı olarak] Esmâ-i Hüsnâ ile kurulan bağın sağlamlaşması, vâkıf olduğu yeni değer ve mana boyutlarının ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Bunun da ötesinde söz konusu ilahi kemalat ile ilgili daha fazla değer ve manayı türetmeye yönelik ona başkaca imkânlar da kazandıracaktır. Nihayetinde varo-

luşsal meydan okumalar ve problemler karşısında dik durmak, başkalarında görülemeyecek harikulade bir farklılıkla değerlerden ve fitri manalardan oluşan bir envanterin onda bütüncül şekilde varlık bulmasını sağlayacaktır.

BU DÜNYADA TEFEKKÜRE AİT DEĞERLERİN VE FITRİ KAVRAMLARIN YAYILMASI

Tefekkür hâlindeki kişinin işlevi sadece yeni pratik kavramlar icat etmek ve fitri değerler keşfetmekle sınırlı değildir, o aynı zamanda bu değerleri ve manaları olabildiğince geniş şekilde insanlar arasında yaymakla mükelleftir. Bu, birkaç sebepten böyledir:

1. Bütün dünya [araşsal aklın sığ düşünme keyfiyeti olan] tefkîre teslim olsa bile o, bu düşünme tarzının, teknolojik alanda değer tanımaz pervasızlığa ve değerlerin alaya alınmasına yol açmasının sebeplerini değerlendirir ve kendisini bu kural tanımazlıktan ve değerleri alaya almaktan kurtaracak yeni bir düşünme tarzının peşinden koşar. Çünkü o, tefekkürün kavramlarını ve değerlerini almaya hazırdır.

2. Bütün dünya Gazze'nin yaşadığına benzer bir durum yaşamaktadır. Dünyanın tefekküre olan ihtiyacı, Gazze'nin tefekküre olan ihtiyacından az değildir. Zira mutlak kötülük, bütün dünyada da kol gezmektedir. Hatta bu, Gazze'yi esir aldığı gibi bütün dünyayı da esir almıştır. Mutlak kötülüğün avucunda yakın uzak tüm iradeler atıl hâle getirilmektedir. Artık mutlak kötülüğün canavarca yol açtığı yıkım, iradeleri harekete geçirmemekte, aydın, âlim, düşünür demeden akıllar donup kalmaktadır. Dünyanın baştan aşağı yok oluşu hiç kimseyi provoke etmemektedir.

3. Büyük karşı koyuşa ilişkin düşünme vasıtalarını tanımlamaya çalışması, başkasından değil, tefekkür sahibi Müslümandan beklenmektedir. Bu ise ancak iki noktanın dikkate alınması ile anlaşılabilir. *Birincisi*, bu karşı koyuş, toprak ve millet olarak ümmetin bir parçasında gerçekleşmiştir. Buna aklen ve vicdanen daha yakın ve denk başka bir direniş yoktur. Bu yakınlığın gereği olarak, kendilerini direnmeye adanmış olan Müslümanların bildiklerini gizlememesi gerekir. *İkincisi*, ahlaki zaman yasası, bu durumda

tefekkür sahibi Müslümanın gayrimüslimlere göre daha öncelikli bir mesuliyete sahip olduğunu gösterir. Çünkü mutlak kötülük, belli bir ahlaki zamanda gerçekleşmiş, başka bir zaman diliminde olmamıştır. Ayrıca tefekkür eden bir Müslümanın yapması gereken bir şey de gayrimüslimlerin yanı sıra bütün dünyayı ahlakileştirecek katkı vermesidir. Ahlaki zamana göre bütün dünyanın ahlaki sürece dâhil olması onu, dünyayı yıkım ve felaketlere sürüklemek için pusuya yatan mutlak kötülüğün pençesinden kurtaracaktır.

Sözün özü, bu sunumda mutlak kötülük kavramının, Kant'ın radikal kötülük ile Arendt'in sıradan kötülük kavramlarından daha güçlü olduğunu dile getirdik. Öyle ki radikal kötülük de sıradan kötülük de mutlak kötülük yanında ferin asıl ile ilişkisi gibidir. Çünkü gerçekte her ikisinin beslendiği kaynak, mutlak kötülüktür. Radikal kötülük, ahlaki yasanın çiğnenmesine, sıradan kötülük, tefkîr ilkesinin kısır döngüsüne dayanmaktadır. Buna mukabil mutlak kötülük, ilahi sözleşme ilkesinin çiğnenmesine dayanmaktadır. Bu ilkenin çiğnenmesinden daha büyük bir kötülük olamaz.

Radikal ve köklü şekilde dünyayı baştan aşağıya yok etme şeklinde varlık bulan nihayetsiz kötülük üç şekilde tezahür eder. Bunların ilki fitratın, ikincisi emanetin, üçüncüsü ise sözleşmenin yok edilmesidir. Kutsal davaya kendini adanmış Gazzeli direnişçi, her gücü ile mutlak kötülüğe karşı bir duruş sergilemekte, değerleri yenilerken, dünyada insanı özgürleştirmektedir.

Seçkin bir fikir olarak bu büyük karşı koyuşun, -kendi gücü oranında- birtakım önermeleri ve özel vasıtaları vardır. Önermelerinden bahsedecek olursak bunlar, büyük karşı koyuşun en büyük iyiliğin ifadesi olan bir ayet şeklinde tezahür etmesi, farklı direnişler için bir model oluşturmaları ve İslâm'a ait ahlaki bir zamana tekabül etmesidir. Vasıtalarına gelince bunlar, fikrî sınır boyları edinmek, tefkîr yerine tefekkür şeklindeki düşünme keyfiyeti ortaya koymak, tefekküre ait kavram sistematüğünü kurmak, manaları ve fitri değerleri ihya etmek ve dünyanın her yerine tefekküre ait kavramaları ve fitri değerleri yaymaktır.

BÜYÜK İNTİFADA KÜRESEL NİTELİKLİDİR VE COLUMBIA ÜNİVERSİTESİ YÖNETİMİ RUHUNU ŞEYTANA SATMIŞTIR

— Wael B. HALLAQ —

Wael B. Hallaq, 7 Ekim 2023'te Gazze'de patlak veren ve "Büyük İntifada" olarak adlandırdığı sürece ilişkin görüşlerini dile getirdi. Hallaq, bu intifadanın sadece İsrail'e karşı gösterilen mahalli bir tepki olmadığını, bunun yanı sıra Filistin davasına yönelik küresel fikir ve tutumları yeniden şekillendiren bilişsel bir değişimi yansıtan evrensel bir hareket olduğunu vurguladı. Hallaq'a göre bu intifada, İsrail'in kırılma noktasına gözler önüne sermiş ve varlığını sürdürmesinin büyük ölçüde ABD desteğine bağlı olduğunu kanıtlayarak "yenilmez İsrail" efsanesini 1948'den bu yana üçüncü kez zayıflatmıştır.

Hallaq ayrıca "Büyük İntifada"nın sadece Filistin'e özgü bir mesele olmadığını, coğrafi ve siyasi sınırları aşarak birçok halkın dikkatini ve desteğini çeken küresel bir olay hâline geldiğini vurguladı. Hallaq'a göre öncekilerden farklı olarak bu intifada, küresel ölçekte en geniş halk desteğini almış ve Filistin davasına yönelik evrensel bilinçte önemli bir değişimi yansıtmıştır. Hallaq bu değişimi, geleneksel siyasi bilincin ötesine geçerek geç modernitenin yapısal boyutlarını ve küresel kapitalizmin krizini de içeren daha derin bir epistemolojik değişimin başlangıcı görmektedir.

Hallaq, ders verdiği Columbia Üniversitesi'nde başlayıp Amerikan üniversitelerinde devam eden protestolara da değindi. Hallaq'a göre Columbia Üniversitesi'nin politikalarına karşı yapılan öğrenci protestoları, üniversitelerin eğitim ve akademik düşünceden çok parayla ilgilenen ticari kurumlara dönüştüğü modern akademik sistemdeki daha derin bir sorunun tezahürünü açığa çıkarmıştır. Hallaq, Columbia Üniversitesi rektörü Nemat Shafik'in akademik açıdan Columbia gibi itibarlı bir üniversitenin başına geçecek nitelik taşımadığını belirterek, İsrail lobisinin bağışçılar aracılığıyla üniversitenin politikalarına hâkim konumda olduğunu, bu sebeple de asıl sorunun Batı modelinden kaynaklandığını ifade etti. Ona göre Columbia Üniversitesi'nde yaşanan hadiseler modernite sorununun küçük bir örneğidir. [Osman Emakür]

İsrail'in Gazze'deki sivillere uyguladığı "soykırım" karşı patlak veren öğrenci protestoları nedeniyle Filistin davasının önemli bir dönemeçten geçtiğini düşünenler var, siz bu görüşe katılıyor musunuz?

Sorunuzu cevaplamadan önce, 7 Ekim'den bu yana Gazze'de yaşananları ifade eden yeni bir terim türetmek istiyorum: "Büyük İntifada". Bu kavram bir slogan ya da retorik değil, 7 Ekim 2023'te başlayan hadiselerden itibaren öne çıkan düşünceler ve eylem yapılarını içerisinde barındırmaktadır.

"Büyük İntifada" ne Filistin'e özgü bir mesele ne de -merkezi Gazze olsa da- İsrail'e karşı bir harekettir, aksine oluşturduğu sarsıntılar küresel boyuttadır. Büyük İntifada'yı modern tarihte bir dönüm noktası hâline getiren bir dizi özellik vardır.

Birincisi, küçük ve savunmasız Gazze Şeridi, İsrail ile komşuları arasında gerçekleşen diğer tüm savaşlardan daha fazla İsrail'in savunmasızlığını ve kırılma noktasını göstermiştir. Gazze, İsrail'in ABD tarafından sürekli korunmadığı durumlarda kolaylıkla yenilebileceğini ispat-

Wael B. Hallaq

lamış ve -7 Ekim'deki HAMAS saldırısından aylar sonra bile- İsrail'in yenilmezliği efsanesini (1973 ve 2006'dan sonra) üçüncü kez yerle bir etmiştir. ABD gemilerinin Akdeniz'deki varlığı ve silah ve bomba tedarikini sürdürmesi, İsrail'in, asıl geçim kaynağı ABD'den gelen büyük destek olmadan savaşı tek başına devam ettiremeyeceğinin açık bir göstergesidir.

İkincisi, "Büyük İntifada" her iki taraf için de en fazla can kaybına yol açan bir hadise olmuştur, ne var ki bu kayıpların boyutları arasında büyük bir fark vardır. İsrail tek bir askerî operasyonda hiç bu kadar çok insan kaybına uğramamış, Filistin ise tek bir savaşta bu kadar çok şehit vermemiştir.

Üçüncüsü, "Büyük İntifada", Ortadoğu'daki diğer çatışmalardan daha fazla tarafı bünyesinde barındırmış ve HAMAS, İsrail, ABD, Lübnan, Yemen, İran, Suriye, Irak ve bazı Avrupa Birliği ülkelerinin askerî ve stratejik yatırımlarını doğrudan etkilemiştir. Öte taraftan; Bolivya, Şili, Kolombiya, Ürdün, Bahreyn, Honduras, Türkiye, Çad, Belize ve Güney Afrika'nın da aralarında bulunduğu görece çok sayıda ülkenin İsrail ile diplomatik ilişkileri kesmeye kadar varan

sert eleştirilerine sahne olmuştur. Bu ülkeler İsrail'i Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) şikâyet ederek İsrail'e yönelik diplomatik ve hukuki harekete öncülük etmişlerdir.

Dördüncüsü, "Büyük İntifada" gerçekten büyüktür çünkü önceki intifadaların aksine 1948'den bu yana Filistin'in kurtuluş mücadelesi tarihindeki en geniş küresel halk desteğini almayı başarmıştır.

Belki de diğer tüm özelliklerin ötesinde bilhassa bu dördüncü özellik özel bir öneme sahiptir, çünkü bu destek sadece popüler tutumlardaki siyasi bir değişim olmayıp, daha ziyade Filistinli kurbanların acıları ile dikkat çekilen, işaret edilen ve ön plana çıkarılan kayda değer bir bilişsel değişim anlamına gelmektedir.

Hepsinden önemlisi, bu intifada bir yapı olarak ortaya çıkıyor ve burada bir hususa dikkat çekmek istiyorum: "Büyük İntifada" sembolik olduğu için epistemolojik bir değişimdir ve geç modernitenin yapısal sorunlarının gerçek bir sınamasını temsil etmektedir. ABD'de bazı beyaz Amerikalı protestocular "Hepimiz Filistinliyiz" diye slogan attığında, bunu sadece siyasi bir

slogan olarak yorumlamamalıyız. Bu ifade derin bilişsel anlamlar taşımaktadır. Başka bir ifadeyle sorunuza tek cümleyle cevap vermek gerekirse: Evet, son yedi ay küresel bilinçte ve aslında geç modernitenin bilgi biçimlerinde önemli bir değişim meydana getirmiştir.

İSRAİL'İN SOYKIRIM EĞİLİMİ SİYONİZM'İN DNA'SINA KAZINMIŞTIR

“Bilişsel değişim” ile kastımızı biraz açabilir misiniz? Bu intifadayı sadece siyasi değil de bilişsel de yapan şey tam olarak nedir?

Bilinç, kendisinin değerlendirilmesine imkân tanıyan bilgidir ve sathi olabileceği gibi derinlikli de olabilir. Bir ülkenin ya da insanların başka bir ülkeye ya da insanlara zulmetmesi gibi adalete dayalı temel meselelere ilişkin bir bilinç olabilir. Belirli bir ülkede azınlık kesimin çoğunluk tarafından ezildiği düşüncesi bu sathi bilincin bir örneğidir ve bu bilinç türü birçok durumda bariz bir çelişki gösterir. Örneğin beyaz bir Amerikalı, (1948'den beri) İsrail'de Filistin vatandaşlarına karşı açık bir şekilde ayrımcılık içeren onlarca kanunu eleştirirken İsrail'in koyduğu bir savunucusu olabilir. Bu tür bir bilinç ya da algı siyasi bir bilinç ve algıdır, çünkü ister gizli ister aşikâr olsun- kendi bünyesinde barındırdığı çelişkilerin varlığını tolere edebilir. İşte bu yüzden siyasi analizin genellikle sathi olduğunda her zaman ısrarcı olmuşumdur, zira böylesi bir analiz pek çok derin anlam düzeyini gözden kaçırmakla malûldür.

Hakeza bilinç, derin bir mahiyette de olabilir. Zira bilinç, somut siyasi olguları yapısal düzlemde soykütüksel ortaya çıkaran kökenle ve içinde buldukları daha geniş bağlarla irtibatlı olması anlamında bilişsel çağrışımlar içerebilir. Mesela bu beyaz Amerikalı, sahip olduğu bilgiyi siyasi düzlemde bilişsel düzleme doğru derinleştirmek istiyorsa, İsrail'in Filistinlilere karşı ayrımcılık içeren elliden fazla kanunu barındırdığı gerçeğinden hareketle bir dizi soru sormalıdır. Mesela bu sorulardan bazıları şudur: Demokratik olduğunu iddia eden İsrail, neden vatandaşlarına karşı kasıtlı olarak ayrımcılık politikası gütmektedir? Bu ayrımcılığın tarihi nedir? Bir siyasi proje olarak ortaya çıkışından bu yana İsrail'in benimsediği kamu politikaları ve gerçekleştirdiği eylemlerle bu yasalar arasın-

da nasıl bir ilişki vardır? Bu politikalar belirli bir bilişsel ve algısal yapıyı mu yansıtmaktadır? Siyonist hareketin Filistin'deki Araplara bakışı bağlamında bu tutumların arka planı nedir? Filistinlilerin kim ya da ne olduğuna ilişkin Siyonist ideoloji nedir? Siyonizm'in liderleri bu toprakların yerli halkına nasıl bakıyorlardı? İlk etapta kendilerini nasıl görüyorlardı? Kendilerini bu toprakların sakinleri mi yoksa sömürgeci mi görüyorlardı? Eğer (Siyonist projeyi açıkça sömürgeci bir proje şeklinde tanımlayan önemli Siyonist lider Ze'ev Vladimir Jabotinsky gibi) sömürgeci görüyorlarsa Siyonist hareket Filistin topraklarından Filistinlilerin mevcudiyetini yok etmek için hangi yapısal adımları attı? Burada “yapısal adımlar” derken, geniş kapsamlı muayyen tutum ve dünya görüşü yapısıyla bilinçli olarak insicamlı tutum ve eylem dizilerinden bahsediyorum.

Daha önce de belirttiğim gibi, bilinç kendisinin kategorize edilmesine izin veren bir bilgidir. Eğer bilgi kuramı bilincin bir kategorisi ise ki öyledir, o zaman bilgi kuramı da kategorize edilebilir. Dolayısıyla İsrail'in Filistinli vatandaşlarına yönelik ayrımcı yasaları-İsrail tarihinin Filistinlileri topraklarından çıkarmaya yönelik sistematik bir projeye iç içe geçtiğine ilişkin daha derin bir kavrayış ışığında- son derece ürkütücü görünmektedir. Eğer insanlar bu tarihi anlasalardı, İsrail'in şu anda Gazze'de yaptıkları karşısında -bu eylemler ne kadar acımasız olursa olsun- şaşırıp kalmazlardı. Nitekim daha önce de yazdığım gibi, İsrail'in soykırım eğilimi Siyonizm'in DNA'sına kazanmıştır.

Ne var ki, burada sözü edilen hususların, Filistinlilerin 76 yılı aşkın bir süredir yaşadığı trajedinin yapısına ilişkin daha derin meselelerin bilgisini anlamının sadece ilk aşaması olduğunu belirtmek gerekir. Bu sebeple “Büyük İntifada” küresel bir harekettir, nitekim küresel gençliğin kaygıları ile Gazze ve Batı Şeria'daki Filistinlilerin bölgesel acıları arasında epistemolojik bir bağ inşa etmiştir. Burada “Hepimiz Filistinliyiz” sloganı özel bir anlam kazanmaktadır, Gazze'yi dünyamızın ekolojik, yapısal, postkolonyal ve postmodern anlayışına bağlayan bir anlam... Bunu günümüz gençlerinden daha iyi kimse anlayamaz ya da hissedemez! Gençler eski kuşaklara kıyasla bu söylem ile daha

Büyük İntifada sembolik olduğu için epistemolojik bir değişimdir ve geç modernitenin yapısal sorunlarının gerçek bir sınamasını temsil etmektedir. ABD’de bazı beyaz Amerikalı protestocular ‘Hepimiz Filistinliyiz’ diye slogan attığında, bunu sadece siyasi bir slogan olarak yorumlamamalıyız. Bu ifade derin bilişsel anlamlar taşımaktadır.

fazla insicam içerisindedirler çünkü atalarının işlediği günahların bedelini ödemeye mahkûm olanlar da kendileridir.

KÖTÜLÜK KARMAŞIK BİR YAPIDADIR

Kendini 18-30 yaşları arasında tipik genç bir Amerikalı olarak hayal et. Sizi iyi bir üniversiteye gönderecek kadar maddi imkânlarla sahip ve hâli vakti yerinde bir ailenin çocuğu olarak doğmuşsun, sadece Filistin hakkında değil diğer her şey hakkında da bilgin sınırlı. Etrafına baktığında kasvetli bir tablo görüyorsun. İlk olarak aile ilişkileri ve sosyal bağlar konusunda doğrudan yaşanan zorlukları fark ediyorsun: Boşanmış ebeveynler, boşanmış teyzeler ve amcalar, her tarafta dağılmış aileler... Arkadaşlar ve yakın çevreyle ilişkileri sürdürmekte yaşanan güçlükler ve bazen bu ilişkilerin, özellikle de yakın ilişkilerin, bir türlü yerli yerince kurulamaması, kadınların kariyerlerine aşırı derecede yoğunlaşıp çocuk sahibi olmayı ihmal etmesi, keza erkeklerin evliliğin getirdiği riskler nedeniyle finansal güvenlik konusunda aşırı endişeli oluşu, evliliğin her iki tarafın da büyük fedakârlıklar yapmasını gerekli kıldığı fakat kimsenin buna hazır olmamasından dolayı evlilik taahhüdünün getirdiği her türlü korkuyla yaşam sürmekten bahsetmiyorum bile.

Bakıyorsun ki iş hayatı, neredeyse her yerde karşımıza çıkan köleliğin bir başka biçimi hâline gelmiş; kişi hayatını bir ofiste geçirmekte ve herhangi bir mola ya da serbest zamanı (tatil) sadece iş yorgunluğunun yarattığı travmadan kurtulmak için harcamakta. Terapiye vermek için iyi para kazandığın ve “kaçış” biçimlerinden biri olarak genellikle uyuşturucu kullanımı ve aşırı alkol tüketimini içeren bir intikam duygusuyla “tatile çıktığın” bir dünyaya tanık oluyorsun. Gittikçe daha da kurumsallaşan ve hayatınızı zenginlik, güvenlik, sigorta, emekli-

lik ve genellikle hiçbir zaman gerçekleşmeyen diğer birçok hayaller aracılığıyla kontrol eden piyasayı keşfetmeye başlıyorsun.

Öte taraftan her gün savaşlar, soykırımlar ve bitmek bilmeyen ekolojik yıkım haberlerini dinliyorsun. Mayıs ve hatta haziran aylarında çiçeklerin donduğunu, kasım ve aralık aylarında ise sıcak hava dalgalarının yaşandığını görüyorsun. Daha önce eşi benzerine rastlanmayan bir hızla ısınan gezegeni kasıp kavuran sellere şahit oluyorsun. Sırf hava değişiminin bile insanları hasta ettiğine -alerjilerden bahsetmiyorum bile- ayrıca hava, su ve gıda dâhil neredeyse her şeyi kirlettiğine tanıksın. Zeki biri olduğun için tükettiğimiz çoğu zehirli gıdanın büyük şirketler tarafından üretildiğini ve tükettiğimiz ürünleri üreten şirketlerin de bizim işverenlerimiz olan aynı kurumlar olduğunu fark ediyorsun. İster hastane ve fabrikada isterse de banka, kamu ve hatta okul ya da üniversitede çalışalım, kazandığımız paraları işkolik olmak pahasına bizi kendi ağlarına düşüren şirketlerin ürünlerine harcıyoruz ve böylece çalışmaya ve sömürülme-ye kaldığımız yerden devam ediyoruz. İnsani değerler pahasına para ve kârı hayatın en ulvi amaç ve gayesi hâline getiren bu şirketlerin açgözlülüklerinin bir sınırı olmadığını artık idrak edebiliyorsun.

Etrafına baktığında insanların ruhsal problemlerinde endişe verici bir artış olduğuna, arkadaş ve aile fertlerinin muhtelif psikolojik sorunlardan mustarip olduğuna, psikiyatri ilaçlarına her yıl milyarlarca dolar harcandığına, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ile suçların her yerde kol gezdiğine şahitsin.

Tüm bunlar bir sonraki keşfin için sadece bir girizgâh: Ortadoğu’nun “sorunları” hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorsun, Gazze’yi daha önce duymadın bile, Filistinlilerin kim olduğun-

dan haberin dahi yok. Ne var ki 7 Ekim sabahı sosyal medya ve internet sitelerinde yayılan büyük bir hadisenin haberiyle uyanıyorsun: İsrail işgal edilmiş, çocuklar fırınlarda yakılmış ve kadınlar İslâmcı teröristler tarafından tecavüze uğramış... Haberler o kadar dramatik ki her gün hatta her saat takip etmeye başlıyorsun. Daha sonra, 'değerli liderlerimiz' de dâhil olmak üzere politikacıların yalanlarını ve çark edişlerini çabucak keşfediyorsun. Ne bir çocuk yakılmış ne de kadınlar tecavüze uğramış... Buna rağmen siyasetçiler -neredeyse tüm dünya bu haberlerin yalan olduğunu kabul etmesine rağmen- bu hezeyanları sayıklamaya devam ediyor. Eskiden az da olsa saygı duyduğunuz siyasi liderlerin, aslında yalancılar topluluğundan ibaret olduğu ortaya çıkıyor ve tüm önyargılarınız paramparça olmaya başlıyor.

Çok geçmeden önde gelen İsraili liderlerin Gazze'yi harabeye çevirme vaadini işitiyorsun. Sonra ekranında katliam, kan, binaların enkazı altında ya ölmüş ya da sakat kalmış bebekler ve küçük çocuklara tank oluyorsun ve "fırınlarda yakılan İsraili çocuklar" iddialarının binlerce Filistinli çocuğun öldürülmesi için kullanılan bahaneler olduğunu fark etmeye başlıyorsun.

Ardından cami, kilise ve üniversitelerin yerle bir edildiğini işitiyorsun. Görüyorsun ki hastaneler; insanların öldürüldüğü, suikast ve toplu infazların yapıldığı, doktor, hemşire, hasta, kadın, erkek ve çocukların acımasızca katledildiği yerlere dönmüş. Yazar, şair, düşünür, sanatçı, gazeteci ve BM elçileri İsrail savaş uçaklarının, topçu ve keskin nişancılarının hedefleri hâline gelmiş. Sahne, her gün yüzlerce sivilin öldürüldüğü bir arenaya dönüşmüş... Artık olan bitenin kesinlikle savunma savaşı değil bundan çok daha fazlası olduğunu görüyorsun ve İsrail'in sadece Gazze halkını değil Filistinlilerin tamamını yok etmeye çalıştığını anlamaya başlıyorsun.

Sonra önde gelen İsraili yetkililerin açıklamalarında Filistinlilerin tamamını yok edecekleri tehdidinde bulduklarını işitiyorsun. Saldırının başlamasının üzerinden iki ay bile geçmeden yaşananların aslında bir savaş olmadığını anlamaya başlıyorsun, zira savaş iki ordu arasında olur. Bu yaşananlar ise hiç şüphesiz sivilin tek taraflı imhasına yönelik bir süreçtir. Kurban ile canı arasındaki fark gece ve gündüz,

iyi ve kötü kadar belirgindir ve kötülük tüm çıplaklığıyla önüne serildiği için iliklerine kadar sarsılırsın.

Ancak kötülük karmaşık bir yapıdadır. Çünkü o sadece hasta bir ruh hâlinde kaynaklanan ve basit bir kötülüğü ifade eden patolojik bir suç arayışı değildir. Karmaşık kötülük başka hastalıklarla iç içedir. Bu noktada başka maddi hastalıklar, -daha doğru bir ifadeyle- kapitalist marazlar olduğunu düşünmeye başlıyorsun. Jeff Bezos ve Elon Musk gibi şahsiyetlerin hastalıklarını anlamaya başlıyorsun, zihin ve kalbindeki hastalıklardan kaçamayan bu gibi insanlar işçileri sömürüp etraflarındaki dünyayı yok edebilir. Ancak bunlardan çok daha derin bir kötülük türü var: Toprağını ve doğal kaynağını gasp etmek uğruna bir milleti paramparça etmek.

AHLAKİ DÖNÜŞÜM BİLİŞSELLİĞİN ÖTESİNDEDİR

Birçok TikTok videosunda, 7 Ekim saldırısından hemen önce İsrail hisse senetleri ve tahvillerinin büyük çapta ve benzeri görülmemiş bir şekilde satıldığını işitiyor ve kendine şu soruları soruyorsun: Neler oluyor, nasıl oldu da donanımsız ve silahlı birkaç yüz adam İsrail'in aşılmaz güvenlik duvarını delip geçti? Sahiden ne oldu? İsrail'in eli kulağında olan bu operasyondan haberi var mıydı? İsrail'in bu alışılmadık zayıflığı nasıl açıklanabilir?

Haber akışı devam ediyor: Şimdi de İsrail'in büyük kârlar elde etmek için Süveyş Kanalı'nın yerine Negev Kanalı'nı kazmayı ve Gazze açıklarında bir ada oluşturarak Gazze sahillerini İsraililerin işlettiği lüks tatil köyü ve apartlarına dönüştürmeyi planladığını duyuyorsun. Böylelikle Avrupalılar ve zenginler paralarını burada harcayabilecek ve İsrail'in -kendi hükümetlerinin verdiği destekle- yaptığı soykırım neticesinde ele geçirdiği sahillerde güneşin tadını çıkarabilecekler.

Saf bir beyaz Amerikalı olmana rağmen imparatorluğun çirkin yüzünü görmeye başlıyorsun. Tüm dünya, yaşananların soykırım olduğunu bilmesine rağmen ülkenin başka bir ülkeye kitle imha silahları konusunda yardım ettiğine tanık

oluyorsun. Sonra ABD'nin İsrail'e sırf daha fazla soykırım suçu işlemesi için gönderdiği milyarlarca dolarlık yardımı işitiyorsun. Ardından bu soykırımı gerçekleştirmek için gönderilen bedelin sizin paranız olduğunu, sizin rızanız olmadan harcanan para olduğunu fark ediyorsun ve bu durum sizi fkelendiriyor.

Diğer taraftan kendilerine -sözüm ona- “uzman” denilen bazı yorumcuların, bu milyar dolarların sadece İsrail'e gitmediğini, çünkü İsrail'in silahlarını ABD'den almak zorunda olduğunu ve bunun kötü şöhretli askeri-endüstriyel kompleks içinde fonların el deėiŝtirmesi anlamına geldiğini açıkladıklarını duyuyor, ABD hkmetinin bu tür askeri yardımları neden ŝarta bağladığını merak ediyorsun. Çok geçmeden, askeri-endüstriyel kompleksin, AIPAC olarak bilinen Amerika-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi kadar gcl olduğunu ve kongre yeliği, eyalet valiliği veya devlet başkanlığı için hevesli aday politikacıları belirli makamlara yerleŝtirmede etkili olduğunu fark ediyorsun. Ardından -küçükken okulda öğrettikleri gibi- ülkenin “halk” tarafından değil aksine bir grup şirket kabadayısı ve kendi ülkelerinden çok yabancı hkmetlere sadık siyasi gruplar tarafından yönetildiğini anlıyorsun.

Walmart, Amazon, hatta Exxon ve Union Carbide gibi şirketlerin beterin beteri olmadığını, daha kötülerin olduğunu fark ediyorsun. Union Carbide yanlış kimyasal uygulamalarıyla birçok insanı ldrdyse, bizim hkmetimiz tarafından desteklenen ve paramızla beslenen bir ülke şu anda bir milleti kasten ot biçer gibi katledip soykırım yapıyor.

Artık pek çok kötülüğün arkasında kimin olduğunu görebiliyorsun: Yüksek sermaye ve kr hırsıyla hareket eden büyük şirketler... Sırf daha fazla kâr elde etmek için bir halkı yok eden, çatışmanın taraflarından birine ya da çoğunlukla tüm taraflara silah satmak için kriz oluşturan, etnik milliyetçiliği ve ulusal ŝovenizmi krkle-yen, çevreyi tahrip edip canlı türlerini yok eden büyük şirketler... Ardından tüm g merkezlerinin birbirine bağlı olduğunu ve muktedirlerin tıpkı aslanlar gibi birlikte avlandığını veya daha büyük bir pay almak için zaman zaman birbirleriyle savaŝtıėını anlıyorsun.

Artık tam anlamıyla idrak ediyorsun ki, gcller ister beyaz ister esmer ister siyah veya sarı olsun hepsi aynı gruba, aynı aileye ait. Sonra gerçeklik algın tamamen değişiyor. Şöyle demeye başlıyorsun: Mesele sadece siyaset, yani politik dost ve düŝmanlarla alakalı deėilmiŝ, hatta millî güvenlikle bile ilgili deėilmiŝ. Asıl mesele ordu ve askerî kuvveti elinde bulunduran büyük glerin ittifakından ibaretmiŝ. Ordu ve askerî kuvvet ise savaşmak ve ülkeyi savunmak için değil, daha büyük bir amaç yani g için güç elde etme oyunu uğruna kullanılan bir aramıŝ. Bu durum sadece para kazanmak için para biriktiren birisine benziyor. Aslında ikisi de aynı ŝeymiŝ. Şimdi ŝaŝkınlıkla durup “Ama bir dakika, bu çok mantıksız! Sadece yürümek için yürüyen, sadece konuşmak için konuşan biri olur mu? Bu ŝamalıėın daniskası” diyorsun.

Bu noktaya vardığına göre bilincinin bilişsel hâle geldiğini, etrafında ve tüm dünyada neler olup bittiğini anlamaya başladığını ne srebi-lirsin. Artık çevrenin tahribatı, sosyal dokunun çöküşü, insan ruhunun iinin boŝaltılmasıyla bizi yöneten büyük güçler, devletler, şirketler, kapitalizm, servet ve iktidar hırsı arasındaki bağlantıyı kurabiliyorsun.

Ancak bu anlayıŝın lise düzeyinde kaldığını fark etmiŝsindir. Bu durum seni üzebilir, çünkü bu kadar çok şeyi anlamak için bunca zaman ve çaba harcadın ve yine de tam bir kavrayıŝa ulaŝman için daha yolun başında olduğun söylendi. Hayal kırıklığı içerisinde “Kavrayıŝımı ikmal etmek için gözden kaçırdığım şey nedir?” diye sorabilirsin.

Sana daha yüksek bir kavrayış seviyesinin bulunduğu, bu düzeyde aşağıdaki gibi zor sorular sorman gerektiği söylenir: Neden bu hldeyiz? oğumuzu bunca kötülük yapacak kadar tehlikeli hâle ne getirdi? İnan gücü neden bu noktaya evrildi? Neden  yüz bin yıllık insanlık tarihinde gezegeni yok eden ilk insanlar biz olduk? Yaşadığımız dönemi “ilerleme ağı” olarak tanımlarken neden ikiyüzlü davranıyoruz? Bilişsel farkındalığın en üst seviyesi, senin gibi aklı başında gençlerin şu soruyu sormasından geçer: Biz aslında kimiz? Nasıl bir insana dnŝtk?

Sana bazı cevaplar verebilirdim, ama burada duracağım. Çünkü ben “bilişsel dönüşüm” ile ne

kastettiğimi açıklığa kavuşturmak istedim. İnsanlık hakkındaki nihai sorulara cevap vermek ise daha üst bir seviye olan “ahlaki dönüşümü” gerekli kılar. Bu dönüşüm bilişselliğin de ötesinde olup insanın en yüce ve en yüksek hâlidir. Bu konuyu başka bir zaman tafsilatıyla konuşabiliriz. Şimdilik şunu vurgulamakla yetineceğim: “Büyük İntifada” mezkûr bilişsel dönüşümü yakalayan küresel bir harekettir.

YETERLİ ELEŞTİREL BİLGİYE HENÜZ SAHİP DEĞİLİZ

Kaleme aldığınız kıymetli çalışmalarınızda “eğitim kurumlarının” modern devletin büyük anlatılarını yayan bir vasıta ve kendi ideolojisini savunacak “elit bir sınıf” üretmek için kullandığı ideolojik bir araç olduğuna dikkat çekiyorsunuz. Bu durum, ABD üniversitelerinde Filistin meselesiyle ilgili olarak meydana gelen olaylar üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?

Müsaade ederseniz bahsettiğiniz hususu daha açık bir şekilde anlatabilirim. Bugünlerde “toplum” dediğimiz bir şey var, bu doğal bir olgu değildir, bilakis yüzyıllar boyunca müstakil bir şekilde organik olarak gelişim göstermiştir. Toplum -tıpkı “Çin malı”, “Alman malı” ya da başka bir yerde üretilen mallar gibi- devletin bir ürünüdür.

Toplum, ailedeki çocuklara benzer. Çocuklar ebeveynleri tarafından yetiştirildiği gibi devlet de kendi toplumunu yetiştirir ve bireylerine “vatandaş” adını verir. Vatandaş, devletin çocuğudur, onun ideolojilerini, beklentilerini ve kültürünü yansıtır. Zira vatandaş devletin koyduğu kanunlarla tanzim edilen okullarda eğitim görür, devlet hastanelerinde tedavi olur ve devletin egemenliğinde bulunan sosyal kurum ve polis güçlerinin hizmetlerinden yararlanır. Nihayetinde vatandaş, devletin nefesini solumaktadır. Bu nedenle devletin, kurumlarının ve kendisi tarafından yaratılan ve güçlendirilen büyük şirketler gibi işbirlikçilerinin uygulamalarını sorgulayacak yeterli eleştirel bilgiye henüz sahip değiliz. Kurumlarımızın çevre, toplum ve psikolojimizi altüst etmesine göz yummamızın sebebi de budur. Toplumun iyi birer ferdi olduğumuz için onlara çok uzun süre güven duyduk. Zamanımız daralsa da yapıp ettiklerini -sanki bizim lehimizeymiş gibi- onayladık.

Tüm çocuklar gibi devletin çocukları da bazen isyan edebilir, özellikle de büyüdüklerinde ve artık küçük bir çocuk olmadıklarını anlayıp üzerlerinde çok fazla baskı hissettiklerinde bu durum daha aşikâr bir hâl alır. Ancak vatandaşın çocuk olduğu modern devletin “ailesi” bildiğimiz anlamda bir aile değildir. Bu aile kesinlikle tabii değildir, bu durum ebeveynlerine karşı başkaldırmak için çocuklara bolca gerekçe sağlar. Bu ailedeki ebeveynlerin istismarcı olup çevreyi tahrip ettikleri ve gaddar davranışlar sergiledikleri, bu durumun ise çocuklarına yansıdığı ayan beyan ortadadır.

Bugün bazı çocuk ve ebeveynler arasında büyük bir ayrışmaya şahit oluyoruz. Bu ayrışma yalnızca -daha önce bahsettiğimiz- siyasi bilinçten kaynaklanmıyor, aynı zamanda bu bilincin altında yatan derin sosyal ve ekonomik hoşnutsuzluğun ortaya çıkardığı çatlaklardan neşet ediyor.

Mevcut sisteme yönelik bu tür eleştiriler, 1960’ların sonunda Vietnam Savaşı’na karşı yapılan güçlü protestolarla zaten dillendirilmeye başlamıştı, ancak şimdi işler daha da karmaşık bir hâl aldı. Kapitalist ve uluslararası sistemler daha önce görülmemiş marazlar ortaya çıkarak hayal kırıklıklarını daha da artırdı. “Büyük İntifada”da temessül eden bu protesto dalgasının, nihayetinde sistemi yıkacak ve dönüştürecek başka bir itici güç olacağını düşünüyorum. Umarım bu dönüşüm, şiddet içermeyen doğru bir yönde gerçekleşir, bu ise bizim şimdi ve burada yaptıklarımıza bağlı.

ÜNİVERSİTELER, BAĞIŞÇILAR VE İSRAİL

Mısır asıllı bir akademisyen olan Nemat Shafiq’in Columbia Üniversitesi gibi itibarlı bir üniversitenin başına getirilmesine Arapların büyük bir kesimi sevinmiş olsa da bugün onu Arap ve Müslümanlar aleyhine politikalar uygularken görüyoruz. Bir paradoksla mı karşı karşıyayız yoksa modernite kendi politikalarını hayata geçirmek için bu çelişkileri mi kullanıyor?

Columbia Üniversitesi’ndeki sorunun anlaşılması nispeten kolay olsa da mesele 7 Ekim’den sonra başlamadı. Aksine birkaç on yıl önce dünyanın dört bir yanındaki üniversiteler bürokrasinin hızı arttıkça şirket tarzı ticari kuruluşlara dönüşmeye başladı ki bu duruma pek de şaşırılmamak gerek.

Modernist projenin başladığı üç asırdan bu yana maddi ve finansal kazançlar öncelikli değer hâline gelmiş olup bunlar modernist projenin kesin olarak belirleyici etmenleridir. Öte taraftan üniversitelerin kurumsallaşması, üniversiteyi yönetmek üzere -1980'lerden önce olduğu gibi- akademisyenlerin ya da entelektüellerin değil, "iş adamlarının" görevlendirilmesine yol açmıştır. Columbia Üniversitesi'nin yönetimi akademik bir nitelikte değildir, bu da mevcut yönetiminin entelektüel sorgulama ve akademinin hakiki ruhuyla bağlarının çok zayıf olduğu anlamına gelir. Temel kaygısı para ve sermaye olan mevcut yönetim, üniversiteye yatırım yapanlara ya da daha açık bir ifadeyle para verenlere boyun eğmektedir. Üniversitelere, özellikle de büyük üniversitelere yapılan bağışlardaki patlamanın, yöneticilerin maaşlarına da yansıdığını ve maaşların şişmesine yol açtığını burada hatırlamamız gerekir.

Üniversite yöneticileri sadece iş adamlarının değil aynı zamanda siyasi elitin muti hizmetkârları hâline gelmiştir. İşte tam da bu nedenle üniversitemizin rektörü; öğrencilerimize saldırmaları, onları yaralamaları, dövmeleri, tutuklamaları ve birtakım suçlamalar yöneltmeleri için New York polisinden medet ummuştur. Başka bir deyişle, Shafiq'in kariyeri tamamen ekonomi ve finansa odaklanmış olup seçkin ve hakiki bir akademisyenin sahip olması gereken beşeri bilimlerdeki derin akademik boyuttan yoksundur. Shafiq bir bankanın başına geçebilecek niteliklere sahiptir ancak bir üniversitenin başına -hele ki Columbia Üniversitesi büyüklüğündeki bir üniversitenin başına- geçebilecek hüviyeti haiz değildir.

Öte taraftan Shafiq akademik özgürlüğü savunacak cesareten de yoksundur. Çünkü Columbia Üniversitesi'nin bağışçılarının üniversiteyi kontrol etmesine, üniversitenin politika ve uygulamalarını kendi siyasi önceliklerine göre belirlemelerine göz yummaktadır. Burada şu hususa dikkat çekmek gerekir: Üniversiteye bağış yapanlar İsrail yanlısı bir lobi olan AIPAC'in bir parçasıdır ve bu lobi o kadar çok para ve güce sahiptir ki ABD politikalarını hem içeride hem de dışarıda manipüle etme kudretini haizdir ve üniversite de bu güç yapısının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

Son olarak temel siyasi bir gerçeği anlamak zorundayız: Amerikan siyasi sistemi satışa ve müzayedeye açık bir durumdadır, çünkü sistemimiz bu şekilde tasarlanmıştır. Asıl sorun, bir ulus devletin kendisini başka bir devletin önceliklerine satmasının mümkün olmamasında yatmaktadır. Bu husus John Mearsheimer ve Stephen Walt gibi önde gelen akademisyenler tarafından *İsrail Lobisi ve ABD Dış Politikası*¹ adlı kitapta etkili bir şekilde açıklanmıştır; burada ABD'nin İsrail'e yönelik politikasının kendi çıkarlarına değil, sadece İsrail'e hizmet ettiği ortaya konmuştur. Çünkü malum olduğu üzere İsrail, ABD'yi parmağında oynatmaktadır. Columbia Üniversitesi yönetimi, bu ahlaksız güç oyununun "küçük bir örneğidir". Başka bir deyişle, Columbia Üniversitesi'nin yönetimi ruhunu şeytana satmıştır.

Kaynak: <https://www.aljazeera.com> 26 Mayıs 2024.

Çevirenler: Esra Özekin KÜTÜKCÜ
& Tuğrul KÜTÜKCÜ

1 John Mearsheimer & Stephen Walt, *İsrail Lobisi ve ABD Dış Politikası*, çev. Hasan T. Kösebalaban, Küre Yayınları, İstanbul, 2009. [çev.]

Fuat Sezgin 100 Yaşında

FUAT SEZGİN VE ORYANTALİZM

KAMİL ERGENÇ

Bilimler tarihi alanında dünya çapında bir üne sahip olan Ekim 1924 doğumlu Fuat Sezgin'i emsalleri arasında farklı kılan en önemli özelliği, bilimin tarihi serüvenine vukufiyeti yanında, hikemi bilginin doğasına ilişkin sahip olduğu deruni bir farkındalık bilincidir.¹ Bu sayede o, insanlık tarihinin son dört asrına damgasını vuran Avrupa merkezci bilgi ve bilim felsefesinin seküler muhtevasına dair esaslı bir çözümleme yapmıştır. En önemlisi de kadim kültür havzalarından aktarılan bilginin mekânla ilişkisinin ideolojik Doğu-Batı klişelerine mahkûm olmadan tebarüz etmesini sağlamıştır. 17. yüzyıldan itibaren klasik bilgi felsefesi geleneğinden koparak, kutsalla bağı koparılmış, Seyyit Hüseyin Nasr'ın ifadesiyle "kutsalsızlaştırılmış"² bilginin meşruiyetini temellendirme amacı güden modern bilgi felsefesine karşı Fuat Sezgin; Mezopotamya, Babil, Mısır, Sümer, İskenderiye, Rey, Kurtuba, Cundişapur, Semerkant, Buhara, Bağdat, Şam gibi hikemi bilgiye ev sahipliği yapmış şehirlerin fotoğrafını çekerek, bir yandan yaklaşık iki asırdır özgüven bunalımı yaşayan ve iyi olan ne varsa Batı'ya ait zanneden Doğulu (Müslüman) toplumlara özgüven aşılarken, diğer yandan 19. yüzyılla birlikte oryantalist literatürün egemenliğinde şekillenen "epistemolojik emperyalizme" karşı da sahih, özgün ve özgür bir "duruşun" temsilcisi olmuştur.

1 Fuat Sezgin'in hayatı ve çalışmaları için bk. Fuat Sezgin, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, söyleşi: Sefer Turan, Pınar Yayınları, İstanbul, 2020.

2 Nasr'ın dikkat çektiği kavram "desakralizasyon"dur. Türkçeye laikleştirme olarak çevrilmiş. Ben "kutsalsızlaştırma" şeklinde kullanmayı tercih ettim. Seyyit Hüseyin Nasr, *Bilgi ve Kutsal*, çev. Yusuf Yazar, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.

MÜSTESNA BİR DURUŞUN TEMSİLCİSİ

Bu özellikleri itibarıyla Fuat Sezgin, 20. yüzyılda, bilimler tarihi alanında, İslâm dünyası adına konuşma liyakatine sahip ender şahsiyetlerden biri şeklinde anılmayı hak eder. Şarkiyatçılıkta karar kılması ve bu kararının hayat bulacağı mekân olarak Avrupa'yı seçmesi, teşbihte hata olmasın, zorlu bir deplasmanda sükseli gol atma azmindeki bir futbolcuyu hatırlatmaktadır. Almanya'nın Hoca'ya açtığı alan, kim bilir belki de ondan oryantalist literatüre katkı sunacak bilginin sadır olması beklentisindedir. Ancak Hoca beklentileri boşa çıkarmış, yetiştiği kültür evreninin demir gibi sağlam istinatgâhlarına sadık kalarak müstesna bir duruşun temsilciliğini de üstlenmiştir. Oryantalizmin ete kemiğe büründüğü Avrupa'da böylesine riskli bir görevi, âdeta iğneyle kuyu kazarcasına, ifa etmek her babayiğidin harcı değildir. Bu bağlamda Hoca'nın Türkiye'de üniversiteden kovulması ve Avrupa'ya hicreti "hayırlı" sonuçlar doğurmuştur denebilir. Şayet Hoca Türkiye'de kalsaydı, belki de yerelin ve statükonun sınırlarına hap solmuş bir akademisyen olarak hayatını sürdürmek zorunda kalacaktı. Nitekim Fuat Sezgin'in sunum yaptığı Türkiye Bilimler Akademisi'nde açılış konuşmasını yapan Celal Şengör, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin ünlü hocalarından Kazım Çeçen'in Fuat Sezgin için "onun Türkiye'den gitmesi hem kendisinin hem de bilim dünyasının başına gelebilecek en iyi şeydir. Çünkü Türkiye onu zaten gereği gibi değerlendiremedi" dediğini beyan edecektir.³

3 Fuat Sezgin, *İslam Kültür Dünyasının Bilimler Tarihindeki Yeri*, Türkiye Bilimler Akademisi Forumu, Ankara, 2004.

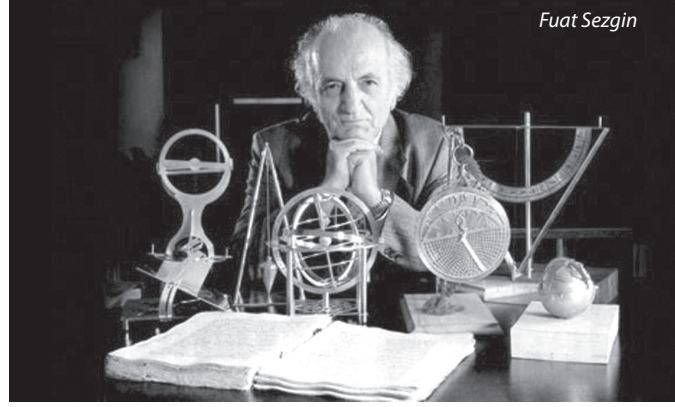
MERAK, KARŞILAŞMALAR VE ENTELEKTÜEL HAVZALAR

Bilinen insanlık tarihinin bizlere öğrettiği kadarıyla düşünceyi ve bilgiyi belli bir coğrafyayla sınırlandırmak ziyadesiyle hatalı bir perspektifin sonucudur. Bilgi, insanlık tarihi boyunca birikim odaklı artmış ve yorumlanmıştır. İnsanın dünya serüveni başladığından bugüne kadar etrafında olup bitene karşı merak duygusu her zaman dinamiklik arz etmiş ve bu duygu sayesinde yeni üretimler gerçekleşmiştir. Denebilir ki, merak duygusu olmasaydı bugünkü birçok yeniliğin ortaya çıkması imkânsızdı. İnsan daima nereden gelip nereye gittiğini, üzerinde yaşadığı yerin mahiyetini, hayatın anlam ve amacını merak etmiş, bilim ve felsefe bunun neticesinde meydana gelmiştir. Bu bağlamda, insan hayatını kolaylaştırmak ve anlam/amaç odaklı bilgi edinmek, bilinen insanlık tarihinin her aşamasında cari bir gerçekliktir. İlkel diye tavsif edilen kabilelerden hayli yüksek düzeyli medeniyetler kuran toplumlara kadar her insan tekinin bilgiye açlığı, merakı ve isteği onu inceleme, araştırma, yorumlama ameliyesine itmiştir.

İnsanın kendisini ve yaşadığı evreni tanınması, hayatını kolaylaştırması, yaşamın anlam ve amacına ilişkin tefekkür etmesi sonucu ortaya çıkan bilgi sadece belli bir mekânda kalmamış, aynı amaçla farklı yerlerde yürütülen çabalarla karşılaşmıştır. Bu karşılaşma kimi zaman ticari faaliyetler, kimi zaman savaşlar, kimi zamansa kutsal yolculuklar aracılığıyla mümkün olmuştur. Böylece sentez kültürler ortaya çıkmış ve İbn Haldun'un ifadesiyle "güçlü medeniyetler zayıf medeniyetleri massetmiştir."⁴ Bilimsel alandaki gelişmeleri hızlandıran en temel etken de bu tür karşılaşmalardır. Tarihin belli dönemlerindeki küreselleşmeler aracılığıyla gerek fizik, kimya, matematik, geometri gibi nispeten "nötr" bilgiler gerekse felsefe, tarih, edebiyat, ilahiyat gibi ideolojik içeriğe sahip bilgiler iç içe geçmiş ve bu iç içelik yeni bir sentezin doğmasına veya bütünüyle farklı bir fikrî perspektifin teşekkülüne sebep olmuştur.⁵ Yunan kültürü-

4 İbn Haldun'un "Mağluplar galipleri taklit eder. Çünkü onlarda kendilerinde olmayan bir yeteneğin olduğunu zannederler." aforizmasından mülhem... İbn Haldun, *Mukaddime*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009.

5 Jack Goody, *Rönesanslar*, çev. Bahar Tırnakçı, Türkiye

Fuat Sezgin

nün Mısır'la kurduğu temasın felsefi geleneğe yaptığı katkı, sonraları Pers-Yunan kavgasından devşirilen bilimsel ve felsefi bilgi, ardından Beytül-Hikme aracılığıyla hem İran, Hint, Cundişapur hem de Yunan-Grek kültüründen yapılan tercüme bu söylediğimiz bağlama denk düşer.

Gerek bilimsel gerekse felsefi bilginin bu hızlı yayılımı ve iç içeliği tarihin en hızlı küreselleşmesinin yaşandığı 7. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyıla kadarki zaman diliminde küre ölçeğinde hayli sarsıcı değişimlerin lokomotif olmuştur. Özellikle İber Yarımadası'nda yaklaşık sekiz asır devam eden Müslüman varlığı debelenen Avrupa için âdeta hayat suyuna dönüşecektir. Endülüs İslâm medeniyeti, Mezopotamya, Sümer, Babil, Rey (İran), Tebriz, İskenderiye havzasından Beytül-Hikme aracılığıyla tercüme edilen ve Müslüman filozof ve âlimler aracılığıyla zenginleştirilip yorumlanan bilgiyi Avrupa'ya taşımış ve bu bilgi sayesinde sonraları adına rönesans denilen süreç başlayabilmiştir. Bu bağlamda Fuat Sezgin'in, "Rönesans düşüncesinin Avrupa'da 12. yüzyıldan itibaren Yunan bilimlerinin Latinceye tercümesi sonucu ortaya çıktığı" tezini reddettiğini, çünkü bu tezin İslâm kültür dünyasının katkısını kasten görmezden geldiğini hatırlatalım.⁶

Hazindir ki sözünü ettiğimiz bu tez 17. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında ve Batı yörüngesinde olmayı tercih eden Müslüman entelektüel havzalarında da kabul edilmektedir. Oysa Fuat Sezgin'e göre, Arapça kitaplar 10. yüzyıldan itibaren Bizans'ta Yunancaya, İspanya'da Latin-

İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

6 Fuat Sezgin, *age*.

Fuat Sezgin'in olağanüstü çabası oryantalist söylemin mağlup edilmesinde hayli etkili olmuştur. Şimdi ise yapılması gereken, kanaatimce, tarihin en hızlı küreselleşmesine imza atan Müslümanların başlangıçtaki heyecan ve meraklarında meydana gelen aşınmayı ortadan kaldırmaktır.

ceye tercüme edilmektedir. Ancak o dönemde Avrupa'da kaynak belirtme ve önceki nesillerin hizmetini takdir etme ahlakı gelişmediği için, İslâm kültür dünyasına ait birçok eser Yunan düşünürler adıyla yayımlanmaktadır.⁷ Doğu İslâm bilim/felsefe literatürünü Batı'ya aktaran Endülüs medeniyeti Kurtuba, Toledo (Tuleytula), Sicilya gibi ilim havzaları oluşturarak, kilise dogmatizminin tasallutu altında inim inim inleyen Kıta Avrupa'sına hür düşüncenin rehberliğini yapmıştır. Tuleytula'daki tercüme okulları tarafından Kıta Avrupa'sının dillerine çevrilen eserlerin ilham verdiği protest duruş, öteden beri bilime karşı mesafeli duran kilise karşısında zamanla önemli mevziler kazanacaktır. Aydınlanmaya giden yolun işaret levhaları bu zeminde olgunlaşacaktır.

BATI MERKEZLİLİK, SEKÜLERLEŞME VE KOLONYALİZM

Bilim ve düşünce tarihi incelemelerinde egemen dil, genel hatlarıyla Yunan/Roma merkezlidir. Hatta ülkemizdeki pek çok üniversitede bile felsefe tarihi Yunan'la, hukuk tarihi Roma'yla başlatılarak anlatılır. Bu anlatı mekân-düşünce ilişkisini mutlaklaştıran bir perspektif üzerinden kendisine meşruiyet arar. Kültürel antropoloji bu meşruiyetin tescillenmesi için göreve çağrılır. Yunan site devletlerinin denize yakınlığı ticaretin ve dolayısıyla başka kültür havzalarıyla iletişimin imkânlarını oluşturduğu için buralarda bilim ve düşüncenin kök saldı iddia edilir. Sadece bu da değil; güya Doğu toplumlarına hakikat peygamber aracılığıyla ulaştırıldığı için onlar düşünmeye ihtiyaç duymamış, Yunan havzasına ise peygamber gelmediği için düşünce yoluyla hakikati bulma çabası ağır basmış ve böylece felsefe buralarda kök salmış-

7 Fuat Sezgin, *age*.

tır. Nübüvvet aracılığıyla verilen vahiy bilgisini düşüncenin önünde engel gören bu perspektif, politeist kültürün birey odaklı düşünmenin en önemli zemini olduğunu iddia eder. Bu tartışmalı ve ön yargılı yaklaşıma göre politeist Yunan kültürü tek tanrılı dinlerdeki gibi tek tip insan yerine, farklılıkları bir arada yaşatabilen çok kültürlü ve renkli bir dünyayı temsil etmektedir.⁸ Antropoloji disiplini aracılığıyla düşüncenin Batılı doğasını ispatlamaya çalışan bu perspektif, bilim tarihi alanında da Doğu katkısını görmezden gelecek ve hatta en mühim katkısı yapan Müslümanları âdeta bir postacı konumuna yerleştirecektir. Sanki Müslümanlar tarihin hiçbir döneminde bilim ve düşünce hayatına katkı yapmamış, sadece Yunan/Roma geleneğinin eserlerini tercüme ederek Batı'ya aktarmışlardır. Fuat Sezgin'in yıkmaya çalıştığı ve kanaatimce başarılı da olduğu temel tez budur. Nitekim oryantalistin temel argümanı da Doğulu (özellikle Müslüman) toplumların bilim ve felsefeden uzak oldukları ve hatta birey/fert bilincine bile erişemedikleri yönündedir.⁹ Sezgin bu söylemin mağlup edilmesinde hayati bir rol oynamıştır.

Bilim ve düşünce tarihini Batı merkezli okuma arzusunun 17. yüzyıl sonrasında ortaya çıkan bilim devrimiyle esastan bir ilişkisi kurulabilir diye düşünüyorum. Endülüs aracılığıyla Doğu'dan elde ettiği hikemi bilgiyi, kilise karşısında bağımsızlık kazanmak için sekülerleştirerek "operasyonel amaçlı" kullanan Avrupa ilmi ve entelektüel havzası, uzun uğraşlar sonucunda ve büyük bedeller ödeyerek amacına ulaştı. Bilim mevzi kazandıkça kilise geri çekildi ve en nihayetinde Tanrı-Sezar ayrımında sembolleşen durum mekânsal bakımdan da cari kılındı. 1648 Westfalya Antlaşması ile toprağın sekülerleşmesi gerçekleşti ve bu seküler mekân üzerinde Tanrı'nın buyruklarının egemen olmaması için bilim havzaları konumundaki üniversiteler öne çıkarıldı. Bir anlamda bilginin egemenliği el değiştirdi. Artık Tanrı'nın temsilcilerinin

8 Bu yaklaşımın eleştirisi için bk. Seyyit Hüseyin Nasr, *İslam ve Bilim: İslam Medeniyetinde Pozitif Bilimlerin Tarihi ve Esasları*, çev. İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006.

9 Oryantalizm için ayrıca bk. Bryan S. Turner, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, 2003. Doğu-Batı, "Oryantalizm Özel Sayısı I-II", 2002, sayı: 20.

vaziyet ettiği bir toplum olmak yerine, bilginin/ bilimin rehberliğinde yol yürüyecek bir toplum ortaya çıktı. Bilginin kilise karşıtı mücadelede kullanılması, kaçınılmaz olarak seküler bağlamı Avrupalıya dayattı. Seküler bilgiye dayalı tasavvur biçimleri, etkileri bugüne kadar ulaşan ve hâlihazırda da süren hayli travmatik ve katastrofik bir durumun ortaya çıkmasına yol açtı. Çünkü bilgi güçle eşitlenmişti ve insana ve tabiata hâkim olma arzusu galip gelmişti. Avrupa’da gerçekleşen bilim devrimine kadar Tanrı’yla bağ kurmak suretiyle anlamlandırılmaya çalışılan varlık ve bilgi, artık Tanrı’dan bağımsız (seküler) bir şekilde anlaşılmaya başlandı. Bu anlama biçimi, 19. yüzyılda “uygarlık misyonu” klişesi etrafında Batı dışı toplumların sömürülmesinin meşruiyet zeminini tahkim etti.

Evreni, varlığı, varoluşu anlama, anlamlandırma ve açıklama amacıyla bilgi edinmenin yerine tahakküm kurma amaçlı bilgi edinme geçti. Batı dışı toplumların ıskallığına dair antropoloji ve filoloji alanından devşirilen bilgiler sömürgeciliğin meşruiyetini sağladı.¹⁰ Oryantalist havzalar tarafından Doğu toplumlarının bilimden ve felsefeden uzaklıklarına dair dillendirilen düşünceler, Avrupa merkezci düşüncenin temellerinin atılmasına hizmet etti. 19. yüzyıl boyunca kolonyalizmin emrine amade bu oryantalist perspektif, Doğu’nun (özellikle Müslüman toplumların) edilgen, pısrık, şehvet düşkün, irrasyonel; bundan dolayı da bir Batılı tarafından ehlileştirilmesi gerektiği tezini işledi. Fuat Sezgin, oryantalizmin bu hastalıklı doğasıyla yüzleşmeyi göze alan ve Batı toplumlarına Müslümanların bilim ve düşünce tarihine yaptığı katkıyı delilleriyle beyan eden kimliğiyle öne çıkar. Onun bu çabası sadece Batı’ya gerçekleri göstermek maksadına yönelik değildir. Aynı zamanda yaklaşık iki asırdır Batılı bilgi sistemince zihnen sömürgeleştirilen Müslüman toplumlara bir uyanış aşısı yapmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Hoca’nın Edward Said’den önce oryantalist söyleme dikkat çektiğini söylemek abartılı görülmemeli. Said’in en büyük katkısı, bu söylemin edebiyata ilişkin analizi bağlamında olmuştur. Said’den ilham alarak Hoca’nın mağlup ettiği oryantalist dilin karakteristiğine ilişkin bazı noktalara dikkat çekmekte fayda var.

10 Jack Goody, *Tarih Hırsızlığı*, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Edward Said, kolonyalizmin “keşif kolu” hizmetini şarkiyat araştırmalarının gördüğüne ilişkin yakıcı bir tespitte bulunur.¹¹ Doğu’yu -buradaki Doğu esasında Müslümanların yaşadığı coğrafyadır- nesneleştirmek, operasyonel kılmak, ehlileştirmek için çok yönlü araştırmaların yapıldığı şarkiyat enstitülerinin, günümüze “bölge araştırmaları” adıyla tevarüs ettiğini ve hâlihazırda hayli işlevsellik taşıdığını söylemek sanırım yanlış değildir. Kendisini bir öteki olmadan tanımlayamayan Oksident’in (Batı), entelektüellik kılığına bürünmüş kolonyalist perspektifi, bilginin nasıl araçsallaştırıldığını görmek açısından ibretlik bir durumdur. Edward Said’in diliyle söyleyecek olursak “Oryantalist/Şarkiyatçı aklın temel şartı dışsallaştırma’dır. Şarkiyatçının Şark’ı konuşurması burayı Batılı (Oksident) için anlaşılır kılma amaçlıdır.”¹² Bu anlaşılır kılma ameliyesinin kolonileştirme ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Batı için anlaşılır olan Şark, artık operasyona hazırdır. Operasyonun orkestra şefleri ise genelde entelektüeller ve bilim adamlarıdır. Fuat Sezgin, oryantalist çevrelere cevap verirken bir oksidentalit gibi davranmaz. Çünkü tıpkı oryantalizm gibi oksidentalizmin de bilgiyi araçsallaştırdığının idrakindedir. Her iki tutum da muhatabını “inceleme nesnesi” görmekte ve hikemi perspektifi ıskalamaktadır. Oysaki Hoca’nın gayesi her hak sahibine hakkını vermektir. O, yeri geldiğinde hakkaniyet sahibi oryantalistleri de övgüyle anar. George Sarton ve Helmut Ritter bunlardan ikisidir. Sezgin, Helmut Ritter’in öğrencisi olmakla gurur duyar. Şarkiyatçılık alanına merak sarmasında Ritter’in rolü büyüktür. Sarton içinse “Oryantalistiğin araştırma sonuçlarını eksiksiz bir biçimde işlemek için büyük çaba sarf eden yegâne bilim tarihçisi...” diyecektir.¹³ “18. yüzyıldan itibaren insanlık düşünce tarihinde Arap-İslâm bilimlerinin her türlü yaratıcı konumunu inkâr eden Rönesans kavramında bir evrensel tarih görüşüne sürüklenen...” bilim tarihçilerine karşı Sarton’a gösterilen bu ilgi kayda değerdir.

11 Oryantalizmin Batı’yla Doğu arasında ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayalı bir düşünme biçimi olduğu tezi, Said’in kitap boyunca temellendirmeye çalıştığı tezdur. *Edward Said, Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

12 Edward Said, *age*.

13 Fuat Sezgin, *İslam’da Bilim ve Teknik*, cilt: I, Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2018.

Ancak oryantalist literatür genel itibarıyla yanlıdır. Bu yanlılık öylesine kibirlidir ki, Orient'in (Doğu) Oksident (Batı) karşısındaki durumu, kölenin efendi nezdindeki durumuna benzer. Batı kimliğinin belirginlik kazanmasında -ki bu belirginlik uygarlık misyonu ve üst insan anlattısını içkindir- Doğu'nun yeri vazgeçilmezdir. Esasında buradaki Doğu imgesi verili değil, üretilmiştir. Bu üretimde hiç şüphesiz akademik havzanın rolü hayatidir. Bilginin tahakküm kurmak amaçlı üretildiği bu havza, insan-insan ve insan-tabiat ilişkisini mekanik bir bağlama hapsederek, aydınlanma paradigmasının kemalle ermesine yardım etmiştir. Denebilir ki üniversite, aydınlanma öncesinde dini yorum tekeli elinde tutan ve bu "yorum tekeli"ni Hıristiyanlığın küreselleşmesi için kullanan kilisenin misyonuna benzer şekilde, Avrupa merkezci Tanrı, insan, evren, tarih, zaman ve mekân telakkisinin Avrupalı olmayanlara dayatılması için bilimi araçsallaştırmıştır.

ORYANTALİST SÖYLEMİN ÜREME ALANLARI

Özellikle filoloji, antropoloji, arkeoloji ve sosyoloji disiplinleri oryantalist söylemin üreme alanlarıdır. Bu alanlarda üretilen bilgi Batı dışı toplumlara müdahaleyi meşrulaştırma amacı güder. Kültürel antropoloji, geleneksel toplumların şifahi kültürünü "kayıt dışı" olduğu gerekçesiyle reddederken, filoloji, Sami dilleri ile Hint-Avrupa dilleri arasında medeniyet üretme kalitesi bağlamında farklılıklar bulunduğu tezi işler. 19. yüzyılın ünlü filoloğu Ernest Renan, filolojiyi yalnızca modernlere ait karşılaştırmalı bir disiplin ve Avrupa'nın üstünlüğünün bir simgesi sayar. 15. yüzyıldan beri insanlığın gerçekleştirdiği ilerlemeyi filolojiye mal eden Renan "gerçeklik ile doğanın açıkça görülmesini, dolayısıyla doğaüstücülüğün defedilmesini ve böylece doğa bilimlerindeki keşiflere ayak uydurulmasını filoloji temin eder,"¹⁴ savıyla dilleri, gerçeklikle temas kuran ve kuramayan diye tasnif etti. Hint-Avrupa dillerinin doğaüstücülükten kurtularak medeniyet adımlarını sağlamaştırdığı tezi böylece anlamlı hâle gelir. Sami dilleri ise, metafizik dünyayla olan temaslar nedeniyle itaat ve kölelik yanlısıdır. Değişime ve ilerlemeye kapalıdır.

14 Edward Said, *age*.

Renan, dil gibi ontolojik bir olguyu ilkelik-medenilik bağlamında tartışarak önemli bir misyon icra etmiştir. Akademik çalışmalardan edindiği hiyerarşik perspektif, onun dilleri de organik-inorganik şeklinde tasnif etmesinin ve böylece dilin kutsalla olan ilişkisini yok saymasının metodolojik arka planını oluşturur. Seküler bilginin egemenliğinde epey hızlı bir "ilerlemenin" yaşandığı 19. yüzyıl Avrupa'sının çocuğu Renan'ın, dilin kutsalla ilişkisine indirdiği öldürücü darbeler, din/ler/in ilkel bir doğaya sahip olduğu tezini güçlendirir. Renan'ın elinde dil, âdeta bir laboratuvar malzemesi işlevi görür. Ona göre Sami dillerinden (Arapça, Farsça, İbranice, Aramca) herhangi birini konuşan toplumlar, uygarlık adına hiçbir şey üret/e/memişlerdir ve üretmezler. Medeniyet yolunda sahili adımlar atmanın yolu Hint-Avrupa dil ailesine katılmaktan geçer. Sami dilleri, bir nevi kısırlığa mahkûm edilir. Üretmek, ancak doğurgan Hint-Avrupa dilleri için mümkündür tezi işlenir. Bu noktada Sezgin'in dillere vukufiyetine ve filolojinin tarihine ilişkin yaptığı tespitlere dikkat çekmek isterim. Doğu ve Batı dillerinden birçoğunu bilen Sezgin, dilbilim alanında Müslüman filozofların çalışmalarını gündeme taşıyarak Renan ve benzeri dilbilimcilerin Semitik diller için ortaya attıkları "terakkiye mani" iddiasını çürütür.¹⁵ Henüz 8. yüzyılda Arap-İslâm kültüründe sosyal bilim alanlarında gerçekleşen olağanüstü gelişmelere dikkat çeken Sezgin, hadis biliminin metodolojisinin oluştuğunu ve hukuk alanında hacimli külliyatların ortaya çıktığını beyan eder.¹⁶ Bir yandan İslâm öncesi Arap şiirinin toplanıp yazılmasına, diğer yandan gramer alanındaki çalışmalara da dikkat çeken Sezgin ünlü dilbilimci Sibeveyh'e atıf yapar. Yazdığı gramer kitabıyla sonraki nesillere âdeta bir şaheser armağan eden bu dilbilimcinin gramer alanına getirdiği sistematiklik ve hacim hayli kısa sürede gerçekleşen gelişimin işareti olarak değerlendirilir.¹⁷ Semitik dillerin üretkenlikten uzaklığı iddiasına Arapçanın yaklaşık yedi yüz yıl boyunca küresel iletişim dili olmasını delil getiren Sezgin'in hem Doğu hem de Batı felsefe ve bilim havzasından işaret ettiği eserler Oryantalist literatürün filoloji yardımıyla tescillemeye çalıştığı "üretkenlikten uzak semitik dil" iddiasını yerle bir eder.

15 Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, cilt: I.

16 Ali Karakaş, *Hadis Oksidentalizmi ve Fuat Sezgin*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018.

17 Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, cilt: I.

BATI İSLAM DÜNYASI AÇISINDAN ENDÜLÜS

Hoca'nın Batı İslâm dünyası değinisinde Endülüs epeyce önemli bir yer tutar. Çünkü Endülüs, Kıta Avrupa'sında yaklaşık sekiz asır hüküm sürmüş ve hayli zengin bir bilim-felsefe mirası bırakmıştır. Fizikte İbn Firnas, matematikte Macriti, cerrahide Zehravi, hadiste İbn Abdilberr, milel ve nihâl alanında İbn Hazm, filolojide Batalyevsi, tıpta İbn Bacce, coğrafyada İdrisi, astronomide Batrucci, usulde Şatibi, tarih felsefesinde İbn Haldun felsefe/teolojide büyük sufi İbn Arabi ile işraki geleneğin önemli temsilcilerinden İbn Tufeyl, kelam, fıkıh alanında İbn Hazm ve İbn Rüşd, seyahatname türünde İbn Battuta isimleri Hoca'nın da referansları arasındadır. Zahirî ve batınî ekolün zirve isimleri İbn Hazm ile İbn Arabi'yi bağrında barındıran bir coğrafya olması, herhâlde, Endülüs'ün çok kültürlü ve çok dilli doğasının neticesidir. Şiir, edebiyat, musiki ve mimaride ortaya konulan çaba olağanüstüdür. Kurtuba kadısı İbn Rüşd'ün ders halkasına her dinden, her mezhepten insanlar katılabilmektedir. Ders meclislerinde edebiyattan şiire, kozmolojiden musikiye kadar birçok alanda değerlendirmeler yapılabilmektedir. Doğu'daki başkentlerde yazılan eserler çok hızlı bir şekilde Endülüs'e ulaşmakta ve mütalaa edilmektedir. İbn Rüşd'ün Gazali'ye yazdığı *Tehafüt*, etkileşimin boyutlarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bu zengin bilim-felsefe havzasına ait eserler Toledo'da Avrupa dillerine çevrilmiştir. Modern paradigmaya rehberlik yapacak bilgi buralar/dan devşirilecektir. Endülüs'ün bilim felsefe dili Arapçadır. Aralarında Lübnanlı Philippe Hitti'nin de bulunduğu birçok tarihçi Endülüs'te Arapçanın Latinceyi geride bıraktığı ve kilise mensuplarının bu durumdan yakındıklarını dile getirirler. Örneğin İspanyol asıllı başpiskopos Alvaro'ya ait şu cümleler dönemin atmosferini anlamak açısından dikkate şayandır. "Benim Hıristiyan kardeşlerim Arapların şiir ve edebiyat eserlerinden büyük bir haz alıyorlar. Müslüman kalamcı ve feylesoflarının eserlerini, onları reddetmek değil, daha düzgün ve seçkin bir Arapça öğrenmek için tedris ediyorlar. Bugün kilisenin dışında Hıristiyanlığın kutsal metinlerine yazılmış Latince şerhleri okuyacak bir kimseyi bulmak ne mümkün. Kim İncilleri ve onların cüzleri olan peygamber ve havarileri

bölümlerini okuyor. Heyhat! Yetenekleriyle temayüz etmiş Hıristiyan gençler Arapçadan başka bir dil ve edebiyat tanımaz hâle geldiler. Onlar Arapça eserleri büyük bir azimle okuyor, büyük paralar harcıyarak Arapça kütüphaneler oluşturuyor ve her yerde Arap (İslâm) kültürünü övüyorlar."¹⁸

Abbasiler döneminde ihdas edilen Beytül-Hikme'nin, tercüme alanında verdiği hizmetin benzerini, Endülüs havzasında Tuleytula yapacaktır. Müslüman düşünür/ilim adamlarının eserleri burada Avrupa'nın yerel dillerine çevrilecek ve yukarıda da değindiğimiz üzere rönesans ve aydınlanmanın yolunu açacaktır. Tercümelerin toplumların düşünce ve eylem dünyası üzerinde yaptığı etkiye en güzel örnek Beytül-Hikme ve Tuleytula'dır. Nitekim Fuat Hoca da Toledo'nun bu etkisine sık sık vurgu yapar. Bu bağlamda Endülüs'ün yıkılışını işaret eden 1492'nin sıradan bir tarih olmadığını hatırlamak gerekir. Sezgin 1492'yi "Arap-İslâm dünya gücünün nihai anlamda sonunun başlangıcını duyuran çan sesi" diye niteler ve ekler: "15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılın başlarında Müslümanların uhdesinden olan Osmanlı, Safevi ve Babür imparatorluklarının küre ölçeğinde çok ciddi bir politik ve ilmi gücü söz konusudur. Fakat (1492 sonrası) Amerika'nın keşfi ve Portekizlerin Hint okyanusunda belirmeleri yüzünden, İslâm dünyasının, yeryüzünün eski meskûn bölgesindeki merkezi coğrafik konumunu yitirmesiyle, mevcut güç ilişkileri daha uzun süre devam edemezdi."¹⁹ Ancak bilinmelidir ki, Afrika'yı boydan boya ilk defa Portekizliler geçmiş değildir. Sezgin Herodot'tan alıntı yaparak M.Ö. 596-594 tarihleri arasında Fenikelilerin Afrika'yı gemi ile dolaştıklarını söyler ve Portekizlileri denizcilik biliminin kurucusu sayan Batı merkezli söylenceyi reddeder. Yaklaşık 400 yıl Müslüman hâkimiyetinde kalan bu Latin Avrupa ülkesinin öncülüğünde gerçekleşen deniz seferlerinin sömürgeci emellerini görmezden gelmek haksızlık olur.

Modernite 1492'den sonra mevziisini tahkim etmeye başlamıştır. Demokrasi, piyasa, gelişme, hoşgörü kavramları bugünkü içeriğine

18 K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İFAV Yayınları, İstanbul, 2011.

19 Fuat Sezgin, *İslâm'da Bilim ve Teknik*, cilt: I.

bu tarihten sonraki süreçte kavuşmuştur. Akdeniz’de Osmanlı-Memlûk, Asya’da Babür ve Çin, Türkistan’da Altınordu/İlhanlı, Afrika ve Amerika’da İnka-Aztek, Mali-Songhay medeniyetleri bu tarihin açtığı çığırdan doğrudan etkilenecek ve çoğu bütünüyle tarihten silinip gidecek, kalanlar ise Avrupa’da ortaya çıkan modern paradigmaya teslim olacaktır. Aslında Kıta Avrupa’sı 15. yüzyıl boyunca veba salgını, rakip prenslikler arasında sonu gelmez savaşlar, kilise dogmatizmi ve bu dogmatik kültürün kasvetli doğasından kurtulmak için düzenlenen karnavallar, akıl-iman çatışması, takva için çekilen eziyetler ve dinsel perhizlerle meşguldür.²⁰ Ancak 15. yüzyılın sonunda başlayan deniz seferleri tarihin akışını değiştirecektir. Kristof Kolumb ve Vasco de Gama öncülüğünde başlayan bu seferler, Kıta Avrupa’sına sıkıştırılan Hıristiyanlık için âdeta hayat suyu olmuştur. Vasco de Gama’nın yola çıkış gerekçesi “Doğu’daki Hıristiyanlarla birleşerek İslâm egemenliğine darbe vurmaktır.” Din hâlâ en güçlü motivasyon kaynağıdır.

BÜTÜNE HİKEMİ PERSPEKTİFTEN BAKMAYI ÖĞRENMEK

Netice itibarıyla denebilir ki, Fuat Sezgin’in olağanüstü çabası oryantalist söylemin mağlup edilmesinde hayli etkili olmuştur. Şimdi ise yapılması gereken, kanaatimce, tarihin en hızlı küreselleşmesine imza atan Müslümanların başlangıçtaki heyecan ve meraklarında meydana gelen aşınmayı ortadan kaldırmaktır. Ancak bu şekilde Hoca’nın çabası meyve verebilir. İslâm’ın ilk yıllarında manevi motivasyon ve ilimle alakalı öğrenme tutkusu hayli güçlüdür. Bu tutku başka kültürlerle temas kurmayı önemser. Yarım asırlık bir süre zarfında Roma, Pers, İskenderiye, Maverâünnehir gibi havzalarla irtibata geçen Müslümanların buraların birikimleriyle aşıklık duygusuna kapılmadan kurdukları temas ilmî ortamın zenginleşmesine ve kozmopolit bir üst kültürün oluşmasına imkân sağlamıştır. Muhatabını tabiatın, evrenin ve kendisinin sırlarına vâkıf olmaya çağıran İslâm, Batı’daki gibi bilimin önünde engel değil bilakis motive eden bir hususiyete

²⁰ Jaques Attali, *1492*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1999.

sahiptir. Müslümanlar, tarih sahnesine çıktuktan yaklaşık sekiz asır sonrasına kadar bilgiye olağanüstü değer vermiş ve bilginin imtiyazlı kişiler elinde kalmamasına özen göstermiştir. Böylece dilbilimleri, doğa bilimleri, edebiyat gibi alanlar salt ilahiyat bağlama hasredilerek değil dünyevi boyut gözetilerek icra edilmiştir. İslâm’ın bilgi felsefesi sistemi bilgiyi dünyevi-uhrevi gibi kategorilere mahkûm etmediği için, Müslümanların hayatında dinî- dünyevi ayrımı söz konusu olmadı. Bilgiyi bir bütün kabul edip o bütüne hikemi perspektiften bakmayı öğrenmek, Sezgin’in bıraktığı yerden yürümenin ön şartıdır.

Hoca’nın, İslâm Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı tarafından Almancadan Türkçeye tercüme edilen ve 28 Şubat 2024’te tanıtılan *Arap-İslâm Bilimler Tarihi* adlı 17 ciltlik eserine kısaca değinerek bitirelim. Kısa adı GAS olan bu eser Arapçaya *Tarihu’t-Turasi’l-Arabi*, Türkçeye ise *Arap-İslâm Bilimler Tarihi* adıyla tercüme edilmiştir. Çalışmanın hazırlık aşamasında Sezgin 60 ülkenin kütüphanelerini gezerek yaklaşık 400 bin yazma eseri taramıştır.²¹ Ortaya çıkan nadide eserin muhteviyatı şöyledir: I-IX Brill Yayınları (1967-1984). I. Cilt (1967): Kur’an İlimleri, Hadis, Tarih, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf, II. Cilt (1975): Şiir, III. Cilt (1970): Tıp, Eczacılık, Zooloji, Veterinerlik, IV. Cilt (1971): Simya, Kimya, Botanik, Ziraat, V. Cilt (1974): Matematik, VI. Cilt (1978): Astronomi, VII. Cilt (1979): Astroloji, Meteoroloji, VIII. Cilt (1982): Leksikografi, IX. Cilt (1984): Gramer, X. Cilt (2000): Matematik, Coğrafya, Haritacılık, XI. Cilt (2000): Matematik, Coğrafya, Haritacılık, XII. Cilt (2000): Matematik, Coğrafya, Haritacılık, XIII. Cilt (2007): Matematik, Coğrafya, Haritacılık, XIV. Cilt (2010): Beşeri Coğrafya, XV. Cilt (2010): Beşeri Coğrafya, XVI. Cilt (2015): Edebiyat Literatürü, XVII. Cilt (2015): Edebiyat Literatürü.²²

²¹ Şeyma Nur Ünal, *Prof. Dr. Fuat Sezgin’in Arap-İslâm Literatürüne Katkısı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı, Ankara, 2020.

²² Şeyma Nur Ünal, *age*. Fuat Sezgin’in İslâmî ilimlere katkısı için bk. Feyza Betül Köse (ed.), *Fuat Sezgin ve İslâmî İlimler*, I. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2019.

İSMAİL HAKKI İZMİRLİ ÜZERİNE

MUSTAFA AKMAN

19. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan kelamda yenilik hareketinin Türkiye'deki en önemli temsilcilerinden biri konumundaki İsmail Hakkı İzmirli, yaşadığı dönemde kelam disiplininin artık ilmî değerini kaybettiğini, günün ihtiyaçlarına cevap veren yeni bir kelama ihtiyaç bulunduğunu ifade etmiştir. Arayışlar dönemi denilen bir zaman diliminde yaşaması sebebiyle İzmirli, herhangi bir mezhep ve düşünceyi peşinen kabul veya reddetmeden kurtuluşa vesile olabilecek, tahkik ve tefekküre dayanan tüm fikirlere açık olmuştur. Buradan hareketle İzmirli'yi, günümüz insanına analitik değerlendirmelerde bulunmayı; taklit ve taassuptan uzak durmayı öğretecek bir figür olduğuna kanaat ederek tanıtıma değer bulduk.

HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1869'da İzmir'de doğan İsmail Hakkı, Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk dönem âlimlerindedir. 4 yaşındayken okula başlayan İzmirli, okumaya çok düşkün biriydi. Rüştiyedeki tahsilinin yanı sıra medrese derslerine de devam etmiş ve bu dönemde hafızlığını da tamamlamıştır. 1892'de Dârulmuallimîn-i Âliye'nin Edebiyat Şubesi'ni birincilikle bitiren İzmirli, buradayken en çok hocası Ahmed Asım Efendi'den (v. 1911) etkilenmiştir. Nitekim mezuniyetinden sonra ondan sufi filozof İbn Arabî'nin (v. 638/1240) *Fuşûşu'l-Hikem*'ini okumuştur.

Zekâsı ve tükenmez gayretiyle bilinen İzmirli, öğretmenliğin yanında paşa çocuklarına özel hocalık da yapmıştır. İzmirli, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılan medreselerin yerine yeniden yapılandırılan Dârülfünûn'un ilahiyat ve edebiyat fakültelerinde müderrislik ve ilahiyat fakültesi reisliği yapmıştır (1931). Yoğun bir

İsmail Hakkı İzmirli

meslek hayatı geçiren İzmirli birçok cemiyet ve teşekkülde faaliyette bulunmuş, Cumhuriyet döneminin hemen bütün ilmî komisyonlarında yer almıştır.

İzmirli'nin siyasetle uğraştığı bilinmemekle birlikte muhtemelen Meşrutiyet'in gerektirdiği atmosferde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kaydolmuş, Meşrutiyet idaresinin faziletlerini halka anlatmak üzere 1909'da Kayseri ve Konya'ya gitmiştir. Aynı yıl cemiyetin Şehzadebaşı'ndaki İlmîye Kulübü'nde medrese talebelerine yönelik verilen konferanslara Musa Kâzım (1858-1920), Bursalı Mehmed Tahir (1861-1925) ve Mehmed Âkif'le (1873-1936) birlikte katılmıştır.

Son derece nazik bir kişiliğe sahip olduğu belirtilse de İzmirli'nin, Balkan Harbi'nden sonra İstanbul'da ortaya çıkan ve "kavm-i cedid" fikrini yaymaya çalışan Ubeydullah Afgani gibi kimselere karşı bazen sertleştiği de nakledilir. Türkçülük akımının ateşli savunucularından

ve Ayasofya'da verdiği vaazları *Kavm-i Cedîd* adlı eserinde yayımlayan Afgani, din adamlığı kimliğiyle tanınsa da bu dönemki İslâmcılar tarafından ümmet arasında fitne kaynağı olarak algılanmıştır. Zira kendisi Misâk-ı Milli sınırları içinde Türklerin önderliğinde yeni bir millet yaratma arayışı içerisindeydi. Bunun için de toplumsal sorunlarımızın ancak din ve millet algımızın yeniden yorumlanmasıyla çözüleceği kanaatindeydi.

Fransa tarafından akademi nişanına layık görülen İzmirli, Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Rusça ve Latince öğrenmiştir. Mülkiye, Dârüşşafaka, Dârülfünûn, Sahn-ı Süleymaniye, Mekteb-i Hukuk ve Medresetül-Mütehassısın'de dinî ve felsefi dersler okutan İzmirli, 1915'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İslâm felsefesi ve tarihi profesörlüğüne, 1933'te ise ordinaryüs profesörlüğe atanmıştır. Buradan 1939'da emekli olan İzmirli, şeker hastalığından mütevellit 1946'da vefat etmiş ve Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir.

ESERLERİ VE ÇALIŞMALARI

Şahsi kitaplığını Süleymaniye Kütüphanesi'ne vakfeden İzmirli; Kur'ân ilimleri, kelim, hadis, fıkıh, felsefe, mantık, edebiyat, tarih ve tasavvuf alanında çeşitli eserler yazmıştır. Medyadaki makaleleri dışında yüzden fazla eser yazan İzmirli'nin kelimla ilgili görünen eserleri şunlardır:

Yeni İlm-i Kelam: Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti Te'lifât ve Tedkîkât-ı İslâmiyye Heyeti'nin isteği üzerine kaleme alınan eser, kelim ilminin zamanın ihtiyaçlarına göre yeni bir metotla ele alınması amacıyla telif edilmiştir. Eserin sadece giriş kısmı ile ilahiyat konularını içeren ilk bölümü yazılabılmıştır. İzmirli'nin yeni kelim hareketiyle özdeşleşen bu eserinin en belirgin özelliği, -dolaylı kaynaklardan da olsa- benzerleri arasında modern bilim ve felsefeye en fazla yer vermesidir. İzmirli burada bazen kendi tercihlerini de belirgin şekilde ifade etmiştir.

Muhassalü'l-Kelam ve'l-Hikme: Kelam ilmine giriş mahiyetindeki eserin ilk bölümünde bu ilmin ortaya çıkışı, dönemleri ve metodu ele alınmakta, diğer bölümde ise kısaca itikadi İslâm mezhepleri tanıtılmaktadır.

Mulahhas İlm-i Tevhîd: Maarif Vekâleti tarafından sultanilerin dokuzuncu sınıfları için ders kitabı olarak yazdırılmıştır.

El-Cevâbü's-Sedîd fî Beyâni Dîni't-Tevhîd: Anglikan Kilisesi'nin, İslâm dininin mahiyetini ve dönemin problemlerine çözüm önerilerini öğrenmek maksadıyla hazırladığı soruların cevaplandırılması talebiyle şeyhülislâmlık makamına yaptığı başvuru üzerine kaleme alınmıştır.

Nârın Ebediyet ve Devamı Hakkında Tedkîkât: Ahirette cehennem azabının ebediyen aynı şekilde devam etmesinin cezalandırma mantığına ve ilahi hikmete aykırı düşeceği görüşünü savunan bir risâledir.

Dîn-i İslâm ve Dîn-i Tabî: Aydınlanma dönemiyle birlikte Batılı düşünürlerin savunmaya başladığı rasyonel din anlayışı ile vahye dayalı İslâm dininin karşılaştırıldığı bir eserdir.

El-Furkân Beyne't-Tevfik ve'l-Hızlân: Yıldız Sarayı'nda muhalif bir gazeteci olarak bilinen, Meclis-i Maarif azası ve Mâbeyn-i Hümâyün mütercimi Sabuncuzâde Louis'in (1891-1908) oruç ibadetinin gereksizliği, Kur'ân'daki hurûf-u mukattaanın anlamsızlığı ve mezhep ihtilâflarının zararlarıyla ilgili bir makalesine yazılan reddiyedir.

Mustasvife Sözlere mi? Tasavvufun Zaferleri mi: Hakkın Zaferleri: Halveti Şeyhi Mustafa Safet Yetkin'in (1866-1950) Tasavvufun Zaferleri adlı kitabına yazılmış reddiye olup tasavvufi kaynaklarda hadis olarak nakledilen ifadelerin uydurma olanlarından başka çoğunun aslında tasavvuf büyüklerine ait sözler olduğunu örneklerle göstermektedir.

Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ahâdis Hakkında: Müellifle Şeyh Saffet arasında ahlak ve tasavvuf kitaplarında yer alan hadislerin sıhhati konusunda cereyan eden tartışmaları içeren başka bir eserdir.

Ayrıca İzmirli'nin Süleymaniye'deki basılmamış kitapları arasında Vehhâbiyye, Nusayriyye, Bâbiyye, Dürziyye ve Şeyhiyye gibi fırkalarla ilgili çalışmalarından başka *Ebü Bekir el-Bâkullâni, Risâletü't-Teselsül, Risâletü'l-Hudûs, Teâlîm-i Mu'tezile ve Medhâl-i İlm-i Kelâm* gibi çoğunlukla basında çıkan makalelerinden derlenen risaleleri ve "Peygamber ve Türkler" ve "Şark Kaynaklarına Göre Müslü-

manlıktan Evvel Türk Kültürünün Arap Yarımadasında İzleri” başlıklarıyla 1937’de İkinci Türk Tarih Kongresi’nde sunduğu bildirileri bulunmaktadır.

DÜŞÜNCELERİ VE TARTIŞMALAR

Osmanlıların son döneminde yetişen ve yeni ilm-i kalam hareketini temsil eden İzmirli’nin düşüncesinin merkezinde, İslâm’a yönelik devam eden itikadi, ilmî ve fikrî saldırıların nasıl bertaraf edileceği meselesi bulunmaktadır. Bu bağlamda kalamın konu, yöntem ve üslup açısından yenilenmesi gerektiğini dillendiren İzmirli, kalamın artık kalam tarihçiliğine evrildiğini; çağdaş sosyal ve felsefi meseleleri takip edemeyip bunlara mukni cevaplar veremediğini belirtmiştir. Çünkü İzmirli’ye göre kalamın dayandığı zemin son üç asırdan beridir geçerliliğini yitirdiğinden yerine yeni bir felsefe ikame edilmelidir. Böylece kalam güncel sorunlara yeni paradigma ile cevap verebilsin.

Kültür seviyesinin yüksekliğinden çok okuyan bir insan olduğu belli olan İzmirli, bir taraftan başta İslâm düşüncesinin üç sacayağını oluşturan felsefe, kalam ve tasavvuf sahalarında din ilimlerinin hemen tüm alanlarında yazdığı eserleriyle, diğer taraftan da Batı düşüncesi ve felsefesine derinlemesine vukufiyetiyle ender âlimlerdendir. Onun yenilikçi yönünün en fazla ön plana çıktığı alan felsefe ve kelamdır. Mamafih bahsi geçen ilimlerde sistem kurucu biri değilse de dönemi adına önemli bir şahsiyettir. İzmirli’nin felsefe ile kalamı birleştirme çabasından anlaşılmaktadır ki o, felsefesiz kalamın yapılamayacağına inanmaktadır. Nitekim yazdığı kalam eserlerinde kalam ile Batı felsefesinin müspet fikir ve metotlarını uzlaştırmaya çalışmıştır.

İzmirli, kendi döneminde ortaya çıkan yeni problemlere tatmin edici cevaplar verebilmek amacıyla kalamın baştan sona yenilenmesi gerektiğini belirtmiştir. O, döneminde etkisini sürdüren ve Müslüman entelektüelleri etkileyen inkârcı akımlara karşı büyük bir mücadele sergilemiş; âlem görüşü bağlamında, âlemi gayelilik yerine biyolojik mekanizma ile açıklayan evrim teorisinin, bir yüce ilahın varlığına inanılması durumunda kabul edilebilir olduğunu düşünmüştür.

Osmanlı dönemindeki yaşantısında siyasi düşünce hareketlerinden özellikle İslâmcılığın Batıcılık ve Türkçülüğe karşı bir hareket hâlini almasından sonra fikirleriyle İslâmcılık lehinde hareket etmiştir. Nitekim bu dönemde önde gelen İslâmcı dergilerden *Sebilürreşad*’daki yazılarında Türkçülüğün ve Batıcılığın önemli temsilcileriyle tartışmıştır. Aşağıda belirteceğimiz üzere İzmirli, Cumhuriyet döneminde bu konuda farklı bir çizgi izleyecek, buradakinin zıddına bir tutum sergileyecektir. Dolayısıyla -Said Nursi (1878-1960) gibi başka şahıslarda da görüldüğü üzere- onun buradaki tutumunu birinci İzmirli dönemi, zıtlaşan tutum ve fikirlerini sergilediği yaşantısını da ikinci İzmirli Dönemi diye tanımlamak mümkün gibidir.

Yerimizin el verdiği ölçüde İzmirli’nin tefekkür dünyasına değinecek olursak o, Allah’ın ezeli ilminin sabitliğini kabul etmekle birlikte insanların akıbetinin değişmeyecek şekilde önceden belirlenmesinin vahyi ve nübüvveti anlamsız duruma getireceğini de söyler. Ona göre Allah’ın takdiri ilmüne, ilmi ise maluma göredir. Ancak bu ilmin varoluşta bir etkisi yoktur. Bu izahlarla ona göre kullar fiillerini özgür olarak tercih ederler. Ayrıca ona göre Allah’ın (c.c.) fiilleri hikmetsiz düşünülmemeyeceği hâlde Eş’ariler hikmeti anlayamama, Mutezile ise Allah’ın kudretini sınırlama gibi yanlışlıklara düşmüşlerdir.

İzmirli burada isabetli biçimde insan realitesini dile getirirse de *ezeli ilmin sabitliği* meselenin o kadar da kolay formüle edilemeyeceğini göstermektedir. Tanrı tasavvuru açısından *ilmin kuşatıcı olması gerektiği* doğrudur ancak bunu insan tercih ve fiillerine uyarladığınızda durum değişmektedir. Dolayısıyla meselede *kör noktaların her daim bulunacağı* açıktır. Böyle de olsa onun bu yaklaşımı bize, Eş’arilerin âdeta keyfi davranan tanrı tasavvurundan daha makbuldür.

Hz. Muhammed’in ancak somut düşünebilen halk için birtakım hissî mucizeler gösterdiğini belirten İzmirli, bunların haber-i vâhid niteliği taşıyalar da totalde mütevâtir olduğunu belirtmektedir. Ona göre hissî mucizeler modern bilim açısından tartışma konusu olsalar da bu tür harikulade hadiseler mümkündür. Zira Allah’ın mucizeler için özel yasalar koymasına imkânsız değildir. İzmirli bu teziyle hissî mucizelerin aklen mümkün olduğunu tespitiyle çalışsa da esasen dikkate aldığı sanılan Maturidî kalamın-

da, Kur'ân ve Peygamberin örnek şahsiyeti gibi kıyamete kadar herkes için geçerli olacak akli mucizelerin öne çıkarıldığı malumdur.

Bu bağlamda bizce İzmirli burada âhâd/ mütevâtir tanımlamasında hatalı bir kanaatle makul olmayan bir sonuca vararak geçmişteki bağlamları bir yana günümüz insanı için bir anlam ifade etmeyen mucizelere sarılmaktadır. Oysa Hz. Peygamber günümüz insanları için de elçi olduğuna göre bu mucizelerin onlar için de aynı işlevi görmesi gerekmektedir. Nitekim İzmirli de bir manada bunun farkında olmalıdır ki Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatında sosyolojik gerçekler üzerinde ayrıca durmuştur. Ona göre Hz. Muhammed'in herhangi bir öğrenim görmeden dini ve dünyevi prensipler ortaya koyması, cehalet ve zulüm içindeki bir toplumu ahlak ve adalet gibi erdemlerin zirvesine yükseltmesi peygamberliğinin açık delilleridir.

Cehennem azabının süresine dair yazdığı risalesi dikkat çeken İzmirli burada, cehennem devam ettikçe içindekilerin de azap görmeye devam edeceğini ancak selefin cehennemini baki kalacağı konusunda ihtilafa düştüklerini belirtmektedir. O, azabın ebediliği hakkında çoğunluğun benimsediği görüşe katılmaz. Ona göre ahirette ardı arkası kesilmeyen azap Allah'ın hikmetiyle bağdaşmaz. Ayrıca Kur'ân'da cennet için yapılan sonsuzluk nitelemesinin cehennem hakkında kullanılmaması ve seleften itibaren bazı âlimlerin belli bir süreden sonra azabın biteceğini söylemesi sonsuz azap konusunda ihtiyatlı davranmayı gerektirmektedir. En iddialı biçimde sufi filozof İbn Arabî ve seleftinin öncüleri İbn Teymiyye (v.728/1328) ve İbn Kayyim (v.751/1350) tarafından dile getirilen bu "hümanist" kanaat, son asırlarda Batı'nın meydan okumalarına karşı bir koz olarak Musa Carullah Bigiyef (1875-1949) ve İzmirli gibi İslâmcı yazarlar tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Bu yaklaşımda İslâm düşünce geleneğinin farklı açılımlara müsait olduğu tezini tespit etmek mümkündür.

Dini hayatın bir realitesi ve bir eğitim metodu gördüğü tasavvuf Şâzeliyye tarikatı ve Cem'iyet-i Sûfiyye kanalıyla münasebet kuran İzmirli fikir dünyasında tasavvufa fazlaca yer vermemiştir. Ancak Hüseyin el-Ezherî'den Şâzeliyye tarikatı icazetnamesi alan İzmirli, bazı önemli içerik ve iddialarına itiraz dışında tasavvufa tümünden karşı değildir ki bu yaklaşımıyla bizce de isabet etmektedir. Zira tasavvuf sonuçta Müslüman bir kitlenin başlangıçta siyasi bir tepki niteliğinde de olsa zühd amacıyla geliştirdiği bir yol ve yöntem/algı-anlayış ve yaşam biçimidir. İlerleyen zamanlarda komşu kültürlerle iletişim ve etkileşimle felsefi tasavvuf, tarikat ve zamanımızda ise kapitalist holdingleşme evrelerine geçmiştir. Tasavvuf yöntemi de İslâm ile eşitlenmeden Müslümanların geliştirip yaydığı Mutezile, Şîa veya Eş'arilik gibi bir mezhep kabul edilerek yanlış bulunan tarafları ıslah ve tashih edilmeye çalışılmalıdır. Bu itibarla sufilerin çokça kullandığı "tasavvufa karşı" gibi kınayıcı argümanlar, dini reddetmek (halavetini tadamamak) değil sadece tasavvuf ve sufiliğin teolojik, ontolojik ve epistemolojik bazı tezlerini reddetmektir. Nitekim İzmirli de subjektif olması hasebiyle bilgi edinme yöntemi olarak sufilerin "takdis" ettiği keşif ve ilhamla hadis almaya itiraz etmiştir.

İzmirli'nin, tasavvuf ve ahlak kitaplarında hadis diye zikredilen sözlerin çoğunun aslında mutasavvıfların sözleri olduğunu söylemesi, başta Meclis-i Meşayih reisi Saffet Yetkin (1866-1950) olmak üzere zamanındaki bazı tasavvuf mensuplarıyla uzun tartışmalara girmesine yol açmıştır. İzmirli, hadislerin sıhhatinin tespiti konusuna verdiği önem dolayısıyla hadis ilmiyle yakından uğraşmış, *Târîh-i Hadîs* ve *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye* adlı eserlerinde bilhassa mevzu ve zayıf hadislerin kıstasları üzerinde durmuştur. Tasavvuf ve ahlak kitaplarında peygamber adına uydurulmuş sözler bulunduğunu ve bu konuda dikkatli davranılması gerektiğini ifade eden İzmirli, Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) eserlerinde geçen rivayetlerden örnekler vermiştir. Saffet Yetkin'in cumhurun emin yolunu terk etmek şeklindeki suçlamasını ise İzmirli haklı olarak "İlmî meselelerde ekseriyet değil hak aranır, hak ekalliyette olabilir, körü körüne çoğunluğa uymak çıkmaz sokaktır!" diyerek son derece âlimane biçimde reddetmiştir.

İzmirli, yaşadığı dönemlerde meydana gelen gelişmelere binaen fıkıh ilminin yenilenmesi gerektiğini kabul etse de bunun, fıkıh usulünün yapısını bozmadan ahvale uygun yeni içtihatlar ve farklı mezhep görüşlerinden yararlanılarak yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımıyla İzmirli, Ziya Gökalp (1876-1924) ve etrafındakilerin teklif ettiği ve fıkıh usulünü sosyal bilimlerle temellendirmeye çalışan "içtimai usul-i fıkıh" projesine itirazını dile

getirmektedir. Ona göre Gökalp'in teklifinde örf nassın karşısında alternatif bir konuma getirilmiş, böylece hükümlerin değiştirilmesine kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır. Hâlbuki güncel olayların çözümü için, söz konusu fıkhi esaslara bağlı kalarak içtihadın canlandırılması ve asrın ihtiyaçlarına göre yeniden sistemleştirilen usul tekniklerinin uygulanması yeterlidir. İzmirli aynı şekilde Şerafettin Yaltkaya'nın (1880-1947) içtimai ilm-i kelim teklifine de itiraz etmiştir. Yaltkaya'nın bu projesinde kelim ilminin geleneksel hüviyeti bütünüyle değiştirilmekte, onu pozitivist hedefleri olan sosyoloji teorileriyle uzlaştırarak inançları toplumun oluşturduğunu savunan, dolayısıyla dinin ilahi boyutunu göz ardı eden bir yaklaşım sergilenmektedir.

Ne var ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında namazda sure ve duaların Türkçe okunmasıyla ilgili tartışmaların gündeme gelmesi üzerine görüşüne başvurulmuş İzmirli, Yaltkaya ile birlikte, Arapçayı telaffuz etmede zorlananların namazda ayetlerin Türkçe çevirisini okumalarına fıkhi cevazın bulunduğunu belirten bir rapor hazırlamıştır. Aşağıda belirteceğimiz üzere Cumhuriyet döneminde böylesi fikirleriyle değişen ikinci bir İzmirli ile karşı karşıyayız.

İslâm'da hükümet şeklinin ve idare tarzının belirlenmediğini; dünyada yürütülen hükümet şekillerinden monarşi ve aristokrasinin İslâmî hükümet sistemi olmayacağını belirten İzmirli'ye göre İslâmî idare, bir tür demokratik hükümet biçimidir. Zira ona göre dünya işlerinin menfaate göre yürütülmesi ümmetin irade ve ihtiyarına bırakılmıştır. Halife kesinlikle dinî bir otorite değildir. Çünkü İslâm'da ruhbanlık ve teokrazi yoktur. Bu sebeple halife de hükümet başkanı da yaptıklarından sorumludur. Onun bu yaklaşımı, esastan hatalı olan, yöneticinin "zillullah fi'l-arz" (Halifenin Allah'ın gölgesi) olduğu felsefesine karşı çıktığını göstermektedir.

Onun diğer isabetli bir görüşüne göre İslâm düşüncesine uydurma rivayetlerle Hz. Peygamber'in otoritesi üzerinden sokulmaya çalışılan mehdilik (kurtarıcı) algısı itikadi değil insani ve sosyo-politik bir kabuldür. Hadis külliyyatının bir kısmında ve farklı şekillerde yer alan, senet, ravi ve metin açısından problem taşıyan bu kabul (mehdilik) dinin aslından bir konu değildir. Kurtarıcı beklemek ise dinin bireyi sorumlu tutan mantığına aykırı bir durumdur.

MEZHEPLER TARİHİNDEKİ KONUMU

İzmirli, felsefe ile kelim mezhebi *Yeni İlm-i Kelim* adlı eseriyle ülkemizde felsefi kelamın öncüsü olmuştur. Nitekim özellikle kelim anlayışı dikkate alındığında onun için reformcu veya modernist İslâmcı ya da ihyacı tarzında yapılan tanımlamaların bazıları kısmen doğru olsa da hiçbirisinin tek başına İzmirli'yi tarif edemeyeceği anlaşılmaktadır. O, ilim anlayışını ve uyguladığı metodu açıklarken ilke bakımından Hz. Peygamber dışında kimseyi günahsız ve hatasız kabul etmediğini belirtmiş, eski âlimlerin görüşlerine değer vermekle birlikte kişileri veya ekolleri körü körüne taklit etmeden gerçeğe ulaşmaya çalıştığını söylemiştir.

İzmirli, kendisini geçmişten tevarüs edilen herhangi bir mezhebe mensup görmeyen, mezhep ve görüşlerin üzerinde değerlendiren bir kimsedir. O, Hz. Peygamber'den başka masum tanımadığı yolundaki sözleriyle aslında İslâm toplumuna seslenmekte ve onları bir hakikate çağırmaktadır. Onun bu seslenişini bizce yerinde ve hatta zorunludur. Zira İslâm tarihi boyunca hemen her mezhep/fırka çevresinde pek çok masum (hatasız) sayılan şahsiyetin ortaya çıkmış olmasına bir itirazdır bu. Nitekim Şîa'da masum imam anlayışının benzeri Ehl-i Sünnet ekolünde mezhep imamı ve sufi şeyhlerinde görülmektedir. Bu sebeple dini kulaktan dolma bilgilerle (gelenekle/kültürel biçimde) öğrenen kimselerin, şahısları kutsallaştırma eğilimleri böylesi bir ikazı zorunlu kılmaktadır. Mamafih İzmirli'nin, sıfatlar ve hususen haberi sıfatlar konusunda selef tavrını tercih edip Ehl-i Sünnet'in tevîl çabasını hoş karşılamadığı görülmektedir. Onun, bazen kendi tahlillerine ağırlık vermeden, nakille yetindiği de bilinmektedir. Bundaki en büyük sebep ise bazen selef metodunu takip etmeyi yeğlemesidir.

Delile dayanmayan bir fikri kabullenme konusunda titiz davranan İzmirli, selef âlimlerine büyük bir saygı duyduğunu kaydetmiştir. Böyle de olsa rasyonel ve eleştirel bakış açısına sahip İzmirli'nin eserlerinde tek bir çizgiyi takip etmediği açıktır. Sıfatlar ve kader meselesi gibi bazı itikadi konularda selef tavrını doğru bulurken, akli meselelerde istidlallere başvurması, tercihlerinde değişik İslâm mezhepleri yanında İslâm filozoflarından da yararlanması, ayrıca çeşitli konularda çağdaş bilim ve düşüncenin verilerini kullanması onun bu eklektik yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Çok yönlü, verimli bir ilim hayatı geçiren İzmirli, bir düşünce sistemi ve ekol oluşturamamışsa da yenilik çizgisiyle son dönem Osmanlı düşüncesi içinde önemli bir yer edinmiştir. Görüşlerine ön yargıya dayanan bir kuşkuyla bakılmasını haksız bulduğunu belirten İzmirli, kendisine yönelik eleştirileri cevaplarken akaitte felsefi yöntemleri seçmeyen, tartışmalı meselelerde selef ekolüne meyilli, tenkitçi bir İslâm âlimi, rasyonel düşünen ve ele aldığı konularla ilgili sentezlere varmaya çalışan bir ilim ehli görünümündedir.

Arayış denilen bir dönemde yaşayan müellifin, kelami problemlerde bazen Maturîdî anlayış paralelinde çözüm üretmeye çalıştığı da görülmektedir. Sözgelimi hissî mucizelere ısrarla vurgu yapsa da onun, Hz. Peygamber'in ahlakını ebedî akli mucize diye takdim etmesi, bu geleneğin tezahürü gibi durmaktadır. Keza özellikle insan fiilleri, kaza, kader ve irade probleminde insan irade ve hürriyetini merkeze alarak yaptığı açıklamalar da öyledir. Ancak bütün bunların, analitik incelemelerinin neticesinde vardığı sonuçlar olması da muhtemeldir.

Öte yandan İzmirli gibi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin ikisini de yaşayan âlimler sonraki devirde önceki perspektiflerinden farklı veya temsil ettikleri çizgiyle örtüşmeyen bir manzara sergilemişlerdir. Zira bu ikinci dönemde, artık siyasi erkin beklentisinden mi yoksa zihin değişimine uğramaktan kaynaklı bir dönüşüm mü, sergiledikleri net olmamakla beraber çok farklı bir istikamete dümen kırmış gibi durmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla burada navigasyonları, daha ziyade Türk İslâm'ına doğru konum belirlemiş gibi gözükmektedir. Şayet bu, siyasetin belirlediği yeni konseptte göre olmak durumundaydıysa böylesi bir role mahkûm olmamaları ve kenara çekilerek daha erdemli bir tavır göstermeleri mümkündür. Varsın şahıslar, paye ve makamlar olmadan "nesiyen mensiyya" (Meryem 19/23) kalakalsaydı. Nitekim nice zevat bu tarz davranarak Rabbinin huzuruna gitmiştir. Çünkü sözgelimi -artık neyin cilvesiyse- el-Ezher mezunu ve vakti zamanında bütün dergâhların bağlı olduğu Meclis-i Meşayih'in de başkanı olan Şeyh Saffet'in 1924'te arkadaşlarıyla birlikte hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının Türkiye dışına çıkarılması için

verdiği kanun teklifini ancak bu tarzda anlamak mümkündür. Aynı minvalde İzmirli'nin İkinci Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu bildirimlerde birinci dönemine tezat arz edecek tarzda savunduğu şu ırki iddiaları ancak ikinci İzmirli döneminin heretik yansımaları çerçevesinde yorumlamak mümkündür:

"Peygamber, kuvvetli bir ihtimalle Türk'tür. Peygamber, Türklere tecavüzü menetmiştir. Peygamber Ramazan'da bir Türk çadırında itikâf etmiştir. Peygamber Türkçe bir mektup yazmıştır. Peygamberin haremi Mariye, Türk'tür. Peygamberin Türkler hakkında hadisi vardır. Türk'ü zem hakkında bir tek hadis yoktur. Kur'an'da Türk, vasfı ile mezkûrdur. Kur'an'da Türkçe kelime vardır. Evs ve Hazreç kabilelerinin Türk olabileceği anlaşılıyor. Peygamberin ashâbı arasında bilinen üç Türk vardır. Türk olan Abdullah b. el-Mübarek, sahabe derecesindedir. Ebu Hanife Türk'tür ve içtihatları da Türk ideolojisine uygundur. Ebu Hanife kadınlara hâkimlik vermiştir. Ebu Hanife Kur'an'ı manadan ibaret görmüştür."

Buradan hareketle geçmiş ulemanın düşünce mirasından faydalanırken öncelikle onların hayat hikâyelerini, arka planlarını, özellikle -şu veya bu sebeple- kademe kademe seyreden fikrî dönüşümlerini veya konjonktürlerini de bilmek gerektiği açıktır. Değilse bu, onların hem yanlış anlaşılmasına yol açacak hem de aynı vasatı paylaşmadığımız âlimin reçetesini kendimize yazmak gibi bir hatayı tevhit edecektir. Hâl böyle olunca da ortaya çıkan hasar bize ama daha çok da gelecek nesillere olmaktadır.

Seçilmiş Kaynakça

- İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi (Metinler Kişiler)*, 2. Bsk. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 2/671-756.
- Ali Birinci, "İzmirli, İsmail Hakkı", *DİA* (İstanbul, 2001), 23/530-533.
- M. Sait Özervarlı, "İzmirli, İsmail Hakkı", *DİA* (İstanbul, 2001), 23/533-535.
- Rıza Korkmazgöz, "İzmirli İsmail Hakkı (1946)", *Mâtürîdî Öncüler: Mâtürîdî Kelam Düşüncesinin Kurucuları ve Meşhur Âlimleri*, editör: Özden Kanter, 1. Bsk. (İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2023), 308-313.

MÜLKSÜZLER'DEN GAZZE'YE: BİTMEYEN BİR SORGULAMA

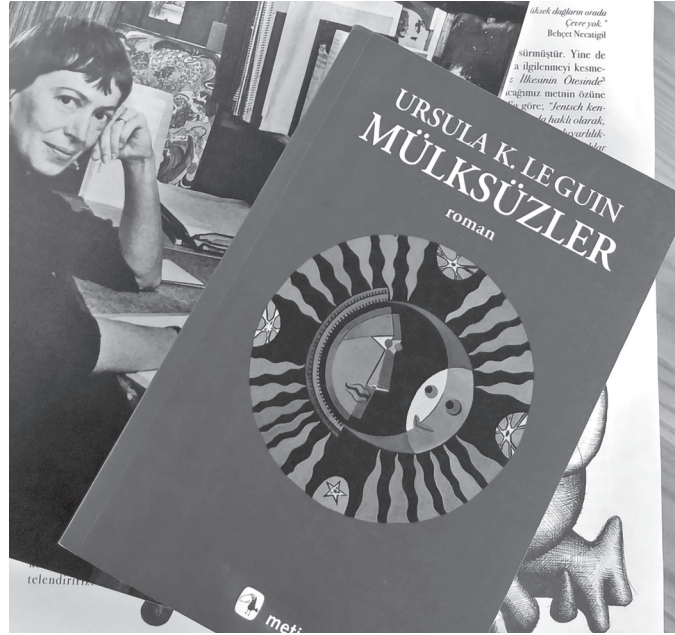
CİHAN AKTAŞ

Anarşizm, ülkemizde eskiden terörizm yerine kullanılan olumsuz bir kavramdı. Sadece sokaktaki insan tarafından değil Meclis kürsülerinde de nefretle söz edilirdi anarşistlerden. Fırsatı ganimet bilen siyasetçiler de terörizm yerine tepe tepe kullanagelmışlerdir bu kelimeyi. 1970'lerde özellikle, halkın büyük bir kısmının hafızasında anarşizm, yabancı güçler adına devleti yıkmaya yönelen, bu yolda da nice masumlara kıymakta sakınca görmemiş bir yabancı ideoloji olarak yer etti. Belki anarşizme özgü haklı sorularla yola çıkmış nice masum genç, devletler oyununun girdabında sağa sola çarparak teröre bulaştılar. Böylelikle masumane amaç ve eleştiriler kolaylıkla bastırılabilirdi.

Genel bir kabulde anarşizm kardeşlik toplumdaki barışı ve adil paylaşımı arayışın ütopyasıdır. Ve kuşkusuz anarşist teori ve hareketlerin yelpazesi bir hayli geniş. Amaca giden yolda teröre başvurmayı hak bilen küçük grupların eylemleri yüzünden yer yer yanlış anlaşılabilir, öğretinin öne sürdüğü eleştiri ve teklifler anlamını korumaya devam ediyor. Özellikle küreselleşmeye özgü çeşitli atılımların "Alternatifi yok," şiarıyla öne sürüldüğü bir dönemde, her türlü şart altında dayatılan herhangi bir otoriteye karşı bir tavır olan anarşistlerin söyleyeceği çok söz olduğu açık.

ANARŞİZM VE EDEBİYAT

Anarşizm özellikle 19. yüzyılın sanat ve edebiyatını etkiledi. Bu etki sanat ve edebiyat eserlerinin içeriğine yansımakla kalmadı, üsluplarını da

belirledi. Zamyatin'in 1920'de yayımlanan *Biz*'i, anarşizm bağlamında yazılmış ve benzeri distopik eserlere ilham veren en önemli ilk roman. Yazılışıyla bu alanda -zaman içinde- çığır açan ikinci roman ise hiç şüphe yok Ursula K. Le Guin'in *Mülksüzler*'i. İlki "Başka türlü de mümkün"ün kitabıydı. *Mülksüzler*, o eserde dile gelen Sovyetler eleştirisinin açtığı yolda ve elbette ABD'yi de sorguya dâhil etmeyi getiren yarım yüzyıllık bir tecrübenin bilgeliğini yansıtan bir roman.

Adil bir düzene yönelik mücadeleler, isimsiz, kişilerin sayısı anıldığı, şiirsiz, topraksız, ağaçsız, güneşsiz, annesiz, rüyasız, oyuncaksız kapalı bir dünyayla sonuçlanmıştı *Biz*'de. Canlı öğret-

Ursula K. Le Guin'in *Mülksüzler*'i çift kutuplu dünya düzeninin sorgulanmasının romanıydı. Roman yayımlanışının 50. yıl dönümünde içerdiği eleştiri, soru ve önerilerle hâlâ önemini koruyor.

menler yoktu orada. Haddizatında olaylar MS 26. yüzyılda geçmektedir. Anlatıcı D-503'ten Tek Devlet isimli sistemin bin yıl önce kurulduğunu öğreniriz. İki Yüzyıl Savaşları'ndan sonra kimse sistemi çevreleyen yeşil duvarın ötesine geçememiştir. Düş gücü, ameliyatla alınması gereken bir hastalıktır. Zihin saydamlaşmalıdır. İdeoloji veya sistem adına ihbarcılık, sistemli muhbirlik, ödev veya sıradan görevlerdir. Matematiksel gerçeğe, mekanik düşünceye iman beklenir yurttaşlardan. Bulvar gezilerinde ritimler madenidir. Dans, özgürlüksüzlük diye tanımlanıp reddedilir. Yeni bir ilahiyatçı profili sunan Velinimet, tanrısal bir konuma sahiptir. Koruyucuları meleklerin yerini alır. Koruyuculuk, özgürlüğü koruyuculuğudur. Seçme hakkı, *Karamozov Kardeşler*'deki büyük sorguda da ifade edildiği şekilde, "mutsuzluk" olarak görülür. Uzak gezegenlerdeki insanları, kendileri için amaçladıkları gibi kutsal ve kusursuz kılmaktır hedef. Milyonların mutluluğu içindir gaz odası. İnsanlaştırılmış makineler ve bir makine gibi kusursuz insanlar... Peki ya aşk? "Her sayının bir diğer sayıyı cinsel bir meta olarak kullanma hakkı vardır."

Beri taraftan şu gerçek de değiştirilememiştir: "Sadece boyun eğdirilmeyenler sevinebilir." D-503'e de aşk bu şekilde, bir olayla birlikte çarpar, ansızın. Yeşil Duvar'ın ötesinden esen rüzgâr yabancı ovalardan tatlı sarı çiçek tozlarını taşımıştır burnuna. Toprak yol nedir, çiçek nedir, bilmiyordur ki D-503...

Biz, 1917 devriminin imgeleri, vaatleri ve tecrübelerinin, hayal kırıklıklarının biçimlendiği, bir distopik roman. Zamyatin, kurulması için mücadele ettiği sistemin tamamen dışına çıktığı, karşısına geçtiği bir dönemde yazıyor bu kitabı. Ütopya karşıtı ilk roman olarak Al-

dous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı ve George Orwell'in *1984*'üne esin kaynağı oluyor. Sovyetler Birliği'nde sakıncalı bulunup yasaklanıyor, ancak 1988'e gelindiğinde yayımlanıyor.

BİR ROMANIN DÜNYASI

Mülksüzler'in farkı, Ekim Devrimi ve etkilerinin sönükleştiği bir dönemde yazılması. Bilim kurgu olarak nitelendirilen roman, David Harvey'in Ursula K. Le Guin'e de atıfla geliştirdiği diyalektik ütopya çerçevesinde de düşünülebilir bir içeriğe sahip. Zamyatin'in romanı bir büyüün bozununun süreğinde oluşur, 68'i takiben yayımlanan *Mülksüzler* ise bir büyü ihtiyacını yansıtır. 68 hareketi, Sovyetler tecrübesinin oluşturduğu hayal kırıklığı karşısında hâlâ "Başka bir dünya mümkün," diyebilmenin sorularıyla da yükselip yayılmıştı. *Mülksüzler*'in, işte bu mümkün dünyaların arayışını kuşatan soruların arayışıyla kaleme alınan bir başlangıç romanı olduğu söylenebilir.

Roman, birbirine zıt iki hayali gezegen olan Anarres ve Urras'ta geçiyor. Urras'ın bir uydusu olan Anarres'te kendilerine Odo'cu diyen, kişisel mülkiyet nedir bilmeyen, karşılıklı yardımlaşmaya dayalı bir hayat düzenine sahip anarşist bir halk yaşamaktadır. Urras'taki sistem ise günümüz dünyasındaki toplumsal düzeni andırır. Esasında gezegenlerin isimleri, farklı toplumsal yapılarını ifade eder. Anarres isminde anarşizm çağrışımı açıkken, kapitalist ve devletçi ana gezegen Urras'ta ABD (USA) ve SSCB (USSR)'nin harfleri fark edilir. Urras, hak ve hukukun yerlerde süründüğü, paylaşım ve dayanışma konusunda hiçbir çabası olmayan eski dünyadır, Anarres ise mazlum ve göçmenlerin umutlarına karşılık gelen menzil. Bu isimlendirmeler, yazarın Sovyetler Birliği hakkındaki olumsuz bakış açısını da gösterir. Dünya o dönemde hiç de sunulduğu şekilde çift kutuplu değildir, 68 hareketi de bir bakıma istismar edilmiş ideal ve değerlerin yeniden tanımlanışına yönelik derin bir ihtiyacın dışavurumu olmuştur.

Mülksüzler, uzun zaman önce işte böyle bir ihtiyaçla başını alıp başka bir gezegene göçen insanların farklı bir hayat kurma çabalarını konu alıyor. Anarşizmde tarifini bulan bir hayat tarzı,

romanda Odoculuk diye isimlendirilir. Onlar ne sağı solu bombalamakla ilgilidirler ne de sosyal-Darwinist Ekonomik Özgürlükçülükle. Eski Taocu düşüncede öngörölmüş, Shelley ve Kropotkin'in de geliştirdiği bir biçimle, alternatif bir düzen kurmaya çalışır mensupları. Gelgelelim hiç de kolay bir hedef değildir böyle bir düzenin tesisi, her şeyden önce hedonist vandallara terk ettikleri Urras'ınki kadar verimli bir toprağı yoktur Anarres'in. Urras'taki su kaynaklarından, verimli topraklardan ve yeşil bitki örtüsünden de yoksundur. Kuraklık yüzünden kıtlık yaşanır sürekli, topraktan çok tozla kaplıdır zemin, bu yüzden de bitki yerine çalılıklar ve gezegene özgü bir ağaç olan holum yetişir. Hayvan olarak ise yalnızca balık bulunur. Bunlara karşılık halk, Urras'ta görölmeyen bir yardımlaşma ve dayanışma sergilemektedir.

Anarşist düşünür Kropotkin'e göre, toplumların gelişmesi ancak karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayla mümkün olabilir. Odoculuk, Kropotkin'in bu görüşleri esasında, karşılıklı yardımlaşmaya ve bireysel inisiyatife dayalı, eşitlik ve ortak mülkiyeti hedefleyen bir toplum düzeni şeklinde tanımlanır romanda. Bu düzenin mimarisi de komün hayatına göre şekillenmiştir. Binalar tek katlı, yalın ve sadedir. Urras'takinden farklı olarak insanlar sade giyimlidir.

Gerçi her iki gezegen de aşırılıklar ve buna bağlı oluşan yoksunluklar yüzünden yerleşimcilerinin potansiyellerini keşfetme veya değerlendirmede ket vurucu bir yapı sergilerler. Urras medeniyet açısından değerlendirildiğinde albenili görünse de insan ilişkileri konusunda yoksul ve engelleyicidir. Anarres'de ise, yardımlaşma kültürüyle kazanılan erdemlere karşılık yaşama şartları sönük ve yorucudur.

Günün birinde Anarres'li fizikçi Shevek, eşzamanlılık teoremini geliştirmek üzere Urras'a doğru yola çıkar. Birbirine zıt hayatlar böylelikle Shevek'in bakış açısıyla sürekli karşılaştırılır ve analize tabi tutulur. Günümüz dünyası zaviyesinden bakıldığında, bu analizlerin sonuçları o kadar da şaşırtıcı gelmeyebilir. Bir tarafta çeşitli mahrumiyetlere katlanılarak, olumsuz şartlar altında hayatta kalma mücadelesi verilirken, diğer tarafta bereketli topraklarda bolluk ve ra-

hatlığa dayalı bir hayat tarzı fütursuzca sürdürülür. Anarres'teki kuraklık, kıtlık, toz ve fırtına hayatı zorlaştırırken, Urras'ta bolluk, su, biyolojik çeşitlilik ve ihtişam hayatı rahat ve kolay kılmaktadır. Beri taraftan, Anarres'te zor şartlarda yaşamayı gerekli kılacak direnç, paylaşım kültürü, yeterli miktarda tüketim ve başkalarının haklarına saygılı özgürlük ahlakı yerleşmiştir. Buna karşılık Urras'ta kapitalist düzen benzeri toplumsal ayrışma, negatif özgürlük ve aşırı tüketim hâkimdir. Anarres halkı, olumsuz şartlar karşısında ayakta kalma çabası içinde, dayanışma, kanaatkârlık gibi erdemleri içselleştirmiştir. Urras'ta ise hâkim kapitalist düzenin oluşturduğu rekabet ve tüketim yarışı, bununla gelen toplumsal ayrışma, sürekli bir huzursuzluk kaynağıdır. Özgürlüğün keyfilik olarak anlaşılmasının getirdiği problemleri de eklemek gerekiyor bunlara.

Urras'tan büyük bir yılgınlık içinde uzaklaşan Shevek ise, Anarres'te de umduğu hayatı bulamaz. İktidar ilişkileri orada da yetenekli ve yaratıcı insanlar için engeller oluşturmaktadır. Başka bir dünya ise hâlâ mümkündür. Bambaşka bir dünya belki de sadece bir arayışın zemininde gelişen ilişkilerin, dayanışmanın ve kardeşliğin, paylaşmanın ve diğerkâmlığın sürekli çırpınışıyla oluşumunu sürdürecektir.

50 YIL SONRA MÜLKSÜZLER'İ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Yayımlanışının 50. yıl dönümünde *Mülksüzler* içerdiği eleştiri, soru ve önerilerle hâlâ önemini koruyan bir roman. Aradan geçen zaman içinde önemli olaylar yaşandı. 1979'da İran Devrimi gerçekleşikten 12 yıl sonra Sovyetler Birliği dağıldı. Bir bakıma Anarres'in, 1917 Devrimi'nin ardından komünizmin mazlumlarda büyük umutlar oluşturmuş yönünün çöküşünün son aşamasıydı Sovyetler Birliği'nin dağılması. İran Devrimi ise, Irak Savaşı'nın da etkisiyle devrim gerçekleşirken yükselen özgürlük şiarını paranteze almak suretiyle bir savunma kabuğu oluşturmaya yöneltti potansiyelini.

Geçen yıllar içinde tırmandırılan çeşitli krizler, silah endüstrisi gibi hayal satan şirketler için de elverişli zeminler oluşturdu. Kapitalizm tüketimi-

me dair keyfi öylesine merkeze yerleştirdi ki geçmiş yüzyıllarda ütopyaların ve binlerce yıldan beri de dinlerin öne sürdüğü değerler marjinalleşme tehdidiyle karşı karşıya kaldılar.

Böylelikle kapitalizmin küreselleşmesinin önünde hiçbir engel kalmadı. Kendi ülkelerimizde hatta şehirlerimizde nice Anarres'ler, nice Urras'lar var. Tutunamamışlar bir ümitte köylerine doğru yola çıkar, ayrıcalıklarını yitirmekten korkanlar türdeşleriyle sitelere kapanır. Anarres'te yükselen aktörler arasında ahlaki problemlerden kaynaklanan açmazları çözmek için Urras'a dâhil olanların bir çarpılma yaşaması da az görülmez.

Yazarın kızı Elisabeth Le Guin, romanın siyasi imalarını 13 yıl önce 53 yaşında üçüncü kez okuyana kadar gerçek anlamıyla kavrayamadığından söz eder *Kitaplık* dergisindeki söyleşisinde. Aynı zamanda annesinin, her ne kadar bir umut kaynağı olarak sunsa da anarşizmi eleştirmekten geri kalmadığını hatırlatır ve şöyle devam eder: "Aslında Ursula'nın romanda sergilediği hayal gücünün gerçekten de çarpıcı olan marifetlerinden birinin, anarşist ideallerin gündelik yaşamın ve insan doğasının baskıları altında en çok boyun eğeceği yerleri görme imkânı yaratması olduğunu düşünüyorum."

Sıfır noktasına doğru çekiliş sürecinin kapitalizm tarafından sürü yerine konulan ve bir alternatifin yokluğu şiarına teslim olmuş zihinlerdeki etkisi şimdilik işleri kendi hâline terk etmek oluyor hem de dijital teknolojiye has, komplo teorileriyle uyumlu görkemli sloganların eşliğinde. Toptan bir yok oluş, ilahi bir ceza veya distopik romanlarda olduğu gibi gezegen ötesinden gelen güçlerin dünyayı işgali gibi korkutucu hayaller sinemayı ve edebiyatı istila ediyor.

Zizek'in de yenilerde bir konuşmasında vurguladığı gibi, son yıllarda bir yandan distopik roman ve filmlerde, bir yandan da yok oluş roman ve filmlerinde bir artış gözlemliyoruz. Bunun bir sebebi çileli mücadelelere mal olan ve büyük umutlarla gerçekleştirilen devrimlerin başarısızlığıysa, diğer bir sebebi de küreselleşme ile birlikte egemenliğini güçlendiren kapitalizm karşısında duyulan kapana kısılmışlık hissi ve buna bağlı teslimiyettir. Thatcher 1980'lerin baş-

larında "Alternatifi yok," demişti, bunu Harvey *Umut Mekânları*'nda defalarca belirtir. Biz bu umut kıran ve köşeye sıkıştıran şiarı daha sonra da sıkça duyduk.

Şüphesiz mekân ve aidiyet arasında büyük bir bağ var. Umut duyabilmek ise artık göçmenliğe zorlanan kalabalıklar için bir lüks. İlki bir kapatmaya maruz kalmış, diğeri ise paranın belirlediği bir kapanmayı imleyen Gazze ve Las Vegas arasındaki hayat uçurumu distopik bir romanda sergilenen ürkütücü ayrılıklardan hiç de geriye kalır değildir. Birinin etrafı işgalcisinin ördüğü çelik duvarla kaplı, diğerinki ise emeksiz para kazanımı keyfini yerleştiren gangsterlerin imgeleriyle. Bu noktada akla, Le Guin'in üzerine çok konuşulan hikâyesi "Omelas'ı Terk Edip Gidenler"i de geliyor. Herkesin mutlu bir hayat sürdürdüğü Omelas'ta bunu sürdürebilmenin tek şartı, bir bodrum katında, zor şartlar altında ve büyük acılar çekerek yaşayan bir çocuğun varlığının bilgisini kabullenmektir. O çocuk dünyada yer değiştirir bazen ama altmış yıla yakın bir süreden beri Gazze'ye kapatıldığının bilgisine sanki yeni erişmiş gibidir dünyamız.

Ursula K Le Guin'in *Mülksüzler'i*, çift kutuplu dünya düzeninin sorgulanmasının romanıydı. İlk kez bir kadın yazar bir kurguyla verili dünyaya özgü sorgulamaların konformizmini aştı. Kızının ifadesiyle de Le Guin "Herhangi alternatif bir 'izm'i tamamen kabul etmeyecek kadar akıllı ve insan doğasının fazlasıyla farkında olmasına rağmen kapitalizme karşı uygulanabilir alternatifler bulmak, keşfetmek için sonuna kadar çabaladı." Silah, ilaç ve eğlence endüstrisinin oyuncağı hâline gelmiş görünen günümüz dünya düzeninin romanı yazılacaksa ki elbet yazılır, amansız yalnızlığında seksen yıla yakın bir süreden beri verdiği mücadelenin ardından dünyayı bir kez daha iki kutuplu hâle getiren bir etki uyandıran Gazze kadar hiçbir mekân, hiçbir "uzak gezegen" bunu hak etmez. Anarres, neticede romancı muhayyilesinin gerçek mekânların esiniyle hayal ettiği bir gezegen. Gazze ise on yıllardır yaşadığı ve giderek pervasızlaşan katliamlarla, "Başka bir hayat mümkün olmalı!" şiarını yeniden yükseltme sorumluluğunu yüklüyor dünyaya.

CUMA KAYITLARI

ARAMAK VE OLMAK

AYTAÇ ÖREN

Çok karıştırıyoruz hayatımızı. Bu yüzden hayata ve hayatımıza baktığımızda çok karmaşık geliyor. Çünkü hep bir arayış içindeyiz. Konuşuyoruz. Bulmak, bizim için kutsal bir şeye dönüşmüş. Saatlerce, günlerce, aylarca, yıllarca ve nihayet bir ömre dönüşüyor aramak. Neyi arıyoruz? Aradığımız şey elimizin altında olamaz mı? Ya aramak bir şeylerin bahanesiyse. Olmaktan kaçışımızın bahanesi. Olmak önümüzde erteleyip durduğumuz bir şey. Ve fark etmiyoruz, olmak aslında tam da aradığımız şey. Olmak, ama niye olamıyoruz?

Her sabah o gün olacağımız şeyle kalkıyoruz. Güne bir umutla sarılıyoruz. Ama hayata dönük pratiklerimiz olmayı bir türlü içimizde tutamıyor ve olmak bizden ayrılıyor. Ne kadar çabuk kopabiliyor bizden ve bizler de ne kadar kolay normalleştiriyoruz. Âdem de olmak ile sınılandı ve göğün yüzünden yerin yüzüne sürüldü. Olmakla kendi ayrıştı ve bize ondan miras kaldı bu ayrışma. Bir araya getirince bunları, bir de bir arada tutmak çabası, zorlu çabası bize

kaldı gökyüzünün altında. Gün geçerken, çabalar yorgunluğa dönüşürken aramak araya girdi. İnsanın olmakla kendi arasına sıkıştı aramak. Olmak aramaya dönüştü sinsice. Her akşam o gün bittiğinde olamamakla yatıyoruz. Uykunun ağırlığı ile zihnimiz hemen arayışlara kayıyor, günün bahane raporunu çıkarma işine girişiyoruz.

“OLMAK” YARATILAN HER ŞEYİN ASIL/ASİL SESİDİR

Duyduğumuz her bağırs, içimizden bize gelen her fısıltı, öfkenin her haykırışı dağılanın, dağınık olanın, dağılmış olanın kendini toplama, toparlama sesidir. Huzursuzluğumuzun uyarısıdır. Musa'nın yol arkadaşı ile yolculuğu bir arayış değil bir olma yolculuğudur. Olmak, ken-

Kur'ân okumaları sözün sahibini ve sözün fitratını hatırlatıyor, unutma ile bilme arasındaki boşluğu tekrardan dolduruyor. Bütün okumalar ve okumalar üzerine yapılan konuşmalar, 'Bir'in etrafında dönmüyorsa o zaman insan gibi ölümlü kalıyor gerçeğe.

dini birleştirmek, kendini "Bir" ile tamlamak, yabancı kalınan yaşama -yere ve göğe- oranın bir şeyi/biri olarak katılmak. Yunus olmayı çok önemsemi ve olamadığını, olamayacağını zannetti. Terk etti olması gereken yeri ve olması gereken kendini. Ama yeni bir olma imkânı açıldı onun önünde ve bizim önümüzde. Olmaktan başka çare yok dendi.

SÖZ "OLMAK"IN DOĞASINA TESLİMDİR

Tekten açıldı kapı. İçerisi tekin genişlemesi ile doldu. Ve insan teki çok gördü. Elma ağacının yeryüzündeki gölgesine yöneldi. Genişin merkezindeki Bir'i seçemedi. Oysa söz tekten çıkmıştı, düşünceye bürünmüş, edebiyata boyanmış, yasaya dönüşmüş, başkaldırıya aracı olmuştu. Sözün sahibi ve tekliği, aramak adına örtülmeye çalışıldı. Ama söz kendini bulamadı ve söz aramaya/arayıya zorlandı. Oysaki o "olmak"a teslim edilmişti. Ve "olmak"ın doğası sözü insan dışında konuştu.

Görüyoruz, şahit oluyoruz, etrafımız ve coğrafyamız. Üzülüyoruz, yapmak istiyoruz ama elsiz ve ayaksız kalıyoruz. Söz rüzgârları esiyor kulağımızın etrafında. İçimiz üşüyor, dışımız yanıyor ve kendimizle bir olamıyoruz, kendimizin taşıdıklarını dışımızda olanlarla bir edemiyoruz. Olmak problemi

büyüyor, her tarafımızdan saçılıyor ve bile bile kafamızı çeviriyoruz. Acının sessiz hırıltısı canımızı yakıyor ama kafamız başka yere dönük.

CUMA "OL"MANIN TAZELENDİĞİ ZAMAN

Bir cumaya daha yaklaşırken olmak yerine hemen sığınmak istiyoruz. Gözümüzün önünde varmak istediğimiz bir yer/ yuva var, yüreğimizde hayali gerçekleştirmek isteyen bir insanın heyecanı var. Biliyoruz ki sığınmacıdır müslüman. Yurtsuz, evsiz, mülksüz ve dünyadan kimsesiz. Bir tezat görünür buna rağmen dünyaya sığınması. Bir gözü arkada, bir gözü önünde. Ama kaçış yolları tutulmuş bir mekândır dünya. "Ölüm sarhoşluğu bir gerçek olarak çöker. İşte bu, senin kendisinden kaçıp durduğun şeydir." denir." Oysa kaçmadığımızı zannederiz. Nasıl doğasına ve Yaratanına uygun bir söz, harfler canlandı, kelimeler söz oldu, içimizde yer buldu.

Cuma olmak günü, olmanın bir fırsatı. Aramak, olmaktır, olabilmek. Salih, İbrahim, İmran, Zekeriya gibi "ol"mak. Dosdoğru "ol"mak. Aramaya devam edenler durduramıyor kendilerini ve ölüm bir gerçek olarak çöküyor üstlerine. Aramayı bitiremeyenlere yaratılan mizan dur diyor. Ölüm oluyor, çünkü ölüme olmak emredilmiş.

FARK ETMESEN DE SÖZLER YARATANIN ETRAFINDA DÖNER

Kur'ân okumaları sözün sahibini ve sözün fitratını hatırlatıyor, unutma ile bilme arasındaki boşluğu tekrardan dolduruyor. Bütün okumalar ve okumalar üzerine yapılan konuşmalar, "Bir"in etrafında dönmüyorsa o zaman insan gibi ölümlü kalıyor gerçeğe. "Bir"e karşı sözler, yazılar ve okumalar kendi doğasına karşı hareket edişinin cezasını çekiyor ve yaratılmış ve düzen verilmiş sözün yapısına boyun eğiyor. "Ol"uyor. O heyecanı sönüyor ve insanın kaçıp durduğu ölümlü o da yüzleşiyor. Okumalar, konuşmalar ve sözler doğasını, kaynağını ve yaratılmışlığını içinde barındırıyor. Ne kadar çekilse de bir tarafa varlığına dönük kalıyor ve eninde sonunda teslim oluyor. "Bir"i gösteren işaret içinde yıldız gibi parlıyor. Çünkü "olmak" ona emredildi.

Sohbetin içinde saat ayrılığı vurmaya başlayınca, ayaklar kalkmakta zorlaşınca, bir haftalık vedanın ağırlığı hüznü çökünce dostları mutlu eden, kapanan cilt arasındaki "Bir" in sözlerinin hâlâ kulaklarında çınlaması oluyor. Aramak, olmaktır. Tüm "ol" denilenlere "ol"arak karışmaktır. "Ol"a isyan bir sarhoşluk, ölümü perdeleyen beyhudelik ve çıkışı olmayan bir mahkûmiyet. Ol ile barışınca arayış duruyor, kalabalık sadeleşiyor, dağınıklık birleşiyor.

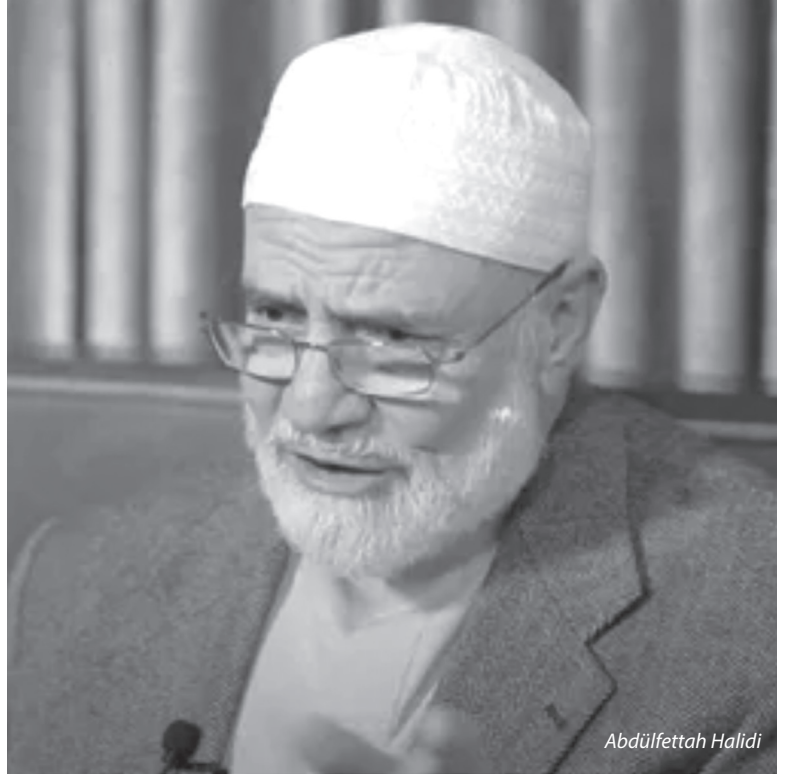
Salondan biraz daha "ol"arak ayrılıyor...

FİLİSTİN MESELESİ ÜZERİNE KUR'ÂN GERÇEKLERİ

RANA SÜLEYMAN

Filistin asıllı Ürdünlü Müslüman âlim Abdussalah Abdülfettah Halidi (1947-2022) tefsir alanında kaleme aldığı çok sayıda eseriyle tanınmış, Ürdün'de başta Câmî'atü'l-Ulûmi'l-İslâmiyye olmak üzere çeşitli üniversitelerde uzun yıllar ders vermiştir. Yazar, Seyyid Kutub'un eserlerinden etkilenmiş ancak kişisel bir bağlantıları olmamıştır. Bu yazımızda onun eserlerinden *Haqâ'iq Qur'âniyya hawla al-Qadiyya al-Filasîniyya* (Filistin Meselesi Üzerine Kur'ân Gerçekleri) isimli kitabının değerlendirilmesi yapılacaktır.

Halidi 1995 yılında kaleme aldığı bu eserinde, Filistin meselesi etrafındaki gelişmeleri, Yahudilerin, Arap ve Müslüman ülkelerdeki yayılmasını Kur'ân'a göre açıklamaya çalışmaktadır. Yahudilerin karanlık geleceklere doğru ilerlediklerine, ne kadar genişler, güçlenir ve üstünlük sağlarsa sağlasınlar o kaçınılmaz ve yıkıcı kaderlerine yaklaştıklarına dair inancını arttırdığını ifade etmektedir. Yazar, Yahudi baskısı ve zulmünden bahsettiği bu eserinde, Filistin halkının bir dizi acı ve adaletsizlik yaşadığını belirtmektedir. Ona göre kutsal toprakları hatırlama ve

Abdülfettah Halidi

savunma çabası içindeki her Müslüman, aslında kendi durumu ve hikâyesiyle birlikte ellerini tüm dünyaya uzatmıştır. Halidi Yahudilerin bankaları, ekonomiyi ve büyük güçleri kendilerine hizmet etmek üzere kontrol altında tuttuğunu da belirtmektedir.

Halidi günümüzde birçok kişinin, Yahudilerin oluşturduğu veya oluşturmak istediği İsrail

adındaki devletin gücünden etkilenebileceğini ifade etmektedir. Hatta bazılarının “Yahudilerin (İsrail'in) arkasında duran tüm güçlere karşı nasıl durabiliriz?” veya “Her şey onların kontrolünde, bizim elimizde hiçbir şey yok!” şeklinde düşünebileceğini kaydettikten sonra Kur'ân merkezli açıklamaları ile bu düşünceleri çürütmeye başlamaktadır. Bu konuda; ki-

min Yahudilere Kur'an'ın perspektifinden bakarsa onlar tarafından asla aldatılmayacağını ve kimin Kur'an'la donanırsa Yahudilerle cihattan asla yorulmayacağını belirtmektedir. Ayrıca yazar, Filistin davasını Kur'an'ın gerçekleri temelinde ele alan kişinin bir karış topraklarından bile vazgeçmeyecek Yahudilerle müzakere etmeyeceğini ifade etmektedir. Kur'an'a göre Yahudilere hiçbir zaman aldanılmaması gerektiğini kaydetmektedir.

KUR'ÂN'DA FİLİSTİN VE YAHUDİ PLANLARININ İSLÂMÎ DİRENİŞLE KARŞILAŞMASI

Halidi eserinde, "Savaşın sonunu görmemizi sağlayan Kur'an gerçekleri nelerdir?", "Kur'an-ı Kerim bize Yahudiler ve Müslümanlar arasında bir toprak parçası için yapılan bu savaşın sonunu gösterebilir mi?" sorularının cevaplarını genişçe vermektedir. Yazar öncelikle, Yahudilerin Filistin ve Nil ile Fırat nehirleri arasındaki mübarek toprakları ele geçirmek için kirli planlarının olduğunu belirtmektedir. Bu planların uygulanması için uzun süre çalıştıklarını ve istediklerinin büyük bir kısmını başarıyla gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Hatta şu an bile bu planların gerçekleşmesini tamamlamak için çalışmalarını sürdürdüklerini vurgulamaktadır. İkinci olarak, yazar, Yahudilerin ve planlarının karşısında duran sağlam ve militan bir öngörü eksikliğinin bulunduğunu belirtmektedir. Bu eksikliğe rağmen, birkaç kişinin durumun ciddiyetinin farkına vardığını, kutsal toprakları korumak, ümmetin onurunu savunmak için mey-

dan okumayı ve yüzleşmeyi kabul ettiğini dile getirmektedir. Halidi, savaşı kazanacak olanların bu az sayıda insan olduğunu, bu seçilmiş gruba katılarak bu toprakların korunmasına katkıda bulunmanın önemini vurgulamaktadır. Özellikle elde edilecek zaferin "biz"le sağlanmasını ve bu savaşta tek silahın Kur'an-ı Kerim olduğunu ifade etmektedir.

Filistin topraklarının ve çevresinin kutsal ve mübarek bir yer olduğu gerçeği, Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından da kabul edilmektedir. Halidi, Enbiyâ Suresi 21/71 ayeti ("*Onu da Lût'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık.*") örneğinde bu toprakların Müslümanlar için de kutsal olduğunu, Filistin ve çevresindeki tarihsel tezahürler üzerinden açıklamaktadır. Filistin ve çevresinin, Allah tarafından kutsanmış iman diyarı, temizlik, fazilet, kararlılık, habercilik, ribat ve şehitlik diyarı olduğunu, belirli bir kavme özgü olmadığını anlatmaktadır. Filistin ve çevresi İslâm inancı ve tarihi açısından önemli bir coğrafyadır. Bu bölge, İslâm'ın temel değerlerinin yaşandığı, korunduğu ve savunulduğu bir merkezdir. İnananlar için kutsal kabul edilen bu topraklar, imanın yeşerdiği, fazilet ve erdemlerin sergilendiği bir yer hüviyetindedir. Aynı zamanda burası çatışma ve cihadın da merkezi olarak tanımlanmış, şehitliklerin ve direnişin sıkça yaşandığı bir yer diye nitelendirilmiştir. Peygamberlerin hicret ederek bu topraklarda yaşaması, müminlerin mücadelelerinin burada gerçekleşmesi ve İslâm

devletlerinin bu coğrafyada kurulması Filistin ve çevresinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu durum bölgenin İslâm dünyası için ne denli hayati bir değere sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Halidi eserinde tarihe de değinmekte, İsrailoğulları'nın mümin nesilleri Hz. Davut (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.) gibi peygamberlerin liderliğinde bu topraklarda mübarek bir İslâm yönetimi kurulduğunu hatırlatmaktadır. Onun ifadesine göre İsrailoğulları arasında inananların bulunduğu, ancak çoğunluğunun kâfir ve zalim olduğu bir gerçektir. Allah, kutsal olan bu topraklardan mümin nesillerin kâfir torunları Yahudileri küfürleri ve zulümleri nedeniyle uzaklaştırmış ve yeryüzüne dağıtmıştır. "*Vaktiyle Rabbi İbrahim'i bazı sözlerle sınavıp da İbrahim onları eksiksiz yerine getirince, 'Ben seni insanlara önder yapacağım' buyurmuştu. İbrahim, 'soyundan da' deyince Rabbi, 'Vaadim zalimleri kapsamaz' buyurdu.*" (Bakara Suresi 2/124) Allah, Hz. İbrahim'e kutsal toprakları vasiyet ettiği zaman, Hz. İbrahim Allah'a çocuklarının ve soyundan gelenlerin payını sormuştur. Allah ise ona, soyundan gelen müminlerin toprağın ve imanın mirasını aldığını bildirmiştir. Ancak zalimlerin ülkeyi miras almaktan mahrum kalacakları belirtilmiştir. Bu, Hz. İbrahim'in soyundan gelen müminlerin bu toprakları miras alacaklarına dair bir sözdür ve zalimlerin bu mirastan mahrum bırakılacaklarını vurgulamaktadır.

Allah, Hz. İbrahim'e kutsal toprakları vasiyet ettiği zaman, Hz. İbrahim Allah'a çocuklarının ve soyundan gelenlerin payını sormuştur. Allah ise ona, soyundan gelen müminlerin toprağı ve imanın mirasını aldığını bildirmiştir. Ancak zalimlerin ülkeyi miras almaktan mahrum kalacakları belirtilmiştir.

İSLÂMÎ PERSPEKTİFTEN KUTSAL TOPRAKLAR VE YAHUDİ DEVLETİNİN KADERİ

Halidi, Kur'an'da, Yahudilerden, Hıristiyanlardan veya müşriklerden herhangi birinin Hz. İbrahim'e bağlılığını kabul etmediği gerçeğine dikkat çekmektedir. Yahudiler ve Hıristiyanların Hz. İbrahim'in soyundan gelmeleri gerçeği, onların Hz. İbrahim'le imani bir bağa sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Onların inkâr etmelerinin soy bağıyla değil din ve iman bağıyla ilgili olduğu belirtilmektedir. Her peygamberin Müslüman olduğunu Kur'an doğrulamıştır. Gerçek şu ki yeryüzündeki ilk iki caminin kurucusu Hz. İbrahim dininin varisi, soyunun son halkası ve peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Yazar, İsrailoğulları kelimesinin bir kısmının mümin, çoğunun kâfir olan halkı ifade ettiğini, Yahudi kelimesinin ise yalnızca ırkçı, milliyetçi ve mezhepsel anlamlar taşıyan katı isim olduğunu belirtmektedir. Halidi kendini dinî bir mirasa bağlı gibi göstermek isteyen İsrail'in, dinî duyguları kullanmak suretiyle dünya genelindeki Yahudileri kandırdığını ifade etmektedir.

Halidi bu eserinde Kur'an'ın Beni İsrail isminden Yahudiler ismine geçişinin bazı hikmetler taşıdığını, bunların başında

ise Kur'an'ın iki isim arasında ayırım yapması olduğunu belirtmektedir. Medeni ayetlerde Yahudiler kelimesinin sekiz kez kinama bağlamında geçtiğini, Hz. Muhammed'in peygamberliği sonrasında ve ona iman etmedikleri için Yahudilerin kullanıldığını aktarmaktadır. Kutsal toprakların halifelığının önceki peygamberlerden Peygamberimiz'e geçtiğini, İsrâ gecesi bu toprakların anahtarlarını teslim aldığına, peygamberlere selam vererek onlara namazda imamlık yapmasına detaylı şekilde yer vermektedir. İsrâ Suresi'nde Mescid-i Aksâ'nın varlığını ve Müslümanlar için özel bir yer olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Tam inşa edilmese de Şam ve çevresinin fethinden önce Mekke'de inen bir surede Mescid-i Aksâ adının kullanılmasının onun daha önce var olan bir mescit olduğuna delalet ettiğini söylemektedir. Ona göre binlerce yıl boyunca önceki peygamberlerin orada namaz kılmasının onun gelecekteki durumuna da işaret ettiğini belirtmektedir.

Halidi, Fırat ve Nil nehirlerinin İslâmî nehirler olduğunu ve aralarındaki toprakların kutsal olduğunu yazmaktadır. Ona göre, Hz. Muhammed, Miraç gecesi bu nehirleri cennet nehirleri şeklinde görmüştür, bu da bu iki nehrin önemini vur-

gulamaktadır. Tarih, Fırat ve Nil'in önemini göstermektedir. Böylece yazar bu nehirlerin aralarındaki toprakların Medeni ayetlerin beşiği, peygamberlerin toprağı ve ilahi kitapların indirildiği yer olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, yüzyıllar boyunca bu toprakların kontrolü için çekişme yaşanmıştır. Halidi, bu bölgenin İslâmî inanca sahip, mübarek ve kutsal olduğunu belirtmektedir ve bu imani gerçeği teyit etmek, zihinlerde sağlamlaştırmak için bu vurgunun önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu toprakların İslâmî inançla ilişkilendirilen kutsal topraklar olduğu ve Yahudi devletinin ortadan kalkmasının mukadder olduğu belirtilmektedir. Bu noktaya ulaşmak içinse uzun, zorlu ve sancılı bir süreç gerektiği, fedakârlık yapılması ve acıların yaşanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu sürecin çaba ve cihatla gerçekleşeceği ise hususen vurgulanmaktadır.

YAHUDİLERİN GELECEĞİ VE ALLAH'IN GAZABI

“Onlar size incitmekten başka zarar veremezler. Sizinle savaşlırlarsa geri dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez. Allah'tan bir ipe ve insanlardan bir ipe tutunmadıkça, nerede bulunurlarsa bulunsunlar; onlara alçaklık damgası vurulmuş; Allah'ın

gazabına uğramışlar ve aşağılanmaya mahkûm olmuşlardır. Bu, onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri yüzündendir. Bu cüretleri de onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır." (Âl-i İmrân Suresi, 3/111-112). Halidi, ayetlerin, Yahudilerin Müslümanlara sadece maddi zarar vereceklerini doğruladığını belirtmektedir. Söz konusu zararın bedenleri, malları ve hayatları etkileyen saf bir maddi zarar olduğunu vurgular fakat bu zararın kaçınılmaz olduğunu ve herhangi bir çatışma ve meydan okuma içine giren herkesin bununla karşılaşması gerektiğini belirtmektedir. Kalbine ulaşamayan ve inancıyla bağlantılı psikolojisi zayıflatamayan Müslüman savaşçının kararlılığının yok edilemeyeceğini kaydeder. Halidi, bu ayetlerde, Allah yolunda hakikaten mücadele eden gözetilmiş kişilerin karşısında Yahudilerin asla galip gelemeyeceğinin vurgulandığını, dolayısıyla Müslümanlarla Yahudiler arasında dengeli bir savaşa girildiği takdirde Yahudilerin kaçacaklarının ve yardım göremeyeceklerinin altını çizmektedir. Ona göre bu, kesin bir hakikattir. Allah'ın, Yahudilere dünyadaki hayatlarında zayıflık, alçaklık ve eziyeti yazdığını belirtir ve nerede olurlarsa olsunlar, güç kazanmaya çalışsalar bile eziyetin onları takip edeceğini ifade etmektedir.

Halidi yukarıdaki ayetlerin, Filistin'deki Yahudilerin geleceğini anlattığını ve bunun karanlık ve umutsuz bir gelecek olmanın başka bir anlama gelmedi-

ğini ileri sürmektedir. Üstelik bu zamanın çok kısa olduğunu, bu yüzden de Allah'ın onu bir ip olarak adlandırdığını ifade etmektedir. Yazar bu ipi hem Allah'ın ipi hem de insanların ipi şeklinde açıklamaktadır. Allah'ın ipi, onun hikmetli iradesi ve takdiriyle Yahudilerden kısa bir süre için zilleti kaldırması ve onlara Filistin topraklarında bir varlık, hâkimiyet vermesidir, ancak sonra onlar orada bozgunculuk çıkarırlar. İnsanların ipi ise, küçük ya da büyük herkesin farkında olduğu maddi ve manevi destek anlamına gelmektedir. Ayete istinaden Filistin topraklarında Yahudi varlığının yapay, dolayısıyla geleceğinin olmadığını ve varlığının sona ereceğini belirtmektedir.

Halidi, Yahudilerin Rablerinden gazaba uğrayacaklarının bir gerçek olduğunu teyit etmek için bu kez A'râf Suresi'nin 7/152. ayetini örnek vermektedir: "*Allah buyurdu ki: 'Buzağıya tapanlar yok mu, işte onlara mutlaka rablerinden bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.'*" Ancak bu ayetin sadece buzağıya tapınan Yahudilerden bahsetmediğine, genel anlamda tüm Yahudileri kapsadığına, çünkü günümüzde bile bazı Yahudilerin hâlâ altın buzağıya tapmaya devam etmekte olduklarına yer vermektedir. Bakara Suresi 2/90. ayete istinaden ("*Böylece onlar gazap üstüne gazaba uğradılar.*") gazaba uğrayanların başarıya ulaşamayacaklarını vurgulamaktadır. Bu sebeptendir ki Yahudilerin yaşamı, tarihi ve yolculuğunun tamamı Allah'ın

gazabı altındadır. Gazaba uğrayanlar başarıya ulaşamaz, hedeflerini gerçekleştiremez ve varlıklarını sürdürmezler.

SONUÇ

Halidi'nin Filistin meselesini Kur'an'ın ışığında incelediği *Filistin Meselesi Üzerine Kur'an Gerçekleri* adlı eseri, Yahudi planlarını, Filistin'in kutsallığını ve İslâmî direnişi ayrıntılı bir şekilde değerlendirmektedir. Ayrıca İsrail'in varlığına ve Yahudi devletinin kaderine dair İslâmî inançtan hareketle çarpıcı öngörülerde bulunmaktadır. Eserde vurgulanan önemli noktalardan biri de Müslümanların bu mücadeleyi yalnızca maddi boyutta değil aynı zamanda hakikat temelli olarak da sürdürmeleri gerektiğidir. Halidi, Filistin'in Müslümanlar için kutsal boyutunu vurgulayarak, bu toprakların İslâm'ın temel değerlerinin yaşandığı ve korunduğu bir merkez olduğunu ifade etmektedir.

Netice itibarıyla Halidi, Müslümanların bu mücadelede hem manevi hem de fiili olarak aktif olmaları gerektiğini savunmaktadır. Çünkü İslâm inancına göre Müslümanların kutsal toprakları koruması gerekmektedir. Değerlendirmesini yaptığımız Halidi'nin bu çalışması Filistin meselesini İslâmî bir perspektifle ele alarak, Yahudi planlarına ve İsrail'in varlığına karşı durmanın önemini vurgulayan önemli bir eserdir. Hâsılı yazar Filistin meselesine dair derinlemesine bir inceleme sunarak, okuyucuları İslâmî değerler temelinde düşünmeye ve davranmaya teşvik etmektedir.

D. MEHMET DOĞAN VE BİZ 47'LİLER

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Aralık 2021'de Teoman Durallı'nın vefatını öğrendiğimde onu yeni tanımaya, anlamaya, dinlemeye başlamış ve *Öyle Geçer ki Zaman* nehir söyleşisini okumuş ve çok etkilenmişim. TRT 2'deki konuşmalarından birkaçını izleyerek de gecikmemden ötürü hayıflanmışım. Meğer bizim şair arkadaşımız İhsan Deniz onun öğrencisiymiş. Kendisine sormuştum hocasını. O yıllarda sessiz, sakin, derslerinden gayri alakası bilinmeyen bir sima diye anlatmıştı. Zaten Türkiye onu en fazla televizyon programları sayesinde tanıma fırsatı bulmuştu. Her neyse burada benim açımdan asıl mesele onun da bizler gibi 1947 doğumlu olmasıydı. Doğrusunu söylemek gerekirse onun doğum tarihini öğrendiğimde kendi hayatım üzerine her zamankinden fazla bir hassasiyet ve dikkat sahibine dönmüştüm.

GIYABİ TANIŞMALAR

Gelelim asıl yazımın konusu bir başka 47'li merhum dostum D. Mehmet Doğan'a. Nurettin Topçu Hoca'nın ilk sayısı Şubat 1939'da yayımlanmaya başlayan *Hareket* mecmuası aynı tarihlerde bu camiada söz söyleyen, iddia sahibi herkesten ayrı bir yerde duruyordu. Anadolu-cu, toplumcu yaklaşımı özellikle

Metin Önal Mengüşoğlu ve D. Mehmet Doğan

benimsemiş, Batı tahsilinden aldığı espriyi Müslüman Anadolu ruhuyla mezcetmeye çalışan bir çabanın sürdürücüsüydü. Dönemin siyasi atmosferi ve ekonomik nedenlerle kapanıp açılıyor, bizim doğum tarihimiz olan 1947 yılında bir kere daha hayat buluyormuş. Ben ve elbette benim gibi bizim bütün 47'liler bu mecmuanın 1966 yılında *Fikir ve Sanatta Hareket* adıyla bir yeni çıkışı sırasında bu giyabi tanışmayı yaşadık. Ve evet, Ocak 1966 yılında Nurettin Topçu Hoca'nın nezaretinde yeniden yayın hayatına başlayan *Fikir ve Sanatta Hareket* mecmuasının ilk sayısının kapağında, yürüyen iki ayak resmi vardı. Müthiş dikkatimi çekmişti, hemen mecmuaya şiirlerimi postalamaya başladım. Hepsi de ardı ardına

yayımlanmış ve beni neredeyse göklere uçurmuştu.

Camianın belli başlı imzalarıyla daha lisede iken dedim ya, orada gıyaben tanışma, fikirlerini öğrenme imkânına kavuşmuştum. Onlarla aramda etkileşimin ilk adımı buydu. Gerçi Necip Fazıl ile daha erken vakitlerde Malatya'da tanışmış ve neredeyse onun paltosunun altına girmiştim. Lakin burada bambaşka bir düşünce pınarı çağlıyor gibiydi. Bu karşıma yeni çıkan defineden de epeyce öğreneceklerim var gibi duruyordu. Topçu Hoca, Ali Nihat Tarlan, Ali Fuat Başgil, Ayhan Songar, Mehmet Çavuşoğlu, Gökhan Evliyaoğlu, Nihat Keklik, Ahmet Kabaklı, Bayraktar Bayraklı, Mehmet Kaplan, Mahir İz, Hü-

Merhum D. Mehmet Doğan'ı açık ara birçok yazar ve düşünürden ayıran bence çok ama çok özellikli, titiz, dikkatli dili ve üslubuydu. Hem yazıları hem de konuşmalarında bu durum görülebilir.

seyin Perviz Hatemi, Emin Işık ve daha nice imzanın ürünleriyle tanış olmuştum. Şiirlerin onların eserleri arasında yayımlanınca, bir lise öğrencisi olarak varın siz düşünün benim kaç kanadım olduğunu. Sonradan kitaplarıma almadığım bu şiirlerin bir kısmı şöyledir: “Çaldım Kapıları Bu Sabah”, “Kötülük”, “Mehmetçiğe Gazel”, “Rüzgâr Bir Dost Getirdi”, “Düşündükçe”... Bu tür tanışmanın bana asıl kazancı benim gibi 47'lilerden D. Mehmet Doğan ve Mustafa Kutlu imzalarıydı.

Hareket mecmuasının her sayısını postadan büyük bir merakla bekliyordum. Kasım 1967 tarihli nüshasında “Çizgilerde Yaşamak” adlı bir şiiriyle Mehmet Doğan ismi ilk defa karşına çıkmış, dikkatimi özellikle çekmişti. Derginin Temmuz 1968 tarihli sayısında ise yine Mehmet Doğan'ın bu sefer “Sıcak Öğle Ağrıları” metni yayımlanmıştı. Artık birbirimizi gıyaben ve fakat bütün gönümüzce tanımış, sevmiştik. Ateşin ilk kıvılcımı böylece çakılmıştı. Ben neredeyse, hangi kültür çevresinde ismim varsa oralarda bir yerlerde Mehmet Doğan'ın da bulunduğunu çok iyi biliyordum artık. Bu arada aynı muhitte Bahattin Karakoç, Mustafa Kutlu, Hüseyin Hatemi, Yaşar Nuri, Şevket Bulut, Emin Işık, Muhsin İlyas Subaşı gibi imzaların ilk ürünlerini de okuyorduk

Şiirle yazı hayatına başlayan Mehmet Doğan'ı çok kısa bir süre sonra artık isminin başına bir D harfi takılmış hâlde diğer Mehmet Doğan'lardan ayrılmış bir mütefekkir olarak izleyecektik. Yüz yüze tanışmak ancak Ankara'da *Kriter* dergimizin yayımlanmaya başlaması ve benim Ankara ziyaretlerim sırasında 1970 ve sonrasına rastlar. Birbirimizi çoktan biliyorduk zaten. Attığımız okların aynı hedefe yönelik olduğu aşikârdı.

Yazarlar Birliği'nin kuruluş tarihi 1978'teki bir görüşmemizde üye olmaya davet etmişti beni. Ben öteden beri resmî her tür kuruma karşı mesafeli duruşumu ileri sürerek teşekkür etmiştim. Hatırlıyorum tebensümle karşılaşmış ve aslında kendisinin de aynı düşüncede olduğunu ima etmiş lakin burada durumun farklı olduğuna dair bir bakış atfetmişti. Teceliye bakınız ki Türkiye Yazarlar Birliği Bursa Başkanlığı'nı kabul ettiğim yıl ne yazık onu ahiret âlemine göndermek durumunda kaldık. Bereket versin ki bundan haberdar olmuştu. Küçük bir tesellidir kalbimde. Benim *Gâvur Kayırcılar* adlı eserim 1973 yılında yayımlanmıştı. Onun *Batılılaşma İhaneti* 1975 tarihini taşıyordu. Ben dâhili ihanet ve çürüklüklerin sergilenmesini yaparken onun eseri dıştan gelen yıkış planlarının foyasını meydana çıkartıyordu.

Ben Bursa'da ikamet ediyordum, o Ankara'da yaşıyordu. Buluşmalarımız sempozyumlar, paneller, yurt içi, yurt dışı birçok etkinlikte gerçekleşiyordu. Vefatından birkaç ay önce daha doğrusu ilk hasta düştüğü tarihte yine beraber katılmayı düşündüğümüz etkinlikte buluşma hevesiyle Ankara'ya varmıştım, ne yazık ki görüşme imkânı bulamamıştım. Zira aniden hastaneye kaldırılmıştı. Hastalığı esnasında ancak iki kez telefonla çok kısa sesini işitme imkânı bulmuşum. Son buluşmamızdı. İnşallah sonsuz hayatta Rabbimin rahmetiyle cennette yeniden kavuşmak ümidindeyim.

D. Mehmet Doğan kardeşimi yüz yüze tanıdığım tarihten itibaren onu ülkemin sivil kültür bakanı görmüşümdür hep. Benim nazarımda Türkiye dindarlığı ağırlıklı olarak şekilci bir görüntüye sahiptir. Bu sebeple ömrüm boyunca dindarlığı ahlaki ve şekilci diyerek ikiye ayırmaktaydım. Ahlak kanaatimce dinden önce gelmektedir. Çünkü insanoğlunun iyi ve kötü davranışlarının umumi adıdır ahlak. Kötü ahlak vardır, iyi ahlak vardır. “Ahlaksız” ifadesi yanlış ve galat bir söyleyiştir. İşte benim nazarımda bende iz bırakmış tutum ve davranışları üzerinden bir okumayla D. Mehmet Doğan'ın bariz vasfı güzel ahlaki bir insan olmasıydı.

Gündelik ve ferdi kimi ibadete gömülmüş ancak yapıp ettik-

lerinin farkında bile olmayan şuursuz davranışlarla yaşayanların ahlaki nasıldır? Dağıstanlı şair Resul Hamzatof'un sözüyle böylesi insanları şöyle tanımlayabiliriz: "Emeğiyle bir şey yapmamış, güzellikler yaratmamış, büyük düşler kurmamış, yürekten dostluk nedir bilmeyen insanlar için Dağıstan'da denilir ki: saçları ağarınca kadar yaşadı ama dünyaya gelmedi." D. Mehmet Doğan iliklerine kadar dünyaya gelmiş ve orada iz bırakmış bir ahlak timsaliydi. Onun benim nezdimdaki izlenimi daima bir iyi ahlak modeli olarak yaşaması şeklinde resmedilmiştir. Tek bir hadise ve hatıraya sığmaz ona dair şahitlikler. Bir yazarı diğerlerinden ayıran, inançları, düşünceleri, sanat anlayışı değildir. Zira zaten hepsinin bu anlamda farklı bir yerde durması onları yazar, şair, sanatçı yapmaktadır. D. Mehmet Doğan'ı açık ara birçok yazar ve düşünürden ayıran bence çok ama çok özellikli, titiz, dikkatli dili ve üslubuydu. Hem yazıları hem de konuşmalarında bu durum görülebilir. Güzel ahlakı, üslubu ve mahalli kıymetlerini önemseyen şahsiyeti üç ana özelliği idi. Kendisini cihanşümul olandan ve de iman akrabalarından ayırmayacak oranda da bütüne bakan bir tarafı vardı. Yerli düşünceyi savunduğunu iddia eden kimileri fanatik boyutta kavmiyetçilik yaparken onda İslâm kardeşlik hukuku her cephesiyle önemsenmekteydi. Tunuslu siyasetçi ve mütefekkir Raşit Gannuşî'nin ağır cezaya çarptırılması üzerine bir arkadaşıyla birlikte Tunus Büyükelçiliği önüne siyah çelenk koyarken Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından tutuklanıp yargılanması bir örnektir cesa-

retine. Ayrıca yine *Anadolu'da Vakit* gazetesindeki eleştiri yazısı sebebiyle 312 generalce mahkemeye verilmiş serüvenine de biraz sonra değineceğim. Onun evrensel bakışına iki örnektir, birinde yurt dışındaki hadise diğeri ise açık bir zulüm vardır.

YAŞIMIZ ON ÜÇ İDİ

Fürüzan'ın *Kırk Yedililer* adlı romanı 1974 yılında piyasaya çıkar çıkmaz bütün 47'lilerin dikkatini çekmiş midir bilmiyorum. (Yayın tarihindeki son iki rakam 47'nin tersiydi.) Ama ben ilgi ve merakla hemen okumuştum. Epeyce kalın bir kitaptı ve o dönemin matbaa tekniğiyle artık dikişli kitaplar yerini sırtı tutkallılara bırakmıştı. Bu eserin de sırtı tutkallıydı ve ne yazık ki başarısız bir ciltleme tekniği sebebiyle okudukça, sayfalarını çevirdikçe tutkallı sırtlarından ayrılıyor ve sayfalar bazen toplu bazen de münferit hâlde boşa çıkıyordu. Lisedeysen çıkardığımız *Dal* dergisini, matbaacı yazıları çok bulduğunu, o zahmete katlanamayacağını söyleyince bir formül üretti. Bir işhanının bodrumundaki matbaaya bizi kilitledi. Sabaha kadar tipo tekniği denilen metotla kendi yazılarımızı dizdik. Malum bu teknikte harfler (harfler ve işaretler) küçük kutucuklar hâlinde bir tablonun üzerindedir. Harf ve işaretleri teker teker kutucuklarından alıp yan yana dizerek bir kelime oluşturuyor, onun da arasına bir boş kurşun ekleyerek kumpasla sıkıştırırdık. İki arkadaş birkaç bin kelimedenden mürekkep bu dergiyi sabaha kadar dizdik. Sabahleyin gelen matbaacı kurşun harflerle dizilerek kumpaslarla sıkıştırıl-

muş demir sayfalarımızı mürekkepli silindirlerinin arasından geçirerek rulo kâğıtlara basıyor ardından çıkan geniş plakaları ayrıca giyotin denilen araçla keserek sayfalar hâline getiriyordu. Tek sayfalar ayrıca bu işe mahsus dikiş makinasında dikiliyor yahut ortası tel zımbayla bitiştiriliyordu.

Gerek var mıydı bunca ayrıntıya, niçin yazıyorum bunları? Merhum bir dostun ardından böyle bir yazı mı yazılmıydı, diye düşünenler varsa, derim ki, evet inanın en doğru biçimde D. Mehmet Doğan ve onunla aynı alanda çalışan diğer tüm 47'lileri anlamak ve anlatabilmek için en azından benim başka çarem yoktu. 47'liydik; bütün dünyada 68 kuşağı diye anılan, bu tarihlerde üniversite sıralarında okuyan ve de keskin ideolojik çatışmaların tam merkezinde bulunmuş kuşağın tanımlamasıdır bu. Tabii o kuşak arasında bizler gibi mürekkep yalamışları kapsamaktadır¹ söylediklerimiz.

Dahası var ben diyorum ki bizim camiada okuryazarlıkla münasebeti bulunan bütün 47 doğumlular oralarda bir yerlerde, mürekkep kokan matbaalar, kitap kırtasiye dükkânları, mecmualar, gazete köşelerinde ve de bizim davalarımızı savunan sivil toplum örgütlerinde bir şekilde gıyaben veya vicahen bulunmuş, buluşmuş, tanışmışlardır. Mehmet Doğan liseli yıllarında neredeyse ben ve diğer bizim camianın 47'lileri hepimiz ruhen oradaydık. Şiirler yazıyor, yayınlıyor ve içimizde gizlediklerimizi yine bir kamuf-

1 Dostum kapsam kelimesini beğenir miydi, şimdilik saklı tutuyorum.

laj diliyle kamuya açmaya çalışıyor, sesimizi duyurmak için çırpınıyorduk. Hayır! İşte bu kelimeyi söylemeliydik, önce isyan sonra itaat gelmeliydi. (Nurettin Topçu'nun, henüz o yaşta okuyup anlamasak da *İsyan Ahlakı*'nı isminden ötürü çok sevmiştik.) Çünkü bir işimiz, bir telaşımız, bir sorumluluğumuz olduğunu çok erken yaşlarda idrak etmiştik. Onun altında ezilmemek, ruhumuzdaki yükü hafifletmek için uğraşıyorduk.

1960 askerî darbesi gerçekleştirildiğinde bizler on üç yaşlarımızı sürüyorduk. Anadolu ruhu ve ailelerimizin Müslüman hassasiyeti ile zihni ve kalbi şöyle veya böyle şekillenmiş kimselerdik. Taşralı, bundan da memnun hâllerimizin coşku ve heyecanıyla kâh Mehmed Âkif, kâh Necip Fazıl, kâh Nurettin Topçu'nun eserlerini okuyor, yaptıklarını izliyor ve kendimize birer rota çizmeye çalışıyorduk. Mehmed Âkif gönülsüz sürgündü. Necip Fazıl ikide bir hapse atılıyordu. Nurettin Topçu'ya bir türlü profesör unvanı verilmiyor, Fransa'da birincilikle kazandığı doçentlikte bırakılıyordu. Adnan Menderes ve Demokrat Parti, babalarımızın gizli aşikâr temayül ettikleri kişi ve onun partisiydi. Acaba bizler de Demokrat Partili miydik? Hele sudan sebeplerle aylar boyu süren Yassıada duruşmalarında yargılandıktan sonra iki arkadaşıyla beraber idam edilen başbakanın trajedisi, radyodan dinlediğimiz mahkeme safahatındaki açık zulümle kalbimizin bir köşesinde daima bir çıban gibi duruyor ve bizi bir farklı anlayışa doğru sürüklüyordu. Bunların dışında ülke saathında ses getiren, bizim

camia içerisinde gibi görünen başka bir hareketin resmî adı Nurculuktu. Kapalı perdeler ardındaki lideri Said Nursi idi. O zamanlarda bile kanaatim bu hareketin liderinin ilim ve fikir yönünden ziyade siyasi bir figür şeklinde belirmesiydi. Nitekim sonraki yıllarda mensuplarının Kur'ân tefsiri diye bütün okumalarını sadece kendisine teksif ettikleri risalelerin ilmî bir kıymeti bulunmadığı gibi ciddi bir edebiyatı da yoktu. Evet, bir aktivitesi var görünüyor ve bizimle aynı noktada salt bu mücadelenin hedefinde buluşuyordu.

Hülâsa hepimiz oradaydık ve 1960 darbesinin mesela benim açımdan önemi, tren şefi babamın sırf namaz kılması sebebiyle Demokrat Partili sayılarak on sekiz gün sorguya alınmasıydı. Biliyor, tahmin ediyorum ki bizim camiadaki başka bütün 47'lilerin benzer bir mağduriyet hatırası aranırsa bulunacaktır. İşte bu ateş hepimizi pişirmiş, on üç yaşımızdan yetmişli yaşlarımıza kadar aynı ateşin yalınlarını omuzlarımızda daima hissederek yaşamıştık. Bunu en fazla dışarıya yansıtan kişi ise aramızdaki en kıymetli 47'lilerden biri olan dost, kardeş, mümin ve güzel ahlak tim-sali D. Mehmet Doğan'dı. Durmadı, devletin, hükümetlerin bizimle uğraşması bitmedi. Her on yılda bir gerçekleştirilen darbeler, on üç yaşlarımızdan beri bu sorumluluğun idrakine varan bizlerin omuzlarında, ruhlarında patlıyordu.² Burada bir

2 Tarih 11 Eylül 2024, Harp Okulu mezunu teğmenler, AK Parti iktidarı sırasında yine haykırıyorlar: "Mustafa Kemal'in askerleriyiz!" Çünkü *Umran*'da "Kemalizm bu iktidar esnasında

notu daha ekleyelim; dostumun cesur yürekliliğini gösteren. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinden itibaren sürekli askerî darbelerle sivil hayatın sekteye uğramasına dair eleştirisi bahane edilerek 312 general tarafından Türkiye tarihindeki en ağır tazminat davasına muhatap kılınmasıydı. Anadolu köyünü ziyaret eden kaymakama bir ninenin mesleğini sorduğu rivayet edilir. Adam kaymakam olduğunu söyleyince biraz daha okuyup neden jandarma olmadığına hayıflanır kadıncağız. Yine askerler, yine askerler ve hep askerler!

Zihnimizin şekillendiği o tarihlerde moda salgını gibi dünyanın neredeyse bütün memleketlerinde en ziyade de Müslüman halkların yaşadığı bölgelerde sosyalist cereyan yayılıyordu. Müslüman halkların Batı romantizmine kapılan gençliğinin bir bölümü bu fikirlerden yoğunlukla etkileniyorlardı. Nâzım Hikmet, Ahmed Arif, Yaşar Kemal, Orhan Kemal benzeri şair ve yazarların eserleri, resmî müfredatın da tahribatını yüklenerek din, dil, tarih, toplum gibi bugüne kadar kut-sallaştırılmış değerler sorgulanmaya, aşağılanmaya başlamıştı. Bizler için burası da âdeta ikinci bir cephe idi. İçimizden birilerini yabancılara mı kaptırmıştık? Oğullar, kızlar, resmî mekteplerde okuyarak tamamen aydınlandıklarını sanan kitleler artık ailelerini, geçmişlerini hesaba katmadıkları gibi horlamaya, küçük görmeye koyulmuşlardı.

Aslında biz Müslümanlar için doğrusuna bakarsanız bütün yenileşmelere karşı çoktan

rüşünü ispat etti" diye yazmıştım.

hazırlıksızlık ve böyle yakalanmıştı. İslâm'da ekonomik sistem nedir, İslâm'ın siyasal görüşü, sosyal adalet anlayışı nasıldır, sorularının yağmuru na tutulmuş adeta lal kesilmişti. Ne cevap verecektik? "Dört mezhep haktır" deniliyor, Ebu Hanife imdada çağırılıyordu ama kendisi yüzyıllar önce vefat etmişti. Zamanın fikhuna çalışmamış, yeni içtihatlar yapmamış, yeni ihtiyaçlar karşısında çoğunlukla apışıp kalınmıştı. Beri yanda halklarımız, yurdum insanları Malik Bin Nebi'nin tespitiyle söylersek, üzerlerine yapışan sömürülebilirlik vasfından memnun, bizlerden daha şaşkın hâldeydiler. Ama bizleri de suya sabuna dokunmadan yaşamaya, siyasete bulaşmamaya, elimizin ekmeğe tutmasına, köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demeye zorluyorlardı. Benim açımdan gelenek de bir üçüncü cephe idi. Hatta asıl ve önce mücadele edilerek yontulması gereken cephe de buydu. O sebeple *Gâvur Kayırcılar* kitabımın hedefinde, itaati, boyun eğmeyi ve rıza göstermeyi birinci eylem sayıp benimsemiş halkım vardı. İşte D. Mehmet Doğan arkadaşımın, yaşıtımın, dostumun ise hedefinde Osmanlı'yı da yıkıma götüren ve Birinci Cumhuriyet'in kopyacı bir telaşla çarçabuk benimsediği, benimsetmeye çalıştığı Batı romantizmi vardı. *Batılılaşma İhaneti* onun öfkesini sağlam bir biçimde ortaya sergilediği destansı bir eser hüviyetiyle meydana çıkmıştı.

UYKUDAKİ HALKIN UYANIK ÇOCUKLARI

Neredeydiler, kanunları, dilleri, ezanları, türkülerini horlanırken, değiştirilirken, laiklik

din düşmanlığı, Batıcılık Doğu hasımlığı gibi gösterilir ve uygulanırken, iman ettiklerini söyledikleri Allah Resûlü'ne "çöl bedevisi" denilirken Müslüman halklar neredeydiler? Onlar nerede olurlarsa olsunlardı artık D. Mehmet Doğan vardı ve önce kendi sahasından işe koyulmuştu. Dille başladı, bu toplumun dilini öğrenmeye ve öğretmeye hasretti bütün çabasını. Çünkü hepimizin kalbinde bir yara gibi duruyordu Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı Türkçe sözlükteki "Kemalizm" maddesinin karşısında "Kemalizm Türk'ün dinidir," şeklindeki tanımlama. İlk basısı 1981'de yapılan ve son hâli 130 bin kelimeye ulaşan *Büyük Türkçe Sözlük*, D. Mehmet Doğan'ı bu toplumun tarihî kahramanları arasında saymaya yeterli bir sebeptir. Nitekim bir başka mağdur kahraman olan Mehmed Âkif'in Birinci Millet Meclisi'nde Burdur milletvekili iken yaşadığı Taceddin Dergâhı'nın keşfedilip ortaya çıkarılmasında da onun büyük rolü olmuştu. Âkif "İstiklal Marşı"nı bu mekânda yazmıştı. İşte tam bu sebeple dostumuzu defnettığımız Taceddin Dergâhı buruk bir münasebet olarak kalbimizi kısmen tatmin etmektedir.

Öyleydik, öyleydik, kimse kızmamasın; uykudaki halkın uyanık çocukları olarak dişle, tırnakla, alnımızın teriyle, kendi adıma söylüyorum, hadisenin ilmine çok da vâkıf olamadan yola koyulmuş kervanda birer neferdik. D. Mehmet Doğan teşbihte hata olmaz bu kervanda bezirgânbaşı rolünü üstlenmiş ve ömrünün sonuna kadar da bu şerefi en ufak bir şaibeye meydan vermeden taşımıştı. Türkiye, Türkçe, onun yerini dolduracak kimseyi/kimseleri çok arar, çok arar ama bulur mu bilmem. Bu bakımdan önemli ve acı bir kayıptı.

D. Mehmet Doğan'ın eserlerinde gündeme getirdiği, metinlerinde sorduğu sorulara muarızları mermer kafa eleştirilenlerce hâlâ cevap verilememiştir. Eserleri ve tarih telakkisi ile gerekse konuşmaları ve siyasi tutum alışlarıyla nevi şahsına münhasır bir iz bırakan Doğan, TRT ve RTÜK'teki kısa süreli bulunuşlarını saymazsak ömrünü sivil mücadeleye adanmıştı. Devlet ile resmî bağı en aşağı seviyede idi. Bu bakımdan bulunduğu yerden devlet yöneticilerine karşı en cesur eleştirileri buluyoruz eserlerinde ve konuşmalarında. İlk kurucu başkanlığını da üstlendiği TYB bu camianın yüzü akı kurumlardandır. Bu yüzden TYB'yi dışarıda bırakarak onu

anmak eksik olacaktır. Onun 1970'lerin sonunda sağ-sol çatışmasının çok şiddetli olduğu bir dönemde kuruluşuna öncülük ettiği ve Türkiye'de yazarın tanımını değiştiren TYB çatısı altında yaptıkları ise ayrıca ele alınmayı hak etmektedir. Çünkü TYB öncesinde "yazarlık sadece belli görüşe sahip kişilere ait bir imtiyaz gibi gösteriliyordu. Pozitivist, din karşıtı tutumlar yazar olmanın ölçütü idi. Türkiye Yazarlar Birliği, Türkiye'de gelişen dinî uyanışın entelektüel kuruluşu oldu."³ Yılın fikir adamları, sanatçıları, üstün hizmet erbabına verilen mütevazı ödüller tarihe not düşecektir diye düşünüyorum. Yine devletin yapması gereken misyon faaliyetlerinden biri olan o muhteşem Türkçenin Uluslararası Şiir Şölenleri dünya çapında ses getiren, Türkçe konuşan topluluklara uzun zamanlardan beri unutulmuş bir şuuru aşıl原因an harika bir işti. Elbette benzer etkinliklerde işi kotaran kadronun rolü küçümsenemez. Lakin bir an düşünüyorum da diyorum ki, Mehmet dostum ipin ucunu bırakıverseydi, hadise bu boyutta ses getirir miydi?

TYB'nin yıllıkları da kütüphanelerimizde gelecek kuşaklara kalacak ciddi tarihi belgelerden bir başkasıdır. Söz gelimi bu eserlerin neredeyse tamamında D. Mehmet Doğan'ın önsözleri, açış yazıları okunduğunda bu iş, bunca ciddiyetle ve bunca zamandan beri niçin ve nasıl becerilmiş, anlaşılacaktır. Sempozyumlar, şiir şölenleri, paneller, bilgi şölenleri, şehir

3 D. Mehmet Doğan, "Yazarlar Birliği Türkiye'de Yazarın Tanımını Değiştirdi", söyleşi: Yakup Öztürk, s. 2008, *Mostar*, sayı: 44, s.75.

tarihi ve benzeri oturumlar ancak hükümetlerin, devletlerin yapması gereken faaliyetlerdi ama bunda TYB ve daima orada olan D. Mehmet Doğan imzası bulunmaktaydı. Hülasa böyle hayırlı, güzel yerde bulunmayı kendine son nefesine kadar vazife bilmişti.

Onun işin başında Nurettin Topçu Hoca'nın düşünce halkasında ilk adımını attığı mücadelesi elbette asla orada kalmadı. Netice bakımından Anadolu-culuk, Asya Tipi Üretim Tarzı, toplumculuk, özel mülkiyete bakış gibi konulardaki özgün fikirlerini daha evrensel bir dil ve üslupla geliştirdi. Bu sebeple düşüncelerinin, başlangıçtaki adımlarının bastığı yerle sınırlanarak hatırlanması çok eksik kalacaktır. Ne ben Necip Fazıl'ın ne de o Nurettin Topçu'nun talebesi olarak kalmadık. Bizi yakan alevler bazen yepyeni, bambaşka atmosferlere doğru ısıttı, pişirdi, eritti. Yunusça söylersek biz hepimiz her 47'li hamdık, yandık ve piştik. Bu bazen bir olgunlaşma bazen de bünyemizde kapanması mümkün olmayan bir yara gibi durmaktadır.

Hastane sürecinde onu asla yalnız bırakmayan başta genel başkan sevgili Musa Kâzım Arıcan ve diğer dostların şahitlikleri bugün anlatırken bile insanın gözlerini yaşartmaktadır. Diyormuş ki "Şu profesörlerinize söyleyin ne yapacaklarsa yapınlar, buradan çıkayım, daha yazacaklarım, yapacaklarım var." Bilgisayarını istiyor, kültür dünyasının haberlerini izlemeye çalışıyor öte yandan da karaciğerin, pankreasın verdiği acıyla boğuşuyordu. Maddi bir karşılığı olmadığı gibi onun yan

gideri sayılabilecek bu koşuşturmalarından geriye ne kalmıştı yetmiş yedinci ömründe? Yıllar önce ve uzunca bir süre bir gazetede köşe yazıları yazıyordu. Okuyucular bu yazılar karşılığında bir telif ücreti aldığını düşünürler normal olarak. Oysa tek kuruş almıyormuş meğer. Daha doğrusu vermiyorlarmış. Fakat işittiğime göre gazetenin patronu bir gün onu evinde ziyarete gitmiş. Hanumefendi misafire ikramda bulunacaktı lakin yaz günü buzdolabının bozukluğunu hatırlatarak soğuk ikram yapamayacağını söylemiş. Bunun üzerine gazete patronu evine bir buzdolabı göndermiş diye anlatılmıştı. Basit, önemsiz hatta bir aile sırrı gibi görünen bu hadise memleketimizdeki bütün kültür erbabının başına gelen, onlara reva görülen muamelelerin küçük bir fotoğrafıdır.

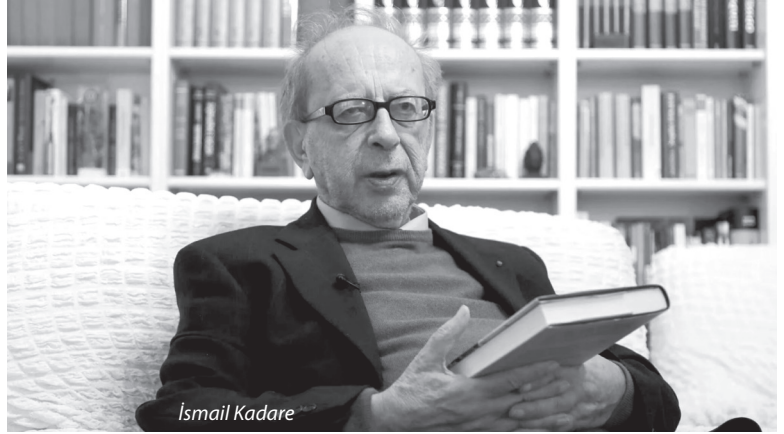
Aziz kardeşim, yoldaşım D. Mehmet Doğan'a ebedî hayatında baki saadetler temenni ediyorum. Onu daima özleyeceğimi, bu vesileyle de dualarımın onunla aynı cennet bahçesinde buluşmak istikametinde olduğunu belirtmek isterim. Hepimizin elbet bir gün dünyadaki vadesi dolacak, ecel kapımızı çalacaktır. Sırası geldiğinde bizler de bu dünyadan göçeceğiz. Lakin okuduğunuz bu yazıdaki son satırlara kadar anlattığım basit, sıradan gibi görünen teferruatın içinden çıkmış çocuklardık biz aslında 47'liler. Allah'tan geldik, yine O'na döneceğiz. Hepimiz, tüm 47'liler ve bütün öteki müminler, onun kadar iyi bilinen bir izlenimle göçüp gitsinler bu dünyadan, budur Rabbimden dileğim.

İsmail Kadare: Kırılğan Deha

ALEXANDER LEE

Arnavut yazar İsmail Kadare,¹ acımasız Enver Hoca diktatörlüğü altında işbirlikçilik ile muhaliflik arasında hassas bir denge kurdu. Masumiyete ve suçluluğa karşı eşit mesafesi belki de onun parlak dehasının üstesinden geldiği zor bir imtihandı.

“Yoldaş Enver sizinle görüşmek istiyor,” dedi telefonun diğer ucundaki ses. 1958 ya da 1959 yılıydı ve İsmail Kadare ne diyeceğini bilmiyordu. Komünist diktatör Enver Hoca² kendisiyle niçin konuşmak istemiş olabilirdi? O sıralar Moskova’daki Gorki Enstitüsü’nde öğrenim gören ve serüveninin henüz başlarım-

İsmail Kadare

da yirmi iki yaşında bir öğrenciydi, aklına hemen Boris Pasternak³ geldi. Kısa bir müddet önce Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanan Pasternak, Sovyet idaresinin insafsız zulmüne maruz kalıyor, Kadare zaman zaman onun için düzenlenen protesto

gösterilerine katılıyordu.⁴ Akıldan geçirmeden edemedi, peki ya Hoca da ona aynı şeyi yaparsa? Kaygılanmakta son derece haklıydı fakat sonradan Hoca’nın gazetede onun şiirlerinden birini gördüğü ve tebrik için aradığı anlaşıldı. Bu sefer de Kadare’nin içini bambaşka bir kaygı kapladı. Nasıl karşılık vermeliydi? Gururlanmalı mı yoksa dehşete mi kapılmalı? Bir yazar olarak vazifesi diktatörlüğü eleştirmek miydi yoksa onunla iş birliği yapmak mı? Yoksa bunlardan hiçbiri mi?

1 “Anormal bir ülkede normal bir edebiyat yarattım” diyen İsmail Kadare 1 Temmuz 2024’te hayatını kaybetti. Yazarın edebiyat yolculuğunu anlatan metnin “İsmail Kadare ve Sınırları Aşmak” şeklindeki başlığı içeriği dikkate alınarak uyarlanmış, yazının akışına uygun ara başlıklar tarafından konulmuştur. Yazarın hayatı, eserleri ve düşünceleri için bk. Ayhan Demir, *Balkan Defteri*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 59-83. [çev.]

2 Enver Hoca, 1908’de Osmanlı İmparatorluğu’nun Ergiri Kasrı’nda Bektaşî, Müslüman bir ailede doğdu. Ortaöğrenimini Arnavutluk’un Korça şehrinde, yükseköğrenimini ise Fransa’nın Montpellier şehrinde tamamladı. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından 1985 yılında ölümüne kadar Arnavutluk Halk Cumhuriyeti’nin lideri ve Arnavutluk Emek Partisi Genel Sekreteri olarak görev yaptı. [çev.]

3 Boris Leonidoviç Pasternak’ın 1945-1955 yılları arasında yazdığı *Doktor Jivago* adlı roman hayatının dönüm noktası oldu. Sovyetler Birliği’nde yayımlanmayan bu roman, onun 1946’dan başlayarak Nobel Edebiyat Ödülü adayları arasında anılmasını sağladı. Moskova’da liberal rüzgârların estiği bir zaman diliminde 1958 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görüldü, fakat Pasternak Sovyet yetkililerinin onaylamaması nedeniyle ödülü kabul etmedi. Roman üzerinden başlayan tartışma bir siyasi krize dönüşmüş ve neticede reformlar dondurulmuştur. Sovyetler Birliği’nde ve Gorki Enstitüsü’nde, aydınlar ve yazarlar, sırayla Pasternak’ı ve onun romanını kınadıklarını belirtmeye başlamışlardır. [çev.]

4 İsmail Kadare *Step Tanrılarının Alacakaranlığı* romanında bununla ilgili olarak şunları yazar: “Dolu dolu yirmi dört saat geçmişti ve tüm SSCB’de Boris Pasternak’a karşı yürütülen kampanya devam ediyordu. Sabah saat beşten başlayarak gece yarısına kadar radyo, televizyon programları, çocuklar için olanlar da dâhil bütün gazete ve dergiler bu muhalif yazara karşı zehir saçıyordu.” [çev.]

KADARE'NİN EDEBİYAT YOLCULUĞUNUN BAŞLANGICI

Bu soru, İsmail Kadare'nin edebiyat serüvenini her şeyden fazla meşgul etti. Gerçekten de eğer öyle olmasa aksinin nasıl olacağını tahmin etmek güç. Hayatı en başından en sonuna kadar Hoca'nın hayatıyla öylesine iç içeydi ki, birbirleri için sevgili, kardeş ya da düşman olmaları iştenden bile değildi.

İsmail Kadare [28 Ocak] 1936'da aynı zamanda Enver Hoca'nın ailesinin de yaşadığı, Güney Arnavutluk'taki Ergiri'de (Girokastër) dünyaya geldi.⁵ Uzaktan Yunan sınırını gören, Ortodoks Hristiyanlarla Müslümanların bir arada yaşadığı, zaman zaman da kaçakçıların girip çıktığı dağlar arasındaki kasaba, yabancı doğası ve arada kalmışlığıyla her şair için harikulade bir sığınaktı. Fakat o civardaki kasabalar, Kadare'nin *Taş Kentin Kroniği*⁶ romanında hatırladığı gibi, çoğu yerden çok daha fazla ıstıraba sahne olmuştu. İtalyan, Alman ve Yu-

nan askerî birlikleri bölgenin kontrolünü ele almak için savaşırdı, eski örfi kanunların adaleti yavaş yavaş çökmüş ve kendinden geriye aşiretlerle kan davalarının acımasızlığını bırakmıştı.

Komünist yönetim Kasım 1944'te iktidara geldiğinde İsmail Kadare sekiz yaşındaydı. Stalin'in, Arnavutluk'u Tito'nun Yugoslavya'sına katmak için ne denli uğraştığını, buna karşılık Hoca'nın da bu duruma mâni olmak için canhıraş mücadelettiğini anlayamayacak kadar küçük fakat Hoca'nın başlattığı radikal modernleşme sürecinden faydalanmaya kâfi bir yaş. Arnavutluk ekonomisi, Hoca'nın planları doğrultusunda dönüştü. Topraklar yeniden dağıtıldı, ülkedeki ilk demiryolları inşa edildi, önceleri neredeyse hiç olmayan sanayi sıfırdan inşa edilip faal hâle getirildi. Her şeyden önemlisi eğitim sürecindeki reformdu. Arnavutluk'un asimile edilmeden Arnavutluk'un ayakta kalabilmesi için Arnavutça şuurun ne denli zaruri olduğunu anlayan Hoca, ülkenin dilini standartlaştırmak için gerekli reformları ön ayak oldu ve ülkedeki okuryazarlık oranı sadece birkaç yıl içinde yüzde on beş seviyesinden yüzde doksanlara ulaştı.

Bu cesur yeni dünyada yetişen İsmail Kadare durmaksızın okudu ve *Macbeth*'i⁷ keşfettikten sonra edebiyatın kekciliğine kapıldı. *Gençlik İlhamları* (Frymëzime djaloshare) adlı şiir kitabını on sekiz yaşındayken

yayımladığında yaşlıları gibi o da kendini bu yeni eşitlikçi düzene adanmış bir komünistti. Günün birinde Hoca'nın sistemine muhalif olacağı aklına gelmediği gibi yirmili ya da otuzlu yılları hasretle ananlardan biri değildi, yalnızca umut besliyordu, geleceğin çok daha iyi olacağına dair köklü bir umut.

İsmail Kadare'nin şansına Arnavutluk'taki edebiyat kültürü yeniden inşa ediliyordu. Geçmişten gelen entelektüel birikim uzun süren işgaller ve savaş sonrası karmaşa yüzünden büyük ölçüde yok olmuş, Hoca ise muhalif olduğunu düşündüğü bütün sanatçılara acımasızca zulmetmişti. Fakat 1950'li yıllara gelindiğinde rejim, millî kimliğin sağlam bir zemine oturabilmesi için dil ve eğitimden daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu fark etti, artık millî bir edebiyat zaruriydi. Ama elbette ki, öngörülen serbesti totaliterliği aşan bir özgürleşme değildi. Başka bir ifadeyle ne devletin sanat üstündeki kontrolü gevşetildi ne de muhalif seslere müsamaha gösterildi. Yalnızca rejim yanlısı olduğu bilinen yazarlara yeni imkânlar tanındı. 1954'te aylık olarak yayımlanmaya başlayan *Nëntori* dergisini, Sanatçılar ve Yazarlar Birliği'nce çıkarılan *Drita* takip etti.

İsmail Kadare'nin *Prences Argjiro*'su (Princesha Argjiro) 1958 yılında, tam da bu dalganın zirvesinde yayımlandı. Gjrokaster'in efsanevi bir Bizans prensesi tarafından kuruluşunu lirik bir dille anlatan kitap sadece tarihî açıdan içerdiği hatalar yönünden değil, aynı zamanda siyasi duruşu sebebiyle de eleştirildi. Gelgelelim edebî

5 İsmail Kadare bir röportajında Enver Hoca ile hemşehri oluşunu şöyle anlatır: "Yaklaşık otuz senelik bir arayla, Hoca ile aynı şehirde doğmuşuz. Dahası, aynı sokakta. Adı 'Deliler Sokağı!' Onun deli olduğuna kuşku yok. Kötülük yapma fikriyle parlayan gözleri geliyor gözümün önüne. Arnavutluk'un o dönemdeki süper güçlerin saldırısına uğrayacağı, ama onları alt etmeyi başaracağı minvalli o paranoyak senaryoyu hayal etmişim! Bana gelince, o zamanki tüm Arnavutlar gibi, o akla hayale sığmaz ve kabaca komik propaganda içinde yüzüyordum. Nasıl olup da çıldırmadığımı sık sık sormuşumdur kendime." [çev.]

6 Türkçesi için bk. İsmail Kadare, *Taş Kentin Kroniği*, çev. Ece Dillioğlu, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021. [çev.]

7 İsmail Kadare yıllar sonra şöyle diyecektir: "11 yaşında *Macbeth*'i okudum. Gözlerim kamaşmıştı. Bütün piyesi elle tekrar yazdım." [çev.]

zenginliği öylesine dikkat çekiciydi ki, Merkez Komite üyesi Liri Belişova, Kadare'nin hatalarını kabullendiğini fakat bunları yazarın genç yaşına verdiğini belirterek yazardan nazikçe bir açıklama istedi. Söz konusu talep elbette sözde kalmadı ve birkaç gün sonra Hoca'nın güç simsarı olarak bilinen karısı Necmiye Hoca tarafından yazılı hâle getirilerek imzalandı. Aslında bu, Kadare'nin işlerinin hükümet çevrelerince takdir edildiğinin ispatıydı.

MOSKOVA VE SONRASI

O sıralar İsmail Kadare, çoktan Moskova'daki Gorki Dünya Edebiyatı Enstitüsü'ne kabul edilmiş ve hayatının dönüm noktasına gelmişti.⁸ Çünkü daha iki yıl evvel Sovyet Başkanı Nikita Kruşçev, Stalin'in korku imparatorluğunu kınamış ve çok daha özgür bir kültür sanat ikliminin gerekli olduğuna dair beklentisini açıkça ortaya koymuştu.

8 İsmail Kadare bir röportajında bu dönemi anlatırken şu cümleleri kuracaktır: "Tiran'daki öğrenimimden sonra, Moskova'daki Gorki Enstitüsü'ne gönderildim. Sosyalist gerçekçiliğin seçkin birliklerinin gönderildiği yerd orası. Rejime resmî yazarlar imalatı için. İçinizdeki her tür yaratıcılık hevesinin, her tür özgünlük tohumunun ezildiği üç sene. Ama kendi payıma, gerçekten bağışıklığım vardı buna. Okumuş olduklarımla bağışıklık kazanmıştım. Beynim üzerinde artık hiçbir şey tahakküm kuramazdı. Elseneur'de ya da Truva surlarında olup bitenler bana sosyalist gerçekçilikten daha gerçek geliyordu. Bu yüzden, Gorki Enstitüsü'nde bana öğretilenin tam tersini yapmam gerektiğine ahdederek üç sene geçirdim. Doktrin aşılmasından Shakespeare ve Aiskhylos kurtardılar beni." [çev.]

Kadare, kısmen de olsa bu sayede, aralarında Jean-Paul Sartre ve Albert Camus gibi isimlerin bulunduğu bir dizi Batılı yazarla tanışma fırsatını yakaladı.

Fakat onun hayatını asıl şekillendiren, Pasternak Vakasıydı.⁹ Herkes tarafından bilindiği üzere Pasternak, yakın dostu şair Osip Mandelstam'ın Stalin yönetimince yakalanarak tutuklanmasındaki rolü sebebiyle eleştirilmiş fakat bu olaydan kısa bir süre sonra -hevesli okurluğuyla meşhur- Stalin, Pasternak'ı arayarak onun ne düşündüğünü sormuştu. Aralarında geçen konuşmaya dair anlatımlar farklı farklıydı. Kimileri Pasternak'ın Mandelstam'ı savunduğunu söylüyor, kimileri ise bunu başaramadığını ileri sürüyordu. Fakat söylentilere nasıl olursa olsun Pasternak kurban seçilmişti bile. Kruşçev, Stalin'in kurduğu yapıyı ne denli eleştirirse eleştirsin Kadare, aslında hiçbir totaliter rejimin kendisini eleştirenleri affetmeyeceğinin farkındaydı. O hâlde geriye tek bir soru kalıyordu: Şimdi ne yapacaktı?

İsmail Kadare'nin hiçbir fikri yoktu. Hoca onu telefonla aradığında yalnızca, "Teşekkür ederim," diyebilirdi. Bu elbette anlaş-

9 Sovyetler Birliği'nin 1956 yılında Rus edebiyatının büyük şairi Pasternak'ın tek romanı *Doktor Jivago*'yu ülkesinde yayımlatmasına izin vermemesi, ABD için eşi görülmemiş bir propaganda fırsatı yaratmıştı. Bir edebî eserin, CIA ve KGB arasındaki kültürel propaganda ve istihbarat mücadelesine alet edilmişinin ayrıntılı anlatımı için bk. Peter Finn-Petra Couvée, *Jivago Vakası, Krenlin, CIA ve Yasak Bir Kitabın Etrafında Dönen Savaş*, çev. Yeşim Seber, YKY, İstanbul, 2017. [çev.]

labilir bir durum çünkü yazarın yüz yüze kaldığı durum ya da vermesi gereken karar, kendi hâlinde bir yazar için öyle hafife alınabilecek türden bir şey değildi. Fakat Kadare'nin daha fazla düşünmesine kalmadan Arnavutluk ve SSCB arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı. Hoca, Kruşçev'in Arnavutluk'u Yugoslavya uğruna feda edebileceğinin farkındaydı ve bu sebeple 1960 Kasım'ında Moskova'da düzenlenen Komünist Partiler Birleşimi'nde, Çin ile daha yakın bir ittifak uğruna Sovyetler Birliği ile ilişkilere son verdi.

Bu durum İsmail Kadare için önemli bir gelişmeydi. Eylül 1961'de Moskova'dan geri çağırıldı. Merkez Komite'deki yakın destekçisi Liri Belişova çalışma kamplarına gönderilmiş, Kadare'nin sosyalizm uğruna her şeyi feda etme eğilimini eleştirdiği *Reklamsız Şehir* (Qyteti pa reclama) romanı bile göze batmaya başlamıştı. Tiran'a dönmek zorunda kalan Kadare, gazeteciliğe başladı ancak yazmayı da bırakmadı. 1963 yılında, savaşta ölen askerlerin cenazelerini Arnavutluk'a getirmek için görevlendirilen bir rahiple İtalyan bir generalin hikâyesini anlattığı *Ölü Ordunun Generali*¹⁰ yayımlandı. Roman hiçbir şekilde sisteme yönelik bir eleştiri içermiyordu, dahası Kadare üslup bakımından kayda değer bir ilerleme göstermemişti.

Fakat roman bu sefer de sosyalist gerçekçiliği reddettiği gerekçesiyle hedef tahtasına kondu ve İsmail Kadare'nin, Batı

10 Türkçesi için bk. İsmail Kadare, *Ölü Ordunun Generali*, çev. Ece Dillioğlu, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020. [çev.]

yanlısı olduğu suçlamasıyla Arnavut gizli servisi Sigurmi'nin dikkatini çekmesi uzun sürmedi. Şayet kitap 1970 yılında Fransızcaya çevrilerek yayımlanmasaydı Kadare'nin edebî kariyeri muhtemelen o noktada sona ererdi. Basılmasından kısa bir süre sonra çok satanlar listesinde yerini alan *Ölü Ordunun Generali*, en az üç defa sinemaya uyarlanırken Fransız bir eleştirmen Kadare'yi, Hoca'dan sonra dünyada en çok tanınan Arnavut diye niteledi.

İsmail Kadare'nin başarısı, rejimle münasebetini dönüştürdü. Sovyetler Birliği açısından uluslararası bir okur kitlesine sahip olmak utanç kaynağı görülse de Arnavutluk'ta durum farklıydı ve buna avantaj gözüyle bakılıyordu. Kruşçev'in aksine Hoca edebiyat sahasında iddialıydı. Montpellier Üniversitesi'nde öğrenim gören ve Fransız düşüncesine yakınlığıyla bilinen Hoca'nın hâlihazırda tamamlanmış bir romanının bulunduğu hatta ikincisini yazmak üzere olduğu söyleniyordu. Kadare'nin üslubu hakkında -istihbarat da dâhil olmak üzere- devlet yetkilileri ne düşünürse düşünsün, Hoca onun şöhretinin Arnavutluk ve dolayısıyla da kendi liderliği açısından artı değer taşıdığı farkındaydı. Nihayetinde Kadare güvendedi. Devlet gazetimi üzerindeydi ancak kendisi Hoca'nın adamı olduğunu biliyordu.

Sonra aklına bir fikir geldi. Nihayetinde Moskova'dan beri onu baskı altına alan ikilemden çıkmanın bir yolunu bulmuştu. İşbirliği ve muhaliflik arasında bir seçim yapmak zorunda değildi. Üçüncü bir yol daha vardı.

İsmail Kadare, Hoca'nın kurtuluşunun imkânsız olmadığını fark etti. Diktatör, o zamana değin ne kadar suç işlerse işlesin her zaman değişebilir, "Farklı rollerle sahne alan aktörler gibi bir maskeyi çıkarıp diğerini takabilirdi." Gereken tek şey ona kabul edilebilir senaryoyla gidip doğru rolü seçmesini mümkün kılmaktı. İşte Kadare, tam da bu noktada devreye girdi. Madem, Hoca'nın koruması altındaydı, kendi edebiyatını "düzeltici bir maske" işleviyle kullanabilir ve ona nasıl "doğru" davranılacağını gösterebilirdi. Hoca'yı övmeye devam ettiği sürece her şey mümkündü.

İsmail Kadare bu fikrini *Büyük Yalnızlığın Kışı* (Dimri i vetmisë së madhe) eseriyle test etti. Kadare romanında, hayali mütercim Besnik Struga'nın gözünden Hoca ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiyi ve kopuş sürecini anlatıyordu. Kadare metni kurgularken kendi ayrıcalıklı konumunu kullanarak Arnavutluk delegasyonunun Kruşçev ile 1960'taki görüşmelerinin kayıtlarına ulaşmış, bu da romanına önemli ölçüde gerçeklik kazandırmıştı. 1973 yılında yayımlanan ilk versiyonda Kadare, Hoca'yı, baskıcı Sovyet rejimine kafa tutan cesur ve mücadeleci bir kişilik diye tasvir etse de diktatöre biçilen bu kahramanlık payesi yine de şüpheliydi. Çünkü Sovyet desteğinin çekilmesinin ardından Arnavutların hayat şartlarının nasıl kötü bir hâl aldığı, romanın sonlarına doğru açığa çıkıyordu.

Bu, başlı başına bir hataydı. Roman basıldıktan kısa bir süre sonra dağıtımını aniden durdu. İsmail Kadare'ye metnini der-

hal gözden geçirmesi gerektiği bildirildi ve ceza olarak 1975-1976 yılları arasında Batı ovalarındaki bir çiftliğe çalışmaya gönderildi. Kitabın yeni şekliyse ancak 1978 yılında ve farklı bir isimle basıldı. Çok daha naif bu yayında Hoca, uzun süre boyunduruk altında kalan bir milletin ilerleyebilmesi için mücadele eden ama mutlak başarıya ulaşamayan bir kişilik şeklinde tasvir ediliyordu.

İsmail Kadare, yaşadıklarından ötürü cezalandırılrsa da cesaretini yitirmedi. Ona göre hatası romanın özünde yer alan kurgu değil, üslubuydu. Eserin son şeklini Ezop fabllarını andıran bir üslupla yazdı ve ülkenin geçmişinden gelen anlatıları kullanarak bugünü alegorik bir tarzla kurguladı. Bu tarzı sonraki kitaplarında da korudu. Mesela modernleşmenin tehlikelerine odaklandığı *Üç Kemerli Köprü* (Ura me tri harqe) bunun somut göstergesiydi. Popüler bir halk efsanesine dayanan bu romanında Kadare, 14. yüzyıl sonlarında Ujana e Keqe nehri üzerinde inşa edilen bir köprüyü ele almış ve halkı yıkma götüren bu yapıyı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yarattığı tehdidi göremeyen yöneticilerin düştüğü büyük yanlışları tasvir etmek için kullanmıştı. Fakat belki de içlerinde en çarpıcısı *Kırık Nisan* (Prilli i thyer) romanıydı. 1930'lu yıllarda geçen romanda Kadare, sıradan bir kan davası üzerinden geçmişin kanlı gelenekleriyle şimdinin etkisiz kanunlarını karşılaştırmıştı.

REJİM HAKKINDA ARTAN ŞÜPHELER VE ÜÇÜNCÜ YOLUN KEŞFİ

Zamanla İsmail Kadare'nin Enver Hoca hakkındaki şüpheleri artmaya başladı. Çünkü taşraya sürüldüğünde, reform hayallerinin bir yanılısına olduğunu fark etmiş ve edebiyatla diktatörlük arasında kapanması güç bir uçurumun bulunduğunu görmüştü. 1978'de yayımlanan *Step Tanrılarının Alacakaranlığı* (Muzgu i perëndive të stepës) romanıyla neredeyse yirmi yıl önce Moskova'da şahitlik ettiği Pasternak karşıtı protestolara döndü. Pasternak'a bakışı artık daha sempatik hatta affediciydi. Kadare yalnızca protestoların ne denli yapay olduğunu vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda bu Pasternak karşıtı tutumun, sosyalist edebiyat üzerindeki olumsuz etkilerini de ortaya koydu.

Hoca'nın zayıflamasıyla birlikte İsmail Kadare'nin endişeleri de arttı çünkü *Rüyalar Sarayı*'nda¹¹ da belirttiği gibi ülke, etnik bir iç savaşa sürüklenmenin eşiğindedi. Dahası, Kadare'nin kendisi bile ölüm riskiyle karşı karşıyaydı çünkü istihbaratın hedeflerinden biri hâline gelmişti. Kadare dehşete kapılmıştı. Belki de en karamsar romanı *Gölge*'nin (Hija) taslağının ülke dışına çıkarılarak Paris'teki bir banka kasasında saklanmasını sağladı ve yayınevine, başına bir şeyler geldiği takdirde yayımlanması talimatını ilettili.

Hoca'nın 1985 yılındaki ölümünden hemen sonra Arnavutluk -tıpkı İsmail Kadare'nin

öngördüğü gibi- siyasi bir kargaşaya sürüklendi. Hoca'nın halefi Ramiz Ali diktatörlüğü sürdürmeye çalışsa da komünist yapı çoktan çökmüş, ondan geriye liberalleşme girişimleri kalmıştı. Halk protestoları, polis şiddeti, kanlı çatışmalar alıp başını gitmiş, rejim dağılmanın eşiğine gelmişti. Hatta Kadare'nin daha sonradan *Martin Soğuk Çiçekleri* (Lulet e ftohta të marsit) romanında anlattığı gibi o dönem kan davaları bile geri döndü. Hayal kırıklığına uğrayan ve canı tehlikeye düşen yazar, 1990 yılında Arnavutluk'tan kaçarak Fransa'ya sığındı.

Paris'te geçirdiği yıllar kişisel olarak muhtemelen hayatının en tatmin edici dönemiymi. Ünü zirveye ulaşmış, 1992'de Prix Mondial Cino Del Duca Ödülü'nü almıştı. Nitekim bundan sonraki on yıllar süresince en az on beş kez Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilecek ve kitaplarından en az birinin bulunmadığı bir Arnavut evinin olmadığı söylenecekti.

Fakat görünüşe bakılırsa Hoca'nın gölgesinden henüz kaçamamıştı. Yıllar sonra, hatta kendi ölümünden çok az bir süre önce bile Arnavutluk'un modernleşme kisvesi altındaki liberalleşme sürecinden rahatsızdı. Üstelik takvimler 2016 yılını gösterdiğinde çoğu Arnavut, Hoca yönetiminden derin bir muhabbetle bahsediyor ve halkın neredeyse yarısı, onun ülke üzerinde müspet bir tesirinin bulunduğu inanıyordu. Yine de İsmail Kadare tam emin değildi. O yüzden *Piramit*'teki¹²

firavunu hem modernleşme sürecini başlatan bir figür hem de bir tiran olarak tasvir etti.

Son kitabı *Yöneticiler Kavga Ettiğinde*'de (Kur sundesit grin-den) bir kez daha Pasternak'a döndü ama bu sefer yansıttığı duygu durumu sempati ya da korku değil, derin bir belirsizlikten ibaretti. Romanda Pasternak ve Stalin arasındaki görüşmeyi konu alan bütün anlatıları şüpheli bir tavırla ortaya koydu ve her birine dair düşüncelerini ya da şüphelerini dile getirdi.

İsmail Kadare'nin kendisine tuttuğu aynaysa Pasternak'ın Nobel Ödülü'nü kazanmasının ardından Hoca ile görüşmesinde saklı. Kendi tutuk cevabını gizlemek şöyle dursun, anlatının arasına tuhaf, kafa karıştırıcı rüyalar serpiştirerek okurun, onun hafızasının güvenilirliğinden şüphe duymasını sağlıyor. Pasternak ve Stalin ile Hoca ve Kadare arasındaki paralelliği görmezden gelmek kolay değil. Kadare, Hoca ile görüşürken nasıl bir duygu durumu içindeydi? Keşfettiği üçüncü yol diktatörle giriştiği bir iş birliği miydi yoksa gerçekten de onu "değiştirip dönüştürmeyi mi" amaçlıyordu? Yoksa Hoca tarafından kullanılan ve sonra da kenara atılan yazarlardan biri miydi? Bütün bunların cevabını bulmak bizlere, okura kalmış. Zira o bize cevapları vermiyor. Belki de bu kırılma -onun masumiyete ve suçluluğa karşı bu eşit mesafesi- sahip olduğu dehanın hakiki imtihanıydı.

Kaynak:

<https://engelsbergideas.com/essays/ismail-kadare-walked-the-line/>

Çeviren: Süheyla KÜÇÜK

11 Türkçesi için bk. İsmail Kadare, *Rüyalar Sarayı*, çev. Finesa Xhibo, Jaguar Kitap, İstanbul, 2022. [çev.]

12 Türkçesi için bk. İsmail Kadare, *Piramit*, çev. Aykut Derman, Doğan Kitap, İstanbul, 1999. [çev.]

Haritalardaki Hafıza Mekânı Şehirler

CEYDANUR YILDIRIM

Türklerin şehirleşmesi ve kimlik oluşturmada İslâm'ın hızla yayılması çok büyük bir rol oynamıştır. İslâm'ı kimliklerinin ayrılmaz parçasına dönüştüren Türkler bunu özelelerine uygun bir şekilde yoğurmuş, savaş kültürlerini Allah için mücadeleye, gazaya, cihada evriltilmişlerdir. Temel İslâmî kaynaklardan kopmadan kendilerine özgü bir tasavvufi anlayışla, güçlü maneviyatlarıyla büyük devletler tesis etmişlerdir. Öyle ki şaman dönemi hayatını, geleneklerini unutmış, hafızalarından silmişlerdir. Özellikle Anadolu'ya geldikten sonra tamamıyla İslâm kültüründen müteşekkil orijinal bir hayat tarzını ortaya koymuşlardır. Bernard Lewis'in yorumuyla Batılılar ve Türkler için Türk adı "Müslüman" kavramıyla hafızalara kazınmıştır. Türkler, askerî güçle beraber birleşen dinî yapıyla kâfiri yenme ve İslâm öğretisini hem ilmî hem coğrafi bakımdan genişletme ayrıcalığına sahip olmuşlardır.

İslâm dünyasındaki ekonomik gelişmeyle beraber serbest zamanı olan bir şehirli nüfus doğmuş, ilim ve bilim alanında hareketlenmeler artmış, Yunanca eserlerin tercümesiyle beraber İslâm coğrafyasında büyük çapta bir kütüphane teşekkülü süreci başlamıştır. Gazali'nin öncülüğü sayesinde kelim ile tasavvuf iç içe geçmiş, Maverâünnehir havzasında gelişen Yesevilik tarikatının faaliyetlerinin yayılması sonucu Nakşibendilik ile İslâm Anadolu'da yayılıp bir kimlik hâline gelmiştir.

BİR HAFIZA KAYDININ GÜNDEMİ

İsmail Halis'in *Semerkant Günlükleri* kitabı tam da bu pınarı, havzayı, membayı ele alarak "Maverâünnehir-Türkistan-Orta Asya hattındaki ilmî, siyasi, kültürel, güncel, yakın ve uzak tarihi üzerinde keşfetmemiz, kaydetmemiz, araştırmamız gereken devasa derinliğe dair bir hafıza seti oluşturmayı" amaçlar.

"Hindistan, Çin, Ortadoğu ve Avrupa, fikirleri sayesinde yarattıkları gelenekleriyle böbürleniyorlardı fakat yelkenler fora diyen tek bir bölge vardı: Orta Asya." diyen İsmail Halis kitabında Zengi Ata, Ali Şir Nevai, tasavvuf deyince akla gelen ilk isim Necmettin Kübra, Emir Timur, Mahmudhoca Behbudi, İbn Sina gibi pek çok âlimin kişiliğinden bahsederken Semerkant, Buhara, Nesef, Kaş, Meginan, Uşrusana, Fergana gibi şehirlerde fıkıh ve kelim alanında yetişen birçok ulemayı da ele alır. Bu bölgede kaleme alınan kitapların Horasan, Anadolu, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi sahalara taşındığını anlatan Halis, Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasının medreselerindeki İslâmî eğitim ve sosyal hayatın temelini de yine Maverâünnehir havzasının attığını vukufiyetle aktarır. Birkaç yıl evvel Ramazan ayında televizyonda gerçekleştirilen ve uzmanların konuştuğu programında anlatılanları hülâsa eden Halis, anlamlı bir mekân-hafıza kurgusu da gerçekleştirir.

İsmail Halis programında ve kitabında İslâm medeniyetinin bünyesindeki eserler ve âlimlerin yanı sıra Türkiye'nin bu bölgedeki faaliyetlerini de eşanlı şekilde aktarır. *Sahih-i Buhari*'nin Türkler arasında yaygınlaşmasını, Osmanlı'da medrese ve camilerde okunmasını, ordu ve birçok devlet kurumunun da bu alışkanlığı devam ettirmesini, TBMM'nin 1920 yılındaki açılışında *Buhari-i Şerif* okutulmasını, topluma sünnet eksenli bir yaşam sağlandığının vurgulanmasını buna örnek gösterebiliriz.

Semerkant'tan, Buhara'dan, Taşkent'ten yola çıkan pek çok hacı bir durak noktası olarak mutlaka İstanbul'a uğrar, Halifenin iznini alır, bir gelenek olarak Eyüp Sultan'ı ziyaret ederdi. İstanbul ve Orta Asya Müslüman dünyası arasındaki din, ırk ve dil birliğinin etkisiyle oluşan bu kültürel etkileşimler sonucunda İstanbul'da Türk dünyasının her bir şehrini temsilen vakıf ve tekkeler açılmış, bu yapılar bir tür kültürel elçilik görevi görmüştür. Bugün bile Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Diyanet İşleri Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), büyükelçilikler Orta Asya ile İslâm âlemi ve Anadolu arasındaki kültürel akışı sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

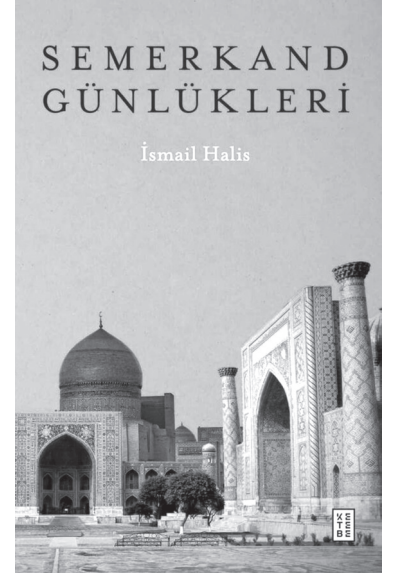
Maveraünnehir havzasıyla Anadolu arasındaki geçmişten gelen bu kıymetli ve köklü manevi bağ günümüzde de devam etmektedir. Cahit Zarifoğlu'nun da yazdığı gibi "bir ok işaretidir Buhara." İsmail Halis'in kitaptaki anılarına bakılırsa Maveraünnehir'de imparator-

luk kavramının izlerine hâlâ rastlanılmaktadır. Halis'in "Esnaf, yönetici, akademisyen, şoför, tren görevlisi ve yolcusu, İstanbul'dan geldiğinizi kime söylerseniz söyleyin, bir anda ortamın enerjisi, muhatabınızın yüzü değişiyor. İstanbul'dan geldiğinizi söylemeniz yeterli." sözleri dikkat çekiyor. Türkiye deyince vatandaşların doğrudan "Erdoğan" demesi, Taşkent'teki yayın sırasında Semerkantlıların şaka yollu "Neden bize gelmediniz?" diyerek kızması gibi örnekler, Halis'in sık sık vurgu yaptığı hafıza kavramının izlerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir.

KOMÜNİST İŞGALİ ALTINDA MAVERAÜNNEHİR

13. yüzyılda başlayan Moğol istilasıyla kültürel varlıkların yakılması, devamında 15. yüzyılda coğrafi keşifler sebebiyle ticaret yollarının önemini kaybetmesi ve ticaretin duraklama noktasına gelmesi Orta Asya'yı büyük bir sıkıntıya sokmuş; iç çatışmalar ve toprak savaşları şiddetini arttırmıştır. 20. yüzyılda Sovyet işgaliyle karşılaşan Orta Asya Türk dünyası, çok büyük zorluklardan geçmiştir. İsmail Halis programında ve kitabında Sovyet baskısını ve işgalin sonuçlarını çok net şekilde gözler önüne sermektedir.

Vincent Monteil'in *Sovyet Müslümanları* kitabında da ortaya koyduğu gibi Sovyet işgali, sadece siyasi gerilimlere yol açmamış, aynı zamanda bölgenin kültürel ve entelektüel devamlılığını da kesintiye uğratmıştır. Bölgedeki aydın sınıf, her ne kadar komünist görünse, bilinse bile, ideolojisine bakılmaksızın Stalin'in sırf kendisine muha-

lif görmesi sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Böylece, 30 bine yakın aydın, âlim, mütefekkir, sufi ve dervîşi Stalin eliyle kaybetmiştir. Stalin'in milletleri parçalama politikası üzerine, Orta Asya'daki mevcut cumhuriyetler ortadan kaldırılmış ve yerine etnik esasa dayalı cumhuriyetler kurulmuştur. Amaç, etnik kimlikler oluşturup bu kimlikleri Sovyet bilinci potasında eritmektir. Etnikleştirme politikası sonucunda kabileler arasındaki çatışma ve hoşnutsuzluklar çoğalmıştır. Eskiden bölgede yalnızca Türk-Rus gerilimi mevcutken artık Türk boy ve kabileleri arasında da nefret duygusu oluşmaya başlamıştır. Sovyetlerin etnikleştirme çalışmalarına rağmen bölgede İslâmî kimliği sürdüren Ceditçiler, millî mesajlar ve direniş temaları içeren şiirler yayımlamaya devam ediyordu. 1930'lu yıllarda Ceditçiler, devrim karıştı ilan edilerek Müslüman kimlikleri ve pan-Türkist ithamıyla âdeta kırma uğratıldı. Binlerce yazar, bilim adamı ve

İsmail Halis'in *Semerkant Günlükleri* kitabı 'Maveraünnehir-Türkistan-Orta Asya hattındaki ilmî, siyasi, kültürel, güncel, yakın ve uzak tarihi üzerinde keşfetmemiz, kaydetmemiz, araştırmamız gereken devasa derinliğe dair bir hafıza seti oluşturmayı' amaçlar.

öğretmen ya ortadan kaldırıldı ya da hapsedildi. Aydınlar, ilim ehline yapılan bu darbe, eskiyi hatırlatan kültürel bağların da kopmasına neden oldu.

TÜRKİYE'NİN SAHİPLENDİĞİ AYDINLAR

Sovyet baskısı sırasında, 1920'li yıllarda Buhara Cumhuriyeti, bir "toplum oluşturma" amacıyla yaynevleri ve kütüphaneler kurulmasına ve bölgedeki yetenekli öğrencilerin Türkiye ve Almanya'ya eğitime gönderilmesine önayak oldu. Amaç, Avrupa kültürüne körü körüne bağlı olmayan, Müslüman kimliğiyle yurduna döndüğünde alanında uzman olarak çalışabilecek nesiller oluşturmaktır. Bu sırada Rusya, yurtdışına gönderilen öğrencileri dikkatle izlemekteydi. 1922 yılında Sovyetler Birliği, ilim adamlarına ve aydınlara yaptığını bu öğrencilere de gerçekleştirdi; talebeleri geri çağırdıktan sonra onlara casus ve hain muamelesinde bulundu. Bu dönemde Maveraünnehir'deki birçok ilim adamı ve aydın Türkiye'ye yardım talebinde bulunmuş, Türkiye bu çağrılara bigâne kalmamış, onları çeşitli üniversitelerde görevlendirirken düşük maliyetli ev ve imkânlar sağlamıştır.

Bu yardımlar tek taraflı kalmamış, Buhara Cumhuriyeti henüz yeni kurulmakta olan Türkiye

Cumhuriyeti'ne altın yardımında bulunmuştur. İsmail Halis, az bilinen bir gerçeği de burada dile getirir; Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti'ne Sovyet Rusya'dan gelen yardımların büyük kısmı aslında Buhara Cumhuriyeti'nindir. Buhara parlamentosu bu altın yardımını tezahürat ve alkışlarla kabul etmiştir. Fakat Buhara Hükümeti'nin Ruslar aracılığıyla gönderdiği 100 milyon rublelik altın yardımından, Anadolu'ya yalnızca 10 milyonu ulaşabilmiştir. İşte bu noktada İsmail Halis'in de belirttiği gibi, yıllar süren durgunluk dönemine, çatışmalara, baskılara, katliamlara rağmen Sünni İslâm'ın ve kültürel bağların sürdürülebilmesine bakılarak, Maveraünnehir bölgesindeki İslâm tohumunun ne denli köklü olduğu anlaşılabilir.

YENİ BİR İTTİHAT RUHU

Günümüzde Türk İslâm dünyasıyla kurulan bu manevi bağlar çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla devam ettirilmektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye'nin üye; Macaristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkmenistan'ın gözlemci statüsünde yer aldığı Türk Devletleri Teşkilatı bu yapıların en kapsamlısıdır. Kitapta Aksakallılar Konseyi başkanı Binali Yıldırım'la yapılan bir röporta-

ja da yer verilmiştir. Yıldırım, Teşkilat'ın hedeflerini, Türk devletlerinin kaynaşması, devletlerin hem kültürel hem de ekonomik olarak birbirlerinin seviyesine gelmesi, bahsi geçen devletlerarası yapılan dış ticaretin hacminin artırılması şeklinde sıralamaktadır.

İsmail Halis'in belirttiği üzere Özbekistan'a gelen turistlerden birinci sırada İspanyol, ikinci sırada ise İngiltere bulunmaktadır. Turistik yerlerdeki açıklamalar genelde Kiril alfabesiyle veya İngilizce yazılmış olup Türkçe açıklamalar tek tük yerlerde bulunmaktadır. Sahip olduğumuz dinî, dilsel ve etnik bağlara rağmen ortak hafızamızı yeterince canlı tutamadığımız böylece görülmektedir. Bölgede henüz keşfedilmemiş veya bilinçlerde yer edinememiş derin bir tarih ve bu tarihle Anadolu arasında kurulmuş manevi bağın yeniden yüzeye çıkmaya; İslâm tarihinin ilk yıllarındaki coşkulu İslâm ruhunun bilinçlerimizi sarmasına, Müslümanların yeniden birlik olmasına çok büyük ihtiyacımız var.

İsmail Halis'in yayınları ve kitabı, Maveraünnehir'in İslâm kültürü ve İslâm düşüncesindeki merkezî yerini, Müslüman ittihadını, temel kaynaklarımızın, medeniyet havzamızın önemini bir kez daha hatırlatmaktadır.